

BİLGİ DÜNYASI

INFORMATION WORLD

Cilt/Volume: 21

Sayı/Number: 2

Aralık/December 2020

e-ISSN: 2148-354X

Bilgi Dünyası Dergisi 20 Yaşında

Bilgi Dünyası Editör Kurulu

**İstanbul'da Bir Bizans Kütüphanesi: Halki (Heybeliada) Aya Triada
(Kutsal Teslis) Manastırı Kütüphanesi'nden Ruhban Okulu Kütüphanesi'ne**
Feryal TANSUĞ

Doğal Dilde Yapılan Türkçe Sorgularda Google Arama Motoru'nun Performans Değerlendirmesi
Meltem DIŞLI

**Elektronik Belge Yönetim Sistemlerinin Sezgisel Değerlendirme Yöntemi ile Kullanılabilirlik
Açısından Değerlendirilmesi**
Sevgi KOYUNCU TUNÇ, Özgür KÜLCÜ

**Türkiye'deki Halk Kütüphaneleri için Ulusal Strateji ve Eylem Planı Geliştirme Süreci: Durum
Değerlendirmesi ve Bir Model Önerisi**
Şenol KARADENİZ, Bülent YILMAZ

Bilgi Dünyası: Bir Düşünceden Bilimsel Dergiye (1998-2013)
Aytaç YILDIZELİ, Hatice Kübra BAŞIŞOĞLU

Bilgi Dünyası: Başlangıç
Mehmet Emin KÜÇÜK

Bir Dergi Yönetim Sistemi Yapılandırması Süreci: Bilgi Dünyası Dergisi ve Açık Dergi Sistemleri
Tolga ÇAKMAK

Bilimsel Dergi Yayıncılığında Süreklilik: 2016-2020 Yılları Arasında Bilgi Dünyası Dergisi
Nermin ÇAKMAK

**Bilgi Dünyası Dergisi: 2000-2019 Dönemi için Makale, Yazar ve Konu Unsurları Açısından
Niceliksel Bir Değerlendirme**
Bülent YILMAZ

Osmanlı Uleması ve Türkiye Cumhuriyeti: Değişimin Failleri ve Geleneğin Muhafızları
Nisa ÖKTEM

Geceleyin Kütüphane
Ayşenur NALDAN

Yazma Eserlerin Bibliyografik Denetimi
Hakan BAHADIR

BİLGİ DÜNYASI

INFORMATION WORLD

Altı ayda bir yayımlanır / Published twice a year

e-ISSN: 2148-354X

SAHİBİ / OWNER

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği Adına
On the behalf of the University and Research Librarians Association

Fatih Kumsel

BAŞ EDITÖR / EDITOR-IN-CHIEF

Dr. Öğr. Üyesi Nermin Çakmak, Atatürk Üniversitesi (nermin@bd.org.tr)

EDİTÖR KURULU / EDITORIAL BOARD MEMBERS

Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye Akça, Marmara Üniversitesi (sumeyye@bd.org.tr)

Dr. Elsa Bitri, (elsabitri@gmail.com)

Dr. Okan Koç, Balıkesir Üniversitesi (okan.koc@balikesir.edu.tr)

İhsan Özko, Ankara Üniversitesi (ihshan@bd.org.tr)

Dr. Öğr. Üyesi Semanur Öztemiz, Hacettepe Üniversitesi (semanuroztemiz@gmail.com)

Bilge Öztürk, Erzurum Özel Bilkent Laboratuvar Okulları (bilge@bd.org.tr)

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Şenyurt, Ardahan Üniversitesi (senyurtozlem24@gmail.com)

Dr. Sefer Yazıcı, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı (seferyazici06@gmail.com)

Dr. Öğr. Üyesi Mithat Baver Zencir, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (mithatb.zencir@ikc.edu.tr)

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ / FOREIGN LANGUAGE EDITORS

Doç. Dr. Engin Baysen, Yakın Doğu Üniversitesi (bengin71@gmail.com)

Hilal Sezgin, Kemer Halk Eğitim Merkezi (hilalakuz@hotmail.com)

TEKNOLOJİ ve ALTYAPI GRUBU / TECHNOLOGY and INFRASTRUCTURE GROUP

Hüseyin Fırat Akın, FD Bilişim Çözümleri (huseyinfiratakin@gmail.com)

Hüseyin Körpeoğlu, Türk Eğitim Derneği (huseyin@bd.org.tr)

Grafik Tasarım ve Sayfa Düzenleme / Graphic Design and Page Layout

BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri San. Tic.

Bilgi Dünyası Dergisi, **Scopus**, **Library and Information Science Abstracts (LISA)**, **EBSCOHOST- Library and Information Science Technology Abstracts** ve **TÜBİTAK-ULAKBİM TR Dizin Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanlarında** dizinlenmektedir. **E-LIS** ve **DOAJ (Directory of Open Access Journals)** ve **Index Copernicus'da** da açık erişimdedir.

Information World journal is being permanently indexed in Scopus, Library and Information Science Abstracts (LISA), EBSCOHOST- Library and Information Science Technology Abstracts and TUBITAK-ULAKBİM TR Index Social Sciences and Humanities Databases and is available by open access through E-LIS, DOAJ (Directory of Open Access Journals) and Index Copernicus.

Bilgi Dünyası Dergisi 20 Yaşında

Information World Journal is 20 Years Old

Bilgi Dünyası Editör Kurulu

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için/ To cite this article:

Bilgi Dünyası Editör Kurulu. (2020). Bilgi Dünyası Dergisi 20 Yaşında. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 223-227. doi: 10.15612/BD.2020.592

Makale türü / Paper type: Editörden / Editorial

Doi: 10.15612/BD.2020.592

Geliş Tarihi / Received: 29.12.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 29.12.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenisehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

Bilgi Dünyası Dergisi 20 Yaşında Information World Journal is 20 Years Old

Bilgi Dünyası Editör Kurulu

Information World is celebrating its 20th anniversary this year. In this context, the December 2020 issue of the Journal is attributed to the 20th year. In this issue the process from the preparations made for the publication of the journal in 1998, from the publishing of the first issue in April 2000 and the efforts until the present day have been shared by the editors of the journal in chronological order.

Merhaba Değerli Okurlarımız,

Bilgi Dünyası dergisinin 20. Yıl Özel Sayısı' nı, Derginin 2020 Haziran sayısında çıkarmayı planladığımızı daha önce ilan etmiştik. Ancak, o dönemde tüm dünya olarak içinde bulunduğumuz zorlu Pandemi koşulları bizlerin de takvimimizde değişiklik yapmamıza neden olmuştur. Derginin 2020 Haziran sayısındaki editoryal yazıda (Çakmak, 2020) belirtildiği gibi 20. yıl özel sayımızda, Bilgi Dünyası'nın yayımlanmaya başladığı 2000 yılından günümüze kadarki süreci kronolojik bir bütünsellikte ele almayı hedeflemiştik. Fakat, o dönemde beklediğimiz yazıların bir kısmı tarafımıza ulaşırken, bir kısmı da Pandemi sürecinin yarattığı olumsuzluklardan dolayı ulaşamamıştı. Bu nedenle Bilgi Dünyası Editör Kurulu olarak 20. yıl özel sayısı için planlanan konusal bütünlüğü bozmamak için özel sayının 2020 Aralık sayısına ertelenmesi kararını almıştık. Dolayısıyla bu sayımızda Derginin 20. yılına ithafen kaleme alınan yazıları "Görüşler" bölümünde okumanız için sunmaktan mutluyuz.

Bilgi Dünyası'nın ilk sayısı her ne kadar Nisan 2000'de yayımlanmaya başlasa da, aslında Derginin ilk çıkarılma düşüncesi, kararın alınması ve dergi adının, logosunun ve yayın politikalarının belirlenmesi gibi hazırlıkların yürütülmesine 1998 yılında başlanmıştır. Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK)' nin 1998 yılındaki yönetim kurulu üyeleri tarafından gündeme getirilen bilimsel dergi çıkarma fikri yönetim kurulunca kabul edilmiş ve hazırlıklara başlanmıştır. Böylece kütüphane ve bilgi bilimi alanında, ÜNAK yayın organı olarak alanımızın ikinci uzun soluklu dergisinin yayın serüveni başlamıştır. Bilgi Dünyası dergisinin kuruluşundan 2013 yılına kadar geçen yayın hayatı, Derginin 1998 yılında başlayan serüvenine şahitlik eden o zamanki

ÜNAK YK üyeleri arasında yer alan Sayın Aytaç Yıldızeli ve Dergide Aytaç Yıldızeli' nin baş editörlüğünde önce yardımcı editör ve sonra editör olarak görev alan Sayın Dr¹. Hatice Kübra Bahşıoğlu' nun birlikte kaleme aldıkları çalışmalarında anlatılmıştır. Yine 1998 yılından ilk sayının yayımlanmasına ilişkin süreç Derginin ilk editörü Sayın Prof. Dr. Mehmet Emin Küçük tarafından detaylı şekilde ortaya konmuştur. Derginin 2014-2016 yılları arasında editörlük görevini yürüten Sayın Doç. Dr. Tolga Çakmak ise yazısında, 2012 yılında Derginin teknik altyapısı ile ilgili değişiklikleri, Derginin kendine ait bir sunucuya taşınmasını (<http://www.bd.org.tr>) ve Açık Dergi Sistemi (Open Journal Systems-OJS)' ne geçme sürecini anlatmıştır. Temmuz 2016'dan beri Derginin baş editörlüğünü yürüten Sayın Dr. Öğr. Üyesi Nermin Çakmak da görüş yazısında Derginin son dört yılında yapılan yenilik ve değişiklikleri şu başlıklarda sunmuştur: Dergi kurullarının yeniden yapılandırılması, standartlaşma çalışmaları, dergi politikası, yazar rehberi, makale şablonu, formlar, dergi yönetim sistemi ve web sayfasının güncellenmesi, sosyal medya hesaplarının açılması, makale düzeninde IMRaD (Introduction, Methodology, Results and Discussions) (Yıldız Demir, 2006) ve APA7'ye (2020) geçilmesi. Derginin Ekim 2000 sayısında yardımcı editör olarak görev yapan Sayın Prof. Dr. Bülent Yılmaz ise Derginin 20. Yıl Özel Sayısı için hazırladığı çalışmasında Derginin 2000-2019 yılları arasındaki profilini ortaya koymuş ve öneriler sunmuştur.

Bilimsel dergi yayıncılığında uzun soluklu olmak ve düzenli yayın çıkarmak emek gerektiren bir iştir. Özellikle de bir dernek, oda veya vakıf tarafından gönüllülük esasına dayalı çıkarılıyorsa. Dolayısıyla, dergilerin sürekliliği sözü edilen kurumların yönetim kurullarında ve dergi kurullarında yer alan kişilerin iş birliği ve uyum içinde çalışmalarına bağlıdır. Bunun yanı sıra dergi kurullarının bilimsel dergi yayıncılığındaki gelişmeleri yakından takip etmeleri, politika geliştirmeleri ve bu politikaları etkili bir şekilde uygulamaları da ayrı bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda Bilgi Dünyası dergisinin yayımlanmaya başlamasından günümüze kadar geçen sürede Derginin her kademesinde görev alan değerli hocalarımıza ve meslektaşlarımıza sonsuz teşekkürlerimizi sunarız.

Değerli Okurlarımız,

Bu sayımızda, daha önceki sayılarımızda olduğu gibi "Hakemli Makaleler" bölümünde meslek alanımızın çeşitli sorunlarına değinen, nedenlerini tartışan ve çözüm önerileri getiren ilgiyle okuyacağınızı deşündüğümüz zengin bir seçkiye yer verilmiştir. "Tanıtım/ Eleştiri" bölümünde de üç kitabın tanıtımı yer almaktadır.

1 Güncel unvanlar kullanılmıştır.

Değerli Okurlarımız,

Keyifle okuyacağınızı umduğumuz 20. Yıl Özel Sayısı' nın yanı sıra Dergimizle ilgili paylaşmaktan memnun olacağımız bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bilgi Dünyası Editör Kurulu'na, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünden Dr. Öğr. Üyesi Semanur Öztemiz, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığından Dr. Sefer Yazıcı ve İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünden Dr. Öğr. Üyesi Mithat Baver Zencir katılmışlardır. Yeni editör kurulu üyelerimize hoş geldiniz dilekelerimizi iletirken onlarla birlikte editoryal çalışmalarımızın daha da ivme kazanacağını düşünüyoruz.

Dergimizin takip edildiği atıf veri tabanlarının ve alan indekslerinin yeni hedef ve kriterleri doğrultusunda dergi politikamız ve yazar rehberimiz güncellenmiş ve Derginin yeni web sayfasında paydaşlarımızın bilgisine sunulmuştur. Bu bağlamda 2020 yılından itibaren anket, görüşme, odak grup çalışması, gözlem, deney gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan kişisel veri toplanmasını gerektiren ve başkalarına ait malzemelerin kullanıldığı her türlü çalışmanın ön kabulünde Etik Kurul onayı istenmeye başlanmıştır.

Yazarların çalışmalarını dergimize yükleme aşamasında ise aşağıdaki belgeleri sisteme yüklemeleri zorunlu kılınmıştır:

Kapak mektubu

Makalenin yazar isimli tam metni (Word dosyası formatında)

Makalenin yazar isimsiz tam metni (Word dosyası formatında)

Telif Hakkı Devri ve Çıkar Çatışması Beyan Formu

Gereken Çalışmalarda Etik Kurul İzin Belgesi

Yazar rehberimizde ve makale şablonumuzda Temmuz 2020' den itibaren IMRaD makale yapısına ve APA7'ye geçildiği bildirilmiştir. Buna göre 2021'de "Hakemli Makaleler" ve "Görüşler" bölümüne gönderilen bütün çalışmaların IMRaD'a ve tüm bölümlere gönderilen çalışmaların APA7 kaynak gösterme ve yazım kurallarına göre yapılandırılması beklenmektedir.

Temmuz 2020' den itibaren Dergi Yönetim Sistemi (OJS) ve web sayfası güncellenmiştir. Güncellenen veya yeni hazırlanan dergi politikası, yazar rehberi, makale şablonu ve formlar Türkçe ve İngilizce olarak web sayfasında paylaşılmıştır.

Değerli paydaşlarımızla daha etkili ve hızlı iletişim kurabilmek için Derginin sosyal medya hesapları (Facebook, Instagram, Twitter ve LinkedIn) daha etkin hale getirilmiş ve Dergimiz için sosyal medya yönetimi politikaları oluşturulmuştur.

Değerli Okurlarımız,

Pandemi sürecinin halen zorlu geçtiği bu kış aylarında 20. Yıl Özel Sayımızda sizlerle bulduğumuz için mutluyuz. Bilgi Dünyası'nın yirmi yıl boyunca kesintisiz yayınlanmasında akademik yazılarıyla bilimsel destek sunan değerli yazarlarımızın; çalışmaların bilimsel değerinin analiz edilmesi ve kalitesinin artırılmasında titiz değerlendirmeleri ve bilimsel katkılarıyla hakemlerimizin emeği çok büyük. Bütün yazarlarımıza ve hakemlerimizi teşekkürü borç biliriz. Okuyucularımıza da bizleri yalnız bırakmadıkları için ayrıca teşekkür ederiz.

2021 Haziran sayımızda daha huzurlu, sağlıklı ve esenlik dolu günlerde yeniden buluşmayı arzu ediyoruz.

Saygılarımızla.

Kaynakça

- American Psychology Association [APA]. (2020). *Publication manual of the American Psychology Association* (7. bs.). Washington, DC: APA
- Çakmak, N. (2020). Pandemi döneminde bilimsel dergilerde değerlendirme süreçleri ve Bilgi Dünyası. *Bilgi Dünyası*, 21(1), 1-6. doi: 10.15612/BD.2020.839
- Yıldız Demir, S. (2006). *IMRAD ve yazı hazırlamak*. http://barisyilmaz.yolasite.com/resources/BAYveYE/5_IMRAD%20ve%20Yaz%C4%B1%20Haz%C4%B1rlamak.pdf adresinden erişildi.

İstanbul’da Bir Bizans Kütüphanesi: Halki (Heybeliada) Aya Triada (Kutsal Teslis) Manastırı Kütüphanesi’nden Ruhban Okulu Kütüphanesi’ne

A Byzantium Library in Istanbul: From the Library of Holy Trinity Monastery of Halki to the Library of Theological School of Halki

Feryal TANSUĞ

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için/ To cite this article:

Tansuğ, F. (2020). İstanbul’da bir bizans kütüphanesi: Halki (heybeliada) Aya Triada (Kutsal Teslis) Manastırı Kütüphanesi’nden ruhban okulu kütüphanesi’ne. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 229-246. doi: 10.15612/BD.2020.563

Makale türü / Paper type: Hakemli / Refereed

Literatür Değerlendirmesi / Literature Review

Doi: 10.15612/BD.2020.563

Geliş Tarihi / Received: 04.11.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 28.07.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 01.10.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

İstanbul'da Bir Bizans Kütüphanesi: Halki (Heybeliada) Aya Triada (Kutsal Teslis) Manastırı Kütüphanesi'nden Ruhban Okulu Kütüphanesi'ne

Feryal TANSUĞ*

Öz

İstanbul'daki Osmanlı dönemi kütüphaneleri araştırmacıların ilgisini çekerken şehirde Bizans döneminden intikal eden kütüphaneler Osmanlı-Türk tarihçiliğinde araştırmalara fazla konu olmamıştır. Bu makalenin amacı, Heybeliada Ruhban Okulu ve Heybeliada Aya Triada (Kutsal Teslis) Manastırı Kütüphanesi'nin iç içe geçmiş tarihini Osmanlı dönemine odaklanarak incelemektedir. Halki Aya Triada Manastır Kütüphanesi, 16. yüzyılda, Avrupa'daki din savaşları çağında, batılı ve doğulu din adamları ve entelektüeller arasında iletişim yolu açarak önemli bir rol üstlenmiştir. 19. yüzyılda Heybeliada Ruhban Okulu'nun kurulması, sonrasında Heybeliada Aya Triada Manastırı Kütüphanesi'nin bu okulun kütüphanesine dönüştürülmesine, Ortodoks Hristiyanlığın tarihi merkezinde İstanbul Ortodoks Patrikhanesi tarafından ayrı bir önem atfedilmiştir. Kütüphanelerin önemini uluslararası çerçevede inceleyen bu makale, Osmanlı kültür tarihi alanındaki çalışmalara bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Makalede bilimsel yöntem olarak alan çalışması, diğer bir deyişle, kütüphane kataloglarının yerinde incelenmesi ve uluslararası kaynakların değerlendirilmesi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar sözcükler: Heybeliada, Halki, Ruhban Okulu, Aya Triada Manastırı, Mitrofanis, Germanos IV, kütüphane.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi, e-posta: feryal.tansug@ge.bau.edu.tr

A Byzantium Library in Istanbul: From the Library of Holy Trinity Monastery of Halki to the Library of Theological School of Halki

Feryal TANSUĞ*

Abstract

While the old libraries in Ottoman Istanbul attracted interests of many researchers, libraries under Byzantine Istanbul did not take so much scholarly attention. Focusing on the Ottoman period, this article examines interconnected history of the Libraries of Holy Trinity Monastery of Halki and Library of Theological School of Halki. The former played important role for the formation of relationship between Western and Eastern theologian intellectuals in the age of Religious Wars in the 16th century. The transformation of the library of Holy Trinity Monastery of Halki into the library of Theological School of Halki in the 19th century had significance among Christian theological circles in the early 19th century when an independent Greek Kingdom and Church was established. Discussing the importance of the libraries in an international context, this article contributes the Ottoman cultural studies.

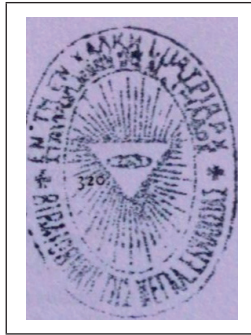
Keywords: Heybeliada, Halki, Theological School of Halki, Holy Trinity Monastery of Halki, Metrofanos, Germanos IV, library.

* Asst. Prof. Dr., Bahçeşehir University, e-mail: feryal.tansug@ge.bau.edu.tr

Giriş

Bu makale, İstanbul'da Bizans döneminde Heybeliada'da kurulan daha sonraları Ruhban Okulu Kütüphanesi'ne dönüştürülen Halki Aya Triada Manastırı Kütüphanesi'nin tarihini Osmanlı dönemine odaklanarak incelemektedir. Fetih'ten sonra İstanbul'da Bizans'tan intikal eden kütüphaneler Osmanlı tarihçiliğinde az sayıda araştırmaya konu olmuştur (İnci, 2007; Akpınar, 1995; Artun, 1974; Mutlu, 1959). Buna karşılık Osmanlı dönemi kütüphaneleri hakkında çok sayıda araştırma yapılmıştır (Yılmaz ve Baykan, 2018; Erünsal, 2015; Ateş, 2015; Alabey, 2004; Çetin, 1985). Makale, Osmanlı Dönemi kütüphaneleri alanında yapılan çalışmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Araştırma yöntemi olarak; alan çalışması, diğer bir deyişle Kütüphane kataloglarının yerinde incelenmesi ve Yunanca-İngilizce eserlerin değerlendirilmesi yöntemi kullanılmıştır.

Heybeliada Aya Triada Manastır Kütüphanesi'nin (Iera Moni tis Agias Triados Halkis) tarihi, manastırın kurulduğu 9. yüzyıla dayanmaktadır. Manastır Kütüphanesi İstanbul Ortodoks Hıristiyan Patrikhanesi'ne bağlı olarak kurulduğundan "Patrikhane Kütüphanesi" ya da "Büyük Kilise'nin Kütüphanesi" olarak bilinmektedir (Anagnostopoulos, 1980, s. 203). Kütüphane, Patrikhane'nin ve Kutsal Sinod'un denetiminde çalışmaktadır (Apostolos, 2002, s. 73). Manastır Kütüphanesi, 1844 yılında Patrik IV. Germanos (1842-1845, 1852-1853) tarafından Heybeliada'da manastırın bir parçası olarak kurulan Teoloji/Ruhban Okulu'nun kullanımına verilmiştir (Drosos, 1995, s. 752; Anagnostopoulos, 1980, s. 203). Kütüphanenin mührü bunun göstergesidir. Mührün ortasında her şeyi gören bir göz vardır. Bu göz üçgenin içindedir ki bu da kutsal teslisi (üçlemeyi) simgeler. Ovaldeki iki sıra dairenin içinde "Büyük Kilise'nin Manastır" [ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛ. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ], ovalin üst dış kısmında "Kutsal Patrikhane'nin" [ΕΝ ΤΗ ΕΝ ΧΑΛΚΗ Ι. ΠΑΤΡΙΑΡΧ.] ve ovalin üst kısmında iç tarafta "Kutsal Teslisin" [ΣΤΑΥΡΟΠ. ΜΟΝ. ΤΗΣ ΑΓ. ΤΡΙΑΔΟΣ] yazmaktadır.

Resim 1. Heybeliada Agia Triada Kutsal Teslis Manastırının Mührü.¹

1 Kütüphane'deki kitapların birisinden kütüphane sorumlu Yannis Ananas'ın izniyle fotoğrafı çekilerek kullanılmıştır.

Manastır Kütüphanesi Ruhban Okulu'nun ihtiyaçları için organize edilmiş olsa da hiçbir zaman Büyük Kilise'nin Kütüphanesi olmaktan uzaklaşmamıştır (Anagnostopoulos, 1980, s. 203).

Ruhban Okulu Kütüphanesi, Aya Triada Manastırı Kütüphanesi'nin devamı olarak kurulduğundan kütüphanenin tarihini Manastır Kütüphanesi'nin tarihinden ayırt etmek mümkün değildir. Bu nedenle, bu yazıda Manastır ve Ruhban Okulu Kütüphanesi'nin tarihi beraber incelenmektedir. "Halkidu (Kadıköy) Manastırı", "Halki (Heybeliada) Manastırı", "Despotlar Manastırı" ve "Studion Sofias" gibi isimlerle anılan manastırın ismine dair bilinen en eski kayıt, 1063 yılında Bizans İmparatoru Katerina Komnini tarafından manastıra hediye edilen el yazması İncil'in üzerindeki "Agia Triada Manastırı" yazısıdır (Apostolos, 2008, s. 10). Manastır, günümüzde Heybeliada Kutsal Teslis Manastırı anlamına gelen "Moni tis Agia Triados Halkis" olarak tanınmaktadır.

Aya Triada Manastırı ve Kütüphanesi'nin Kurucusu

Prens Adaları olarak bilinen adalar grubundaki Büyükada, Heybeliada ve Kınalıada Doğu Roma/Bizans İmparatorluğu zamanında manastırları ve sürgün yeri olması ile bilinirdi. İmparatorluk'taki İkonoklazm² döneminde birçok din adamının bu adalara sürgün edildiği bilinir (Gregory, 1991, s. 1720). Manastırın kuruluşu ve kurucusu ile ilgili olarak çeşitli görüşler bulunmaktadır. İkonoklazm tartışmaları sırasında Bizans İmparatoru VI. Konstantinos (y. 780-797) tarafından sürgün edilen din adamı Theodoros Stoudios, yazdığı mektup ve kateşizmde (κατηχισμός)³ Ada'da başrahip ya da öğretmen olan Ioannis isimli birisinden manastırın kurucusu olarak bahsetmiştir. Bununla beraber, Patrik I. Konstantios (1830-1834) "Konstantinias" başlıklı çalışmasında Adadaki Aya Triada Manastırı'nın kurucusunun geleneğe göre Patrik Büyük Fotios olduğunu yazmıştır.⁴ Bu

2 "İkonoklazm" (Εικονοκλασία/ikonoklasia): Hristiyanlığın dini törenlerinde kullanılan ikonların Roma İmparatoru III. Leo zamanında yasaklaması üzerine "ikon kırıcılık" olarak adlandırılan dönem. Hristiyanlıkta, dini törenlerde İsa'nın ve Meryem'in ikonlarının kullanılması yerleşmiş bir gelenek idi. Bununla beraber, 8. yüzyılın başında, Anadolu'da Nakoleia (Seyitgazi) piskoposunun liderlik ettiği birçok piskopos ayin sırasında ikon kullanılmasına karşı çıkmıştır. Bu kişiler, ikonların kullanılmasının ve takdir edilmesinin zaman içinde idol hayranlığına ve nihayetinde paganizme dönüştüğüne inanmaktadır. Bazı bilim insanları, Hristiyanlıkta ikonların kullanılmasının giderek yaygınlaşmasının ve itibar görmesinin sebebi olarak İslamiyet'in artan etkisini ileri sürmüşlerdir. Bu düşünceye göre Hristiyanlar, kendine has özelliklerini ikon kullanarak korumak istemişlerdir. İkon kullanmaya karşı olan III. Leo ve destekçileri "ikon kırıcılığı" denilen bir hareket başlatmışlardır. Tüm imparatorlukta ikonların kaldırılması için imparator tarafından emir çıkarılmış, başlangıç olarak da 726'da imparatorluk sarayının ana giriş kapısındaki İsa ikonunu kaldırtılmıştır. Saray çevresi ve halkın bütün karşı çıkışına rağmen İmparator'un kararı uygulanmıştır. Bu hareket, Roma kilisesinde büyük bir kızgınlığa yol açmış, ikonlara yapılan saldırının bir aforoz nedeni olduğu ifade edilmiştir. Bu durum, Hristiyanlığın Batı ve Doğu kiliseleri arasında gittikçe tırmanacak ve 1054'teki "Büyük Ayrılık" ile sonuçlanacak olan gerginliğin başlangıcı olmuştur. İkonların yasaklanması politikasına VI. Konstantin'in vekili olarak imparatorluğu yöneten kraliçe İrini son vermiştir. İkonların kullanılması V. Leo zamanında 813 yılında tekrar yasaklanmış, ancak bu yasak 842'ye kadar sürmüş ve son ikon karşıtı İmparator Theofilos'un ölümüyle ikon karşıtı hareket sona ermiştir (Karlin-Hayter, 2002, s. 153-155).

3 Κατηχισμός (kathisimos), Κατηχητική (kathitiki): İlmihal, dini inanç ilgili yazılan hususlar (Karatzas ve Tuncay, 1994, s. 372.)

4 Patrik Fotios, 858-867 ve 877-886 olmak üzere iki kere Patriklik makamına gelmiştir (Kazhdan, 1991b), s. 1669).

görüş ispat edilmemiş olmakla birlikte birçok vakanüvis ve modern tarihçi tarafından manastırın kurucusunun Patrik Büyük Fotios olduğu kabul edilmiştir (Apostolos, 2008, s. 9-10, 17).

Resim 2. Patrik Fotios, Agia Triada Manastırı, Heybeliada.⁵

5 <http://theologicalschoolhalki.com/ktitores-anakainistes/>

9. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nda etkili olan Patrik Fotios Aya Triada Manastırı'nın bir parçası olarak kurulan Heybeliada Ruhban Okulu'nun da kurucusu olarak benimsenmiştir. Manastır düzenlemelerine göre, 1844 yılından beri 6 Şubat ve Kutsal Teslis Bayramı'nı takip eden gün Fotios'u anma günü olarak kutlanmaktadır (Apostolos, 2008, s. 9).

Bina

Halki Aya Triada Manastırı'nın 9. yüzyılın başlarında var olduğu ve Kazaklar'ın bölgeye yaptıkları saldırıda zarar gördüğü, sonrasında 862'de Fotios zamanında restore edildiği tahmin edilmektedir. Bunun ardından, manastır 1540'larda Manastır'ın başrahibi Mitrofanis tarafından tekrar restore edilir. Bu restorasyon sırasında Manastır Kütüphanesi de yenilenir. Manastır'ın Sakızlı başrahip Kofos tarafından üçüncü defa yenilenmesi sırasında ise avlusu duvarla çevrilerek küçük bir evle beraber keşiş odası yapılır. Manastır, 1821'deki bir yangında zarar görür ve Patrik IV. Germanos tarafından restore ettirilir (İnci, 2007, s. 60). Manastır ve kütüphane binası ahşap olduğu için sürekli olarak yangın tehlikesi altında olduğundan Patrikhane, kütüphane olarak hizmet verecek taştan yapılacak güzel bir binaya ihtiyaç duyar. Bu amaçla, manastırın avlusunda kütüphane olarak kullanılmak üzere "Muhteşem Bina" denilen özel bir bina yapılır. Ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmemekle beraber 1844 yılında Ruhban Okulu yapıldığı zaman bu binanın bulunmadığı ve 1849'da yazılan kodekste kütüphane binasının inşa edildiği belirtilmektedir (Apostolos, 2002, s. 58-59). Kütüphane için ayrı bir bina yapıldığına dair ilk delil Patrik IV. Germanos'un 1853'te *sigillion*⁶ da taş kütüphane binasının ana binaya eklenmesiyle Ruhban Okulu'nun özel bir ihtişam kazandığını yazmasıdır (Drosos, 1995, s. 753). Bina hakkında yazan Başkeşiş Athenagoras, Patrik IV. Germanos tarafından inşa edilen kütüphane binasının kilisenin doğusunda olduğunu ve kuzeyde dört çanlı bir çan kulesi bulunduğunu yazmıştır (Apostolos, 2002, s. 59). Ruhban Okulu'nda diyakoz (διάκονος)⁷ unvanıyla bulunan Titos Zografidis Kris isimli bir öğrenci, 1880 yılında yazdığı bir kısa notta kütüphane için ayrı bir bina kullanıldığını belirtmiştir. Öğrencinin Mayıs 1880'de yazdığı not şöyledir: "Kilise'nin doğu tarafında, rahmetli Germanos'un restore ettirip ün kazandırdığı içi ve dışı görkemli bir bina inşa edilmiş. Manastır binasında, okulun kütüphanesi ve birikmiş birçok kitap bulunuyor. Batısında da dört küçük çanı olan ahşap çan kulesi bulunuyor" (Drosos, 1995, s. 753). Bu bina 1894 depreminde yıkılmış, depremden sonra hayırsever Pavlo Stefanovik'in yardımıyla yeniden yapılan Ruhban Okulu'nda kütüphane için ayrı bir bina yapılmamış, ana binanın bir kanadı kütüphane olarak kullanılmıştır. Nikomedia (İzmit) Metropolidi Filotheos Vriennios'un Patrik IV. Germanos'a önerdiği kütüphane binasının Patrikhane geliriyle yapılması düşüncesi, Patrik tarafından kabul edilmesine rağmen genel meclis tarafından kabul

6 *Sigillion* (στυλλιον) : Patrikhane ve Sinod kararlarının yazıldığı kayıt (Dimitrakos, 1964, s. 408).

7 Diyakoz (διάκονος): Ortodoks Hristiyan, Katolik ve İngiliz Kilise'lerinde bulunan üç aşamalı din adamı rütbesinin ilk basamağına verilen isimdir. Yunanca olan kelime "yardımcı", "haberci", "hizmetçi" anlamına gelir (Dimitrakos, 1964, s. 1882).

görmemiştir. Kütüphane Ruhban Okulu'nun alt katının kuzey kanadına taşınmış, bugün de orada bulunmaktadır (Drosos, 1995, s. 754). Kütüphane olarak kullanılması amacıyla organize edilerek kitapların konulduğu beş büyük oda, kütüphaneci için bir ofis ve okuma-yazma sıraları yerleştirilmiştir (Apostolos, 2002, s. 59).

Resim 3. Kütüphanede kitapların bulunduğu raflar.⁸

Kütüphanenin topyekün yenilenmesi, zeminin parke kaplanması ve diğer işler 1960'ta Patrikhane'ye bağlı yetimhanenin yöneticisi kendisi de rahip olan Kiriakos Pamoukoglou'nun yaptığı cömert bağış ile yapılmıştır. Kütüphanenin son zamanlardaki bakımı, düzeni ve kataloglama işi Selanik Aristoteles Üniversitesi'nin desteğiyle sağlanmaktadır. (Apostolos, 2002, s. 60).

Manastır Kütüphanesi'ndeki El Yazmaları

Manastır ve Ruhban Okulu Kütüphanesi'ndeki kitapların büyük bir kısmının, Patrikhane tarafından bağışlandığı tahmin edilmekte; ancak yazılı bir bilgi ya da tanık olmadığından kaç tane kitap bağışlandığına dair kesin bir bilgi yoktur (Drosos, 1995, s. 754).

⁸ <http://theologicalschoolhalki.com/vivliothiki/>

İmparatoriçe Katerina Komnini, Manastır Kütüphanesi'ne 1063 yılında rahiplerin kullanması için el yazması kutsal kitap bağışlamıştır.

Kütüphaneye kişisel el yazmalarını bağışlayarak en büyük katkısı yapan kişinin Patrik III. Mitrofanis olduğu bilinmektedir (1565-1572, 1579-1580).

Manastır Kütüphanesi'nin entelektüel tarihte oynadığı rol nedeniyle manastırın tarihinin, "Manastır Kütüphanesi'nin Tarihi" diye anıldığını hatırlatmanın abartılı olmadığı yazılmıştır. IV. Haçlı Seferi sırasında İstanbul'un Latin işgalinde talan edilmesiyle kapanan kütüphane, 16. yüzyılda -daha sonra patrik olacak olan- Aya Triada Manastırının başrahibi Mitrofanis'in yardımıyla onarılmış ve kendisi Manastır Kütüphanesi'ne kişisel el yazmalarını bağışlamıştır. 16. yüzyıl entelektüelleri, Patrik III. Mitrofanis'in el yazmalarından oluşan muazzam bir kütüphanesi olduğundan bahsederler (Drosos, 1995 s. 739-741). Patrik Mitrofanis, el yazması kitaplarının bir kataloğunu yaparak her birine şunları yazmıştır: "Bu kitap Halki'deki Aya Triada Manastırına aittir. Eğer kimse onu gizlice almaya kalkarsa sonsuza kadar Kutsal Teslis tarafından lanetlenir. Kilisenin tüm pederleri lütfen Mitrofanis'i hatırlayın." (Drosos, 1995, s. 741).

Patrik III. Mitrofanis'in katkısından başka kütüphaneye el yazması bağışında bulunanlar da olmuştur. Kilise kodekslerinde, İncil el yazması bağışında bulunanlar arasında Selanik Metropolitidi İoanıs Argiropoulos, Kıbrıslı Kiriakos Grammatikos, Bursalı Apostolos, Patrikhane'nin retorikçisi Adrianos, Patrik Akarnan II. Kallinikos ve Arhon⁹ İoannis Mammonas vardır (Drosos, 1995, s. 755-756).

Patrik III. Meirofanis'in Manastır Kütüphanesi'ne bağışladığı ve Ruhban Okulu Kütüphanesi'ne aktarılan el yazmaları, Panagia Kamariotissa¹⁰ Kütüphanesi'ndeki kitaplarla beraber 1936 yılında İstanbul Patrikhane Kütüphanesi'ne nakledilmiştir (Papademetriou, 2000, s. 183). Teoloji kitapları ağırlıkta olan Patrik III. Metrophanis'in kütüphanesinde kilise müziği hakkında ve tıp alanında el yazmaları bulunmaktaydı (Drosos, 1995, s. 742-747).

Manastır Kütüphanesi'nin Doğu/Ortodoks Hıristiyan/İstanbul ve Batı/Katolik/Roma Kiliseleri Arasındaki Etkileşimde Rolü

16. yüzyılda Manastır Kütüphanesi'nin önemi, buradaki el yazması eserler sadece Patrikhane çevresindeki entelektüeller tarafından değil, Avrupa'daki teologlar ve entelektüel çevreler tarafından da bilinir oluşuyla zirveye ulaşır (Drosos, 1995, s. 748). 16. yüzyıl, Avrupa'da -Fransa, Almanya, İngiltere ve Hollanda'da- Katolik Kilisesi'ne karşı Protestanlığın ortaya çıkıp Katolikler ve Protestanlar arasındaki çekişmelerin adeta bir iç

9 Arhon (άρχων): Toplumda önde gelen kişi, lider, yönetici (Stamatakos, 1949, s. 183).

10 Heybeliada'da günümüzde Deniz Kuvvetleri'ne ait bölgede bulunan yapım tarihi hakkında farklı görüşler (9., 11., 14. ve 15. yüzyıllar) bulunan manastırdır. Manastırın bugün bulunmayan kilisesinin Vaftizci Yahya'ya ithafen yapıldığı düşünülmektedir (Karakaya, 2001, s. 353-354).

savaşa dönüştüğü bir dönemdir.¹¹ Avrupa'da Roma Katolik Kilisesi'ne karşı Protestanlık hareketinin ortaya çıkıp ayrı bir kilise olarak kurulduğu bu çağda "Din Savaşları" denilen dönem yaşanırken her iki taraf İstanbul'da Patrikhane çevresindeki Ortodoks Hristiyan entelektüellerle Manastır Kütüphanesi'ndeki el yazmaları aracılığıyla temas içinde olmuşlardır. Protestan Alman ve Fransız din adamları ve bazı entelektüeller 1573'te İstanbul'a Osmanlı Sultanı II. Selim (sal. 1566-1574) ve Rum Ortodoks Hristiyan Kilise yetkilileri ile görüşmek için gelmişlerdir. Alman İmparatoru III. Maximilianos'un temsilcisi David Von Ungand ve din adamı Stephan Gerlah 5 Ekim 1573'te Osmanlı Sultanı II. Selim'in huzuruna çıkmışlardır. Gerlah, İstanbul'dayken Yunan entelektüeller ile ilişkiler kurmuştur (Drosos, 1995, s. 740-741). Luther'in takipçisi olan din adamları Crusius¹² ve Stephan Gerlah, Batı ilahiyat ve akademi dünyasını Halki Aya Triada Manastır Kütüphanesi ve Patrik III. Mitrofanis tarafından bağışlanan el yazmalarının katalogları hakkında bilgilendirmişlerdir (Drosos, 1995, s. 740). Aslında kataloglar İstanbullu teolog Theodosios Zigomalas tarafından kopyalanarak Tübingen'e Crusius'a gönderilmiş, o da "Catalogue Bibliothecae D. Metrophanes Patriarchae Constantinopolitani, in Monasterio Insulae Chalcae" başlığı altında şu notu düşerek üniversiteye takdim etmiştir: Kodeks MB, 37 fol 41 1045v. Aynı katalogun kopyası, Ruhban Okulu'nun profesörlerinden Vasilios Mistakidis tarafından dönemin Protestan entelektüellerinden Emile Legrand'a gönderilmiştir (Drosos, 1995, s. 42; Apostolos, 2002, s. 58). İstanbul Patriği II. Ioasaf (1556-1565) gibi Patrik III. Mitrofanis (1565-1572, 1579-1580) ve II. Iremias da (1572-1579, 1580-1584, 1587-1595) Batı'daki din adamları ile iletişimi destekleyip devam ettirmişlerdir.

Manastır Kütüphanesi çerçevesinde başlayan bu etkileşim Doğu Kilisesi'nin din adamları ile Luther'in takipçileri¹³ (Protestanlar) arasında iletişim ve yakınlaşma olduğunu göstermektedir. Patrik II. Ioasaf (1556-1565) döneminde, Batı ve Doğu entelektüellerinin, kütüphaneler ve el yazmalarından kaynaklanan iletişimi, Protestanların Doğu Kilisesi'ne yaklaşmasının önünü açar. Protestan reformlarının ideoloğu Philip Scwarzerd, İstanbul patriğine kişisel mektubuyla beraber *Avgustea Omologia*'nın¹⁴ tercümesini yollar. Böylece, İstanbul Ortodoks Hristiyan Patrikhanesi ile Luther Kilisesi arasında resmî temas dönemi başlar. Tübingenli Alman teologlar, Ekümenik Patrikhane'ye yedi mektup göndermişler,

11 Fransa'da Katolikler ve Protestanlar arasında başlayan iç savaş otuz yıl sürüp 1598'de Nantes Antlaşması'nın Protestanlara sınırlı tolerans tanınması kararı ile son bulmuştur. Luther'in teolojik görüşlerini farklı şekilde yorumlayan John Calvin'in (1509-1564) Kalvinist adını alan takipçileri ve Katolikler arasında Almanya, İspanya'da başlayan İsveç ve Hollanda'nın da karıştığı 30 Yıl Savaşları (1618-1648) Avrupa'da etkili olmuştur (Wilson, 2010, s. 12-20).

12 Crusius, 1559'da Tübingen Üniversitesi'ne Yunanca ve Latince Profesörü olarak atanan Alman Martin Kraus'un ismi İngilizce'de Crusius olarak yazılmıştır. Crusius hiçbir zaman İstanbul'u ziyaret etmemiştir ancak Tübingen Alman Lutherçilerin ve İstanbul Ortodoks Kilisesi'nin anti-Katolik olarak birlik olmaları gerektiği düşüncesi ile İstanbul Patrikhanesi ile iletişim içinde idi (Brewer, 2010, s. 38-39).

13 Luther'le başlayan Hristiyanlığın Protestanlık Kolu daha sonra kendi içinde çeşitli kısımlara ayrılmıştır, Almanya'da Calvinistler, İngiliz Kilisesi Protestanlığı ve Fransa'daki Huguenotlar gibi. Bu nedenle, Doğu Kilisesi mensuplarının Luther'in takipçisi olarak Protestan olduklarını ifade edebilmek ve diğer Protestan gruplarla karıştırılmaması için bu makalede "Luther'in takipçileri" ifadesi kullanılmıştır.

14 Lutherçileri sembolize eden en önemli kitap (Dimitrakos, 1964, s. 1168).

Patrik II. İremias da onlara üç tane dogmatik mektup göndermiştir.¹⁵ Patrik II. İremias'ın, Württemberg Kilisesi'ndeki Protestan din adamları ile başlattığı sistematik yazışmalar, Ortodoks Doğu ile Protestan Batı'nın teolojik görüşleri konusunda fikir alışverişi yapmak amacıyla taşımaktadır. Bir süre sonra yazışmalardaki doktrin tartışmasını sonlandırmak isteyen Patrik –temel teolojik meselelerde Lutherci teologlara katılmadığından– samimiyetle kurulan irtibatın devamı için dostça yazışmalara devam etmek istediğini de belirtmiştir.¹⁶

Katolik Kilisesi'nin 18. yüzyılın başlarında İstanbul'a yolladığı Peder Sevin, Vatikan'a yazdığı mektupta (1729) Manastır Kütüphanesi'nin durumu hakkında bilgi verir. Peder, yolladığı mektupta Halki'de karşılaştığı kütüphanecinin ve çevredeki Yunanların bilgisiz olduğunu belirterek onları aşağılamıştır. Eski el yazmalarının küflenmiş ve tahtakuruları tarafından yenmiş olduğunu ve kütüphanedeki eserler için en büyük tehlikenin yangın olduğunu belirtir. Prens Adaları'nda bir manastırda sadece 200 tane el yazmasının küflü ve böcekler tarafından yenmiş durumda bulunduğunu yazar. Sevin, mektubunda manastırın adını yazmadığından perişan durumda bulunan 200 el yazmasının Prens Adaları'ndaki hangi manastırda olduğu bilinmemektedir (Drosos, 1995, s. 752).

15 Dogma: Hıristiyanlık Teolojisinde kilisenin tüm Ortodoks Hristiyanlar tarafından inanılması gereken doğru inancın ilahi vahiy göre belirlenen kuralları (Dimitrakos, 1964, s. 407).

16 Ortodoksların ve Protestanların el yazmaları vasıtası ile 16. yüzyılda kurduğu ilişki, Hristiyanlığın Batı/Katolik ve Doğu/Ortodoks olarak resmen ikiye ayrılmasının (1054) ardından Osmanlı döneminde iki kilise arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu düşündürmektedir. Bu ayrıca İstanbul Patriklerinin ve Patrikhane çevresindeki din adamlarının Katoliklerle temasının mahiyetini anlamaya da yardımcı olur. Ancak bunu anlamak için önce Batı ve Doğu kiliselerinin nasıl ikiye ayrıldığını gözden geçirmek gerekir.

Doğu Roma/Bizans Kilisesi ve dağılan Batı Roma İmparatorluğu topraklarında kurulan krallıkların da ruhani lideri olan Batı Roma Kilisesi, aralarında yüzyıllardır süren gerginliğin sonunda birbirlerini karşılıklı aforoz ederek 1054 yılında resmen Katolik Roma Vatikan ve Ortodoks Hristiyan Konstantinopolis Kilisesi olarak ikiye ayrılmıştır. Bu karşılıklı aforoz ve ayrılığın resmî olarak 1967 yılına kadar, Papa'nın bir jest yapıp 1054'teki suçlamaları ve ihtilafı hükümsüz kılmak için Patriği İstanbul'da ziyaret edene kadar, sürdüğü yazılıştır (Craig, Graham, Kagan, Ozment ve Turner, 2005, s. 331-332).

Bundan başka, 4. Haçlı Seferi sırasında İstanbul'un yağmalanmasının, şehirde Latin Krallığı (1204-1261) kurulup Latin Katolik bir Patrik atanmasının, Bizanslıların bunu reddedip kendi patriklerini seçmelerinin ayrılığı iyice derinleştirdiği de görüşler arasındadır. Bununla beraber, iki kilisenin din adamlarının 1054'ü takip eden yıllarda birbirleriyle irtibat içinde oldukları bilinmektedir. İstanbul'un Latin işgali sürerken kiliselerin birliğini sağlamak için 1254'te Batı/Roma ve Doğu/İstanbul Kiliseleri din adamlarının katıldığı Lyon Konsülü düzenlenmiş, alınan birlik kararı kısa ömürlü olmuş ve hayata geçirilememiştir. Bizans topraklarını alarak Batı Anadolu'ya kadar gelen Osmanlılara karşı 1439'da birlik için toplanan Floransa Konsülü de başarılı olamamıştır. Her iki durumda uzlaşmanın ana gerekçesi politik olduğundan, Bizans İmparatoru ve Patrik birliğe samimiyetle yanaşmışlarsa da din adamlarının ve İstanbul halkının çoğunluğunun desteğini alamamışlardır (Young, 1950, s. 158). 17. ve 18. yüzyıllarda Batı'nın Doğu ile artan ticaret ilişkileri bilgi alışverişine ve aktarımına da neden olmuştur. Bunda çevirilerin, özellikle el yazmalarının önemli rolü olmuştur. Doğu'dan arkeolojik eserleri ülkelerine götürmenin kolay yollarını bulan Batılılar el yazmalarını da ya manastırdaki rahipleri kandırarak ya da Osmanlı sultanlarından fermanlar alarak batıya götürmeyi başarmışlardır. Mesela, 18. yüzyılın başında, Fransız Büyükelçisi, Sultan'dan aldığı izin sayesinde antik Yunanca ve Bizans Yunancası el yazmalarını ülkesine götürmüştür (Drosos, 1995, s. 751).

Patrik IV. Germanos'un Ruhban Okulu ve Kütüphanesi'ni Kurması

19. yüzyılda din adamı yetiştirmek üzere Patrikhane tarafından ilk teoloji okulu İstanbul'da Patrik VI. Gregorios tarafından 1839'da Fener'de kurulup iki yıl sonra kapanmıştır. Beş yıl sonra, 1844'te, 1971 yılına kadar hizmet veren Ruhban Okulu, Patrik IV. Germanos (1842-1845, 1852-1853) tarafından kurulur. IV. Germanos, İstanbul Ortodoks Hristiyan Patrikhane'sinin din anlayışına göre din adamı yetiştirecek bir teoloji okulu için gayret etmiş ve bunda başarılı olmuştur (Hrisostomos, 1953, s. 377).

Resim 4. Germanos IV. Heybeliada Ruhban Okulu.¹⁷

Ruhban Okulu'nun asıl kurulma sebebi olarak Bağımsız Yunan Krallığı (1830) ve Kilisesinin (1833) ve Atina İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasını İstanbul Patrikhanesi'nin

¹⁷ <http://theologicalschoolhalki.com/ktitores-anakainistes/>

kendisine muhalif bir örgütlenme olarak algılaması ve İstanbul Patrikhanesi'nin nüfuzunu ve prestijini kaybetmesi diye belirtilmektedir (İnci, 2007, s. 74-75). Bunlardan başka, bu yıllarda, Aydınlanma Çağı Devrimi ideallerinden, rasyonalizm ve pozitivizm düşüncesinden etkilenen din adamı olmayan Yunan entelektüeller olduğu gibi İstanbul Patrikhanesi'nin temsil ettiği Ortodoksluk inancında reformu öneren din adamları da olmuştur (Theodosiou ve Danezis, 2006, ss. 104-117). Bunları Ortodoksluğa büyük bir darbe olarak gören İstanbul Kilisesi bu akımla mücadeleye girer. Bu amaçla, Patrik IV. Germanos Heybeliada Teoloji Okulu'nu kurarak Ada'daki Aya Triada Manastır Kütüphanesi'ni bu okulun kütüphanesine dönüştürür. Patrik, Bizans'ın başkentinde tarihi merkez kilise konumunda olan Patrikhane'nin temsil ettiği geleneksel Ortodoks Hristiyanlık anlayışına göre din adamları yetiştirmeyi hedefler (Hrisostomos, 1953, s. 374-380). Bu durum, Ruhban Okulu Kütüphanesi'nde bu amaca hizmet eden Ortodoks Hristiyanlık teolojisi ile ilgili kitapların çoğunlukta olmasının nedenini açıklamaktadır. Başlangıçta Yunan Kilisesi'nin etkisiyle mücadele etmek için kurulan okula 1850'den sonra en fazla sayıda öğrenci Bağımsız Yunan Krallığı'ndan gelmiştir (Yıldırım, 2005, s. 75).

19. Yüzyıldan Günümüze Ruhban Okulu Kütüphanesi

19. yüzyıla gelindiğinde kütüphanedeki el yazmalarının Patrikhane Kütüphanesi'ne aktarılması sebebiyle Ruhban Okulu Kütüphanesi'nde değerli eserlerin sayıca çok azaldığı görülmektedir. Patrik IV. Germanos zamanında Ruhban Okulu'nun kurulması Manastır kütüphanesinin tarihine damgasını vurur. Okulun ihtiyaçlarını karşılamak için modern ve zenginleştirilmiş bir kütüphane gerektiği anlaşılır. Kütüphane için yapılacaklar kodekste şöyle belirtilir: "Nasıl olursa olsun değerli bir kütüphanenin kurulması olmazsa olmazlardandır. Madem kütüphanenin güzel taş binası var, kilisenin çabuk harekete geçip ilgilenmesi gerekiyor." (Drosos, 1995, s. 752-753).

Patrikhane tarafından Ruhban Okulu'nun ihtiyacını karşılayacak şekilde büyük bir bağış yapılmıştır (Apostolos, 2002, s. 60). Kütüphanede birçok vakıf ve inançlı Yunan özellikle Ruhban Okulu öğrencileri tarafından bağışlanmış kitaplar mevcuttur. Bazıları kişisel kütüphanesini bağışlarken bazıları da kendi yazdıkları kitapları bağışlayarak Ruhban Okulu'nun kütüphanesini zenginleştirmişlerdir. Bağış yapan patrikler arasında Ruhban Okulu'nun Aya Triada Manastırı'nda kurulması fikrini öne sürüp gerçekleştirilmesini sağlayan Patrik IV. Germanos ve onun izinden giderek Ruhban Okulu Kütüphanesi'ne 577 cilt kitap bağışlayan Patrik VII. Kril de (1855-1860) vardır. Patrik V. Konstantinos (1897-1901)¹⁸ ise 1000 kitabı ve birçok el yazmasını ihtiva eden kişisel

18 Ayvalık Metropolidi Apostolos, 1000 adet kitabı bağışlayan için "Patrik V. Gregorios (1903-1904)" şeklinde yazmıştır. (Apostolos, 2002, s. 61). Apostolos, aynı kitabın Yunanca versiyonunda ise bu sayıda kitabı bağışlayanı "Patrik V. Konstantinos (1903-1904)" olarak belirtmiştir. (Apostolos, , 2008, s. 78). Patrik V. Gregorios 1797-1798, 1806-1808 ve 1818-1821 dönemlerinde patrik olduğundan, Apostolos'un, Patrik Germanos'dan sonra bağış yapanları kronolojik olarak yazdığı göz önüne alındığında Patrik adının ve/veya döneminin yazımında hata olduğunu düşündürmektedir. Bu yazıda Patrik Konstantinos'un patriklik makamındaki dönemi yazılmıştır.

kütüphanesini başışlamıştır. Patrik III. Ioakim (1878-1884, 1901-1912), VII. Anthimios (1895-1897) ve Kudüs Patriği Kril de başış yapanlar arasındadır. İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliğinde hizmet vermiş İngiliz rahipler Denton (1870-1872) ve Augustin Oakley (1943) ve Ruhban Okulu hocalarından Dimitrios Hantzeris (1893), Mihalis Kefalas (1903), Eustratios Georgiadis (1917) ve Panteleimon Komninos (1923) da başışta bulunanlar arasındadır (Apostolos, 2008, s. 78-79). Bunlardan başka, 20. yüzyılda büyük başışçı Grigorios Maralis, Mavouil Gedeon, Büyük Logothetis¹⁹ Stavrakis Aristarchis ve Antonios Psiharis'in de kütüphaneye katkıları büyüktür. Psiharis yaptığı üç büyük başıştan başka çeşitli konuları ihtiva eden 1000'den fazla kitap ve nadir eser başışlamıştır (Apostolos, 2008, s. 79-80). Çeşitli bilimsel kuruluşlar ve merkezler, akademiler, üniversiteler, teoloji enstitüleri, kilise kurumları, çeşitli kütüphaneler, yayınevleri, yazarlar, öğretmenler, mezunlar, İngiliz Kilisesi, Alman Evangelik ve Romeokatolik kilisesi, Vatikan Birliği Sekreterliği, Bizans Araştırma Kurumu Dumbarton Oax kütüphanenin yenilenip zenginleştirilmesi için başışta bulunanlar arasındadır (Anagnostosopoulos, 1980, s. 206).

Kütüphanenin yeniden düzenlenip zenginleştirilmesi için 1940 yılında Patrik I. Benjamin (1936-1946) zamanında kilise yönetmeliği (kanonismos) çıkarılır ve uygulamaya konulur. II. Dünya Savaşı'nın zor şartlarında öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışarak yeni kataloglar yapıp kütüphaneyi çalıştırmaya devam etmek için büyük gayret gösterilir. Savaş sonrasında kütüphanenin daha büyük gayretlerle modern bir kütüphane olarak organize edilmesi için 1951'de yeni kararlar çıkarılır. Kütüphane yönetimi bunları hükümete bildirip onay alır. 1951-1952 yılında Ruhban Okulu lise ve teoloji kısmı olarak ikiye ayrıldığında kütüphane de modern bir şekilde düzenlenmiştir (Apostolos, 2008, s. 204).

Ruhban Okulu mezunu ve öğretmenlerinden olan Metropolit Germanos ve Paniyotidis de başışçılar arasındadır. Okulda 1922'ye kadar müdür olan Germanos 1961'de Londra'da vefat edince manastıra başışladığı kütüphanesi okula getirilir. Paniyotidis 30 yıldan fazla zaman okulda görev yaptıktan sonra 1962'de vefat eder. Manastır'a başışladığı kütüphanesi bir süre okulda ayrı bir odada muhafaza (Anagnostopoulos, 1980, s. 206) edildikten sonra zamanla genel kataloğa kaydedilerek raflarda yerini almıştır.²⁰

1960'larda İstanbullu Kiriakos Pamoukoglou 100.000 Türk Lirası ile hatırı sayılır bir başışta bulunmuştur. 1960 yılının haziran ayında kütüphanenin dergi bölümü ve okuma salonunun açılışı yapılmış ve aynı yıl okula kalorifer tesisatı döşenerek kütüphane her mevsim çalışır duruma getirilmiştir (Anagnostopoulos, 1980, s.206-207).

19 Logothetis, λογοθέτης sıfatı Bizans İmparatorluğu'nda ve Osmanlı yönetimindeki Rum Ortodoks Hıristiyan Patrikhane'nin idari düzeninde kullanılan saygın bir sıfattır(Kazhdan, 1991a, s. 2005).

20 Ruhban Okulu Kütüphanesi sorumlusu kütüphaneci Yannis Ananas'tan alınan bilgi.

Ruhban Okulu Kütüphanesi Katalogları ve Dermesi

Eserleri elektronik ortamda taramanın mümkün olduğu kütüphane sayfasında²¹ Yunanca, İngilizce, Türkçe, Fransızca, Rusça, Latince kitaplar bulunmaktadır.

Yunanca kitap konu başlıklarına şunlar örnek verilebilir: Kilise Tarihi, Retorik, Ortodoks Doğu Kilisesi-Ayinler, Yunan Sanatı, Patrologia, İkümenik Hareket, İkümenik Sinodlar, Eğitim, Felsefe, Sanat Yunan Tarihi, Dogma, Ahlak, Bizans Müziği, Bizans İmparatorluğu, Kilise Müziği, Coğrafya, Ruhani Hayat, Keşişlik, Psikoloji, Antik Yunan, Din, Teoloji ve Katolik Kilisesi.

İngilizce konu başlıklarına bazı örneklerle şöyledir: New Testament, Old Testament, Patrology, Ecumenical Movement, Philosophy, Byzantine Empire Hsitory, Russia Church History, Church History, Bible, christian Union, French Literature, Catholic Church, Eastern Churches Liturgy, Ancient History, Christianity, Ecclesiastical History, Fathers of the Church, Archeology, Geography, World Hsitory, Jesus Christ, Religio, Philisophy, Rome History, Canon Law, Russian Orthodox Church, Greece Civilization, Greek Literature-History, Criticism, Russian Literature.

Kısıtlı sayıda olan Türkçe kitaplar genellikle tarih alanındadır. Ruhban Okulu'nun kuruluşunun 100. yıldönümünde, 1944'te, kütüphanede 20.000'den fazla kitap varken 1951-1971 döneminde bu sayı 30.000'i geçmiştir (Anagnostopoulos, 1980, s. 205-206, 208). 1952 yılına ait bir makalede kütüphanede 19.204 kitap olduğu yazılıdır (Thompson, 1952, s. 270-282). Günümüzde kütüphanede 45.000'in üzerinde kitap bulunmaktadır.²²

Kütüphane Çalışanları

Başrahip ve bir müdür tarafından yönetilen kütüphanede Ruhban Okulu'nun hocaları zaman zaman düzeni sağlamaya özen gösterip kütüphanecinin işlerine yardım ederek çalışmışlardır (Apostolos, 2002, s. 52, 77). 1951 yılından sonra Kütüphane bir öğretmenler kurulu tarafından düzenlenip çalıştırılır (Anagnostopoulos, 1980, s. 205-206).

Kütüphane yöneticileri, 1940'larda II. Dünya Savaşı sırasında ve bunu takip eden zor dönemde kütüphaneci olarak çalışabilecek kişiler bulmakta zorlanmalarına rağmen kataloglama çalışmalarına olabildiğince devam ederek kütüphanenin gelecekte çalışması için bir zemin hazırlamaya çalışmışlardır. Kütüphane sorumluları Angelos Georgiadis ve Peder Andreas Milonopoulos 1971'de okul kapandıktan sonra kitapları saymak, dergileri ciltlemek, yeni kitapları kataloglara eklemek gibi rutin işleri yaparak kütüphaneyi yaşatmaya çalışırlar.

21 <http://theologicalschoolhalki.com/>

22 Ruhban Okulu Kütüphanesi sorumlusu kütüphaneci Yanni Ananas'tan edinilen bilgi.

Sonuç

İstanbul'da Bizans Dönemi'nde 9. yüzyılda kurulan Halki Aya Triada Manastırı Kütüphanesi 16. yüzyılda Avrupa'daki Reform Çağ'ında sahip olduğu el yazmaları nedeniyle Hıristiyan entelektüel çevrelerin dikkatini çekmiştir. Kütüphanedeki el yazmaları Avrupa'daki Protestan ve Katolikler için bir çekim noktası oluştururken her iki taraf da İstanbul Ortodoks Patrikhanesi'ni kendi yanlarına çekebilmek için kütüphane vesilesiyle iletişim içinde olmuşlardır. Daha sonraki yüzyıllarda bu el yazmalarını gerektiği gibi koruyamayan kütüphane, teoloji çevrelerinde önemini kaybetse de 19. yüzyılın ortasında Heybeliada Ruhban Okulu'nun kurulmasıyla Manastır Kütüphanesi bu okulun kütüphanesine dönüştürülünce tekrar önem kazanmıştır. Patrik IV. Germanos, bu okulu ve kütüphanesini yeni kurulan Bağımsız Yunan Krallığı'nda ortaya çıkan ve İstanbul Ortodoks Patrikhanesinin temsil ettiği geleneksel Ortodoks dinî anlayışı ve uygulamaları eleştiren *Theosevismos* akımına karşı koyabilmek ve kendi anlayışında din adamlarını yetiştirmek için kurmuştur. Kendisini hem bağımsız Atina Kilisesi hem bu yeni akım karşısında tehdit altında hisseden İstanbul Ortodoks Kilisesi, Doğu Hristiyanlığındaki prestijli yerini korumaya gayret etmiştir. Okula Atina dâhil birçok şehirden Ortodoks Hıristiyan öğrenciler gelmiş ve bu öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde bir kütüphane oluşturulmuştur. Heybeliada Ruhban Okulu kapanana kadar (1974) bu anlayışla hizmet veren kütüphane, okul kapandıktan sonra açık olmasına rağmen maddi problemlerle karşılaşmış ve zamanla canlılığını yitirmiş olsa da şahısların ve kurumların bağışlarıyla ve çalışanlarının özverili gayretiyle varlığını korumuştur. Günümüzde İstanbul Patrikhanesi'ne bağlı bir metropolit yönetiminde faaliyet gösteren kütüphanede profesyonel bir kütüphanecinin sorumluluğunda dijital veri tabanı oluşturulmakta ve modern yöntemlerle kitaplara erişim sağlanabilmektedir.

Teşekkür

Mesleğini özveriyle ve sevekle icra eden Heybeliada Ruhban Okulu Kütüphanesi Sorumlusu Yannis Ananas'a araştırmam sırasında gösterdiği ilgi ve misafirperverlik için çok teşekkür ederim.

Kaynakça

- Akpınar, T. (1995). Bizans'ta eğitim, kitap ve kütüphaneler. *Müteferrika*, 5, 3-16.
- Alabey, N. (2004). 1910'da Osmanlı kütüphaneleri. *Müteferrika*, 25, 37-50.
- Anagnostopoulos, V. (1980). *Epetiris estias theologon Halkis* [Halki teologlar salnamesi]
- Apostolos, M. (2002). *The Holy Trinity Monastery of the Island of Halki* [Halki'nin (Heybeliada) Kutsal Teslis Manastırı]. Atina: Epta.

- Apostolos, M. (2008). *Iera patriarhiki tis aias triados Halkis pringiponnison* [Prensadalarından Halki'nin (Heybeliada) patrikhaneye bağlı kutsal teslis manastırı]. Atina: Epta.
- Artun, S. (1974). *Heybeliada Rum Rahipler Okulu Kütüphanesindeki Osmanlı tarihi ile ilgili eserler* (Yayımlanmamış bitirme tezi). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul.
- Ateş, M. (2015). Bursa İnebey Kütüphanesindeki fıkıh usulü kitapları üzerine bir araştırma (Yüksek lisans tezi). <https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/2966/1/389557.pdf> adresinden erişildi.
- Brewer, D. (2010). *Greece, The hidden centuries: Turkish rule from the fall of Constantinople to the Greek independence* [Saklı yüzyıllar: İstanbul'un düşüşünden Yunan bağımsızlığına kadar Türk ruleti]. London, New York: I. B Tauris
- Craig, A. M., Graham W. A, Kağan, D., Özment, S ve Turner, F. (2006). *World civilizations* [Dünya Medeniyetleri] Combined Volume (7. bs.). New Jersey: Pearson
- Çetin, A. (1985). Abdülhamid Devri'de kütüphanelere dair yayınlanmamış birkaç belge. [Ahmed Zeki Velidi Togan Özel Sayısı]. *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1, 277-284.
- Dimitrakos, D. (1964). *Mega Leksikon Olis Tis Ellinikis Glossis* [Yunan Dillerinin Büyük Sözlüğü] içinde (s. 407-408, 1168, 1882). Atina: Domi
- Drosos, V. (1995). İ Patriarhiki Vivliothiki tis leras Monis Agias Triados Halkis [Patrikhane Kütüphanesi'nin Halki Kutsal Üçleme Manastırı]. *Theologia*, 66(4), 739-768.
- Erünsal, İ. (2015). *Osmanlılarda kütüphaneler ve kütüphanecilik*. İstanbul: Timaş
- Gregory, T. E. (1991). Princes islands. A. Kazhdan, A.M. Talbot, A. Cutler ve T.E. Gregory (Ed), *The Oxford Dictionary of Byzantium* içinde (s. 1720). New York, Oxford: Oxford University Press.
- Hrisostomos, K. (1953). Germanos IV ke I Epophi Tou [IV. Germanos ve Dönemi] *Ortodoxia*, KH: 377.
- İnci, S. (2007). *Dinler tarihi açısından heybeli ruhban okuluna bir bakış* (Doktora tezi) <http://acikerisim.kirklareli.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.11857/379/HEYBEL%c4%b0ADA%20%20RUHBAN%20OKULU.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişildi.
- Karakaya, N. Ç. (2001). Heybeliada'daki Panagia Kamariotissa Kilisesi. *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı* içinde (ss. 353-361). Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi
- Karatzas, L. ve Tuncay, F. (1994). Katihitik. *Yunanca-Türkçe Sözlük* içinde (s. 372). Atina: Rodamos.
- Karlin-Hayter, P. (2002). Iconoclasm. C. Mango (Ed.), *The Oxford History of Byzantium* içinde (ss. 153-168). Oxford: Oxford University Press
- Kazhdan, A. (1991a). Logothetes. C. Mango (Ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* içinde (s. 2005). Oxford: Oxford University Press
- Kazhdan, A. (1991b). Photios. C. Mango (Ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* içinde (s. 2005). Oxford: Oxford University Press
- Mutlu, İ. (1959). Bizans devri kütüphaneleri. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 8(1), 32-45.
- Papademetriou, G. C. (2000). The patriarchal libraries of Turkey. *The Orthodox Theological Review*, 45(1-4), 171-190

- Stamatakos, I. (1949). Arhon. *Leksikon Arhais Ellinikis Glossis* [Antik Yunan Dili Sözlüğü] içinde (s.183). Atina: Ekdotikos İkos Athinon
- Theodosiou, S. ve Danezis, M. (2006). Theofilos Kairis: Theosevismons'un Yunanistan'daki öncüsü. *Istorika Temata*, 48, 104-117.
- Thompson, L. S. (1952). The libraries of Turkey. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 22(3), 270-282.
- Wilson, P. H. (2010). *The thirty years wars*. New York: Palgrave Mmacmillan
- Yıldırım, M. (2005). *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*. Ankara: Aziz Andaç Yayınları
- Yılmaz, M. ve Baykan, İ. G. (2018). *Devr-i Hamidî katalogları*. İstanbul: Hiper Yayıncılık.
- Young, I. R. (1936). *The Relations of east and west since the great schism* [Büyük Ayrılıktan Beri Doğu ve Batı İlişkileri]. London: Society for Promoting Christian Knowledge.

Doğal Dilde Yapılan Türkçe Sorgularda Google Arama Motoru'nun Performans Değerlendirmesi

Performance Evaluation of Google Search Engine in Turkish Natural Language Queries

Meltem DiŞLİ

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için/ To cite this article:

Dişli, M. (2020). Doğal dilde yapılan türkçe sorgularda google arama motoru'nun performans değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 247-267. doi: 10.15612/BD.2020.554

Makale türü / Paper type: Hakemli / *Refereed*

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Doi: 10.15612/BD.2020.554

Geliş Tarihi / Received: 24.08.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 18.12.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

Doğal Dilde Yapılan Türkçe Sorgularda Google Arama Motoru'nun Performans Değerlendirmesi

Meltem Dişli*

Öz

Araştırmada Türkçe doğal cümlelerle yapılan aramalarda Google arama motorunun performansını değerlendirmek amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda Google'a 2 farklı tipte (maddi sorular - diğer sorular) 20 soru sorulmuş ve ilk 10 sonuç duyarlık ve normalize sıralama değerlerine göre değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde Mann-Whitney U, Spearman ve Ki-kare testleri kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda Google'ın Türkçe doğal dilde yapılan aramalara getirdiği sonuçların ilgililik düzeyi ortalama düzeyde bulunmuştur. Soru tipine göre ilgililik düzeylerinin farklılık göstermediği ancak ilgililik sıralamasının farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Maddi sorularda diğer sorulara göre ilgili dokümanlar daha üst sıralarda yer almıştır. Ayrıca Google ilgili dokümanları üst sıralarda göstermekte başarılı bulunmuştur. Çoğunlukla ilk 5 sonuçta ilgili sonuçlara ulaşılabildiği ortaya çıkmıştır. Soruların hemen hemen yarısında yanıt kutusu (snippet) gelmiş ve bunların büyük çoğunluğunun sorgu ile ilgili olduğu saptanmıştır. Sonuç sayfasında gelen videoların ise genellikle sorgu ile ilgisiz olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen sonuçlarının Google'ın geliştirilmesi amacıyla yapılan çalışmalara fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: *Bilgi erişim, Semantik arama, Google arama motoru, Duyarlık, Normalize sıralama, Normalize edilmiş anma değeri, Doğal dil.*

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, meltem.disli@hacettepe.edu.tr

Performance Evaluation of Google Search Engine in Turkish Natural Language Queries

Meltem DİŞLİ*

Abstract

The aim of the research is to evaluate the performance of the Google search engine on the queries made with Turkish natural sentences. In this direction, Google was asked 20 questions of 2 different types (factoid questions - other questions) and the first 10 results were evaluated according to precision and general normalized recall measure. Mann-Whitney U, Spearman and Chi-square tests were used in the analysis of the data. As a result of the research, the relevance level of the results brought by the Google in regards to Turkish natural language queries were found to be average. It was revealed that the relevance levels did not differ according to the question type, but the relevance ranking did differ. Compared to other questions, relevant documents ranked higher for factoid questions. In addition, Google has been successful in showing relevant documents at the top. It turned out that mostly in the first 5 results relevant results can be reached. A snippet was brought for almost half of the questions and the majority of these were determined to be relevant with the query. Videos brought up in the result pages were revealed to be mostly irrelevant to the query. It is thought that the results obtained will benefit the studies carried out to improve Google.

Keywords: Information retrieval, Semantic search, Google search engine, Precision, General normalized recall measure, Natural language.

* Research Assistant, Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Information Management, meltem.disli@hacettepe.edu.tr

Giriş

İnsanların gereksinim duyduğu bilgiye en hızlı şekilde erişmek istemesi arama motorlarının kullanımının yaygınlaşmasına ve günlük yaşamda öneminin artmasına sebep olmuştur. Arama motorları kullanıcı sorguları ile dizinlenen kaynakları karşılaştırarak kısa bir süre içinde kullanıcı ile bilgiyi buluşturan, bilgi erişim sistemlerini temel olarak oluşturulmuş bilgisayar yazılımlarıdır (Kesen, Şenol ve Yanar, 2008, s. 141-142). Bilgi erişim sistemleri ilgili dokümanların tümüne erişirken, ilgisiz dokümanları ayıklayarak yalnızca ilgili dokümana erişimi mümkün kılmalıdır (Tonta, 1995, s. 302). Mevcut arama motorlarında ise ilgili tüm dokümanlara erişmek mümkün olmamakla beraber ilgisiz dokümanlara da erişilmektedir. Arama motorlarında birçok bilgi erişim modeli kullanılsa da çoğunlukla kullanıcının sorgu terimleri ile dokümanlarda geçen sözcükler karşılaştırılmakta ve sözcüklerin kaç kere geçtiği dokümanın sorgu ile ilgi derecesini göstermektedir (Amasyalı ve Diri, 2005, s. 1). Arama motorları sözcük sıklıkları dışında ziyaret sıklıkları ve diğer sitelerden verilen referanslara göre internet sitelerini sorgu ile ilişkilendirerek sonuçları kullanıcıya sunmaktadır (Yozkat, 2017, s. 74). Kullanıcıya sorgu terimleri ile ilgili olabilecek dokümanlar belirli kriterlere göre sıralanarak gösterilmektedir. Ancak aradığı bilgiyi ilgili dokümanlardan bulup çıkarmak çoğunlukla kullanıcıya düşmektedir (Amasyalı ve Diri, 2005, s. 2). İnternette yer alan bilgi miktarının her geçen gün artması ve insanların bilgiye ulaşmakta daha da sabırsız hale gelmesi arama motorlarını uzun doküman listeleri sunmak yerine kullanıcı sorgusuna doğrudan yanıt verme çabasına doğru yönlendirmiştir. Bu durum soru-yanıt sistemlerini ortaya çıkarmış, arama motorları da soru yanıtlama hizmeti vermek için çalışmalarda bulunmuştur.

Doğal dille sorulan sorulara yanıt veren soru yanıtlama sistemleri Web’de yer alan bilgi miktarı arttıkça daha da önemli bir hale gelmiştir. Soru yanıtlama sistemi, doğal dilde sorulan sorulara yanıt vermeyi amaçlayan bir bilgi erişim sistemidir (Chaoticity, 2010). Bir soru yanıtlama sisteminde doğal dilde sorulan sorulara doğru yanıtlar verebilmek için yapay zeka, doğal dil işleme, istatistiksel analiz, örüntü eşleştirme, bilgi alma ve bilgi çıkarma teknikleri kullanılmalıdır (Dwivedi ve Singh, 2013, s. 418). Arama motorları da soru yanıtlama hizmetleri verebilmek için bu özelliklere sahip olmalıdır. Zadeh’e göre (2006, s. 163-164) arama motorlarının soru yanıtlama sistemlerine dönüştürülebilmesinin önünde dünya bilgisi, ilgililik ve algılama temelli bilgiden çıkarsama yapma olmak üzere 3 engel bulunmaktadır. Bu 3 engelin de altında yatan temel sorun doğal dil anlama sorunudur. Günümüzde arama motorları semantik arama özellikleri ile doğal dili daha iyi anlamlandırmakta ve soru yanıtlama hizmetlerini de geliştirmektedirler. Semantik arama motorları sonuçları yalnızca kullanıcı sorgusu ile dokümanlarda geçen terimlerin sıklıklarına göre getirmemekte, yapay zekâ sistemleri kullanarak kullanıcının ne aramak istediğini anlamaya çalışmaktadır. En çok kullanılan arama motoru olan Google (Alexa, 2020) da 2015 yılında geliştirdiği yapay zekâ sistemi ile doğal dili anlamaya bir adım daha yaklaşmıştır.

Google arama motoru Web'i daha iyi tarayıp indeksleyerek internetteki bilgilere daha güvenilir ve daha hızlı ulaşmayı vadeden algoritması PageRank ile ilk olarak 1998 yılında ortaya çıkmıştır (Brin ve Page, 1998, s. 107). PageRank akademik alanda kullanılan atıf analizi yöntemine benzer olarak Web'in atıf (link) grafiğini çıkarmakta ve sık kullanılan linklerin popüler sayfalara ait olduğu düşüncesiyle bu linkleri sonuçlarda üst sıralarda getirmektedir (Brin ve Page, 1998, s. 110). 2012 yılında ise Knowledge Graph özelliği ile Google soru yanıtlama hizmeti vermeye başlamıştır. Knowledge Graph ile Google yalnızca sorgu terimi ile eşleşen sözcükleri aramakla kalmamakta, aynı zamanda sorgu teriminin ne olduğunu da anlamaktadır. Google Knowledge Graph ile sorguları daha iyi anlayabilmekte, böylece konu ile ilgili özet bilgiler de gösterebilmektedir. Knowledge Graph sadece terimleri dizinlemekte, ayrıca tüm nesnelerin birbirleri ile ilişkilerini de tutmaktadır. Bu özellik Google'a aranılan kişi ile ilgili bilgileri sunarken, bağlantılı olduğu kişilerle ilgili bilgileri de sunmayı sağlamaktadır. Google Knowledge Graph ile kullanıcıların sorgularını da tutmakta, bir sorgu geldiğinde henüz sorulmadan bir sonraki soruyu tahmin ederek bunun cevabını da vermektedir (Singhal, 2012). Google 2015 yılında RankBrain algoritmasını kullanmaya başlayarak sorgulara çok daha iyi yanıtlar vermeyi hedeflemiştir. RankBrain, PageRank gibi Google'ın Hummingbird isimli genel arama algoritmasının bir parçasıdır. RankBrain Google'ın arama sonuçlarına yardımcı olmak için geliştirdiği bir yapay zekâ sistemidir. Makine öğrenimi sayesinde daha önceden yapılmış sorguları kullanarak yapılan yeni sorguları anlamaya çalışmakta ve birçok unsura bakarak sonuçları sıralamaktadır (Sullivan, 2016). Google hâlâ tam olarak doğal dil temelli aramalardan anlam çıkaramamaktadır. RankBrain'in yaptığı, sorgu ile ilgili yanıtları getirmek için ilişki veri tabanı ve benzer sorgular arasındaki ilişki vektörlerini kullanmaktır. Google'a henüz bilmediği bir soru sorulduğunda sorguyla en uyumlu bilgileri ilişki veri tabanını kullanarak bulabilmektedir. Google, doğal dili tam olarak anlayamasa da sürekli olarak öğrenmeye devam eden RankBrain algoritması ile semantik arama özelliği ve soru yanıtlama hizmetini her geçen gün daha da iyileştirmektedir.

Son yıllarda bilgi erişim sistemlerinde gerçekleşen gelişmeler insanların bilgi arama davranışlarını da değiştirmiştir. Artık insanlar bilgi gereksinimini karşılamak için doğru anahtar sözcüklerin seçilmesi veya gelişmiş arama stratejilerinin uygulanması gibi yöntemlerle uğraşmak istememekte; bilgiye doğrudan ve doğal cümleler ile arama yaparak ulaşmak istemektedirler. Bu sebeple doğal dilin arama motorları tarafından ne kadar etkili bir şekilde anlaşıldığının ve sorgulara ne kadar ilgili yanıtlar getirildiğinin analiz edilmesi arama motorlarının performanslarının artırılması açısından son derece önemlidir. Bunun yanı sıra doğrudan yanıt almak isteyen kullanıcılara uzun doküman listelerinden oluşan sonuçlar getirmek yerine yanıt kutuları ile doğru yanıtı gösteren arama motorları bilgi erişim sürecini oldukça kısaltmaktadır. Bu çalışmada Google'ın semantik arama özelliği ile soru yanıtlama hizmetini değerlendirmek amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında Google'ın Türkçe doğal cümlelerle sorulan soruları anlamlandırması ve ilgili sonuçları getirmesi, ilgili sonuçları üst sıralarda göstermesi ve yanıt kutularında doğru yanıtların verilmesi açılarından performansı değerlendirilmiştir.

İlgili çalışmalar

İnternetteki bilgi patlaması arama motorlarının önemini her geçen gün artırmaktadır. Arama motorlarının değerlendirilmesi ve sorunların saptanması, geliştirilebilmeleri için son derece önemlidir. Bu kapsamda ulusal ve uluslararası literatürde arama motorlarının çeşitli yönlerden performansını değerlendiren birçok çalışma yapılmıştır.

Arama motorlarının performansının değerlendirildiği bir çalışmada (Soydal, 2000) Alta Vista, Excite, Hotbot, Infoseek ve Northern Light adlı arama motorları karşılaştırılmıştır. Arama motorlarına 11 soru yöneltilmiş ve elde edilen ilk 20 sonuç anma, duyarlık ve çakışma oranları açısından değerlendirilmiştir. Arama motorlarının anma ve duyarlık değerleri düşük bulunmuş, ilk 10 sonucun ilk 20 sonuca göre daha ilgili dokümanlar getirdiği ve arama motorları arasında çakışma oranlarının düşük olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Tonta, Bitirim ve Sever (2002) ise Arabul, Arama, Netbul ve Superonline arama motorlarının çeşitli ölçütlere göre performanslarını değerlendirmişlerdir. Bu kapsamda arama motorlarına 17 soru sorulmuş ve arama motorlarının çeşitli kesme noktalarındaki duyarlık ve normalize sıralama değerleri, ölü bağlantı sayıları, kapsama ve yenilik oranları belirlenmiştir. Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney testleri ile arama motorlarının güncellik, duyarlık, normalize sıralama, kapsama ve yenilik oranlarının farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Arama motorlarında her 6 dokümandan 1'inin ölü bağlantı içerdiği, ortalama 6 dokümandan 5'inin ilgisiz olduğu, arama motorlarının ilgili dokümanları üst sıralarda göstermediği, arama motorlarının Türkiye adresli dokümanları çok dizinlemedikleri gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Arabul, Arama ve Netbul Türkçe arama motorlarında gövdeleme algoritması kullanımının etkisini ölçmek üzerine yapılan bir çalışmada (Zeden, Ayalp, Bitirim ve Sever, 2006) Türkçe sözcükler gövdeli ve gövdesiz biçimlerde aranmıştır. Elde edilen sonuçlar ilgili ve ilgisiz olarak sınıflandırıldıktan sonra duyarlık ve normalize sıralama değerleri ölçülmüştür. Gövdeli sorguların duyarlık değerleri daha yüksek bulunmuş ve arama motorlarında gövdelemenin önemine vurgu yapılmıştır. Demirci, Kışmir ve Bitirim (2007) Türkçe dokümanlara erişim açısından Google, Yahoo, Msn, AlltheWeb ve Ask arama motorlarını duyarlık ve normalize sıralama değerlerine göre karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda Türkçe dokümanlara erişmekte en başarılı arama motorunun Google olduğu, yerel arama motorlarının ise Türkçe dokümanlara erişme performansının düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmada Google'ın hem duyarlık hem de normalize sıralama değerlerinde en yüksek performansı ilk 5 sonuçta gösterdiği belirlenmiştir. Kesen ve diğerlerinin (2008) çalışmasında Google Scholar ve Scirus arama motorlarının Türkçe karakterli aramalara getirdiği sonuçları değerlendirilmiş, anahtar sözcükler hem Türkçe karakterleri hem de en uygun İngilizce karakterleri ile aranmıştır. Google Scholar'da Türkçe karakterli aramalar ve İngilizceleştirilerek yapılan aramalarda erişilen dokümanlar arasında farklar bulunmakta; bazen Türkçe karakterli aramalarda daha çok sonuca ulaşıırken, bazen İngilizceleştirilen aramalarda daha çok sonuca ulaşılmıştır. Ancak Scirus'ta böyle bir fark 2 sonuç dışında gözlenmemiştir. Bir başka çalışmada (Yozkat, 2017) Google'da ilk sayfalarda

erişilen sonuçların güvenilirliği analiz edilmiştir. Bu kapsamda 3 anahtar sözcük belirlenmiş ve anahtar sözcüklere Google'ın getirdiği sonuçlar incelenmiştir. Araştırmada sonuç sayfasında öncelikle popüler sitelerin yer aldığı ve akademik anlamda güvenilir olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Azeez (2017) çalışmasında Google, Yahoo ve Bing arama motorlarının Arapça aramalara yönelik olarak değerlendirilmesi için bir anket yapmış; Google'ın metin ve video aramalarında Yahoo ve Bing arama motorlarından daha yüksek performans gösterdiği, resim aramalarında ise Yahoo'nun daha doğru sonuçlar getirdiği sonuçlarına ulaşmıştır.

Arama motorlarını İngilizce dışındaki diller için değerlendiren Bar-Ilan ve Gutman'ın (2005) çalışmalarında AltaVista, Fast, Google ve yerel arama motorlarında Rusça, Fransızca, Macarca ve İbranice dillerinin özelliklerini temsil edebilecek anahtar sözcükler ile arama yapılmıştır. Araştırmada genel arama motorlarının dilin kendine has özelliklerini dikkate almadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tümer, Shah ve Bitirim'in (2009) çalışmasında Google, Yahoo, Msn ve Hacia arama motorlarının semantik arama performansı değerlendirilmiştir. Araştırmada çeşitli konularda 10 soru sorulmuş ve ilk 20 sonuç ilgili ve ilgisiz olarak gruplandırılmıştır. Arama motorları çeşitli kesme noktalarında görece anma ve duyarlık değerleri açısından karşılaştırılmıştır. Yahoo duyarlık oranında en iyi performansı gösterirken, Google görece anma oranında en iyi performansı göstermiştir. Tüm arama motorlarının semantik arama özelliklerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka çalışmada (Kumar ve Prakash, 2009) kütüphane ve bilginin alanındaki terimlerden oluşan sorgulara yönelik olarak Google ve Yahoo'nun performansı karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada arama motorlarına tek sözcüklük sorgular, basit çok sözcüklü sorgular ve karmaşık çok sözcüklü sorgular olmak üzere 3 tip soru sorulmuştur. Arama motorlarının sonuçları anma ve duyarlık değerleri ile karşılaştırılmıştır. Google'ın basit çok sözcüklü ve tek sözcüklük sorgular için anma ve duyarlık değerleri daha yüksek iken, Yahoo'nun karmaşık çok sözcüklü sorgular için anma ve duyarlık değerleri daha yüksek bulunmuştur. Benzer bir çalışmada (Usmani, Pant ve Bhatt, 2012) bilgisayar bilimleri alanıyla ilgili sorgularda Google ve Bing arama motorlarının gösterdiği performans karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada tek sözcüklük sorgularda Google'ın anma ve duyarlık değerleri daha yüksek çıkmıştır. Basit çok sözcüklü ve karmaşık çok sözcüklü sorgular için ise duyarlık değerleri Bing'in daha yüksekken, görece anma değerleri Google'ın daha yüksek bulunmuştur. Bilal (2012) arama motorlarının performansını çocukların bilgiye erişimi açısından değerlendirmiştir. Araştırma kapsamında yapılan 30 sorguya Google, Yahoo, Bing, Yahoo Kids ve Ask Kids'te getirilen sonuçlar karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda doğal dilde yapılan sorgular için en iyi performansı Google'ın sergilediği ortaya çıkmıştır. Khan, Sangroha, Ahmad ve Rahman'ın (2014) çalışmasında semantik ve anahtar sözcük tabanlı arama motorlarının performansları değerlendirilmiştir. Bing, DuckDuckGo, Lexxe, Google ve Yahoo'nun değerlendirildiği çalışmada arama motorlarına 10 soru sorulmuş ve sonuçların duyarlık değerleri hesaplanmıştır. Bu çalışmada en fazla ilgili dokümana Bing arama motoru erişmiştir. Bing'i DuckDuckGo takip ederken, Google'ın duyarlık oranının da %60'larda olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırma sonu-

cunda semantik arama motorlarının anahtar sözcük tabanlı arama motorlarından daha iyi performans gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Semantik ve anahtar sözcük tabanlı arama motorlarının karşılaştırdığı bir başka çalışmada (Mala ve Lobiyal, 2016) arama motorlarına sorular sorulmuş ve sonuçlar ilgili/ilgisiz olmak üzere sınıflandırılmıştır. Anahtar sözcüğe dayalı arama motorlarında daha fazla ilgili dokümana erişilmiş, semantik aramanın geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Google, Yahoo, Wikipedia, Halka, Bing ve DuckDuckGo arasında en yüksek duyarlık oranları Google ve DuckDuckGo arama motorlarında görülmüştür. Bitirim ve Görür (2017) Google, Yahoo, Bing ve Ask arama motorlarının Türkçe dokümanlara erişim açısından mevcut performanslarını, altı yıl önce ölçülen performansları ile karşılaştırarak değerlendirmektedir. Google'ın altı yıl öncekinden daha kötü bir performans gösterdiği, diğer arama motorlarının ise daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm arama motorları en yüksek performansı ilk 5 sonuçta göstermiştir. Bir diğer çalışmada (Zhao, Zhang, Xia ve Le, 2019) ise Google soru yanıtlama kalitesi bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmada arama motorunun soru yanıtlama kalitesini değerlendirmek için bir ölçek geliştirilmiş ve Google tarafından getirilen yanıt kutuları incelenmiştir. Soruları 4 hedef türü (kişi, kurum, nesne, olay) ve 6 soru tipi (ne, ne zaman, nerede, kim, nasıl sorularından oluşan maddi sorular ve listeleme soruları) altında grupladıktan sonra sonuçlar bu türlere göre Anova ve Tukey testleri kullanılarak karşılaştırılmıştır. Google'ın kişi ile ilgili sorulara diğer hedef türlerine (kurum, nesne, olay) göre daha kaliteli yanıtlar getirdiği, soru tiplerinde ise en iyi yanıtları nerede sorularına getirdiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Gul, Ali ve Hussain (2020) çalışmalarında Google, Yahoo ve Bing arama motorlarının yaşam bilimi ve biyotıp alanında yapılan sorgulara yönelik performanslarını değerlendirmişlerdir. Sorgu terimleri, Web of Science'ta bu alanlarda kullanılan anahtar sözcükler içinden seçilmiştir. Bir sözcüklük, 2 sözcüklük ve 3 sözcüklük sorgular gerçekleştirilmiştir. Sonuçların değerlendirilmesinde anma ve duyarlık parametreleri kullanılmıştır. En yüksek duyarlılık ve anma değerleri Google'da çıkmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada Google'ın Türkçe doğal dilde sorulan soruları yanıtlayabilme performansı değerlendirilmektedir. Bilgi erişim sistemlerinin performans değerlendirmesinde anma, duyarlık ve posa ölçütleri kullanılmaktadır. Duyarlık (kesin isabet) erişilen ilgili dokümanların erişilen tüm dokümanlara oranını, anma (erişim isabeti) erişilen ilgili dokümanların koleksiyondaki tüm ilgili dokümanlara oranını, posa ise erişilen ilgisiz dokümanların koleksiyondaki tüm ilgisiz dokümanlara oranını vermektedir (Tonta ve diğerleri, 2002, s. 23-24). Arama motoru değerlendirmesinde anma değerinin ölçülmesi çok zordur. Çünkü milyonlarca dokümanın incelenip ilgili olup olmadığını saptamak uygulamada mümkün değildir (Soydal, 2000, s. 6). Posa değerinde de aynı şekilde koleksiyondaki tüm dokümanları inceleyip ilgisiz olanların saptanması teknik olarak imkânsızdır. Bu sebeple araştırma kapsamında Google'ın sorulan sorulara getirdiği sonuçlar duyarlık ölçütü ile değerlendirilmiştir. Araştırmada Google'a sorular sorulmuş; gelen sonuçlar

İlgili ve ilgisiz olmak üzere 2 kategoride sınıflandırılmıştır. Tüm sonuçları incelemek mümkün olmadığından araştırma ilk 10 sonuç ile sınırlandırılmıştır. Bu durumda duyarlık değeri hesaplanırken erişilen tüm dokümanlar 10 olarak belirlenmiştir.

Bir arama motorunun performansı eriştiği ilgili doküman sayısı kadar, bu dokümanları ilk sıralarda göstermesiyle de yakından ilişkilidir. Çünkü kullanıcı ilk sıralarda ilgili dokümanlara erişemezse sonraki sonuçlara bakmaktan vazgeçebilmektedir. Kullanıcı ilk sıralarda yer almadığı sürece ilgili dokümanlara erişse de fazla zaman kaybettiği için memnun olmayacaktır. Tam tersine, arama motoru çok az ilgili dokümana erişse de bu dokümanları ilk sıralarda sunduysa kullanıcının ihtiyacını kısa sürede karşılayacaktır. Arama motorlarının dokümanları ilgililik derecesine göre sıralama performansını değerlendirmek için normalize sıralama ölçütü kullanılmaktadır (Tonta ve diğerleri, 2002, s. 26). Normalize sıralama ölçütü diğer adıyla "genel normalize edilmiş anma değeri" (general normalized recall measure: R_{norm}) aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır (Bollmann, 1983, s. 123; Akbulut, Tonta ve White, 2020, s. 966).

$$R_{norm}(\Delta) = 0.5 * [1 + (R^+ - R^-) / R^+_{max}]$$

$R_{norm}(\Delta)$ erişim çıktısı, R^+ ilgili dokümanların ilgisiz dokümanlardan önce gösterildiği doküman çiftleri sayısı, R^- ilgisiz dokümanların ilgili dokümanlardan önce gösterildiği doküman çiftleri sayısı, R^+_{max} ise maksimum R^+ sayısıdır. Bu araştırma kapsamında Google'ın ilgili dokümanları üst sıralarda gösterme performansını değerlendirmek amacıyla ilk 5 sonuç ve ilk 10 sonuçta normalize sıralama değerleri hesaplanmıştır. Son olarak normalize sıralama değerleri ile duyarlık değerleri arasındaki ilişki test edilmiştir.

Erişilen ilgili dokümanlar üst sıralarda yer alsın bile günümüzde kullanıcılar sonuçların içinden aradığı yanıtı bulmak istememekte, doğrudan sorusunun yanıtını görmek isteyebilmektedir. Bu sebeple Google'ın performans ölçümünde sonuçlarda yanıt kutusu (snippet) gelme oranı ve bu yanıt kutularının ilgililik düzeyi de incelenmiştir.

Çalışma kapsamında şu araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

S1: Google Türkçe doğal dilde sorulan sorularda ilgili dokümanlara erişmekte başarılı mıdır?

S2: Google hangi tip sorularda (maddi sorular/diğer sorular) daha etkin performans göstermektedir?

S3: Google'ın sonuç sayfasında ilgili dokümanlar üst sıralarda gösterilmekte midir?

S4: Maddi sorularda diğer sorulara göre daha mı fazla yanıt kutusu gelmektedir?

S5: Google'ın soru yanıtlama hizmeti ilgili yanıtlar getirmekte başarılı mıdır?

S6: Sonuç sayfasında gelen videolar sorgularla ne kadar ilgilidir?

Araştırmamanın hipotezleri: H1: "Google Türkçe doğal dilde yapılan aramalarda maddi soruları yanıtlamakta daha başarılıdır."; H2: "Google ilk 5 sonuçta ilk 10 sonuçtan daha yüksek performans göstermektedir."; ve H3: "Google'ın soru yanıtlama hizmetindeki performansı düşüktür." şeklinde oluşturulmuştur. Bu araştırmada elde edilen sonuçların Google'ın performansının geliştirilmesi için yarar sağlaması beklenmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırma kapsamında Google tarafından getirilen sonuçların hepsini değerlendirmek mümkün olmayacağından değerlendirme ilk 10 sonuç ile sınırlı tutulmuştur. İlk 10 sonucun tam metinleri incelenmiştir. Tam metinde soru ile ilgili bir bilgi vermek yerine ilgili bir sayfaya yönlendiren sonuçlar ilgisiz kabul edilmiştir. Google farklı zamanlarda yapılan sorgulara farklı sıralama ile sonuçlar getirebildiği için ilk sorguya getirilen sonuçlar dikkate alınmıştır. Sonuç sıralamasında en üstte çıkan reklamlar araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Soruların Belirlenmesi

Google'a sorulmak üzere 20 soru belirlenmiştir. Soruların belirlenmesinde birkaç unsura dikkat edilmiştir. Öncelikle soruların farklı konuları ve farklı hedef türlerini (kişi, yer, nesne, olay) temsil etmesine özen gösterilmiştir.

Soru yanıtlama sistemlerinin genellikle birkaç sözcüklük ve tek bir doğru cevabı olan maddi soruları yanıtlamak için tasarlandığı bilinmektedir (Soricut ve Brill, 2004). Maddi soruların bile yanıtlanması bir arama motoru için kolay bir iş değildir. Oysaki insanlar yalnızca maddi sorular sormamakta; uzun listelerden oluşan yanıtlar bekledikleri listeleme soruları veya belirli bir cevabı olmayan daha karmaşık sorular da sorabilmektedirler. Araştırma kapsamında sorular belirlenirken yarısının maddi sorular, diğer yarısının ise listeleme veya belirli bir cevabı olmayan sorular olmasına dikkat edilmiştir. Böylece Google'ın Türkçe doğal dilde sorulan maddi sorular ile diğer sorulara getirdiği yanıtların karşılaştırılması mümkün olacaktır. Belirlenen 20 soru aşağıda yer almaktadır.

Maddi sorular:

1. Türkiye'nin 5. Cumhurbaşkanı'nın eşi kimdir?
2. MARC nedir?
3. Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü ne zaman kuruldu?
4. Mansur Yavaş 2014 seçimlerinde kaç oy almıştı?
5. Atatürk'ün annesi nerelidir?
6. Florak nedir?
7. Schengen Vizesi ile İngiltere'ye gidilir mi?
8. 18 yaşından önce içkili mekânlara girebilir miyim?
9. Isparta merkez ile Gönen arası kaç km?
10. Bugün Türkiye'de Covid-19 vaka sayısı kaç?

Diğer sorular;

11. Hangi üniversitelerde Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü var?
12. Kültürel miras konusunda yapılan ulusal akademik yayınlar?
13. Yükseliş dönemindeki Osmanlı Padişahları kimlerdir?
14. Düşük tansiyona ne iyi gelir?
15. Ankara'nın en yeşil semtleri?
16. Büyükler için evde yapılabilecek aktiviteler?
17. Covid-19 nedeniyle durdurulan uçuşlar hangi ülkelere geri açıldı?
18. Türkiye'de günümüzün popüler rapçileri kimlerdir?
19. Spor yapmadan kilo vermenin yolları nelerdir?
20. Atiye mi Hakan Muhafız mı?

Maddi soruların kısa ve tek bir doğru cevabı vardır, arama motorundan beklenen bu bilginin sonuçlarda getirilmesidir. Diğer sorular ise genellikle bir liste cevabı içeren veya doğru bir cevabı olmayan sorulardır. Örneğin; "Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü ne zaman kuruldu?" sorusuna "1972" cevabının getirilmesi beklenmektedir. "Hangi üniversitelerde Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü var?" sorusunda ise Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinin web sayfalarını değil bölüm olan üniversitelerin listesini getirmesi beklenmektedir. Bu 2 sorunun ayrı ayrı incelenmesinin sebebi Google'ın maddi sorulara ve listeleme sorularına nasıl yaklaştığını görebilmektir. "18 yaşından önce içkili mekânlara girebilir miyim?" sorusunda da tek bir doğru yanıt vardır. 18 yaşından önce içkili mekânlara girmenin yasak olduğu bilgisinin Google tarafından getirilmesi beklenmektedir. Diğer sorularda yer alan "Atiye mi Hakan Muhafız mı?" sorusunun ise belirli bir cevabı bulunmamaktadır. Burada iki dizinin karşılaştırıldığı içeriklerin getirilmesi beklenmiştir. Bu 2 soruda da Google'ın doğal dil ile sorulan soruları ne kadar anladığını görmek amaçlanmıştır.

Verilerin Analizi

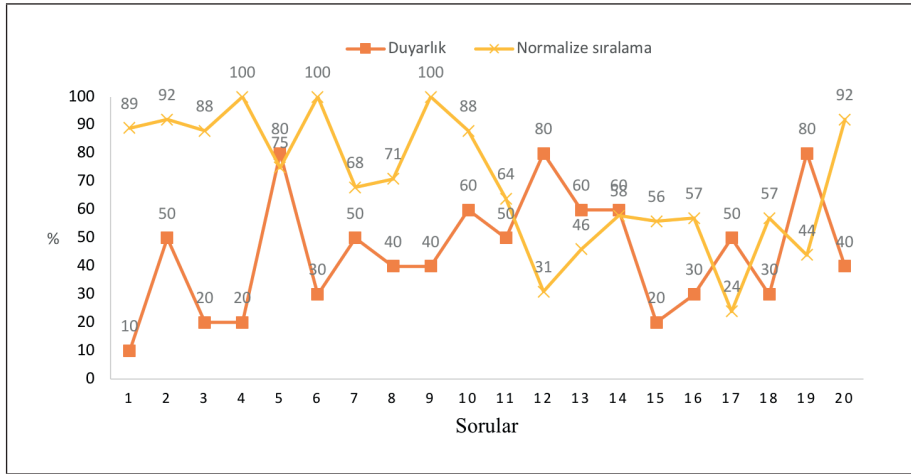
Araştırma kapsamında öncelikle arama motoruna sorulan sorulara getirilen ilk 10 sonucun tam metinlerine bakılarak ilgili ve ilgisiz olma durumları belirlenmiştir. Sonuç sayfasının en başında yanıt kutusu gelip gelmemesi, yanıt kutularının ilgililiği, sonuçlar arasında video olup olmaması, videoların ilgililiği ayrıca değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda elde edilen veriler öncelikle Excel'de tutulmuştur. Soruların duyarlık ve normalize sıralama değerleri hesaplanıp ayrı bir sayfada düzenlendikten sonra ilk 5 sonuç ve ilk 10 sonuç için duyarlık değerleri, normalize sıralama değerleri, soru tipi bilgileri, yanıt kutusu gelme oranları verilerin analizi için SPSS yazılımına aktarılmıştır.

Elde edilen sonuçların duyarlık ve normalize sıralama değerleri normal dağılım göstermemektedir. Bu sebeple verilerin analizinde normallik varsayımının karşılanma-

diği durumlarda kullanılan parametrik olmayan testler tercih edilmiştir (Ceylan, 2019, s. 12). Soru tiplerine göre duyarlık değerleri ve normalize sıralama değerlerinde bir farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile ölçülmüştür. Duyarlık değerleri ile normalize sıralama değerleri arasındaki ilişki ise Spearman korelasyon testi ile belirlenmiştir. İlk 5 sonuç ve ilk 10 sonucun duyarlık değerleri ve normalize sıralama değerleri arasında farklılık olup olmadığı ile yanıt kutusu gelme oranlarının soru tiplerine göre farklılık gösterip göstermediği Ki-kare testi kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular

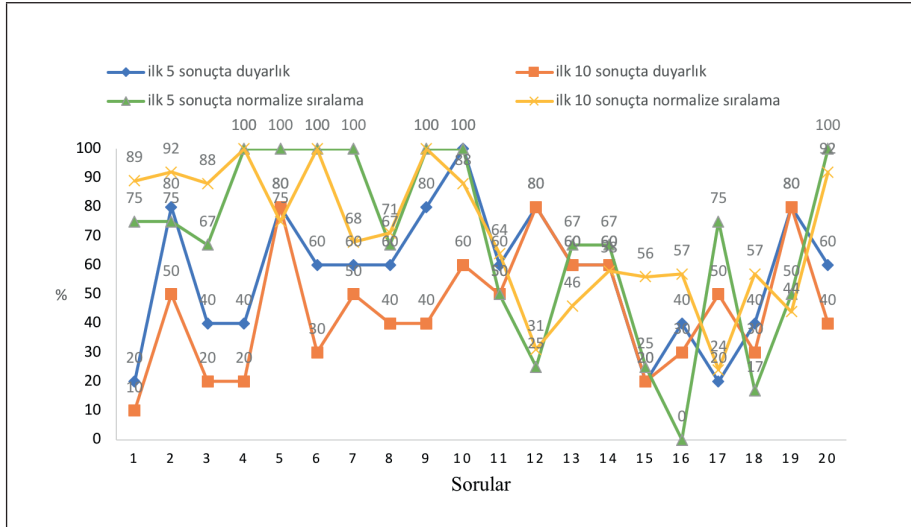
Bu bölümde Google'da yapılan 20 sorunun sonuçları ile ilgili bulgulara yer verilmektedir. Araştırma kapsamında Google'a 20 soru sorulmuş ve her soru için ilk 10 sonuç ilgili ve ilgisiz olarak değerlendirilmiştir. Ulaşılan 200 sonucun 90'ı ilgili, 110'u ilgisiz bulunmuştur (duyarlık=%45). Sonuçların %13'ü (26) video'dur. Videoların duyarlık değeri ise %34 olarak ölçülmüştür. Elde edilen 200 sonucun yanı sıra sonuç sayfasında soruların %45'ine (9) gelen yanıt kutuları ayrıca analiz edilmiştir. Yanıt kutularının duyarlığı %89 olarak hesaplanmıştır. Aşağıda soruların duyarlık değerleri, normalize sıralama değerleri, soru tiplerine (maddi sorular/diğer sorular) göre farklılıklar, ilk 5 sonuç ve ilk 10 sonucun karşılaştırılması, yanıt kutuları ve videolar ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Şekil 1. Sorulara Göre Duyarlık ve Normalize Sıralama Değerleri

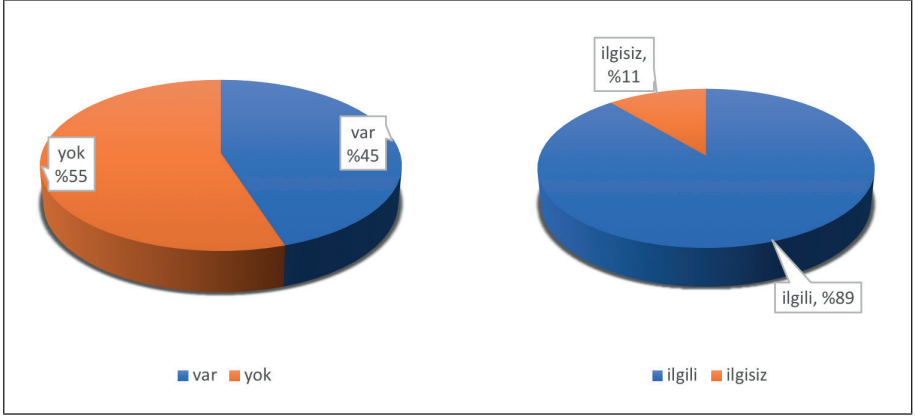
Şekil 1'de her bir sorunun duyarlık değeri ve normalize sıralama değerleri gösterilmiştir. Soruların duyarlık değerleri erişilen ilgili sonuçların toplam sonuca (10) oranını

vermektedir. Normalize sıralama ise ilgili dokümanların üst sıralarda bulunma oranlarını göstermektedir. Birinci soruda yalnızca 1 ilgili sonuç gelmiş, duyarlık değeri %10 olarak hesaplanmıştır ($1/10=0,10 \Rightarrow \%10$). En yüksek duyarlık değerleri ise 5., 12. ve 19. sorular için 80 olarak hesaplanmıştır ($8/10=0,80 \Rightarrow \%80$). İlgililik sıralamasında (normalize sıralama) ise en yüksek performanslar 4., 6. ve 9. sorularda gösterilmiş, en düşük performanslar 17. ve 12. sorularda gösterilmiştir. İlk 10 sorunun maddi sorular, 11.-20. soruların ise diğer sorular olduğu bilinmektedir. İki soru tipi arasında duyarlık değerlerinin çok farklı olmadığı şekilde görülmektedir. İstatistiksel açıdan da maddi sorular ile diğer soruların duyarlık değerleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U=36.000$, $p=0,28$). Normalize sıralama değerlerine bakıldığında ise soru tiplerine göre anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($U= 6.500$, $p=0,001$). Maddi sorularda ortalama normalize sıralama değerlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Duyarlığı en düşük çıkan 1. soruda Türkiye'nin 5. Cumhurbaşkanı'nın eşi sorulmuştur. Burada Google'dan istenen 5. Cumhurbaşkanı'nın Cevdet Sunay olduğunu bulup yanıt olarak eşinin adı "Atıfet Sunay"ı getirmesidir. Kısa ve net bir cevabı olmasına rağmen karmaşık bir soru olduğu için yalnızca 1 ilgili doküman getirilmiştir. Tek bir ilgili doküman getirilse de bu sorunun normalize sıralama değeri oldukça yüksektir (%89). En yüksek duyarlığa sahip sorulardan biri olan 5. soruda ise Atatürk'ün annesinin nereli olduğu sorulmuştur. İlk soruya benzer bir yapıda olmasına rağmen bu sorunun sonuçları genel olarak ilgili bulunmuştur. Bunun sebebinin Atatürk'ün annesinin Zübeyde Hanım olduğunu Google'ın daha kolay bir şekilde bulabilmesi olduğu düşünülmektedir. Duyarlığı yüksek çıkan diğer sorularda ise kültürel miras konusunda yapılan ulusal akademik yayınlar ve spor yapmadan kilo vermenin yolları aranmıştır. Net bir cevabı olmayan bu sorularda cümle yapılarının kolay olmasının duyarlığın yüksek çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Google bu sorularda ilgili dokümana erişmekte başarılı olsa da ilgili dokümanları üst sıralarda getirmekte başarılı değildir. Her 2 soruda da normalize sıralama değerleri düşüktür (12. soru = %31, 19. soru= %44). Duyarlık ve normalize sıralama değerleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı olmayan negatif bir ilişki saptanmıştır ($\rho = -.427$, $p=0,061$). Yani erişilen ilgili doküman sayısı fazla olsa da ilgili dokümanların üst sıralarda gösterilme performansı düşük olabilmektedir. Tam tersi şekilde ilgili dokümana erişme performansı düşük olduğu durumlarda ilgili dokümanların üst sıralarda gösterilme performansı yüksek olabilmektedir.

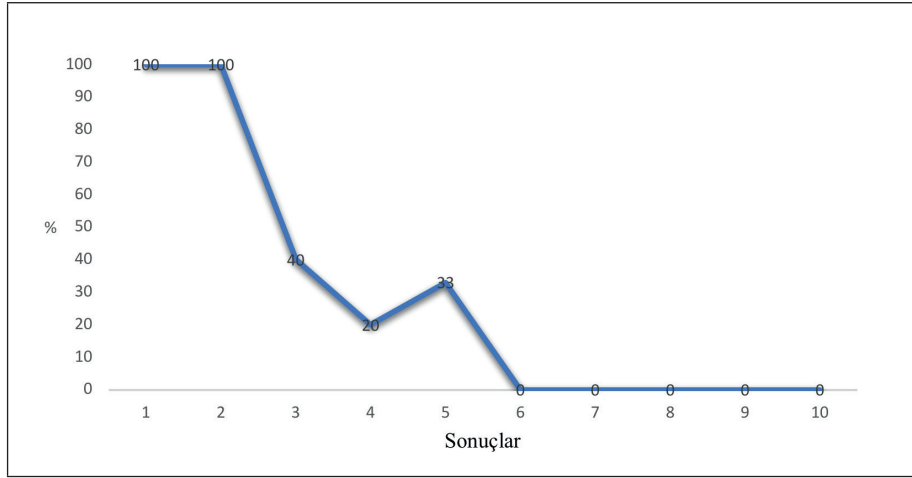
Şekil 2. İlk 5 Sonuç ve İlk 10 Sonuçta Soruların Duyarlık ve Normalize Sıralama Değerleri

Şekil 2 soruların ilk 5 sonuca ve ilk 10 sonuca göre duyarlık ve normalize sıralama değerlerini göstermektedir. İlk 5 sonuç ve ilk 10 sonucun duyarlık değerleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($\chi^2=36.317$, $df = 24$, $p=0,051$). Normalize sıralama değerlerinde de ilk 5 sonuç ve ilk 10 sonuç arasında farklılık bulunmamaktadır ($\chi^2=91.310$, $df = 84$, $p=0,274$). İlk 5 sonuçta da ilk 10 sonuçta da ilgili dokümanları üst sıralarda göstermekte başarı sağlanmıştır. Soruların 4'ünde ilk 5 sonuç ile ilk 10 sonucun duyarlık değerleri arasındaki farkın fazla olduğu belirlenmiştir (2, 6, 9, 10). Normalize sıralama değerlerinde ise büyük bir fark yoktur. Bu soruların hepsinin maddi sorular olması dikkat çekicidir. Google maddi sorularda ilgili dokümanları üst sıralarda göstermekte daha yüksek performans göstermektedir. İlk 5 sonucun ilk 10 sonuçtan daha düşük bir performans gösterdiği tek soru olan 17. soruda ise Covid-19 nedeniyle durdurulan uçuşların hangi ülkelere geri açıldığı sorulmuştur. Bu soru hem soru yapısı olarak karmaşık hem de ilgili yanıtların bulunması açısından zor bir sorudur. İlk 5 sonucun bu soru için duyarlık değeri düşük olsa da normalize sıralama değeri yüksektir (%75). İlk 10 sonuçta ise normalize sıralama değeri %24'e düşmektedir. İlk 5 sonuçta çok az ilgili dokümana erişilse de ilgili dokümanların üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Öte yandan ilk 10 sonuçta toplamda daha fazla ilgili dokümana ulaşılsa da ilgili dokümanların üst sıralarda yer alma oranı çok düşüktür.

Şekil 3. Sonuçlarda Yanıt Kutusu Gelmesi ve İlgililik Oranları

Şekil 3'te Google'ın sonuçlarında yanıt kutusu gelip gelmemesi ve yanıt kutularının ilgililiğine yönelik bulgular gösterilmektedir. Soruların %45'ine (9) yanıt kutusu geldiği, bunların ise %89'unun (8) sorgu ile ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Maddi sorular (5) ile diğer sorular (4) yanıt kutusu gelmesi açısından karşılaştırıldığında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($\chi^2=1.667$, $p=0,197$). Maddi sorulara 5 yanıt kutusu gelmiş ve bunların duyarlılığı %80 olarak ölçülmüş, diğer sorulara ise 4 yanıt kutusu gelmiş ve duyarlılığı %100 olarak ölçülmüştür. Yanıt kutusu gelmesine rağmen ilgisiz olan 1 soru (9. soru) vardır. Arama motoruna Isparta merkez ile Gönen arası kaç km olduğu sorulmuştur. Bu soruda yanıtlanması istenen Isparta'nın Gönen ilçesi ile merkezi arası uzaklıktır. Ancak Google yanıt kutusunda Isparta Merkez ile Balıkesir Gönen arası uzaklığı göstermiştir. Aslında Google'ın yanıtı yanlış olmasa da bu soruda araştırılmak istenen Google'ın kullanıcının sormak istediğini ne kadar anladığını belirlemektir. Yanıt kutusu gelen diğer soruların 4'ü maddi soru (1, 3, 5, 7) diğer 4'ü ise listeleme sorularıdır (11, 13, 14, 19).

Şekil 4. Videoların Sonuçlara Göre Duyarlık Değerleri

Şekil 4 sonuç sıralamasına göre videoların duyarlık değerlerini göstermektedir. Şekilden de çok net bir şekilde görüldüğü gibi ilk 5 sonuçta gelen videolar sorgu ile ilgili iken son 5 sonucun ilgisiz olduğu görülmektedir. Videoların duyarlılığı %34 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca maddi soruların 5'ine (soru 1, 2, 5, 6, 10) toplam 14 video gelmiş ve duyarlılığı %21 olarak hesaplanmış, diğer soruların ise 4'üne (soru 13, 14, 19, 20) toplam 12 video gelmiş ve duyarlılığı %50 olarak hesaplanmıştır. Maddi sorulara gelen videoların sorgu ile ilgililik oranı diğer sorulardan daha düşüktür.

Tartışma

Araştırma kapsamında Google'ın Türkçe doğal dilde yapılan aramalarda performansını değerlendirmek amaçlanmıştır. İlk araştırma sorusu (S1) çerçevesinde Google'ın Türkçe doğal dilde sorulara sorularda ilgili dokümanlara erişmekte ortalama düzeyde bir başarı gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. 10 yıl önce yapılan bir çalışma (Tümer ve diğerleri, 2009) Google'ın semantik arama performansının düşük olduğunu göstermiştir. O yıllarda yapılan farklı çalışmalar da Google'ın karmaşık çok sözcüklü sorgularda Yahoo ve Bing arama motorlarından daha düşük performans gösterdiği sonuçlarına ulaşmıştır (Kumar ve Prakash, 2009; Usmani ve diğerleri, 2012). Öte yandan günümüze yaklaştıkça diğer arama motorlarıyla karşılaştırıldığı çalışmalarda Google'ın daha yüksek performans göstermeye başladığı görülmektedir (Khan ve diğerleri, 2014; Mala ve Lobiyal, 2016; Gul ve diğerleri, 2020). Google'ın performansının gittikçe daha fazla yükseldiği ancak bu yükselişin beklentinin altında olduğu düşünülmektedir.

İkinci araştırma sorusunun (S2) sonuçlarına göre Google maddi sorularda da diğer sorularda da ilgili dokümanlara erişmekte benzer bir performans göstermektedir. Google'ın maddi soruları yanıtlama performansının daha yüksek olduğuna yönelik hipotez (H1) reddedilmiştir. Maddi sorular ile diğer soruların duyarlık değerleri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Duyarlığı en düşük olan soru 1. soru iken en yüksek olanlar 5., 12. ve 19. sorular olarak belirlenmiştir. Yirmi yıl önce farklı arama motorlarının karşılaştırıldığı bir çalışmada ise kısa ve belirli bir cevabı olan maddi sorularda diğer sorulara göre daha üstün performans gösterildiği sonucuna ulaşılmıştır (Soydal, 2000, s. 87). Geçen sürede arama motorlarının performanslarının diğer sorular için de daha yüksek seviyeye ulaştığı düşünülmektedir. Ancak bu farklılık Google'ın diğer arama motorlarına göre bu soru tiplerinde daha yüksek performans göstermesinden kaynaklanıyor olabilir. Soru tiplerine göre Google ile farklı arama motorlarını karşılaştıran çalışmalar yapılmaması bu konuda daha net sonuçlar verecektir.

Araştırma sorusu (S3) kapsamında Google tarafından getirilen sonuçlarda ilgili dokümanların daha üst sıralarda olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda hem duyarlık hem de normalize sıralama değerleri ilk 5 sonuç ve ilk 10 sonuç için ayrı ayrı hesaplanarak karşılaştırılmıştır. İlk 5 sonuç ve ilk 10 sonucun duyarlık değerlerinde de normalize sıralama değerlerinde de istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Google'ın ilk 5 sonuçta ilk 10 sonuca göre daha yüksek performans gösterdiğine ilişkin hipotez (H2) kabul edilmemiştir. Ancak duyarlık değerleri arasında genelde çok fark olmadığı, fazla fark olan sorularda da ilk 5 sonucun duyarlığının daha yüksek çıktığı görülmüştür. Bu sebeple Google'da ilgili sonuçlara ulaşmak için çoğunlukla ilk 5 sonuca bakmanın yeterli olduğu düşünülmektedir. Farklı araştırmalar arama motorlarının duyarlık değerlerinin ilk 5 sonuçta en yüksek olduğunu ve sonuç sayısı yükseldikçe duyarlık değerlerinin düştüğünü ortaya çıkarmıştır (Tonta ve diğerleri, 2002, s. 89; Demirci ve diğerleri, 2007; Tümer ve diğerleri, 2009). Soydal'ın (2000, s. 87) çalışmasında da arama motorları ilk 10 sonuçta ikinci 10 sonuca göre daha üstün performans göstermiştir. Arama motorlarının genel olarak ilgili dokümanları daha üst sıralarda göstermek için çabaladığı görülmektedir. Ayrıca maddi sorular ile diğer soruların normalize sıralama değerleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. Maddi sorularda ortalama normalize sıralama değerleri daha yüksektir. Diğer bir deyişle Google'ın maddi sorularda ilgili dokümanları üst sıralarda gösterme performansı daha yüksektir. Maddi sorularda daha net yanıtlar içeren sonuçlar getirildiği için ilk sıralarda ilgili sonuçlara yer verildiği, diğer sorularda ise karmaşık yanıtlar beklendiği için ilgi sıralamasının daha düşük düzeyde olduğu düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında yapılan aramaların yarıya yakınında sonuç sayfasının en başında yanıt kutusu gelmiştir. Dördüncü araştırma sorusu (S4) sonuçlarına göre yanıt kutularının maddi sorularda olduğu kadar Osmanlı padişahları, Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleri gibi karmaşık olmayan listeleme sorularında da geldiği görülmektedir. Yanıt kutularının ilgililik düzeyi oldukça yüksek çıkmıştır.

Beşinci araştırma sorusu (S5) kapsamında yanıt kutularının ilgili sonuçlar getirmekte başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yanıt kutularının ilgililik düzeyi yüksek çıksa da soruların yarısında bile yanıt kutusu gelmemesi dolayısıyla soru yanıtlama hizmeti performansının düşük olduğu hipotezi (H3) kabul edilmiştir. Google'ı soru yanıtlama kalitesi açısından değerlendiren bir çalışmada (Zhao ve diğerleri, 2019) Google'ın yanıt kutularında kişi ile ilgili sorulara diğer hedef türlerine (kurum, nesne, olay) göre daha kaliteli yanıtlar geldiği, soru tiplerinde ise en iyi yanıtların nerede sorularına getirildiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu çalışmada sorular arasında böyle bir ayırım yapılmısa da kişi, kurum, olay veya kim, ne zaman, nasıl, nerede sorularına yanıt kutusu geldiği belirlenmiştir. Yanıt kutusu sayısı az olduğu için karşılaştırma yapılamamıştır. Ancak yanıt kutularının hangi tip sorularda daha ilgili yanıtlar getirdiğinin daha kapsamlı bir şekilde araştırıldığı çalışmaların yapılması önemli görülmektedir.

Son araştırma sorusu (S6) çerçevesinde Google tarafından sonuç sayfasında getirilen videoların da ilgililik düzeyleri incelenmiştir. Videoların genel olarak sorgu ile ilgisiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun videolarda üstveri etiketinin az olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İlk 5 sonuçta gelen videolar çoğunlukla sorgu ile ilgili iken, son 5 sonuçta gelen videoların tamamı ilgisiz olarak belirlenmiştir. Öte yandan videoların ilgililiğinin soru tiplerine göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Diğer sorulara (listeleme ve karmaşık yanıtları olan sorular) gelen videoların maddi sorulara gelen videolardan daha ilgili olduğu görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Arama motorları insanların gereksinim duyduğu bilgiye en hızlı şekilde erişmesini sağlayan bilgi erişim sistemleridir. Kullanıcının bilgiyi en kolay ve hızlı biçimde elde etme isteği arama motorlarını da kendilerini sürekli geliştirmeye zorlamıştır. Kullanıcılar arama motorlarında bilgiyi öncelikle doğal dilde arama eğilimindedirler. Çalışma kapsamında değerlendirilen Google, 2015 yılında doğal dili anlamaya yönelik olarak geliştirdiği yapay zekâ sistemi ile daha fazla başarı elde etmeyi hedeflemiştir. Bu çalışmada Google'ın Türkçe doğal dilde yapılan sorgularda gösterdiği performansını değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Google'a Türkçe doğal dilde 20 soru sorulmuş, ilk 10 sonuç duyarlık değerleri ve normalize sıralama değerleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında yapılan aramalarda duyarlık ve normalize sıralama değerleri arasında pozitif bir ilişki bulunmamıştır. Yani ilgili doküman sayısının fazla olması, ilgili dokümanların üst sıralarda yer aldığı anlamına gelmemektedir. Aynı şekilde erişilen ilgili doküman sayısı az olsa da ilgili dokümanlar üst sıralarda yer alabilmektedir. Kullanıcı ilgili dokümana üst sırada eriştiyse alttaki dokümanlara ihtiyaç duymayabilmekte ve tek bir dokümana erişilse bile üst sıralardaysa sonuçtan memnun olabilmektedir. Tam tersine, çok fazla ilgili doküman olmasına rağmen bu dokümanlar üst sıralarda yer almıyorsa kullanıcı ilgili dokümanı aramayı bırakabilmektedir. Bu sebeple arama motorlarının performansını değerlendirirken normalize sıralama değer-

leri de son derece önemlidir. Araştırma sonuçlarına göre Google duyarlık değerlerine göre yüksek bir performans göstermese de ilgili dokümanları üst sıralarda gösterme açısından başarılı bulunmuştur. Çalışmanın bulgularına dayanarak bazı öneriler sunulmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre Türkçe doğal dilde yapılan aramalarda Google'ın getirdiği sonuçların iyileştirilmeye ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Artık herkesin bir sebeple arama motorlarına gereksinim duyduğu göz önünde bulundurularak arama motorları doğal dili anlama yönünden geliştirilmeli, kullanıcının arama stratejilerini bilmesi beklenmemelidir. Türkçe doğal dil işleme, semantik arama, yapay zekâ konuları üzerine çalışmaların artırılması önerilmektedir.

Arama motorları her ne kadar ilgili dokümanları üst sıralarda göstermek için çabalsada bu kadar çok bilginin yer aldığı bilgi erişim sistemlerinde kullanıcının doğru ve ilgili bilgiye erişmesi zorlaşmaktadır. Google, kullanıcının bilgiye en hızlı ve kolay yoldan erişme ihtiyacını karşılayabilmek için soru yanıtlama hizmeti vermektedir. Soru yanıtlama hizmeti ilgililik açısından başarılı bulunmakla birlikte, birçok sorguda yanıt kutusu gelmediği görülmüştür. Bu hizmetin tüm sorgulara yanıt sunabilecek şekilde geliştirilmesi için çalışmalar yapılması önerilmektedir. Sonuç sayfasında gelen videoların ise aramalarla ilgisiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aramalarda getirilen video sonuçlarının iyileştirilmesi tavsiye edilmektedir.

Bu çalışmanın sonuçlarının Google'ın performansının geliştirilmesi açısından yapılacak olan gelecek çalışmalara fayda sağlaması beklenmektedir. Farklı sorgular ile gerçekleştirilen çalışmaların artması ve çeşitlenmesinin Google'ın daha iyi performans göstermesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Daha fazla soruyla yapılan, sonuçları gerçek kullanıcıların değerlendirdiği daha geniş kapsamlı çalışmaların yapılması önemli görülmektedir.

Teşekkür

Önerileriyle çalışmanın geliştirilmesine katkıda bulunan Prof. Dr. Yaşar Tonta'ya çok teşekkür ederim.

Kaynakça

- Akbulut, M., Tonta, Y. ve White, H.D. (2020). Related records retrieval and pennant retrieval: An exploratory case study. *Scientometrics*, 122, 957–987. doi: 10.1007/s11192-019-03303-9
- Alexa. (2020). *Alexa top sites*. <https://www.alexacom/topsites> adresinden erişildi.
- Amasyalı, M. F. ve Diri, B. (2005). Bir soru cevaplama sistemi: Baybilmiş. *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, 1(1), 37-51. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tbbmd/issue/22240/238746> adresinden erişildi.

- Azeez, S. S. (2017). *An evaluation of three search engines (Google, Yahoo, Bing) based on Arabic user perception* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çankaya Üniversitesi, Ankara. <http://earsiv.cankaya.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12416/1950/Azeez%2c%20Suad%20Shatti.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişildi.
- Bar-Ilan, J. ve Gutman, T. (2005). How do search engines respond to some non-English queries? *Journal of Information Science*, 31(1), 13-28. doi: 10.1177/0165551505049255
- Bilal, D. (2012). Ranking, relevance judgment, and precision of information retrieval on children's queries: Evaluation of Google, Yahoo!, Bing, Yahoo! Kids, and ask Kids. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63(9), 1879-1896. doi: 10.1002/asi.22675
- Bitirim, Y. ve Görür, A. K. (2017). A comparative evaluation of popular search engines on finding Turkish documents for a specific time period. *Tehnički vjesnik*, 24(2), 565-569. doi: 10.17559/TV-20140512181430
- Bollmann, P. (1983). The normalized recall and related measures. *ACM SIGIR Forum*, 17(4), 122-128. doi: 10.1145/1013230.511811
- Brin, S. ve Page, L. (1998). The anatomy of a large-scale hypertextual web search engine. *Computer Networks and ISDN Systems*, 30(1-7), 107-117. doi: 10.1016/S0169-7552(98)00110-X
- Ceylan, N. Ö. (2019). *Parametrik ve parametrik olmayan testler için güç karşılaştırmaları* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Chaoticity. (2010). *Google as a question answering system*. <https://chaoticity.com/google-as-a-question-answering-system/> adresinden erişildi.
- Demirci, R. G., Kişmir, V. ve Bitirim, Y. (2007). An evaluation of popular search engines on finding Turkish documents. *Second International Conference on Internet and Web Applications and Services (ICIW'07)* içinde (s. 61). Morne. doi: 10.1109/ICIW.2007.15.
- Dwivedi, S. K. ve Singh, V. (2013). Research and reviews in question answering system. *Procedia Technology*, 10, 417-424. doi: 10.1016/j.protcy.2013.12.378
- Gul, S., Ali, S. ve Hussain, A. (2020). Retrieval performance of Google, Yahoo and Bing for navigational queries in the field of "life science and biomedicine". *Data Technologies and Applications*, 54(2), 133-150. doi: 10.1108/DTA-05-2019-0083
- Kesen, S., Şenol, C. ve Yanar, Z. (2008). Google Scholar ve Scirus arama motorlarında Türkçe anahatar sözcüklerle yapılan aramalar üzerine bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası*, 9(1), 140-157. <http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/175> adresinden erişildi.
- Khan, J. A., Sangroha, D., Ahmad, M. ve Rahman, M. T. (2014). A performance evaluation of semantic based search engines and keyword based search engines. *2014 International Conference on Medical Imaging, m-Health and Emerging Communication Systems (MedCom)* içinde (ss. 168-173). Greater Noida. doi: 10.1109/MedCom.2014.7005997
- Kumar, B. T. S. ve Prakash, J. N. (2009). Precision and relative recall of search engines: A comparative study of Google and Yahoo. *Singapore Journal of Library & Information Management*, 38, 124-137.

- Mala, V. ve Lobiyal, D. K. (2016). Semantic and keyword based web techniques in information retrieval. *2016 International Conference on Computing, Communication and Automation (ICCCA)* içinde (ss. 23-26). Noida. doi: 10.1109/CCAA.2016.7813724
- Singhal, A. (2012). *Introducing the knowledge graph: Things, not strings*. <https://blog.google/products/search/introducing-knowledge-graph-things-not/> adresinden erişildi.
- Soricut, R. ve Brill, E. (2004). Automatic question answering: Beyond the factoid. *Proceedings of the Human Language Technology Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: HLT-NAACL 2004* içinde (ss. 57–64). Boston. <https://www.aclweb.org/anthology/N04-1008> adresinden erişildi.
- Soydal, İ. (2000). *Web arama motorlarında performans değerlendirme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/70.pdf> adresinden erişildi.
- Sullivan, D. (2016). *All about the Google RankBrain algorithm*. <https://searchengineland.com/faq-all-about-the-new-google-rankbrain-algorithm-234440> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (1995). Bilgi erişim sistemleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 9(3), 302-314. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1010/1011> adresinden erişildi.
- Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-bitirim-sever-arama-motorlari.pdf> adresinden erişildi.
- Tümer, D., Shah, M. A. ve Bitirim, Y. (2009). An empirical evaluation on semantic search performance of keyword-based and semantic search engines: Google, Yahoo, Msn and Hakia. *2009 Fourth International Conference on Internet Monitoring and Protection* içinde (ss. 51-55). Venice. doi: 10.1109/ICIMP.2009.16
- Usmani, T. A., Pant, D. ve Bhatt, A. K. (2012). A comparative study of Google and Bing search engines in context of precision and relative recall parameter. *International Journal on Computer Science and Engineering*, 4(1), 21-34.
- Yozkat, S. A. (2017). Arama motoru sonuçları güvenilirliğinin analizi: Google örneği. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 1(1), 72-81. <http://static.dergipark.org.tr/article-download/b3c9/be9f/55f6/imp-JA67PK24SM-0.pdf?> adresinden erişildi.
- Zadeh, L. A. (2006). From search engines to question answering systems: The problems of world knowledge, relevance, deduction and precisiation. E. Sanchez (Ed.). *Capturing Intelligence* içinde (ss. 163-210). New York: Elsevier. doi: 10.1016/S1574-9576(06)80011-0
- Zeden, R., Ayalp, E., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2006). Duyarlılık ve normalize sıralama: Gövdelemenin Türkçe arama motorları üzerindeki etkisi. *The Fifteenth Turkish Symposium on Artificial Intelligence and Neural Networks (TAINN)* içinde (ss. 215-222).
- Zhao, Y., Zhang, J., Xia, X. ve Le, T. (2019). Evaluation of Google question-answering quality. *Library Hi Tech*, 37(2), 312-328. doi: 10.1108/LHT-10-2017-0218.

Elektronik Belge Yönetim Sistemlerinin Sezgisel Değerlendirme Yöntemi ile Kullanılabilirlik Açısından Değerlendirilmesi

Usability Assessment of Electronic Records Management Systems via Heuristic Walkthrough Method

Sevgi KOYUNCU TUNÇ, Özgür KÜLCÜ

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için/ To cite this article:

Koyuncu Tunç, S. ve Külcü, Ö. (2020). Elektronik belge yönetim sistemlerinin sezgisel değerlendirme yöntemi ile kullanılabilirlik açısından değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 269-297. doi: 10.15612/BD.2020.556

Makale türü / Paper type: Hakemli / Refereed

Araştırma Makalesi / Research Article

Doi: 10.15612/BD.2020.556

Geliş Tarihi / Received: 20.03.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 08.12.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

Elektronik Belge Yönetim Sistemlerinin Sezgisel Değerlendirme Yöntemi ile Kullanılabilirlik Açısından Değerlendirilmesi*

Sevgi KOYUNCU TUNÇ** , Özgür KÜLCÜ***

Öz

Elektronik Belge Yönetim Sistemleri (EBYS), kurumsal hafızanın temel çıktıları olan belgelerin oluşturulması, düzenlenmesi, korunması, mekân ve zamandan bağımsız olarak yetkili kişilerin erişimine sunulması ve arşivlenmesi gibi işlevleriyle günümüzde birincil kurumsal ihtiyaç haline gelmiştir. Bir EBYS yazılımının sahip olması gereken özellikler ve işlevler, Türkiye’de TS 13298 standardında belirlenmiştir. Ancak bu standartta kullanılabilirlik ölçütleri gerekli oranda yer almamaktadır. Bu sistemler insanlar tarafından yönetilmekte ve kullanılmaktadır, bu nedenle kullanılabilirliğin göz ardı edilemeyecek derecede önemli olduğu bilinmeli, bu konu yazılım geliştirme süreçlerine en baştan dâhil edilmelidir. Ayrıca iş verimliliği açısından, EBYS’ lerin, geliştirme, satın alma, sertifikalandırma ve kullanım sürecinde kullanılabilirlik açısından belirli aralıklarla test edilmesi gerekmektedir. Bu araştırmanın amacı, “Sezgisel Değerlendirme” kullanılabilirlik test yönteminin EBYS üzerinde nasıl uygulanabileceğini, kullanılabilirliğe dair elde edilebilecek bilgi türlerini ve faydalarını açıklamaktır. Araştırmada literatür taraması sonucu elde edilen kullanılabilirlik ölçütleri listesi (sezgiseller) referans alınarak, Hacettepe Üniversitesi EBYS sistemi Sezgisel Değerlendirme yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu araştırmada açıklanan yöntem yazılım geliştiriciler, kurumlar ve sertifika otoriteleri tarafından EBYS’ lerin kullanılabilirliğini etkileyen faktörleri tespit etme, sorunlu ara yüz öğelerini düzeltme ve satın alma kararlarına girdi sağlama amacıyla kullanılabilir olacaktır.

Anahtar sözcükler: Elektronik belge yönetim sistemleri (EBYS), kullanılabilirlik, sezgisel değerlendirme, kullanılabilirlik değerlendirme ölçütleri.

* Bu çalışma 2019 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalında “Elektronik Belge Yönetim Sistemlerinin Kullanılabilirlik ve İnsan – Bilgisayar Etkileşimi Açısından Değerlendirilmesi: Hacettepe Üniversitesi Örneği” başlıklı tamamlanmış doktora tezine dayanarak hazırlanmıştır.

** Sorumlu Yazar, bilgisayar mühendisi, doktora mezunu, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi Ana Bilim Dalı, sevgi_koyuncu@hotmail.com.

*** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, kulcu@hacettepe.edu.tr

Usability Assessment of Electronic Records Management Systems via Heuristic Walkthrough Method*

Sevgi KOYUNCU TUNÇ** , Özgür KÜLCÜ***

Abstract

Electronic Records Management Systems (ERMS) have become the basic need of modern and democratic institutions today with the functions of creating, editing, querying, classifying, authorizing access and archiving processes. Minimum capabilities and functions of an ERMS is specified by TS 13298 standard in Turkey. However, this standard does not include the required criteria for usability. ERMS software are managed and used by humans, so the usability should be considered from the beginning of software development life cycle by IT professionals and ERMS should be tested periodically in terms of usability in the development, purchasing, certification and usage process. The purpose of this research is to explain how the "Heuristic Walkthrough" test method, which is frequently applied in the field of software usability, can be applied on ERMS, the types of information that can be gathered via this method and the benefits of the test. In the research, the list of usability criteria (heuristics) obtained as a result of the literature review was taken as reference, and the Hacettepe University ERMS system was analyzed by the Heuristic Walkthrough method. The method described in this research can be used by software developers, institutions and certification authorities to identify factors affecting the usability of the ERMS, to correct problematic interface elements and to provide input for purchasing decisions.

Keywords: *Electronic records management systems (ERMS), usability, heuristic walkthrough, usability assessment criteria.*

* This study has been prepared based on the completed doctoral thesis titled "Evaluation of Electronic Records Management Systems In Terms of Usability And Human - Computer Interaction: The Example of Hacettepe University" in the Information Management Department of Hacettepe University, Institute of Social Sciences in 2019.

** Corresponding Author, computer engineer, PhD graduate, Hacettepe University, Institute of Social Sciences, Department of Information Management, sevgi_koyuncu@hotmail.com.

*** Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Information Management, kulcu@hacettepe.edu.tr.

Giriş

Belge, hukuki işlemlerde delil teşkil etme ve iş ilişkilerinin devamlılığını sağlama amacıyla kişiler veya kurumlar tarafından yaratılan, paylaşılan ve korunan bilgidir (ISO 15489, 2016) Elektronik belge yönetimi otomasyon sistemleri, organizasyonlarda dijital ortamda resmi ya da resmi olmayan belgelerin yaratımı, önceden belirlenmiş iş kurallarına uygun olarak imza ve dağıtım süreçlerini tanımlama ve uygulama, kullanıcı, rol ve yetki tanımlama, güvenli ağlarda 7/24 erişim sağlama, yedekleme mekanizması ile belgeleri koruma, kâğıt tasarrufu sağlama, gelişmiş sorgu ve etiketleme özellikleriyle verimli belge arama, standartlara uygun belge dosyalama, posta maliyetlerini minimize etme, arşivleme ve geçerlilik süresi dolmuş belgeleri imha imkânları sunabilmektedir. Böylece kurum çıkarlarını koruma, adil bir hizmet sunma, denetim ve yasal süreçler için hazırlıklı olma, iş yerinde düzen ve verimli çalışma hedeflerine ulaşılabilir (Sprehe, 2005, s. 13).

Bilişim sektöründe birçok Elektronik Belge Yönetim Sistemi (EBYS) yazılımı yenilikçi fonksiyon ve tasarımlarla piyasaya çıkarılırken tüm bu özelliklerin kullanıcılar tarafından benimsenmesi ve yararlı bulunması kullanılabilirlik özelliği ile doğrudan ilişkilidir. Kullanıcı sistemin nasıl kullanılacağını kolayca çözemediğinde, yazılımı benimsemeyi, kullanmaz ve sonuçta iş verimliliği düşer. Ülkemizde EBYS kullanımı kamu kurum ve kuruluşlarının resmi yazışmalarında mecburi kılınmıştır (e-Yazışma Projesi, 2017). Tüm devlet organlarında kullanılan bu temel uygulamanın kullanılabilirliğinin araştırılması, ölçütlerin belirlenmesi ve standartlaştırılarak farkındalık yaratılması son derece önem arz etmektedir.

McKinsey'nin araştırmasına göre çalışanlar organizasyonlarda bilgi arama için günlük yaklaşık 2 saat harcamaktadırlar (Chui vd., 2012). Çalışanların yaklaşık yarısı belge bulmakta zorlandıklarını ve belge paylaşımı ve onay süreçlerinde sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir (Nintex, 2018). Kullanılabilir olmayan sistemler iş verimliliğini direkt olarak etkilemektedir.

Ülkemizde EBYS'lerin yeterliliği TS 13298 standardı referans alınarak değerlendirilmektedir. TS 13298 Belgelendirmesi için "dosya saklama planı", "kayıt işlemleri", "belge paylaşımı", "sistem tasarımı ve sistem yönetimi", "kullanım özellikleri", "arşiv sistemi güvenliği" ve "erişim kontrolü" özelliklerinin kontrolü yapılmaktadır. Görüldüğü gibi bu özellikler arasında kullanılabilirlik ölçütleri veya test yöntemleri yer almamaktadır.

Yazılım kullanılabilirliği ile ilgili yapılan çalışmalara bakacak olursak; "EBYS' nin faydaları ve kurum bünyesinde EBYS yapılandırmaya yönelik bir yol haritası" araştırmasına göre, kullanıcıların EBYS'lerle ilgili yaşadıkları en önemli problemler; kullanıcının yeni yazılıma direnç göstermesi ve EBYS' nin kullanılabilir olmamasıdır (Önaçan, Medeni ve Özkanlı, 2012). Kamu kurumları web sitelerinin değerlendirildiği "Kamu Kurumu Web Siteleri ve Kullanılabilirlik" araştırmasında (Durmuş ve Çağıltay, 2012) uluslararası ara

yüz tasarımı standartları, terminoloji, erişim ve arama bölümlerinde kullanılabilirliğin düşük olduğu ortaya çıkarılmıştır. Başka bir çalışmada ise (İnal, Özen Çınar, Çağıltay ve Güngör, 2014) e-devlet web siteleri arama fonksiyonlarında, tasarım, işlev ve veri gösterimi açısından problemler tespit edilmiştir.

Ülkemizde kullanılabilirlik konusundaki yetkinlik ve farkındalık düzeyi henüz çok düşüktür. İnsan bilgisayar etkileşimi ve kullanılabilirlik konularının yazılımcı yetiştiren üniversite programlarının müfredatında hak ettiği derecede yer bulmaması, şirketlerin kullanıcı merkezli yazılım geliştirme yaklaşımına uzak olması ve bilgi eksikliğini giderecek yatırımların yapılmaması hem üniversite eğitimi hem de iş hayatında mühendislerin bu konuda yeterli eğitim alamamasına neden olmaktadır.

EBYS' lerin kullanılabilirlik prensiplerine bağlı kalınarak geliştirilmesi hem yazılım yaşam döngüsünde hem de sistem son kullanıcıya sunulduktan sonra kullanılabilirlik testleri ile kullanılabilirliğinin ölçülmesi ve sürekli iyileştirilmesi ile EBYS' ler kullanıcılar tarafından memnuniyetle kullanılabilir hale getirilebilir. Yazılım kullanılabilirliği aşağıdaki başlıca yöntemlerle test edilebilmektedir.

- Biçimlendirici Testler: Kullanıcıların bir tasarım ile ilgili görüş, soru ve önerilerini bildirmeleri ve yazılımın bu geri bildirimlere dayanarak en iyileştirilmesine, yeniden tasarlanmasına imkân tanıyan testlerdir (Preece, Rogers, Sharp, Holland, Carey ve Benyon, 1994).
- Sorgulama Yöntemleri: Kullanıcıların bir sistem hakkındaki duygu ve düşüncelerini öğrenmeyi amaçlayan yöntemlerdir. Yüz yüze görüşme, çalışma ortamında kullanıcıları gözlemleme, kullanıcı testi ve anketler bu gruptadır (Holleran, 1991; Landauer, 1988).
- İnceleme Yöntemleri: Bir veya birden fazla kullanılabilirlik uzmanının kendini kullanıcı yerine koyarak kullanılabilirlik ilkeleri doğrultusunda sistemi incelemesine dayanan bir yöntemdir (Dix, Finlay, Abowd ve Beale, 2004). Bilişsel Canlandırma ve Sezgisel Değerlendirme bu gruptadır.
- Göz İzleme: Göz İzleme yönteminde sistem kullanımı sırasında kullanıcının göz hareketleri özel bir yazılım ile kaydedilir. Bu yöntemle kullanıcının sistemde hangi alanlara, kaç kez ve ne kadar süre baktığı bilgilerine dayanarak kullanıcının dikkatinin yoğunlaştığı işlevler, niyet ve zihinsel durumu ile ilgili öngörüler elde edilebilmektedir (Cooke, 2006).
- Sunucu Log Analizi: Sunucu log analizi yöntemi kullanıcıların rutin sistem kullanımı sırasında kaydedilen sayfa erişim kayıtlarını inceleyen bir test yöntemidir. Bu analiz sonucu hem istatistiksel kullanım verileri hem de izlenen rotalar üzerinden iç görüler elde edilebilmektedir (Bertot, McClure, Moen ve Rubin, 1997).

- İstemci Log Analizi: İstemci log analizi yönteminde kullanıcının tüm fare ve klavye etkinlikleri web sayfasına eklenen bir kod ile veri tabanına kaydedilerek analiz edilmektedir (Ellis, Jankowski, Jasper ve Tharuvai, 1998). Bu yöntemde görev tamamlama oranı ve süresi, dolaşım davranışı, bilgiye erişim maliyeti ve yöntemi, bekleme süreleri gibi bilgiler elde edilerek sistem kullanılabilirliği ölçülebilmektedir. Bu yöntemde kişisel verilerin gizliliğini ihlal etmeyecek şekilde kaydedilen verilen güvenliğinin sağlanması önemlidir.

Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu çalışmanın amacı, Hacettepe Üniversitesi EBYS yazılımı örneğinde Sezgisel Değerlendirme yöntemi yapılandırılırken, yöntemin avantaj ve dezavantajlarını ortaya çıkarmak, yöntemin verimliliğini ve etkinliğini arttırmaya yönelik çözümler sunmak, test yöntemi ile kullanılabilirliğe dair elde edilebilen bilgi türlerini belirlemek ve EBYS kullanılabilirliğini etkileyen faktörleri ortaya çıkarmaktır. Böylece kullanıcıların EBYS kullanım sürecinde karşılaştıkları sorunların aşılmasına katkı sağlanacak, yazılım geliştiriciler, kurumlar ve otoriteler bu çalışmada geliştirilen kullanılabilirlik ölçütlerini (sezgiseller) referans alarak ve açıklanan adımları izleyerek kullanılabilirlik testlerini kolayca uygulayabileceklerdir. Bu yöntemin seçilmesinin nedeni hızlı, düşük maliyetli ve pratik bir yöntem olmasıdır (Geng ve Tian, 2015). Araştırma sonucunda aşağıdaki soruların cevaplanması hedeflenmektedir:

- a. EBYS' lerin kullanılabilirliğini etkileyen faktörler nelerdir?
- b. Kullanılabilir sistemler geliştirilebilmesi için nelere dikkat edilmelidir?
- c. Sezgisel Değerlendirme Sonucunda EBYS kullanılabilirliğine dair hangi tür bilgiler elde edilebilir?
- d. Sezgisel Değerlendirme yönteminin güçlü ve geliştirilmesi gereken yanları nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni

EBYS kullanılabilirliğini Sezgisel Değerlendirme yöntemi ile analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma, kriter örnekleme yöntemine dayalı bir keşifsel araştırmadır. Literatür taraması sonucu elde edilen kullanılabilirlik kriterleri listesi referans alınarak, H.Ü. EBYS yazılımı üzerinde uzman bazlı bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

Araştırma 4 aşamadan oluşmaktadır;

1. Literatür taraması ve kullanılabilirlik ölçütleri listesinin oluşturulması
2. EBYS analizi

3. Sezgisel Değerlendirme

4. Test sonuçlarının raporlanması

Sezgisel Değerlendirme bir tür uzaktan kullanılabilirlik değerlendirmesidir. Uzman değerlendirici, yazılımı bir sezgisel listesi üzerinden kontrol ederken kendini sistemin gerçek kullanıcısı yerine koyar. Bu yöntemde kullanıcı ile bir test gerçekleştirilmediği için kullanıcı testleri sınıfından ayrılır ve uzman değerlendirmesi kategorisinde yer bulur (Dix vd., 2004) Test süresince uzmanlar önemli işlevleri ve görevleri kullanılabilirlik prensiplerini göz önünde bulundurarak uygular ve etkileşimi test eder. Değerlendirme sonucunda ara yüz tasarımı problemleri, dolaşım problemleri, hata yönetimi problemleri, terminoloji, okunabilirlik vb. problemlerin listesinin elde edilmesi ve çözüm önerilerinin sunulması hedeflenmektedir. 2014'te yapılan bir araştırmada 21 bakanlık web sitesi bilgi arama işlevinin kullanılabilirliği 3 kullanılabilirlik uzmanı tarafından Sezgisel Değerlendirme yöntemi ile değerlendirilmiş ve kullanılabilirliğe dair önemli sorunlar tespit edilebilmiştir (İnal vd., 2014).

Bu yöntemde dikkat edilmesi gereken husus, kullanılabilirlik uzmanının test edilen alan hakkında bilgi sahibi olması gerekliliğidir. Ancak alan bilgisine (EBYS, Hastane Yönetim Bilgi Sistemi, İnsan Kaynakları Yönetim Sistemi vb.) sahip bir uzman, iş süreçlerinin ve gereksinimlerin yazılım sisteminde verimli ve kullanışlı biçimde karşılanıp karşılanmadığını analiz edebilecektir. Araştırma adımları Şekil 1'de özetlenmiştir.

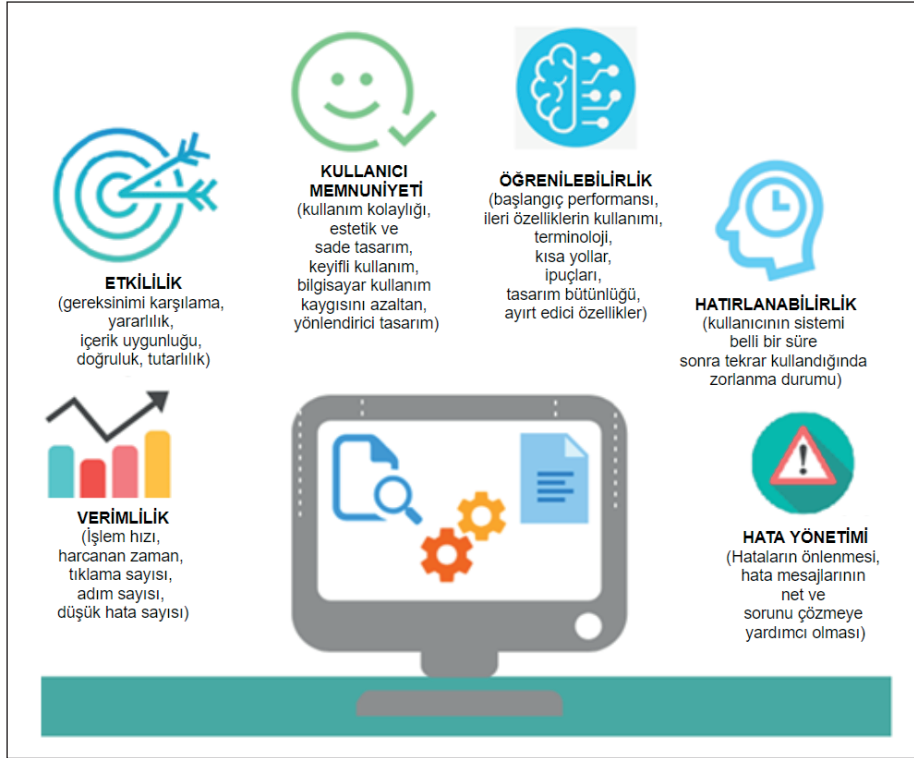
Şekil 1. Sezgisel Değerlendirme Adımları

Araştırma kapsamında ilk olarak kullanılabilirlik, insan bilgisayar etkileşimi ve kullanıcı odaklı yazılım geliştirme konularında bir literatür taraması yapılarak geçmişten günümüze geliştirilen standartlar, rehberler, prensipler ve kriter listeleri toplanmıştır. Yararlanılan başlıca kaynaklar aşağıdaki gibidir:

- IEEE 610.12 nolu kullanılabilirlik standardı (IEEE Std.610.12-1990)
- ISO kullanılabilirlik standardı (ISO 9241-11, 2018)
- Kullanıcı Merkezli Tasarım Kuralları listesi (Norman, 2013)
- İnsan – Bilgisayar etkileşiminin kapsamı ve çerçevesi (Booth, 1989)
- Ara yüz Tasarlama: Etkili İnsan – Bilgisayar Etkileşimi için Stratejiler (Shneiderman, 1987)
- Kullanılabilirlik Algısal ve Hafıza prensipleri (Wickens , Lee, Liu, Gordon-Becker ve Al, 2003)
- Hick Kanunu (Hick, 1952)
- Fitts Kanunu (Fitts, 1992).
- Son Kullanıcı Bilgi İşlem Memnuniyeti Aracı (EUCSI - End User Computing Satisfaction Instrument) modeli (Doll ve Torkzadeh, 1991)

Standartlar, rehberler ve tasarım ilkeleri ve ayrıca literatürde ulaşılan ilgili yayınlarda kullanılan terim ve kavramlar Şekil 2’de de görülebilen 6 başlık altında gruplanmıştır. Buna göre kullanılabilir bir sistem; en az çaba, girişim ve zaman harcanarak kullanıcıyı amacına ulaştıran verimli, etkili/yararlı, kolay öğrenilen, kullanımı kolay hatırlanan, hataları önleyen, hata toleransı yüksek ve kullanımı kolay sistemlerdir (Alred, Brusaw ve Oliu, 2000; Bağış, 2002; Battleson, Booth ve Weintrop, 2001; Benyon, Turner ve Turner, 2006; Bevan, 1995; Booth, 1989; Campbell ve Aucoin, 2003; Dee ve Allen, 2006; Doll ve Torkzadeh, 1991; Head, 1999; Hix ve Hartson, 1993; IEEE Std.610.12, 1990; ISO 9241-11, 2018; Kanis, 1998; Lecerof ve Paterno, 1998; Logan, 1994; Nielsen, 1993; Norman, 2013; Preece, 1993; Quesenbery, 2001; Shackel ve Richardson, 1991; Squires ve Preece, 1999; Wickens vd.,2003).

Sezgisel Değerlendirme yönteminde araştırmacı, değerlendirme ölçütlerini, araştırma için ayrılan zaman ve araştırmanın kapsamına dayanarak belirler (Nielsen, 1994). Bu araştırmada EBYS sistemini kullanılabilirlik açısından en kapsamlı şekilde değerlendirebilmek ve kullanılabilirliği ifade eden bu 6 gruptaki tüm kavramların yazılım üzerindeki mevcudiyetini test etmek amacıyla literatür taraması sonucunda elde edilen kullanılabilirlik ilkeleri, prensipler ve kriter listeleri bir araya getirilerek 18 maddeden oluşan ve Tablo 1’de görülen kriter listesi geliştirilmiştir.

Şekil 2. Kullanılabilirlik Bileşenleri

Tablo 1. Sezgisel Değerlendirme Kriterleri Listesi

1. Sistem durumunun görünürlüğü (arka plandaki işlemin bitmesi için kalan süre, işlem sonucu)
2. Kullanıcı kontrolü ve özgürlük (kaybolma hissi yaşamama, navigasyon özellikleri vb.)
3. Tutarlılık (aynı tür işlem için aynı ikonların kullanılması)
4. Hataları önleme (uyarı mesajları, standart dışı işlemleri engelleme)
5. Esneklik ve kullanım verimliliği (en az adımda işlemi gerçekleştirme, listelere sıralama ve filtreleme özellikleri ile sunma)
6. Estetik ve sade tasarım (gereksiz renk ve bilgi kullanımından kaçınma)
7. Hata Mesajları (açık, anlaşılır, yol gösterici)
8. Yardım ve dokümantasyon (tam ve yeterli olması)

Tablo 1 devam

9. Kısa yollar ve ipuçları içerme (en son /en sık kullanılan sayfalara hızlı erişim, işlemler hakkında bilgi notları ve ipuçları gösterme, site haritası vb.)
10. İşlemleri Geri Almaya İzin Verme (hata toleransı)
11. Genel Kullanıma Aykırı Tasarım (linkler altı çizili yazılardır, tek seçim için radyo butonları kullanılır vb.)
12. Ekrandaki öğelerin okunaklılığı
13. Formlar arasında uyum olması ve kullanıcının daha hızlı öğrenmesi (formlarda akış(yatay/dikey), buton ve etiket yerleşiminde belirlenmiş bir tasarımın tüm sistemde uygulanması)
14. Farklı durumlar için ayırt edici sinyaller vererek karışıklığın giderilmesi (aktif ve pasif butonların farklı görünmesi vb.)
15. Kullanılan resim ve ikonların temsil ettikleri nesneye benzemesi (işlevi ifade eden ikonların kullanılması)
16. Bilgiye ulaşma maliyetinin minimize edilmesi. (Ör: Tıklama sayısı)
17. Tıklanması beklenen ekran öğelerinin yeterince geniş ve bir arada olması (sayfa numarası butonlarının kolayca tıklanabilecek kadar büyük olması, formlarda etiketler ve ilgili veri giriş alanının birbirine yakın olması vb.)
18. Kullanıcıya gereğinden fazla seçenek ve bilgi sunulmaması (yetki/görev dışı öğelerin gösterilmemesi)

Veri Toplama

İkinci aşamada H.Ü. EBYS incelenerek yazılım haritası çıkarılmıştır. Bu amaçla öncelikle Hacettepe Üniversitesi Bilgi İşlem Daire Başkanlığından (BİDB) resmi yazı ile EBYS' nin incelenmesi ve testlerin yapılabilmesi için gerekli izinler alınmış ve test hesapları BİDB tarafından tanımlanmıştır. EBYS' deki tüm ekran listesinden önemli, birincil öneme sahip olanlar ve test edilecek görevler, EBYS' nin bakım, destek ve yönetiminden sorumlu olan BİDB ile yapılan görüşmeler sonucu en sık kullanılan işlemlere göre belirlenmiştir (Tablo 2). Sezgisel Değerlendirme yöntemini uygulamak için sistemi en yoğun kullanan Fakülte Sekreteri, Dekan, Bölüm Başkanı ve Bölüm Sekreteri rolleri seçilmiş ve test kullanıcı hesabına bu roller verilmiştir. Sezgisel Değerlendirme çalışmasında sistem yöneticisinin sorumluluğundaki Yetkilendirme/ Rol dağıtımı vb. yönetsel işlemler değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Tablo 2. Sezgisel Değerlendirmeye Tabi Tutulan EBYS Ekranları Listesi

Menü	Sayfa
1 ANA SAYFA - İŞ AKIŞI	İş Listesi
2 ANA SAYFA - İŞ AKIŞI	İş Atama
3 EVRAK - TANIMLAR	Birim Parametre Tanımlama
4 EVRAK - TANIMLAR	Dağıtım Planları
5 EVRAK - TANIMLAR	İmza Planları
6 EVRAK - TANIMLAR	Evrak Şablonları
7 EVRAK - TANIMLAR	İlgili Kişi Planları
8 EVRAK - BİRİM EVRAK	Birim Gelen Evrak Listesi
9 EVRAK - BİRİM EVRAK	Dosyalanmamış Evrak Listesi
10 EVRAK - BİRİM EVRAK	Birim Giden Evrak Listesi
11 EVRAK - BİRİM EVRAK	Birim Gelen Evrak İşlemleri
12 EVRAK - BİRİM EVRAK	İstatistik Birim Evrak
13 EVRAK - YAZIŞMA	Birim Yazışma Gelen Evrak Listesi
14 EVRAK - YAZIŞMA	Birim Yazışma Giden Evrak Listesi
15 EVRAK - YAZIŞMA	Evrak Yazışma İşlemleri
16 EVRAK - YAZIŞMA	Şablondan Yazı Oluşturma
17 EVRAK - DOSYA	Dosya İşlemleri
18 EVRAK - DOSYA	Dosya Birleştirme
19 EVRAK - ARAMA	Dosya Evrakları Listele
20 EVRAK - ARAMA	Evrak Ara
21 EVRAK - ARAMA	Evrak Detaylı Ara
22 EVRAK - RAPOR	Gelen Evrak Defteri
23 EVRAK - RAPOR	Giden Evrak Defteri
24 GÜVENLİK	Vekâlet Atama
25 GÜVENLİK	Yetki seçimi
26 GENEL TANIMLAR	E-İmza yetki seçimi
27 Listedden Seçim Pencereleeri	Birim Yardım Listesi
28 Listedden Seçim Pencereleeri	Kullanıcı Yardım Listesi
29 Listedden Seçim Pencereleeri	Dosya Liste Yardımı
30 Listedden Seçim Pencereleeri	Konu Liste Yardımı

Testin uygulanacağı 30 ekran, kriter listesine dayalı olarak test verisi üzerinde BİDB' nin sağladığı bir test hesabı kullanılarak araştırmacı tarafından değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Veri Analizi

Sezgisel Değerlendirme testinde ekranlardaki tüm sayfa öğelerinin kullanım amacı ve şekli, yerleşimi, görsel özellikleri, etiketleri, kullanılan terminoloji, sayfa öğelerinin birbiriyle olan ilişkileri, aralarındaki mesafe ve dizilimi, sayfa akışları, yönlendirmeler, sayfaların karmaşıklığı, renk kullanımı, yardım dokümanlarının güncel ve tam olması, bilgi, hata ve uyarı mesajları ve işlem adımlarının sayısı gözden geçirilmiştir. Test sırasında ara yüz tasarımı kullanılabilirlik ilkeleri listesiyle (sezgiseller) karşılaştırılmıştır. Bu sezgiseller, literatürdeki kullanılabilir ara yüzlerin ortak özelliklerini tanımlayan genel kurallardan oluşur (Dykstra, 1993). Sezgisel Değerlendirme yöntemi, H.Ü. EBYS yazılımı üzerinde iki turda uygulanarak sonuçlar raporlanmıştır. İlk tur, etkileşimin akışı ve sistemin genel kapsamı hakkında bir fikir edinmeye yöneliktir. İkinci turda ise sistemin bütününe hâkim bir şekilde tek tek ara yüz öğelerine odaklanılmalıdır (Nielsen,1994). Her sayfa için bulgular kullanılabilirlik kontrol listesini içeren excel sayfalarına kaydedilmiş ve ekran görüntüleri alınmıştır. Sezgisel Değerlendirme toplam 70 saatte tamamlanmıştır.

Sezgisel Değerlendirme yönteminden elde edilen çıktı, ihlal edilen kullanılabilirlik ilkelerine referanslarla birlikte ara yüzdeki kullanılabilirlik sorunlarının bir listesidir. Değerlendiricilerin sadece bir şeyi beğenmediklerini söylemeleri yeterli değildir; sezgisellere atıfta bulunularak neden beğenmediklerini açıklamalıdır (Nielsen,1994).

Gerçek kullanıcının bilgisayar becerileri ve yazılımdan beklentisi Sezgisel Değerlendirme yönteminde tam olarak canlandırılmamakta ve teste yansıtılmamaktadır. Bu nedenle uzman değerlendirmesinde son kullanıcıyı zorlayan ve rahatsız eden unsurların tümünün tespit edilememesi olasılığı bulunmaktadır. Daha kapsamlı bir kullanılabilirlik değerlendirmesi için en az 5 gerçek kullanıcı belirlenerek kullanıcı testleri yapılabilir. Fakat öncesinde Sezgisel Değerlendirme yöntemi uygulanarak kullanıcı testlerinde hangi görevlere öncelik ve ağırlık verilmesi gerektiği hakkında bilgiler toplanması kullanıcı testi verimliliğini arttıracaktır.

Bulgular

Araştırma sonucunda kullanılabilirlik kriterlerine aykırı durum ve hata sayıları Tablo 3' te görülmektedir.

Tablo 3. Kullanılabilirlik Kriterleri

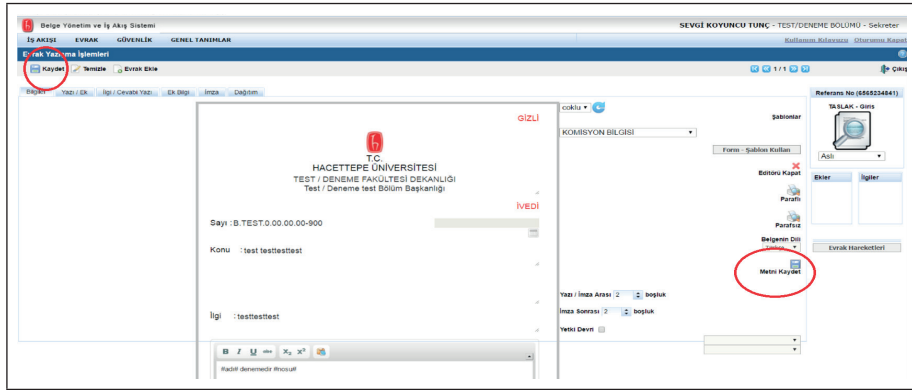
Kullanılabilirlik Kriterleri	Toplam Hata Sayısı	Yüksek Öncelikli	Orta Öncelikli	Düşük Öncelikli
Kısa yollar ve ipuçları içirme	9	5	2	2
Kullanıcı kontrolü ve özgürlük	8	4	4	0
Hata mesajları	8	5	3	0
Genel kullanıma aykırı tasarım	8	5	3	0
Hataları önleme	7	6	1	0
Estetik ve sade tasarım	6	2	2	2
Farklı durumlar için ayırt edici sinyaller vererek karışıklığın giderilmesi	5	4	1	0
Sistem durumunun görünürlüğü	4	1	2	1
Tutarlılık	4	2	2	0
Ekrandaki öğelerin okunaklılığı	4	1	1	2
Kullanılan resim ve ikonların temsil ettikleri nesneye benzemesi	4	1	2	1
Kullanıcıya seçenek ve fazla bilgi sunulmaması gerekir	4	1	1	2
Tıklanması beklenen ekran öğelerinin yeterince geniş ve bir arada olması	3	0	0	3
Esneklik ve kullanım verimliliği	2	2	0	0
Yardım ve dokümantasyon	2	0	2	0
İşlemleri geri almaya izin verme	2	2	0	0
Bilgiye ulaşma maliyetinin minimize edilmesi. (Ör: Tıklama sayısı)	2	2	0	0
Formlar arasında uyum olması ve kullanıcının daha hızlı öğrenmesi	1	0	0	1
Toplam	83	43	26	14

Tablo 3'e göre sistemde toplam 83 kullanılabilirlik hatası tespit edilmiştir. Bu hatalardan 43 tanesi sistemin işleyişini etkileyen, veri kaybına ve hatalı veri oluşturmaya neden olabilecek hatalar olup acil düzeltilmesi gereklidir. Sistemin doğru çalışmasını engellemeyen fakat verimliliğini düşüren orta derecede kritik 26 hata tespit edilmiştir. Geri kalan 14 hata ise kozmetik hatalardır ve kullanılabilirliği arttırmak için düzeltilmesi gerekmektedir. Bulgular bölümünde her bir kullanılabilirlik ölçütüne aykırı olduğu görülen hatalardan bazı örnekler açıklanmıştır.

Kısa Yollar ve İpuçları İçerme

Kullanışlı bir EBYS' de kullanıcı ulaşmak istediği sayfalara en kısa yoldan ulaşabilmelidir. Fakat, H.Ü. EBYS yazılımında sık kullanılan sayfalar” veya “son ziyaret edilen sayfalar” gibi kullanım kolaylığı sağlan kısa yollar bulunmadığı gibi hiçbir sayfada “önceki sayfa” veya izlenen sayfa rotası kullanıcıya sunulmamaktadır. Dolayısıyla kullanıcı mevcut sayfaya nereden geldiği bilgisine sahip değildir ve kaybolma hissi ve kaygısı yaşayacaktır.

İpuçları konusunda da eksiklikler mevcuttur, örneğin, belge düzenleme ekranındaki görülen 2 farklı “kaydet” butonunun kullanım amacı kullanıcıya hiçbir yöntemle gösterilmemektedir. Kullanıcı deneme yanılma yöntemi ile keşfetmek zorunda bırakılmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Aynı Ekranı İki Kaydet Butonu

Yine metin düzenleme ekranındaki “Yenile” butonunun kullanım amacı anlaşılama maktadır.

Dosya birleştirme işleminde iki veya daha fazla dosya seçilmesi ve dosyaya yeni bir isim verilerek işlemin tamamlanması beklenirken ekranda sadece bir dosya seçile bilmekte, diğer dosyaların nasıl seçileceği anlaşılama maktadır. Yardım dokümanına başvurulduğunda ikinci dosya seçimi için “Detay ekle” başlıklı butonun kullanılması gerektiği görülmüştür. Bu başlık işlemin amacı ile alakalı olmadığı için kullanılabilirliği baltalamaktadır.

Kullanıcı Kontrolü ve Özgürlük

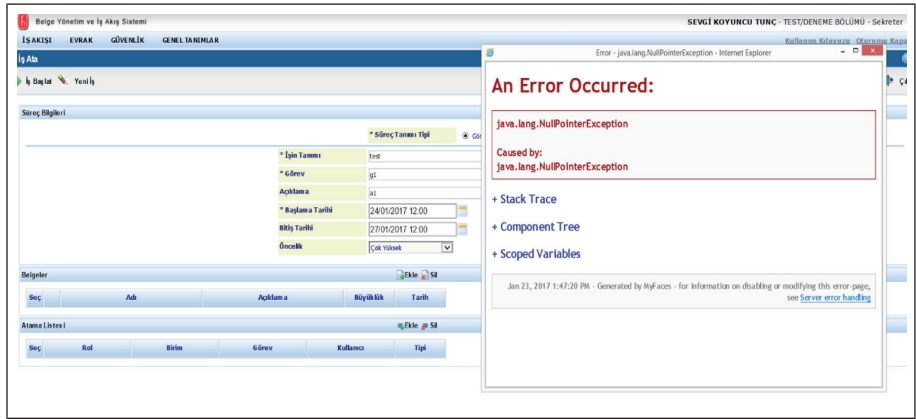
Bu kriter ile ilgili problemlerden biri, sayfaların gereksiz yere yeniden yüklenmesidir. Bu durum hem zaman kaybına hem de işlemden/sistemde bir sorun olduğunu hissi oluşma sına sebep olmaktadır.

Sorgulama ekranlarında kullanıcıya zaman bilgisi olarak sadece gün/ay/yıl bilgileri verilmektedir. Bu durum aynı gün oluşturulmuş belgeleri ayırt etmeyi zorlaştırmaktadır. Bu sorunu gidermek için saat bilgisinin de listeye eklenmesi gerekir.

Internet Explorer dışındaki tarayıcılarda belge yaratma ekranındaki "ileri" ve "geri" butonlarının kaybolması sistemde belge düzenlemeyi imkânsız kılmaktadır.

Hata Mesajları

EBYS' deki hata mesajları incelendiğinde birçok problem tespit edilmiştir. Örneğin sistemde ele alınmamış bir hata oluştuğunda kullanıcı sadece programcıların anlayabileceği İngilizce bir hata mesajı ile karşılaşmaktadır (Şekil 4). Kullanıcı bu mesajdan hatanın nedeni ve hatadan nasıl kurtulabileceği bilgisine erişememektedir. Bu durum kullanılabilirlik ile bağdaşmamaktadır.

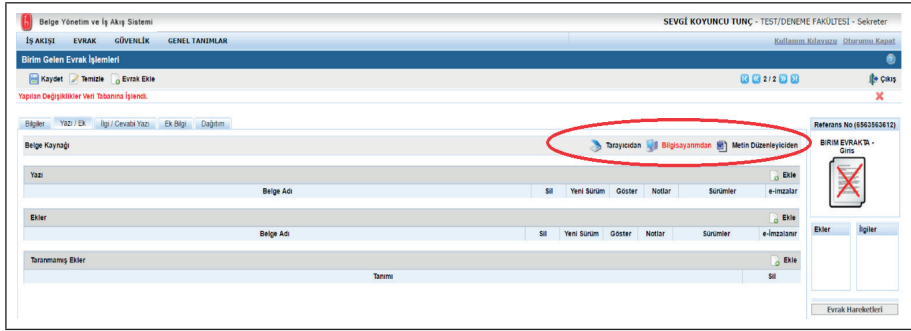
Şekil 4. Ele Alınmamış Hata Mesajı

Sayfalardaki, örneğin "işlem başarısız" hata mesajları, belli bir süre sonra sayfadan kaldırılmamakta, kullanıcının çarpı işaretine tıklayıp kapatması beklenmektedir. Sonraki işlemlerle ilgili yanılıya sebep olmaması açısından bu mesajların 5-10 saniye içinde görünmez olması gerekir.

Kullanıcı belge bilgilerinden birkaçını doldurmadan "kaydet" butonuna tıkladığında bilgilerin kaydedilip kaydedilmediğine dair bir bilgi gösterilmemekte, sayfada hiçbir değişiklik olmamaktadır. Tüm bilgiler doldurulup "kaydet" butonuna tıklanınca "işlem başarılı" mesajı görülmektedir. Oysa iyi bir kullanıcı deneyimi için kullanıcının görevi tamamlamasına engel olan sorunun/eksik bilginin veya doldurulması zorunlu alanların kullanıcıya uyarı mesajıyla bildirilmesi ve yönlendirilmesi gerekir.

Genel Kullanıma Aykırı Tasarım

EBYS' de Şekil 5'te de görülen, bilgisayar kullanım alışkanlıklarına ve genel kullanım şekline aykırı durumlar tespit edilmiştir. Örneğin belge metni eklemek istendiğinde "tarayıcıdan", "dosyadan", "metin düzenleyiciden" olmak üzere üç butondan birine tıklanması beklenmektedir. Kullanıcı butonlardan birine tıkladıktan sonra "Ekle" başlıklı ikinci bir butona daha tıklayarak işlemi başlatabilmektedir. Bu durum genel kullanıma aykırıdır, çünkü tekli seçimler yuvarlak, çoklu seçimler kare biçiminde seçim kutucukları vasıtasıyla yapılır. Bir işlemi başlatmak için ise butonlar veya resimli butonlar kullanılabilir. Dolayısıyla hem seçim için hem işlemi başlatmak için iki butona tıklama genel kullanıma aykırıdır.

Şekil 5. Resimli Butonlar Seçenek Belirtme Amacıyla Kullanılmamalıdır

Sorgu ve iş akış ekranında başlıklar ile veri giriş alanları birbirlerinden oldukça ayrıık yerleştirildiği için hangi veri giriş alanının hangi başlığa ait olduğunu anlamak zorlaşmıştır.

Ekranlarda sayfa öğeleri için benzer anlama gelen başlıklar kullanılmamalıdır. Örneğin aynı sayfada işlemi tamamlamaya yönlendiren "Tamam" ve "Kaydet" yazılı butonların yer alması kullanılabilirliği olumsuz etkilemektedir.

Hataları Önleme

"Hataları Önleme" kriterinde dikkat edilecek husus, kullanıcıya hatalı, geçersiz veya geri dönülmez durumlar oluşmadan önce bilgi verilmesi ve plan yapmasına fırsat verilmesidir (Quesenbery, 2001). HÜ EBYS yazılımında örneğin kullanıcı veri girişi yaptıktan sonra "Kaydet" butonuna basmadan sayfayı kapatmaya yeltendiğinde, kullanıcı veri kaybı durumuna karşı uyarılmamaktadır. Veya kullanıcı listeden bir kayıt silmeye çalıştığında kaydın kalıcı olarak silineceğine dair uyarı mesajı gösterilmemektedir. EBYS' de, özel bir hata sayfası bulunmamakta, önceki sayfaya dönme seçeneği bulunmamaktadır.

Estetik ve Sade Tasarım

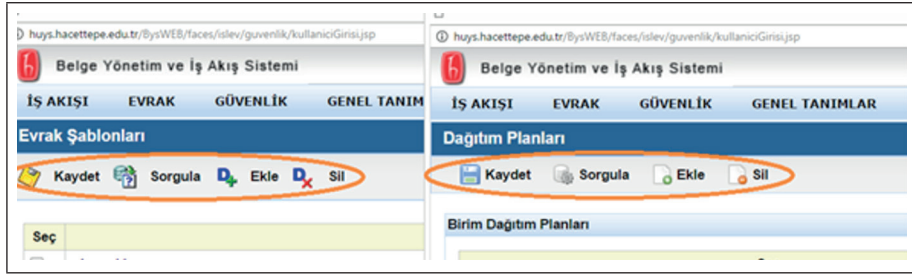
Estetik ve sade tasarım kriteri H.Ü. EBYS yazılımında en çok ihlal edilen kriterlerden biridir. Sayfalarda birçok gereksiz öğe ve bilgi gözlemlenmiştir. Örneğin Şekil 6'da da görüldüğü gibi, Dosya İşlemleri ekranında aktif bir «Kaydet» butonu bulunmaktadır. Butona tıklandığında «**Çalıştırdığınız servis için yetkiniz yok !**» mesajı verilmektedir. Sayfanın işlevi açısından bir anlam ifade etmeyen veya kullanıcının yetkisi dışındaki öğeler, sistemi sadelikten uzaklaştıran, kullanıcının sistemi öğrenmesini ve anlamasını zorlaştıran unsurlardır.

Şekil 6. Kullanıcının İşine Yaramayan Sayfa Öğesi

Türkçede sayfalar soldan sağa doğru çevrilir dolayısıyla 1. Sayfa en solda sonuncu sayfa en sağda yer alır. EBYS' de "sonraki adım" butonu sola, "önceki adım" butonu sağa yerleştirilmiştir.

EBYS sayfaları arasında uyum ve tutarlılık sorunları görülmüştür. Örneğin, "temizle" butonu için her sayfada farklı bir ikon kullanılmış, Şekil 7'de görüldüğü gibi "kaydet, sorgula, ekle, sil" butonları için sistemde iki farklı tasarım kullanılmıştır. Dolayısıyla sistemin öğrenilebilirliği ve hatırlanabilirliği düşüktür.

Şekil 7. Simgelerin Tutarsızlıkları

Farklı Durumlar İçin Ayrıcı Sinyaller Vererek Karışıklığın Önlenmesi

H.Ü. EBYS yazılımı incelendiğinde farklı anlamlara sahip sayfa öğelerinde aynı sembol ve renklerin kullanıldığı görüşmüştür. Örneğin, neredeyse tüm mesaj türlerinde metin rengi olarak kırmızı kullanılmıştır. Kırmızı renk insan algısında tehlike ve borçluluk gibi negatif duygularla ilişkilendirilir (Izzo, 2012). Bu durum kırmızı rengin dikkat edilmesi gereken bir sorun anında veya uyarı amaçlı kullanılmasını gerektirir. Kullanıcı işlemi başarıyla tamamladığında veya kullanıcıya herhangi bir bilgi/ıpuucu vermek için metinde kırmızı kullanmak kullanıcıyı gereksiz yere kaygılandıracaktır.

Sistemde bir başka sorun, pasif ve aktif form giriş alanlarının ayırt edilememesidir. Formlarda tüm alanlar aktif görünümündedir. Kullanıcılar tüm alanlara veri girişini/tıklamayı denemekte ve bazı alanların kapalı olduğunu fark edebilmektedirler. Bu, sisteme aşına olmayan yeni kullanıcılar için yorucu ve kullanışsız bir durumdur.

Sistem Durumunun Görünürlüğü

Bazı sayfalarda işlem sonuçları gösterilmemekte, ekranda herhangi bir değişiklik olmadığı için de işlemin başarılı veya başarısız olduğu anlaşılammamaktadır. Özellikle uzun süren işlemlerde işlemin hangi aşamada olduğu bilgisi verilmediği için kullanıcı ne kadar bekleyeceğini, işlemin sorunsuz bir şekilde devam edip etmediğini bilmeden beklemek zorunda kalmaktadır.

Sorgu sayfalarında, dönen kayıt sayısı bilgisi gösterilmeli, girilen kriterlere uygun kayıt bulunmadığında bu bilgi de kullanıcıya bildirilmelidir. Örneğin "Aradığınız kriterlere uygun kayıt bulunamadı" yeterli bir bilgilendirme mesajıdır. Sonuç hakkında bilgi vermek kullanıcıya sorgunun tamamlandığını, sistemin görevini yerine getirdiğini açıkça gösterir. Aksi takdirde kullanıcı sorgu sonucu kayıt mı bulunamadı yoksa sistem mi çalışmadı ikilemine düşerek kafa karışıklığı yaşayabilir.

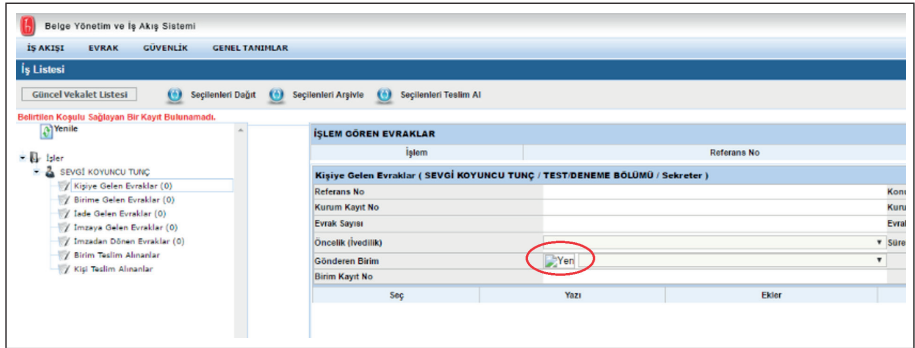
Tutarlılık

Kullanıcıya sistem işleyişi ile ilgili doğru bildirimler verilmesi tutarlılık açısından önem taşır. Örneğin Belgeleri imzalanmak üzere başka bir sorumluya iletme ekranında, imza kişileri eklendiği halde “imzaya çıkart” butonuna tıkladığında “imzalayacak kişi eklenmedi” uyarısı görülmektedir. İşlemlerin başarısız olması durumlarında kullanıcıya gerçek hatanın ne olduğu bilgisi gösterilmelidir. Belge dağıtım sürecinde birim seçme listesinde önceden seçilmiş birimlerin bulunmaması gerekir. Böylece aynı birimlerin seçilmesi engellenecek, zaman kaybı önlenebilecektir.

Birbirine bağlı veri giriş alanları için kontrollü görünürlük özelliği eklenmelidir. Örneğin “belge geçerlik tarihi” alanı sadece “sürelî” seçeneği seçili iken görünür yapılarak diğer belge türleri için kafa karıştırıcı bir alan olmaktan çıkarılmalıdır.

Ekrandaki Öğelerin Okunurluğu

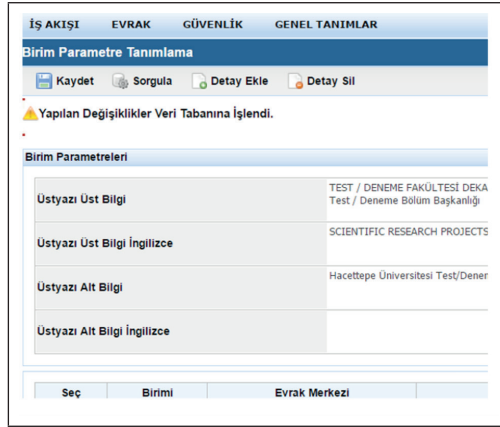
Sistemde bazı yazıların renk ve boyutlarından dolayı okunamadığı gözlemlenmiştir. Bazı butonların başlıklarının yarısı okunamazken (Şekil 8), örneğin “Rol” seçim listesi çok silik görünmekte ve “Görev” seçim listesi renginden dolayı okunamamaktadır.

Şekil 8. Okunamayan Sayfa Öğeleri

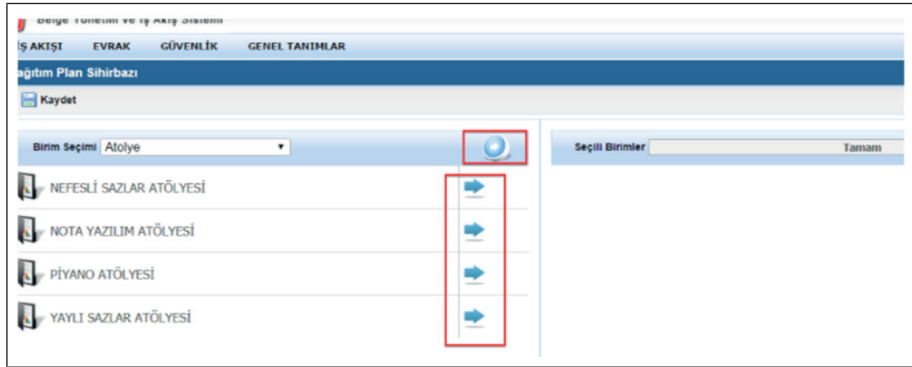
Kullanılan Resim ve İkonların Temsil Ettikleri Nesneye Benzemesi

Sistemde mesajların türleri ile ikonların anlamları uyuşmamaktadır. Mesela “Birim Parametre Tanımlama” sayfasında “Kaydet” butonuna tıkladığında verilen “Yapılan Değişiklikler Veri Tabanına İşlendi.” bildirimi için uyarı ikonu kullanılmıştır (Şekil 9).

Şekil 9. Mesaj – İkon Uyuşmazlığı

Birim seçme sayfasında tekli seçim ve çoklu seçim butonlarının ikonları işlevi ifade edecek şekilde yenilenmeli veya açıklama eklenmelidir çünkü işlem türü ikondan ayırt edilememektedir (Şekil 10).

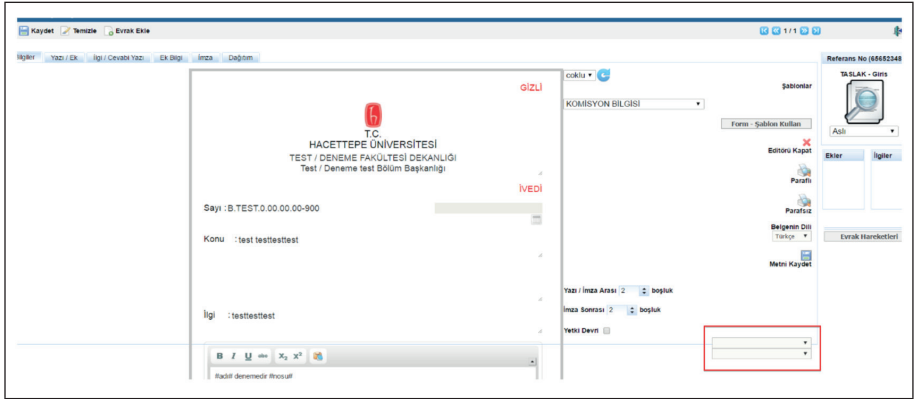
Şekil 10. İkonların Temsil Ettikleri İşlevi Net İfade Etmemesi

Kullanıcıya Fazla Seçenek ve Bilgi Sunulmaması

Kullanıcıların yetkisi/sorumluluğu dışındaki sayfa öğelerinin kullanıcıdan gizlenmesi gerekir zira kullanıcı yararlanamayacağı sayfa öğelerine kafa yormak zorunda kalmamalıdır. Örneğin "Birim Parametre Tanımlama" sayfasında sekreter, ekleme ve silme

işlemlerine yetkili değilken “Ekle” ve “Sil” butonları görünür ve aktif gibi gösterilmiştir. Kullanıcı ancak tıkladığında butonun çalışmadığını anlayabilmektedir.

Sayfalarda tıklanamayan ve ne işe yaradığı anlaşılmayan yazılar ve öğeler bulunmaktadır (Şekil 11). Bu tür öğeler sistemin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Şekil 11. İkonların Temsil Ettikleri İşlevi Net İfade Etmemesi

İlişkili Sayfa Öğelerinin Geniş ve Bir Arada Olması

Sayfalarda başlığın altındaki yatay bant sayfanın sağından soluna kadar mesajlara ve mesajı kapatma butonuna ayrılmıştır. Mesaj uzun da olsa kısa da olsa kapatma butonu sayfanın en sağında, mesaj ise sayfanın en solunda gösterilmektedir. Butonun yeni kullanıcılar tarafından fark edilmesi ve neyin kapatma butonu olduğunun anlaşılması zaman alacaktır. Dolayısıyla mesaj ile butonun sağda bitişik durması öğrenilebilirlik ve kullanım kolaylığı açısından daha uygundur.

Butonların herhangi bir noktasına tıkladığında aksiyon alması beklenir. Oysa sistemde resim ve yazı içeren bazı butonlarda sadece resim üzerine tıkladığında butonun etkin olduğu görülmüştür. Etkin alanını genişletmek kısıtlı alana odaklanma sorununu ortadan kaldıracaktır.

Esneklik ve Kullanım Verimliliği

Sorgulama ve listeleme sayfalarında başlığa göre sıralama ve filtreleme yapılamaması veri kullanılabilirliğini zayıflatan bir durumdur.

İşlem adımlarını azaltma ve zamandan tasarruf açısından veri listelerini rol, yetki veya iş kuralına göre daraltarak sunmak iyi bir kullanılabilirlik pratiğidir. Örneğin dağı-

tım birimi listesinde sadece rolün yetkisi dâhilindeki birimleri göstermek, aranan birime hızlıca ulaşılmasını sağlayacaktır.

Yardım ve Dokümantasyon

H.Ü. EBYS Yardım ve kullanıcı kılavuzu dokümanlarının güncel ve net olmadığı ve tüm işlemleri kapsamadığı görülmüştür. Örneğin “Yazışma Ek Bilgi” ekranı için yardım dokümanı anlaşılammış, şablonlar sayfası için ise yardım dokümanı bulunamamıştır. Yardım dokümanlarının güncel tutulması gerekmektedir.

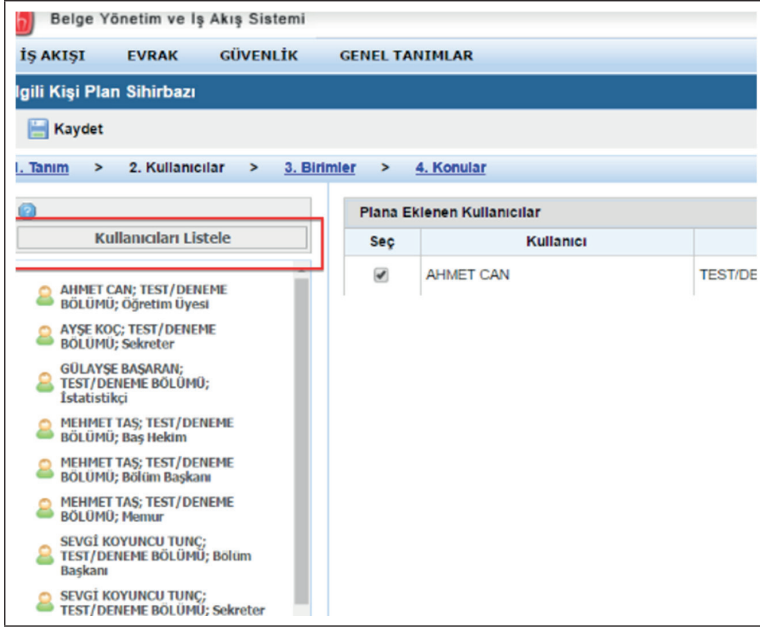
İşlemleri Geri Almaya İzin Verme

Kullanıcıların yanlışlıkla kritik hatalar yapması muhtemeldir. Bu hataların olabildiğince uyarı mesajları ve yönlendirmelerle önlenmesi, önlenemediği durumlarda ise işlemi geri alma imkânı sunulması kullanıcı dostu yazılımların temel özelliklerindedir. H.Ü. EBYS yazılımı bu açıdan yetersiz bir kullanıcı deneyimi sunmaktadır. Örneğin, iş listesinde imzaya gelen evraklar okunmamış olsa bile uyarı verilmeksizin imzalanmasına izin verilmekte ve bu imzanın geri çekilmesi mümkün olmamaktadır. Bu duruma bir başka örnek te metin düzenleme ekranındaki kafa karıştırıcı iki adet “kaydet” butonudur. Butonların amaçları, kullanım şekli ve sırası belli değildir. Metin girildikten sonra, ilk önce sağ alttaki “kaydet” butonuna tıklanarak metnin kaydedilmesi gerektiği bilgisi kullanıcıya verilmemektedir. Kullanıcı ilk önce sol üstteki “kaydet” butonuna tıklarsa girdiği metin kalıcı olarak silinmektedir.

Bilgiye Ulaşma Maliyetinin Minimize Edilmesi

Bu kriterde amaç kullanıcıların en az tıklama ve etkileşimle işlemlerini tamamlayabildiklerini garanti etmektir. Sistemde bu kritere aykırı birçok ara yüz tasarımına rastlanmıştır. Örneğin dağıtım yapılacak kişi seçimi için açılan pencerede kişiler direkt listelenmemekte, kullanıcının “kullanıcıları listele” butonuna da tıklaması beklenmektedir (Şekil 12).

Belge aramada kullanıcının tek bir sorgu alanına anahtar kelimeleri girmesiyle belgenin tüm bilgi alanlarında arama yapılması ve ilişkili belgelerin kullanıcıya sunulması günümüzde en çok ihtiyaç duyulan kolaylıklardan biridir. EBYS’ de bu özellik bulunmamaktadır. Çoğu listeleme ekranında başlığa göre sıralama ve filtreleme yapılamamaktadır.

Şekil 12. İşlem Adım Sayısını Arttıran Gereksiz Sayfa Öğeleri

Formlar Arasında Uyum ve Öğrenilebilirlik

Kullanılabilirliğin iki önemli unsuru olan öğrenilebilirlik ve hatırlanabilirlik özelliklerinin sağlanabilmesi için formlar ve sayfalar arasında uyum olması ve aynı tür işlemler için aynı akışın tanımlanmış olması büyük önem arz etmektedir. Böylece kullanıcı, sistemi daha çabuk kavrayacak, bir sayfadan diğerine geçtiğinde yeniden akışı öğrenmek zorunda kalmayacak, bir sonraki sisteme girişinde de hafızasında yer etmiş olan tasarımı kolayca hatırlayabilecektir. HÜ EBYS yazılımında bu kritere aykırı durumlara, farklı ekranlardaki “kaydet, sorgula, ekle, sil” butonları için ayrı simgeler kullanılmış olması, genel olarak sayfalarda buton yerleşimlerinin birbirinden farklı olması, bazı sayfalarda yatay, bazı sayfalarda dikey form akışı kullanılmış olması örnek gösterilebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada Elektronik Belge Yönetim Sistemlerinin Sezgisel Değerlendirme yöntemi ile kullanılabilirlik açısından nasıl test edilebileceğinin açıklanması, kullanılabilirlik sorunlarının belirlenmesi ve yöntemin güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Sezgisel Değerlendirme yönteminin en önemli özellikleri olan

düşük maliyetli olması ve gerçek kullanıcıların zamanını almaya ihtiyaç olmaması, bu yöntemin tüm paydaşlar tarafından kolayca uygulanabilmesini kolaylaştırır (Dykstra, 1993; Nielsen, 1994). Yapılan araştırma sonucunda, literatürdeki çalışmalarla (Battle-son ve diğerleri,2001;Jeffries, Miller, Wharton ve Uyeda, 1991; Nielsen, 1993; Shackel ve Richardson,1991) uyumlu olarak, Sezgisel Değerlendirme yöntemi sonucu sistemin kullanılabilirliği hakkında aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir.

- İşlem verimliliğini olumsuz etkileyen tasarım hataları
- Hata yönetimi sorunları
- Veri kullanılabilirliğine dair problemler
- Okunaklılık problemleri
- Yazılı ve görsel sayfa öğelerinin tutarlılığı
- Genel bütünlük ve uyum sorunları
- İyileştirme önerileri

Nielsen sezgiselleri (1994), çok genel bir perspektif sunmasına ve yazılım türüne özgü kriterler barındırmamasına rağmen halen yoğun olarak kullanılmakta, Sezgisel Değerlendirme yöntemini temel alan kullanılabilirlik araştırmalarının çok azında, yazılım türüne özel yeni sezgiseller geliştirilmektedir (Jimenez, Lozada ve Rosas, 2016; Öztekin, Nikov ve Zaim, 2009). Oysa ki, örneğin bir muhasebe yazılımı, bir hastane yönetimi yazılımı veya bir sosyal medya yazılımı gibi farklı amaçlara ve kullanıcılara hizmet eden her bir yazılımın kendine özgü ihtiyaçları ve öncelikleri olduğu düşünüldüğünde, kullanılabilirlik değerlendirmesi sürecinde alana özgü sezgisellere de ihtiyaç olduğu açıktır. Örneğin bir EBYS' de sayfalardaki öğeler kullanıcıyı doğru yönlendirecek şekilde düzenlenmeli, kullanıcının TS 13298'e aykırı bir biçimde, bir evrakı dosyalamadan dağıtımına çıkarmasına izin vermemelidir. Bu bağlamda, bu araştırma sonucunda, EBYS yazılımları için Sezgisel Değerlendirme kriter listesine aşağıdaki kriterlerin de eklenmesi önerilir:

- Yeni belgeler için Standart Dosya Planının otomatik olarak önerilmesi özelliği,
- Belge arama işleminde anahtar kelime ile tüm alanlarda arama yapılabilmesi,
- Yetki dışı verilerin ve ara yüz elemanlarının kullanıcıdan gizlenmiş olması,
- Terminolojinin açık, anlaşılır ve standartlara uygun olması (uygulamada belge için farklı sayfalarda evrak, belge ve yazışma terimlerinin kullanıldığı görülmektedir.)
- "Son çalışılan belgeler" için kısa yol erişimi sağlanması,
- Belge etiketlemeye izin verilmesi.

Literatürde Sezgisel Değerlendirme yönteminin dezavantajları listelendiğinde, kapsamlı bir kullanılabilirlik araştırması için, alanında uzman birden fazla değerlendiriciye ihtiyaç duyulması, buna karşılık birden fazla değerlendiricinin bildirdiği sonuçların sentezlenmesinde güçlük yaşanması hususları öne çıkmaktadır (Brinck, Gergle ve Wood, 2003; Nielsen, 1994). Bu çalışmada da alan uzmanlığının kullanılabilirlik değerlendirmesine doğrudan etki ettiği görülmüştür zira ideal bir değerlendiricinin TS 13298 Standardında belirlenen sınırlılıklara hakim olması gerekir. Buna ek olarak bu çalışmada EBYS üzerinde uygulanan Sezgisel Değerlendirme yönteminin verimliliğini arttırmak için aşağıdaki iyileştirmeler önerilir;

- a. Sistemi ilk defa kullanan kullanıcının perspektifini yakalamak için ilk turda herhangi bir eğitim alınmadan test gerçekleştirilmelidir.
- b. Sistemin zayıf yönlerini ve en önemli işlevlerini keşfetmek için ikinci turda kurum işleyişi, gerçek kullanıcılar ve internet altyapısı vb. hakkında gerekli tüm bilgilerin toplanması yararlı olacaktır.
- c. Uzmanların EBYS' yi şu üç bakış açısı ile test etmesi faydalı olacaktır. Bunlar: Birincisi, EBYS' nin, kullanıcılarını TS 13298 standartlarına uymaya yönlendirmesi, ikincisi EBYS' nin kullanılabilir veri sunması ve üçüncüsü de EBYS' nin web kullanılabilirliği kriterlerine uymasındır.

Araştırma sonucunda H.Ü. EBYS yazılımının kullanılabilirliğini arttırmak için aşağıdaki iyileştirmelerin yapılması önerilir:

- a. Kritik hataların önüne geçebilmek için kullanıcılar uyarı ve bilgi mesajları ile yönlendirilmelidir.
- b. Veri giriş ekranlarında eksik ve yanlış veri girişleri doğrudan gösterilmeli, genel hata mesajlarından kaçınılmalı ("Alanları kontrol ediniz").
- c. Kullanıcının standarda ters düşecek bir akış izlemesi engellenmelidir.
- d. İstisnai durumlar ve öngörülmeyen hatalar kullanıcı dostu bir sayfada gerekli navigasyon imkânları ile sunulmalıdır.
- e. İşlemler en kısa ve hızlı yoldan yapılabilmesi, gereksiz iş adımlarından kaçınılmalıdır.
- f. Arama sonuç listelerinde veriler alanlara göre sıralanabilmelidir.
- g. Yazıların font büyüklüğü ve rengi rahatça görülebilecek şekilde ayarlanmalıdır.
- h. İkonlarla işlevler uyumlu seçilmelidir.
- i. Sistem kullanımının kolay hatırlanabilmesi için benzer sayfalar ve benzer işlevler için ortak tasarım kullanılmalıdır.
- j. Sayfa öğelerinin aktif veya pasif olduğu, görüntüsünden anlaşılmalıdır.

- k. Kullanılmayan veya kullanıcının yetkisi dâhilinde olmayan sayfa elemanları kullanıcıya gösterilmemelidir.
- l. Belgeyi ifade etmede farklı menülerde evrak, yazışma, doküman gibi farklı terimlerin kullanımından kaçınılmalıdır.

Yazılım projelerinde kullanılabilirlik problemleri yaşanmasının ana sebeplerinden biri, kullanılabilirlik konusunun projeye en baştan dâhil edilmemesidir (Koyuncu Tunç, 2014; UXServices, 2019). Kullanıcılarla kendi çalışma ortamlarında görüşülmesi, iş yapış biçimlerinin izlenmesi, kullandıkları kısa yolların öğrenilmesi, bilgisayar kullanma becerileri, iş yoğunlukları, en çok zorlandıkları iş kalemleri vb. konular hakkında bilgilerin toplanması hem kullanıcı hem de kurum işleyişi hakkında fikir sahibi olunmasını sağlar. Böylece yazılımın kimler tarafından, ne şekilde, hangi hassasiyetle kullanılacağı bilinecek prototip tasarımlar geliştirilebilecektir. Maalesef ülkemizde prototip tasarım geliştirerek, kullanıcı onayı ile projelere devam etme yaygın bir uygulama değildir (İnal ve Güner, 2016; Koyuncu Tunç, 2014; UXServices, 2019).

TS 13298 belgelendirme sürecinde bu araştırmada açıklanan Sezgisel Değerlendirme kriterleri kullanılarak, EBYS' ler kullanılabilirlik bakımından değerlendirilebilir. Böylece hem EBYS' lerin kalitesi arttırılacak hem de şirketler belge alabilmek için bu konuya gereken önemi vererek gerekli yatırımları yapacak ve sektörde kullanılabilirlik hakkında farkındalık ve bilgi düzeyi artacaktır.

EBYS yazılımı seçimi sürecinde kurumların üstünde durduğu konular genellikle kurum içi yazılımlarla uyum ve entegrasyon yeteneği, birlikte çalışabilirlik, hizmet sözleşmesi, standarda uygunluk ve güvenlik konularıdır. Bu ilk kontrol listesine henüz kullanılabilirlik dâhil olamamıştır. Bu durum kullanıcı şikâyetlerinin en temel nedenlerindedir. Çünkü yazılımın kullanıcı dostu olup olmadığı satın alma sürecinde irdelenmez. Bu sorunun önüne geçmek için bu araştırmadaki sezgiseller kullanılarak satın alma öncesinde sistem test ortamında değerlendirildiğinde, EBYS' nin kurum yapısı ve personelin bilgisayar becerileri ile uyumluluğu ve kullanılabilirliği doğrulanabilir. Böylece satın alma sonrası çıkacak ek maliyet veya sistemin kullanılabilir olmaması riski minimize edilebilecektir.

Kaynakça

- Alred, G. J., Brusaw, C. T. ve Oliu, W .E. (2000). *Handbook of technical writing* (6. bs.). New York: Macmillan.
- Bağış, A. (2002). Ara yüz tasarımlarının karşılaştırmalı değerlendirilmesinde kullanılabilirlik yaklaşımı. *Mühendis ve Makine Dergisi*, 44(522), 25-31.
- Battleson, B., Booth, A. ve Weintrop, J. (2001). Usability testing of an academic library web site: A case study. *The Journal of Academic Librarianship*, 27(3), 188-198.

- Benyon, D., Turner, P. ve Turner, S. (2006). *Designing interactive systems: People, activities, contexts, technologies*. Harlow; Munich: Addison-Wesley.
- Bertot, J. C., McClure, C. R., Moen, W. E. ve Rubin, J. (1997). Web usage statistics: Measurement issues and analytical techniques. *Government Information Quarterly*, 14(4), 373–395.
- Bevan, N. (1995). Human-computer interaction standards, *Proceedings of the 6th International Conference on Human Computer Interaction*, July 1995, Yokohama, 885-890. [http://dx.doi.org/10.1016/S0921-2647\(06\)80326-6](http://dx.doi.org/10.1016/S0921-2647(06)80326-6) adresinden erişildi.
- Booth, P. (1989). *An introduction to human computer interaction*. London: LEA.
- Brinck, T., Gergle, D. ve Wood, S. (2003). *Usability for the web*. San Francisco: Morgan Kaufmann.
- Campbell, K. ve Aucoin, R. (2003). Value-based design of learning portals as new academic spaces. A. Jafari, M. Sheehan (Yay. Haz.), *Designing Portals: Opportunities and Challenges* içinde (ss. 162–185). Hershey, PA: IRM Press.
- Chui, M., Manyika, J., Bughin, J., Dobbs, R., Roxburgh, C. ve Sarrazin, H. (2012). *The social economy: Unlocking value and productivity through social technologies*. <https://www.mckinsey.com/industries/high-tech/our-insights/the-social-economy> adresinden erişildi.
- Cooke, L. (2006). Is eye tracking the next step in usability testing? *IEEE International Professional Communication Conference* içinde (ss. 236 – 242). doi: 10.1109/IPCC.2006.320355.
- İnal, Y., Özen Çınar, N., Çağiltay, K. ve Güngör, M. K. (2014). Kamu internet sitelerinde yer alan arama alanlarının kullanılabilirliğinin belirlenmesi. *UYSM 2014 VIII. Ulusal Yazılım Mühendisliği Sempozyumu, 8-10 Eylül 2014, Güzelyurt, KKTC: Bildiriler kitabı* içinde (ss. 79-88). http://uym.comu.edu.tr/foto/dosya_156a4ccbe1df43.pdf adresinden erişildi.
- Dee, C. ve Allen, M. (2006). A survey of the usability of digital reference services on academic health science library web sites. *The Journal of Academic Librarianship*, 32(1), 69-78. doi: 10.1016/j.acalib.2005.11.001
- Dix, A. J., Finlay, J. E., Abowd, G. D. ve Beale, R. (2004). *Human-computer interaction* (3. bs.). Harlow Assex: Pearson Education Limited.
- Doll, W. ve Torkzadeh, G. (1991). The measurement of end-user computing satisfaction: Theoretical and methodological issues. *MIS Quarterly*, 15(1), 5-10. doi:10.2307/249429.
- Durmuş, S. ve Çağiltay, K. (2012). Kamu kurumu web siteleri ve kullanılabilirlik. M. Z. Sobacı ve M. Yıldız (Yay. Haz.). *E-devlet Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler* içinde (ss. 293-322). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Dykstra, D. (1993). *A comparison of heuristic evaluation and usability testing: The efficacy of a domain-specific heuristic checklist* (Yayımlanmamış doktora tezi). Texas A&M University, Texas.
- e-Yazışma Projesi ile İlgili 2017/21 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, *T.C. Resmi Gazete* (30210, 14 Ekim 2017).
- Ellis, R. D., Jankowski, T. B., Jasper, J. E., ve Tharuvai, B. S. (1998). Listener: A tool for client-side investigation of hypermedia navigation behavior. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, 30(4), 573–582.

- Fitts, P. M. (1992). The information capacity of the human motor system in controlling the amplitude of movement. *Journal of Experimental Psychology: General*, 121(3), 262–269. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.121.3.262> adresinden erişildi.
- Geng, R. ve Tian, J. (2015). Improving web navigation usability by comparing actual and anticipated usage. *IEEE Transactions On Human-Machine Systems*, 45(1), 84-94. doi: 10.1109/thms.2014.2363125
- Head, A. (1999). Web redemption and the promise of usability. *Online*, 23(6), 20-32.
- Hick, W. (1952). On the rate of gain of information. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 4(1), 11-26. doi: 10.1080/17470215208416600
- Hix, D. ve Hartson, H. R. (1993). *Developing user interfaces: Ensuring usability through product and process*. New York, NY: John Wiley & Sons.
- Holleran, P. A. (1991). A methodological note on pitfalls in usability testing. *Behaviour & Information Technology*, 10(5), 345-357.
- IEEE 610.12-1990. (1990). *IEEE standard glossary of software engineering terminology*. https://standards.ieee.org/standard/610_12-1990.html adresinden erişildi.
- ISO 15489. (2016). *Information and documentation: Records management*. <https://www.iso.org/standard/62542.html> adresinden erişildi.
- ISO 9241-11:2018. (2018). *Ergonomics of human-system interaction*. <https://www.iso.org/standard/63500.html> adresinden erişildi.
- Izzo, J. K. (2012). *Colour: User experience and psychology*. <http://usabilitygeek.com/colour-user-experience-psychology/> adresinden erişildi.
- İnal, Y. ve Güner, H. (2016). Yazılım geliştiricilerin kullanıcı deneyimi ve kullanılabilirlik konusundaki farkındalıklarının ve bilgi seviyelerinin belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 22(5), 384-389. https://jag.journalagent.com/pajes/pdfs/PAJES_22_5_384_389.pdf adresinden erişildi.
- Jeffries, R., Miller, J. R., Wharton, C. ve Uyeda, K. M. (1991). User interface evaluation in the real world: A comparison of four techniques. *Proceedings ACM CHI'91 Conference, April 28- May 2, New Orleans* içinde (ss. 119-124). <https://dl.acm.org/doi/10.1145/108844.108862> adresinden erişildi.
- Jimenez, C., Lozada, P. ve Rosas, P. (2016). Usability heuristics: A systematic review. *Computing Conference (CCC), 2016 IEEE 11th Colombian* içinde (ss. 1–8).. <https://doi.org/10.1109/ColumbianCC.2016.7750805> adresinden erişildi.
- Kanis, H. (1998). Usage centred research for everyday product design. *Applied Ergonomics*, 29(1), 75–82. [https://doi.org/10.1016/s0003-6870\(97\)00028-8](https://doi.org/10.1016/s0003-6870(97)00028-8) adresinden erişildi.
- Koyuncu Tunç, S. (2014). *HCI knowledge and awareness in the Turkish IT Industry:HCI education adequacy*. https://www.researchgate.net/publication/341832209_HCI_Knowledge_and_Awareness_in_the_Turkish_IT_Industry_HCI_Education_Adequacy adresinden erişildi.
- Landauer, T. K. (1988). Relations between cognitive psychology and computer system design. J. M. Carroll (Yay. Haz.), *Interfacing Thought: Cognitive* içinde (ss. 1-25). Cambridge: MIT Press.

- Lecerof, A. ve Paterno, F. (1998). Automatic support for usability evaluation. *IEEE Transaction on Software Engineering*, 24(10), 863-888.
- Logan, G. D. (1994). On the ability to inhibit thought and action: A users' guide to the stop signal paradigm. D. Dagenbach ve T. H. Carr (Yay. Haz.), *Inhibitory Processes in Attention, Memory, and Language* içinde (ss. 189-239). San Diego: Academic Press.
- Nielsen, J. (1993). *Usability engineering*. San Francisco, CA, USA: Morgan Kaufmann Publishers Inc.
- Nielsen, J. (1994). *Heuristic evaluation: How-to*. <https://www.nngroup.com/articles/how-to-conduct-a-heuristic-evaluation/> adresinden erişildi.
- Nintex. (2018). *Definitive guide to America's most broken processes*. <https://info.nintex.com/rs/272-JVS996/images/Nintex%20AMBP%20Ebook%20Final.pdf> adresinden erişildi.
- Norman, D. A. (2013). *The design of everyday things*. New York: Basic Books.
- Önaçan, M. B. K., Medeni, T. D. ve Özkanlı, Ö. (2012). Elektronik belge yönetim sistemi (EBYS)'nin faydaları ve kurum bünyesinde EBYS yapılandırmaya yönelik bir yol haritası. *Sayıştay Dergisi*, 85, 1-26. <https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der85m1.pdf> adresinden erişildi.
- Öztekin, A., Nikov, A. ve Zaim, S. (2009). UWIS: An assessment methodology for usability of web-based information systems. *Journal of Systems And Software*, 82(12), 2038-2050. doi: 10.1016/j.jss.2009.06.047
- Preece, J. (1993). *A Guide to usability: Human factors in computing*. USA: Addison-Wesley Longman Publishing.
- Preece, J., Rogers, Y., Sharp, H., Holland, S., Carey, T. ve Benyon, D. (1994). *Human-computer interaction*. GBR: Addison Wesley.
- Quesenbery, W. (2001). *What does usability mean: looking beyond "ease of use"*. <http://www.wqusa-bility.com/articles/more-than-ease-of-use.html> adresinden erişildi.
- Shackel, B. ve Richardson, S. J. (Ed.). (1991). *Human factors for informatics usability*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Shneiderman, B. (1987). Designing the user interface strategies for effective human-computer interaction. *ACM SIGBIO Newsletter*, 9(1). <https://doi.org/10.1145/25065.950626> adresinden erişildi.
- Sprehe, T. J. (2005). Integrating records management into information resources management in US government agencies. *Government Information Quarterly*, 17(1), 13-26.
- Squires, D. ve Preece, J. (1999). Predicting quality in educational software. *Interacting with Computers*, 11(5), 467-483. doi: 10.1016/S0953-5438(98)00063-0.
- TS 13298. (2015). *Elektronik belge ve arşiv yönetim sistemi standardı*. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
- UXServices. (2019). *Turkey user experience (ux) report 2018/19*. <https://uxservices.com/wp-content/uploads/2019/02/TUX-2018-19.pdf> adresinden erişildi.
- Wickens, C. D., Lee, J., Liu, Y., Gordon-Becker, S. ve Al, E. (2003). *An introduction to human factors engineering*. Brantford, Ontario: W. Ross Macdonald School Resource Services Library.

**Türkiye’deki Halk Kütüphaneleri için Ulusal Strateji ve Eylem Planı
Geliştirme Süreci: Durum Değerlendirmesi ve Bir Model Önerisi**

***National Strategy and Action Plan Development Process for Public
Libraries in Turkey: Current Situation and a Model Proposal***

Şenol KARADENİZ, Bülent YILMAZ

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için/ To cite this article:

Karadeniz, Ş. ve Yılmaz, B. (2020). Türkiye’deki halk kütüphaneleri için ulusal strateji ve eylem planı geliştirme süreci: Durum değerlendirme ve bir model önerisi. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 299-349. doi: 10.15612/BD.2020.558

Makale türü / Paper type: Hakemli / Refereed

Araştırma Makalesi / Research Article

Doi: 10.15612/BD.2020.558

Geliş Tarihi / Received: 17.04.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 22.12.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

Türkiye'deki Halk Kütüphaneleri için Ulusal Strateji ve Eylem Planı Geliştirme Süreci: Durum Değerlendirmesi ve Bir Model Önerisi*

Şenol KARADENİZ** , Bülent YILMAZ***

Öz

Bu çalışma, Türkiye'de halk kütüphaneleri için oluşturulacak ulusal bir stratejinin hazırlık sürecine odaklanmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bilgi toplumuna geçiş sürecinde halk kütüphaneleri hizmetlerini ve yapısal bileşenlerini gözden geçirmek zorunda kalmaktadır. Bu yeni durum halk kütüphaneleri konusunun stratejik bir yaklaşımla ele alınmasını ve Türkiye için bir ulusal halk kütüphanesi stratejisi oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu araştırmanın amacı; Türkiye'nin koşullarını dikkate alan, bilgi toplumunun parametrelerine uygun amaç ve hedefler doğrultusunda geliştirilen, uluslararası strateji ve ilkelere dayanarak oluşturulan ve eylem planları ile desteklenen bir ulusal halk kütüphanesi stratejisi geliştirme sürecine ilişkin bir model oluşturabilmektir. Çalışmanın araştırma sorusu da şu şekilde belirlenmiştir: Türkiye'de ulusal halk kütüphanesi stratejisi nasıl bir yaklaşımla hazırlanmalıdır? Bu araştırma sorusuna bağlı olarak, araştırmanın hipotezi, "Türkiye'de ulusal bir halk kütüphanesi stratejisi bilgi toplumu parametrelerini, uluslararası yaklaşım ve uygulamaları ve Türkiye'nin koşullarını dikkate alarak hazırlanmalıdır." biçiminde oluşturulmuştur. Araştırmada betimleme yöntemi kullanılmış olup, veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Eylül-Aralık 2018 tarihleri arasında, halk kütüphaneleri ile ilişkili, paydaş olarak tanımlanan 35 uzman, uygulamacı, yönetici ve akademisyen ile görüşülmüştür. Görüşmeler bir ulusal halk kütüphanesi stratejisinin hazırlık süreciyle ilişkili 13 soruyu yanıtlamışlardır. Yanıtlar sesli olarak kaydedilmiştir. Kayıtlar daha sonrasında deşifre edilerek Microsoft Word ortamına aktarılmıştır. Verileri analiz etmek için kodlama yapılmıştır. Görüşlerde yoğunlaşan noktalar kodlanarak tablolastırılmış ve kategoriler temelinde değerlendirilmiştir. Sonuç olarak Türkiye'de halk kütüphaneleri konusunda ulusal çapta bir stratejiye gereksinim olduğu anlaşılmıştır. Halk kütüphanelerini planlı bir biçimde yönetebilmek, kaynakları verimli kullanmak, kütüphanelerin birbirleriyle eş zamanlı olarak gelişmesini sağlayabilmek, ayrıca hem halkın hem de üst düzey karar alıcılar üzerinde farkındalık yaratmak ve üst yöneticilere süreçler ve hedefler konusunda ipuçları sunmak üzere ulusal halk kütüphanesi stratejisi hazırlanmalıdır. Çalışmanın öneriler bölümünde genel öneriler dışında, Türkiye Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi Geliştirme ve Uygulama Modeli Önerisi adlı bir öneri sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Halk kütüphanesi politikası, bilgi politikası, ulusal halk kütüphanesi stratejisi, stratejik yönetim, stratejik planlama, halk kütüphaneleri.

* Bu çalışma 2019 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Bülent YILMAZ danışmanlığında tamamlanan "Türkiye'deki Halk Kütüphanesi Sisteminin Değerlendirilmesi ve Bir Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi Önerisi" başlıklı doktora tezine dayanarak hazırlanmıştır.

** Sorumlu Yazar, Kültür ve Turizm Uzmanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, senoldkz@gmail.com

*** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, byilmaz@hacettepe.edu.tr

National Strategy and Action Plan Development Process for Public Libraries in Turkey: Current Situation and a Model Proposal*

Şenol KARADENİZ** , Bülent YILMAZ***

Abstract

This study focused on the process of developing a national strategy for public libraries of the Turkey. In Turkey, as in the whole world, public libraries have to review their services and structural components during the transition to the information society. This new situation has made it necessary to strategically address the issue of public libraries and the creation of a national strategy for the public libraries. The purpose of this research is to create a model for the process of developing a national public library strategy that takes into account the conditions in Turkey, developed in line with the objectives and targets suitable for the information society parameters, created by using international strategies and principles and supported by action plans. The research question of the study was determined as follows: "Which approach should be prepared the national strategy for public library in Turkey". Depending on this research question, the hypothesis was created in the form that "a national strategy for public library in Turkey should be prepared taking into account the information society parameters, international approaches and practices and conditions in Turkey". Description method was used in the research and semi-structured interview was conducted as data collection technique. In the scope of the research, 35 experts, practitioners, managers and academicians who were identified as stakeholders associated with public libraries were interviewed between September and December 2018. The interviewees answered 13 questions related to the drafting process of a national public library strategy. Answers were recorded. The records were later deciphered and transferred to Microsoft Word. Coding was used to analyze the data. The focus points in the opinions were coded and tabulated and evaluated on the basis of categories. As a result, It is understood that a national strategy is needed on public library in Turkey. A national public library strategy should be prepared to manage public libraries in a planned manner, to use resources efficiently, to ensure that libraries develop simultaneously with each other, to increase the awareness of both citizens and senior decision makers and to provide tips to top managers about processes and goals. In the recommendations section, apart from general recommendations, "A proposal of National Public Library Strategy Development and Implementation Model of Turkey was presented."

Keywords: Public library policy, information policy, national strategy for public library, strategic management, strategic planning, public libraries.

* This study is based on the doctoral dissertation, titled "Evaluation of the Public Library System in Turkey and a National Public Library Strategy Proposal" that was carried out under the supervision of Prof. Dr. Bülent Yılmaz at Hacettepe University, Institute of Social Sciences, Department of Information Management.

** Corresponding Author, Culture and Tourism Expert, Ministry of Culture and Tourism, General Directorate of Libraries and Publications, senolkdz@gmail.com

*** Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Information Management, byilmaz@hacettepe.edu.tr

Giriş

Yeni bir toplumsal aşama olarak nitelenen bilgi toplumunu biçimlendiren unsurlar halk kütüphanelerini de kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Değişim ve dönüşüm bütün toplumsal kurumlar için zorlayıcı bir olgudur. Kütüphaneler de bu dönüşümü başarabilmek için stratejik kararlar almak zorunda kalmaktadır. Türkiye’de halk kütüphanelerinin, bilgi toplumuna uygun bilgi hizmetleri tasarlamasını ve sunmasını sağlayacak ve bu süreçlerdeki iş ve eylemlere dayanak olacak halk kütüphanesi strateji belgesi oluşturulması gerekmektedir.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü’ne göre politika (2019) “devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Keseroğlu (1989, s. 8) politikayı bir amaca ulaşmak için ilkelere, takınılacak tavrın, ortaya konacak olan tutumun yönetimin her kademesinde var olması ve sürdürülmesi olarak tanımlamıştır. Politika bir çatı kavram olup mevzuat, hükümet ya da parti programları, kalkınma planları birer politika belgeleridir. Bu politika belgelerinden biri de strateji belgeleridir. Strateji belgeleri devletin etkinliğinin yönünü ve yöntemini belirleyen politika belgeleridir. Yine Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü stratejinin Türkçe kelime karşılığı olarak *izlemi* (2019) *vermiş ve “önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol”* biçiminde tanımlamıştır. Yönetim bilimi açısından strateji, “herhangi bir kurumun amaçlarını ve misyonunu gerçekleştirmek için, uygulanabilir olan seçeneklerin ortaya konulması ve bir uygulanabilir seçeneğin belirlenmesi işlemidir” (Akdemir, 1992, s. 139). Stratejide hedefe hangi yöntemlerle ulaşılabileceği saptanır. Dolayısıyla strateji belgelerinin belirli bir hedefe yönelik olarak hazırlanmış ayrıntılı politika belgeleri oldukları söylenebilir. Keseroğlu (1989, s. 11) kütüphane politikasını kütüphanenin amaç ve ereklere doğrultusunda hizmetlerini yürütmek, denetlemek için ilke olarak alınan kararların eylem kılavuzu olduğunu belirtmektedir. Burada da yine kütüphane hizmetlerinde önceden belirlenen hedeflere ulaşabilmek için izlenmesi gereken yola diğer bir deyişle stratejilere vurgu yapılmaktadır. Kütüphane hizmetlerinde, ülke çapında, paydaşlar ile iş birliği yapılarak halk kütüphanelerine ilişkin üst politika niteliğindeki strateji belgelerinin hazırlanarak uygulamaya konulması son derece önemlidir.

Halk kütüphanelerinin, geleneksel rollerinden 21. yüzyılın gereksinimlerini karşılama rolüne geçiş yapması gerektiğinin farkına varılmasıyla, ulusal kapsamlı halk kütüphanesi strateji belgeleri yaygınlaşmaya başlamıştır (Methven ve Hanlon, 2015, para.1). En temelde, bilgi erişim ile yaşam boyu öğrenme alanlarındaki yasal çerçeveyi güçlendirmek için ulusal halk kütüphanesi stratejilerine gereksinim duyulmuştur. Ayrıca bilgi, bilgi teknolojileri, medya gibi çeşitli okuryazarlık türlerini geliştirmek, bilgi yönetim sistemlerinin kalitesini ve verimliliğini yükseltmek, hem ulusal hem de küresel kaynaklı bilgiye erişimi arttırmak, kaynağa dayalı eğitimi, açık ve uzaktan eğitim fırsatlarını desteklemek gibi işlevleri de bulunmaktadır. Diğer yandan kütüphaneler

aracılığıyla bilgi teknolojilerine erişimi sağlayarak, bilgi ve öğrenme kaynaklarına adil erişimi artırarak ve bilimsel bilgi ile açık hükümet verilerine açık erişim sağlayarak bilgiyi demokratikleştirmek, e-yönetişimi teşvik etmek gibi dolaylı işlevleri de bulunmaktadır (Network for Information and Digital Access [NIDA], 2011, s. 4). Ulusal halk kütüphanesi stratejilerinin, sosyal ve ekonomik refaha katkı sağlama rolünün üst yönetimlerce kabulünü sağlayarak halk kütüphanelerine politik görünürlük kazandıracağı ve halk kütüphanelerine olan toplumsal güveni artıracığı da unutulmamalıdır.

Dünyada halk kütüphanelerinin geleceğini şekillendirme konusunda ulusal ve uluslararası stratejik girişim örneklerine rastlanmaktadır. Örneğin Avrupa Birliği (AB) tüm sektörlerde ortaya çıkan zorlukların üstesinden gelmek ve akıllı, sürdürülebilir, kapsayıcı büyümeyi sağlamak için 'Avrupa 2020'yi geliştirmiştir. Avrupa halk kütüphanesi ağı da bu programa dâhil edilmiştir (EBLIDA/NAPLE, 2010, s. 3). Yine Avrupa Parlamentosu Kültür ve Eğitim Komitesi (European Parliament's Committee on Culture and Education, 2016) tarafından *Halk Kütüphaneleri-Yeni Rolü* (Public Libraries – Their New Role) başlıklı bir rapor yayınlanmıştır. Her bir bölümü ayrı yazarlar tarafından hazırlanan raporun birinci kısmında halk kütüphanelerinin birçok ülkede en sık görülen kültür kurumu olduğu, vatandaşlarına, kendi başlarına kolayca ulaşamayacakları geniş bir hizmet yelpazesi sunduğu ve işlevleri açısından oldukça benzersiz olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Avrupa'daki halk kütüphanelerinin politik desteğe gereksinim duydukları vurgulanmıştır (Lison, 2016, s. 7). Raporda eğitim, sayısallaştırma ve bütünleşmede halk kütüphanelerini kilit aktör olarak tanımlayarak hem ulusal hem de AB düzeyinde çeşitli stratejilere dönüştürmek gerektiği önerilmiştir. Ayrıca halk kütüphanelerinde yenileşim için bir fon ya da program hazırlamak ve sürdürülebilir bir Avrupa halk kütüphaneleri ağı oluşturmak gerektiği vurgulanmıştır. Raporda Avrupa halk kütüphaneleri ile ilgili önemli verilerin toplanması, bu verilerin yine halk kütüphanelerinin kullanımına açılması, asgari kalite standartlarının bir belirteci olarak Avrupa Kütüphanesi Etiketinin oluşturulması gibi öneriler de yer almıştır (Lison, 2016, s. 8). Helling (2012, s. 5) Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu tarafından uluslararası düzeyde yapılan çabaların, çeşitli Avrupa ülkelerinde kütüphane hizmet düzeyleri arasındaki tutarsızlıkları gidermeye yönelik olduğunu belirtmektedir.

Avrupa Halk Kütüphaneleri Ulusal Yetkilileri (National Authorities of Public Libraries in Europe-NAPLE) ile Avrupa Kütüphane, Bilgi ve Dokümantasyon Dernekleri Bürosu (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations-EBLIDA) halka açık kütüphane politikalarının yenilenmesini Avrupa düzeyinde desteklemeyi sürdürmektedirler. Her iki kuruluş da 2009 yılında, kütüphane politikasının Avrupa için önemini tartışmak üzere ortak bir konferans düzenlemiştir (Priestley, 2012, s. 4). 2010 yılında ise Brüksel'de Elektronik İçerme Üzerine Avrupa Kongresi (European Congress on e-Inclusion-ECEI), Halk Kütüphanelerinde Sayısal Avrupa'nın Sağlanması (Delivering Digital Europe in Public Libraries) teması ile gerçekleştirilmiştir. Kongre kapsamında Avrupa halk kütüphaneleri politikası konusunda (European policy for public libraries:

What will it say, what can it do?) bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Çalıştayın amacı NAPLE ve EBLIDA'nın çalışmalarının üzerine inşa edilecek ve Avrupa Komisyonu tarafından benimsenip desteklenecek halk kütüphaneleri için bir politika oluşturmaktır (EBLIDA/NAPLE, 2010, s. 3).

2011 yılında Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (The International Federation of Library Associations and Institutions-IFLA) Ulusal Bilgi ve Kütüphane Politika Özel İlgi Grubu (National Information and Library Policy Special Interest Group-NILP SIG) kurulmuştur. Grubun temel misyonu, ulusal düzeyde kütüphane ve bilgi politikaları oluşturma konusunda çözümler paylaşmak, insanlar, kuruluşlar ve kültürler arasındaki tartışmalarla iş birliğini kolaylaştırmak ve teşvik etmektir (Wonsun, 2014, s. 1).

Amerikan Kütüphane Derneği (American Library Association-ALA) 2015 yılında etkin bir politika değişikliğine rehberlik etmek için 'Kütüphaneler için bir Ulusal Politika Gündemi'ni (A National Policy Agenda For Libraries) yayımlamıştır (American Library Association [ALA], 2015). ALA'nın gerçekleştirdiği bu çalışmanın amacı Amerikan halk kütüphaneleri için etkili stratejilerin geliştirilmesine yardımcı olmaktır (Levien, 2011, s. 9).

Uluslararası girişimlerin en önemlilerinden biri de Enformasyon ve Sayısal Erişim Ağı'nın (Network for Information and Digital Access-NIDA) yürüttüğü çalışmadır. Ulusal kütüphane politikası geliştirmek amacıyla Ekim 2010'da ulusal ve uluslararası araştırmacıların katılımıyla yürütülmüştür. Araştırma, 2011 yılı sonunda sonuçlandırılmış ve o zamandan beri NIDA, çerçeveyi uyarlamak, test etmek ve uygulamak için farklı ülkelerle birlikte çalışmaktadır. Kolombiya, Finlandiya, Namibya ve Yeni Zelanda üzerine vaka analizleri yayımlanmıştır (NIDA, 2017, para. 1-5). NIDA, bir halk kütüphanesi politikasının geliştirilmesi aşamalarını şu şekilde belirtmiştir (NIDA, 2012, ss. 3-4):

1. Ülkenin gelişimi için gerekli olan koşullara ve vatandaşlarının gereksinimine dayalı olarak, halk kütüphanelerinin mevcut performansını ve altyapısını değerlendirmek,
2. Halk kütüphanelerine yönelik mali kapasiteyi gerçekçi bir biçimde analiz etmek,
3. Kütüphanelerin ülke gelişimine katkı verebilecekleri potansiyeli analiz etmek,
4. Halk kütüphanesi strateji belgesi ile kapsamlı ve uygulanabilir kısa, orta ve uzun vadeli eylem planları hazırlamak,
5. Sonuçların değerlendirilmesi, geri bildirim ve sürekli izleme için stratejiler ve araçlar geliştirmek.

NIDA'nın önerisine göre; hazırlanacak olan bir strateji belgesinin ilk bölümünde halk kütüphanesi sektöründe politika geliştirme gereksinimi yer almalıdır. Bu ilk bölümde

hem kütüphaneler hem de alt sektörler için ulusal bir stratejinin ana hedeflerinin neler olduğu belirtilmelidir. İkinci bölümde vizyon ve misyon ifadeleri, liderlik ve koordinasyon, mevzuat ve finansal kaynaklar, insan kaynakları, mesleki kapasite ve ücretler dâhil olmak üzere personel yapıları, eğitim ve öğretim ile mesleki kurum ve kuruluşların rolü, kullanıcıların gereksinimleri ifade edilmelidir. Üçüncü bölümde gerek bina gerekse bilgi ve iletişim teknolojilerine ilişkin altyapılar belirtilmelidir. Ayrı bir bölümde kütüphane hizmetleri ele alınmalıdır. Beşinci bölümde ise mesleki savunuculuğun hangi yollarla geliştirileceğine ilişkin stratejilere ve bunların nasıl uygulanacağına yer verilmelidir. Altıncı bölümde performans ölçümlerinin ve etki değerlendirme çalışmalarının nasıl gerçekleştirileceği, yedinci bölümde eylem planı ve son bölümde ise stratejinin daha sonra hangi yöntemlerle güncelleneceği belirtilmelidir (NIDA, 2012, ss. 3-4):

Halk kütüphaneleri konusunda uluslararası alanda gerçekleştirilen etkinliklerin dışında, bazı ülkeler kendi halk kütüphaneleri için ulusal strateji belgeleri yayınlamışlardır. Bu çalışma kapsamında 2018 yılı sonu itibarıyla Finlandiya (Ministry of Education, Department for Culture, Sport and Youth Policy, 2009), Norveç (Norwegian Ministry of Culture, 2015), İngiltere (Department for Culture, Media and Sport, 2003), İrlanda (Department of the Environment, Community and Local Government, 2013), Galler (Welsh Government, 2011), Kuzey İrlanda (Northern Ireland Library Authority, 2016), İskoçya (Scottish Library and Information Council, 2015), Çek Cumhuriyeti (Ministry of Culture of the Czech Republic, 2017), Avustralya (Australian Library and Information Association [ALIA], 2018), Yeni Zelanda (Local Government New Zealand, 2012) ve Güney Kore (Choi, 2014) olmak üzere 11 ülkenin doğrudan halk kütüphanelerine ilişkin hazırlanmış strateji belgesine erişilmiştir. Bu ülkelerin ulusal halk kütüphanesi strateji belgelerinde şu konular öne çıkmaktadır:

- Kütüphanelerin eğitime, öğretime ve araştırmaya katkısı,
- Kütüphanelerin bireylerin okuma, yazma ve hatta konuşma becerilerine katkısı,
- Bilgi okuryazarlığının geliştirilmesi ve sayısal uçurumun azaltılmasında kütüphanelerin rolü,
- Çevrimiçi hizmetler, sayısal içerik oluşturmak, kamu hizmetlerine elektronik ortamda erişim gibi teknolojik gelişmeler,
- Toplumun sosyal ve ekonomik refahına kütüphanelerin katkısı,
- Kütüphanelerde insan kaynakları, uzmanlık, işgücü ve istihdam,
- Yerel kültür mirasının derlenmesi,
- Kütüphane-toplum ilişkisi bağlamında kütüphanelerin toplumsal yararı ve sivil değerlere katkısı,

- Kütüphaneler arası iş birliği,
- Halk kütüphanesi politikaları ve uygulamalar konusunda merkezi yönetimler ile yerel yönetimlerin sorumluluk alanları.

Türkiye’de kamu kesimi daha çok enformasyon altyapısının geliştirilmesine önem vermiştir. Keseroğlu (1989; 2004; 2016) konu ile ilgili çalışmalarında, Türkiye’de halk kütüphanesi politikasının olmadığını, halk kütüphanesi amaç ve erklerinin ülke gerçekleriyle ilişkili olarak biçimlendirilemediğini ve bunları uygulamak için gerekli olan plan ve programların eksik kaldığını belirtmiştir. Bu saptama aradan geçen otuz yıla rağmen geçerliliğini korumaktadır. Polat, Akkaya ve Binici’nin (2015) çalışmaları genel olarak bu sonucu destekler niteliktedir. Üst düzey politika belgelerinde halk kütüphaneleri konusunun çok az yer aldığı ve Türkiye’de bir halk kütüphanesi yasasının olmayışının önemli bir eksiklik olduğu güncel çalışmalarla da (Karadeniz, 2019, s. 145) ortaya konulmuştur. Bir üst politika belgesi olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın 2015-2019 dönemi stratejik planı (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015) incelendiğinde, halk kütüphaneleri ile ilgili sadece bir stratejik hedef belirlendiği görülmektedir. ‘Toplumda kütüphane kullanımı bilincini geliştirmek ve işlevsel okuryazarlığı yaygınlaştırmak’ olarak belirlenen hedefin oldukça geniş bir içeriğe sahip olduğu düşünülmektedir. Ancak kütüphane kurumu ve hizmetleri üzerinde toplumsal bir bilinç oluşturmanın ön koşulu kütüphaneye gereksinim duyulmasını sağlamaktır ve bu konuya Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın 2015-2019 dönemi strateji belgesinde değinilmemiştir. 2019 yılında ise Kültür ve Turizm Bakanlığı 2019-2023 dönemini kapsayan bir stratejik plan yayımlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Türkiye’de halk kütüphanelerinden sorumlu birim olan Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, bu stratejik planda yer alan 31 performans göstergesinin uygulama ve izlenmesinden sorumludur. Diğer bir deyişle halk, çocuk, edebiyat müze kütüphaneleri ile Milli Kütüphane, 31 faaliyet ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın stratejik planına dâhil edilmiştir (Tablo 1).

Hazırlanan bu stratejik plan diğer bakanlıklar için de geçerli olduğu üzere, Bakanlıkların genel faaliyet alanları kapsamında ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun (2003) ortaya koyduğu modele göre, zorunlu olarak hazırlanmaktadır. Dolayısıyla doğrudan halk kütüphanelerine yönelik, bir ulusal halk kütüphanesi stratejisi gereksinimi hâlâ geçerliliğini korumaktadır.

Tablo 1. Halk Kütüphanelerine İlişkin Performans Göstergeleri

AMAÇ 1: Kültürel Zenginliğimiz ve Çeşitliliğimizin Evrensel Kültüre de Katkı Sağlayacak Şekilde Korunarak Geliştirilmesi ve Gelecek Kuşaklara Aktarılması	
<i>HEDEF 1.5: Ülkemizin kültürel ve entelektüel birikiminin derlenmesi ve koruma altına alınması</i>	Performans Göstergesi 1.5.1: Restorasyon ve konservasyonu yapılan yaprak sayısı (nadir eserler) Performans Göstergesi 1.5.2: Derlenen eser sayısı Performans Göstergesi 1.5.3: Nitelenen materyal sayısı Performans Göstergesi 1.5.4: Yayımlanan Türk kültür, sanat ve edebiyat eseri sayısı
AMAÇ 2: Bilgi Toplumuna Dönüşümün Desteklenmesi	
<i>HEDEF 2.1: Kütüphanelerdeki materyal çeşitliliğinin (kitap, dergi, e-kitap, oyuncak vb.) ve sayısının artırılması</i>	Performans Göstergesi 2.1.1: Kütüphanelere sağlanan kitap sayısı Performans Göstergesi 2.1.2: Dağıtımı sağlanan süreli yayın çeşit sayısı Performans Göstergesi 2.1.3: Dağıtımı sağlanan kitap dışı materyal çeşit sayısı Performans Göstergesi 2.1.4: Hizmete sunulan e-kitap sayısı Performans Göstergesi 2.1.5: Abone olunan veri tabanı sayısı
<i>HEDEF 2.2: Kütüphanelerin sayı ve tür olarak çeşitliliğinin artırılması</i>	Performans Göstergesi 2.2.1: Gezici kütüphane sayısı Performans Göstergesi 2.2.2: Yeni açılan kütüphane sayısı Performans Göstergesi 2.2.3: Yeni açılan tematik kütüphane sayısı (çocuk, edebiyat vb.) Performans Göstergesi 2.2.4: Kamu eliyle yapımı desteklenen kütüphane sayısı Performans Göstergesi 2.2.5: Millet kırıathanesi sayısı
<i>HEDEF 2.3: Bilgiye erişimi kolaylaştırarak bilgi okuryazarlığı ve okuma kültürünün yaygınlaştırılması</i>	Performans Göstergesi 2.3.1: Düzenlenen eğitim/seminer etkinlik sayısı Performans Göstergesi 2.3.2: Kütüphanelerde düzenlenen robotik, ahşap tasarım, steam gibi maker atölye sayısı Performans Göstergesi 2.3.3: Kütüphane üye sayısı Performans Göstergesi 2.3.4: Mesai saatleri dışında çalışan kütüphane sayısı Performans Göstergesi 2.3.5 Kütüphanelerde ödünç verilen materyal sayısı
<i>HEDEF 2.4: Kültürel miras öğelerinin dijital ortama aktarılması</i>	Performans Göstergesi 2.4.2: Telif süresi dolmuş eserlerden dijital ortama aktarılan poz sayısı Performans Göstergesi 2.4.3: Dijital ortamda üretilen e-kitap sayısı

Tablo 1. devam

AMAÇ 3: Kültüre ve Sanata Erişim ve Katılım Olanaklarının Artırılması	
<i>HEDEF 3.2: Kültür ve sanat etkinliklerinin yaygınlaştırılması</i>	Performans Göstergesi 3.2.1: Kütüphanelerde düzenlenen kültür, sanat ve edebiyat etkinliği sayısı Performans Göstergesi 3.2.2: Kütüphanelerde düzenlenen kültür, sanat ve edebiyat etkinliklerindeki katılımcı sayısı
<i>HEDEF 3.4: Kadınların, gençlerin ve dezavantajlı grupların sosyal ve kültürel yaşamdaki rolünün güçlendirilmesine yönelik projelerin gerçekleştirilmesi</i>	Performans Göstergesi 3.4.2: Dezavantajlı gruplara yönelik gerçekleştirilen proje sayısı Performans Göstergesi 3.4.3: Üretilen Sesli kitap sayısı
AMAÇ 4: Kültür Endüstrisinin Milli Gelire Katkısının Artırılması	
<i>HEDEF 4.2: Kültür endüstrilerinin gelişiminin desteklenmesi</i>	Performans Göstergesi 4.2.2: Edebiyat eser üretimine verilen destek sayısı
AMAÇ 6: Kültür Diplomasisi Yoluyla Kültürler Arası Etkileşimin Artırılması	
<i>HEDEF 6.1: Uluslararası platformlarda ve programlarda yer alarak yayımcılık alanında iş birliğinin artırılması</i>	Performans Göstergesi 6.1.1: Uluslararası kitap fuarları ve edebiyat festivallerine katılım sayısı Performans Göstergesi 6.1.2: Ülkelerarası yazar ve yayıncı değişim programlarına katılım sayısı Performans Göstergesi 6.1.3: Türk kültür, sanat ve edebiyat eserlerinin farklı dillere çevrilmesine yönelik desteklenen eser sayısı
AMAÇ 7: Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi	
<i>HEDEF 7.4: Kurumsal fiziki altyapı kapasitesinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi</i>	Performans Göstergesi 7.4.1: İyileştirilen kütüphane sayısı Performans Göstergesi 7.4.2: Bina yapımı tamamlanan kütüphane sayısı

Kaynak: (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019, ss. 69-102).

Araştırmanın Amacı, Hipotezi ve Araştırma Soruları

Son yıllarda gerçekleşen teknolojik, ekonomik ve toplumsal gelişmeler bilginin üretim ve tüketim döngüsünün önemini ortaya koymuştur. Yaşanan gelişmeler toplumların yapısını etkilemiş ve yeni bir toplumsal aşamayı ortaya çıkarmıştır. Bilgi toplumu adı verilen bu toplumsal aşamaya geçiş yapabilmenin koşullarından biri de halk kütüphanelerini bilgi toplumunun gereklerini karşılayabilecek bir işlevselliğe dönüştürmektir. Ancak Türkiye’de halk kütüphanelerinin gerek bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde yeni işlevler üstlenmede, gerekse halkın bilgi gereksinimlerini karşılamada yetersiz kaldığı, gerçekleştirilen çeşitli bilimsel çalışmalarla (Alpay Aslan, 2009; Altay ve Todorova, 2016; Atılğan, 2004; Karadeniz, 2016; Karadeniz ve Yılmaz, 2016; Keseroğlu, 1989; 2004; 2016; Kütüphan-e Türkiye, 2014; Polat, Akkaya ve Binici, 2015;

Soysal, 1997; Toplu, 1999; Yılmaz, 1997; Yılmaz, 2005; Yılmaz, 2010; Yılmaz ve Akman, 2005; Yılmaz ve Dalkıran, 2012) ortaya konulmuştur. Dolayısıyla halk kütüphanelerinin Türkiye'nin kültürel, sosyal, sanatsal ve ekonomik olarak gelişimine daha fazla katkı sağlaması ve bu katkının sürdürülebilir kılınması için ulusal çapta stratejik bakış açılarına ve yaklaşımlara gereksinim vardır.

Bu araştırmanın amacı; "Türkiye'nin koşullarını dikkate alan, bilgi toplumunun parametrelerine uygun amaç ve hedefler doğrultusunda geliştirilen, uluslararası strateji ve ilkelerden yararlanılarak oluşturulan ve eylem planları ile desteklenen bir ulusal halk kütüphanesi stratejisi geliştirme sürecine ilişkin bir model oluşturabilmektir." Çalışmanın araştırma sorusu da şu şekilde belirlenmiştir: "Türkiye'de ulusal halk kütüphanesi stratejisi nasıl bir yaklaşımla hazırlanmalıdır?" Bu araştırma sorusuna bağlı olarak, araştırmanın hipotezi, 'Türkiye'de ulusal bir halk kütüphanesi stratejisi bilgi toplumu parametrelerini, uluslararası yaklaşım ve uygulamaları ve Türkiye'nin koşullarını dikkate alarak hazırlanmalıdır." biçiminde oluşturulmuştur.

Yöntem

Çalışma nitel bir araştırma olup, betimleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalar ilişkilerin, etkinliklerin, durumların ya da materyallerin niteliğinin incelendiği çalışmalardır (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012, s. 426). Verilerin elde edilmesinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Nitel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenilirlik ifadelerinin yerini nitel araştırmalarda inanılabilirlik, sonuçların doğruluğu ve araştırmacının yetkinliği gibi ifadeler yer almaktadır (Krefting, 1991, s.2 15). Nitel araştırmaların inandırıcılığı için kullanılan yöntemleri Başkale (2016, s. 24) iç geçerlilik, dış geçerlilik, güvenilirlik ve objektiflik olarak derlemiştir. Başkale'ye göre (2016, s. 25) nitel bir çalışmada inanılabilirliği sağlamanın en iyi yolu uzun süreli etkileşimdir. Veri toplamak için yeterli zamanın ayrılması araştırmacının çalışma yapılan grubun kültürünü, dilini ya da görüşlerini anlaması için derinlemesine anlayış geliştirmesini sağlamaktadır. Ayrıca karşılıklı güvene dayalı ve dostça bir ilişkinin kurulmasını, doğru ve eksiksiz yanıtlar alınmasını sağlamaktadır. Başkale (2016, s.27) nitel araştırmalar için gerekli minimum örneklem büyüklüklerinin kullanılacak yöntemle göre farklılık göstermekle beraber derinlemesine görüşmeler için yaklaşık 30 kişi olarak belirtmektedir. Bu doğrultuda araştırma için paydaş kurumlardan (Tablo 2) halk kütüphanesi yöneticileri, kütüphaneciler, akademisyenler, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, yayıncılar, üst düzey kamu yöneticileri olmak üzere 35 uzman (paydaş) belirlenmiştir. Araştırmada doğru örneklem büyüklüğü kullanılması ve araştırma süreçlerine yeterli zaman ayrılması, araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik ölçütlerini karşıladığının bir göstergesidir. .

Çalışma Grubu

Öncelikle halk kütüphaneleriyle ilişkili olup, bir ulusal halk kütüphanesi stratejisinin hazırlık aşamasında katkı sunabilecek kurumlar, “kamu kurumları”, “kütüphane ve arşiv türleri”, “üniversiteler”, “STK’lar” ve “diğer sektör” olarak kategorileştirilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı halk kütüphaneleri ile ilişkili üst düzey kamu kurumları olarak kabul edilmişlerdir. Cumhurbaşkanlığı’ndan, kamu kurumlarının ödeneklerini planlayan kurum olarak Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile Türkiye’deki bilgi toplumu çalışmalarını koordine eden birim olarak da Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı araştırmaya dâhil edilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı halk kütüphanelerinin bağlı olduğu kurumdur. Bu nedenle öncelikle Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü’nde (KYGM) stratejik plan çalışmalarını yürüten birimler paydaş kurum olarak belirlenmiştir. Bakanlık çapında stratejik çalışmalardan sorumlu birim olduğu için Strateji Geliştirme Başkanlığı, telif hakları konusunun gelecekte kütüphaneler ile daha çok ilişkili bir mesele olacağı düşüncesiyle Telif Hakları Genel Müdürlüğü ve Bakanlığın taşra teşkilatını temsilen de İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, paydaş grubuna dâhil edilmiştir. Halk kütüphaneleri eğitim işlevi açısından Millî Eğitim Bakanlığı ile yakın ilişki içerisinde. Dolayısıyla MEB Destek Hizmetler Genel Müdürlüğü Müze ve Kütüphaneler Koordinatörlüğü araştırmaya dâhil edilmiştir. Kamu personel rejimi konusunda en önemli yetkili organ olan Devlet Personel Başkanlığı’nın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlanması ve ayrıca halk kütüphanelerinin toplumsal işlevi nedenleriyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı da listeye alınmıştır. Halk kütüphaneleri ile ilişkili bir strateji hazırlığında görüş alınması gereken en önemli birimler doğrudan uygulamanın içerisinde yer alan kütüphanelerdir. Bu nedenle farklı kütüphane örnekleri araştırmaya dâhil edilmişlerdir. İl halk, ilçe halk, edebiyat müze, çocuk, okul, belediye, özel kurum kütüphanelerinden ve Millî Kütüphane paydaş grubunda yer almıştır.

Tablo 2. Paydaşların Belirlendiği Kurumlar

Kurum Türü	Birim Adı	Belirlenen Görüşmeci	
Kamu Kurumları	Bütçe Genel Müdürlüğü Eğitim, Kültür ve Spor Hizmetleri Daire Başkanlığı	1	
	Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Sektörler ve Kamu Yatırımları Genel Müdürlüğü Eğitim ve Kültür Daire Başkanlığı	1
		Sektörler ve Kamu Yatırımları Genel Müdürlüğü Bilgi Toplumu Daire Başkanlığı	1
		KYGM Stratejik Yönetim Daire Başkanlığı	1
		KYGM Stratejik Planlama ve Kurumsal Performans Şube Müdürlüğü	1
	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Strateji Geliştirme Başkanlığı	1
		İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	1
		Telif Hakları Genel Müdürlüğü	1
	Milli Eğitim Bakanlığı	Müze ve Kütüphaneler Koordinatörlüğü	1
	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Devlet Personel Başkanlığı	1
Kütüphane ve Arşiv Türleri	Milli Kütüphane	Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü	1
		Kütüphane Hizmetleri Daire Başkanlığı	1
		Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü	1
		Bartın Ulus İlçe Halk Kütüphanesi Müdürlüğü	1
	Halk Kütüphaneleri	OR-AN Sevgi Yılı Halk Kütüphanesi Müdürlüğü	1
		Ankara Ali Dayı Çocuk Kütüphanesi	1
		Mehmet Akif Ersoy Edebiyat Müze Kütüphanesi	1
	Okul Kütüphanesi	Özel Bilkent İlkokulu Kütüphanesi	1
	Belediye Kütüphanesi	Nilüfer Belediyesi Akkılıç Kütüphanesi Müdürlüğü	1
	Kurum kütüphanesi	Goethe Institut İstanbul Kütüphane ve Bilgi Hizmetleri	1
Arşivler	Anadolu Ajansı Arşiv Müdürlüğü	1	
	Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	1	

Tablo 2. devam

		Türk Kütüphaneciler Derneği	1
		Okul Kütüphanecileri Derneği	1
STK'lar		Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği	1
		Avrasya Kütüphaneciler Birliği Derneği	1
		Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü	2
		Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü	2
	BBY Bölümleri	Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü	1
Üniversiteler		Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü	1
	Sosyoloji Bölümü	Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü	1
	Okul Öncesi Bölümü	Hacettepe Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalı	1
Ticari Sektör	Yayınevi	Palme Kitabevi	1
Toplam			35

Cumhurbaşkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı halk kütüphaneleri ile ilişkili üst düzey kamu kurumları olarak kabul edilmişlerdir. Cumhurbaşkanlığı'ndan, kamu kurumlarının ödeneklerini planlayan kurum olarak Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile Türkiye'deki bilgi toplumu çalışmalarını koordine eden birim olarak da Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı araştırmaya dâhil edilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı halk kütüphanelerinin bağlı olduğu kurumdur. Bu nedenle öncelikle Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'nde (KYGM) stratejik plan çalışmalarını yürüten birimler paydaş kurum olarak belirlenmiştir. Bakanlık çapında stratejik çalışmalardan sorumlu birim olduğu için Strateji Geliştirme Başkanlığı, telif hakları konusunun gelecekte kütüphaneler ile daha çok ilişkili bir mesele olacağı düşüncesiyle Telif Hakları Genel Müdürlüğü ve Bakanlığın taşra teşkilatını temsilen de İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, paydaş grubuna dâhil edilmiştir. Halk kütüphaneleri eğitim işlevi açısından Millî Eğitim Bakanlığı ile yakın ilişki içerisinde. Dolayısıyla MEB Destek Hizmetler Genel Müdürlüğü Müze ve Kütüphaneler Koordinatörlüğü araştırmaya dâhil edilmiştir. Kamu personel rejimi konusunda en önemli yetkili organ olan Devlet Personel Başkanlığı'nın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlanması ve ayrıca halk kütüphanelerinin toplumsal işlevi nedenleriyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı da listeye alınmıştır. Halk kütüphaneleri ile ilişkili bir strateji hazırlığında görüş alınması gereken en önemli birimler doğrudan uygulamanın içerisinde yer alan kütüphanelerdir. Bu nedenle farklı kütüphane örnekleri

araştırmaya dâhil edilmişlerdir. İl halk, ilçe halk, edebiyat müze, çocuk, okul, belediye, özel kurum kütüphanelerinden ve Millî Kütüphane paydaş grubunda yer almıştır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kütüphanecilik alanındaki mesleki sivil toplum kuruluşlarının girişimleri çok önemlidir. Bu nedenle Türk Kütüphaneciler Derneği, Okul Kütüphanecileri Derneği, Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği ve Avrasya Kütüphaneciler Birliği Derneği araştırmaya dâhil edilmiştir.

Ulusal halk kütüphanesi stratejisinin akademik destek olmadan hazırlanması mümkün gözükmemektedir. Bu doğrultuda Ankara, Hacettepe, Kastamonu, Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri paydaş kurum olarak belirlenmiştir. Ayrıca halk kütüphanelerinin toplumsal bir kurum olması, boş zamanları değerlendirme, üçüncü mekân işlevi gibi konuların sosyolojinin alanına girmesi nedeniyle Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü; hem okuma kültürünün küçük yaşlarda kazanılması gereken bir alışkanlık olması hem de çocuk kütüphanelerinin kullanıcı grubuyla ilişkisi nedeniyle Hacettepe Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalı paydaş kurum olarak belirlenmiştir. Halk kütüphanelerinin dermelerine kaynak sağlayan bir yayınevi ve dağıtım firması da paydaş olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama

Görüşme soruları bir ulusal halk kütüphanesi stratejisinin hazırlık sürecinde gereksinim duyulacak verileri elde edebilecek kapsamda hazırlanmıştır (EK-1). Görüşmeciler araştırmacının çerçevesi hakkında önceden bilgilendirilmiş ve ses kaydı alınacağına ilişkin onayları alınmıştır. Yüz yüze gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme kapsamında görüşmeciler 13 soruyu yanıtlamışlardır. Yanıtlar sesli olarak kaydedilmiştir. Görüşmeler Eylül-Aralık 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme süreleri farklılıklar göstermiş olup, her bir görüşmenin süresi 45 ile 75 dakika arasında değişmiştir.

Verilerin Analizi

Nitel araştırmacıların, verilerini analiz etmek için en sık kullandıkları teknik kodlamadır. Kodlar, veri yığınlarına anlam atamak için kullanılan etiketlerdir. Bir cümleyi veya paragrafı kodlarken, araştırmacı cümlenin veya paragrafın ortaya koyduğu ana fikri yakalamaya çalışır (Fraenkel ve diğerleri, 2012, s. 436). Bu çalışmada elde edilen görüşler kategoriler temelinde değerlendirilmiştir. Bir başka deyişle görüşlerde yoğunlaşılan noktalar kodlanarak tablollaştırılmıştır.

Gerçekleştirilen görüşmeler öncelikle kayıt altına alınmıştır. Sonrasında deşifre edilerek Microsoft Word ortamına aktarılmıştır. Böylece 167 sayfalık (49.607 kelime) veri elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları o konuda oldukça geniş yanıtlar verilmesine olanak sağlayacak yapıda olduğundan, diğer bir deyişle esnek yanıtlara olanak tanıdığından, kimi paydaş tek cümle ile doğrudan yanıt vermeyi tercih

ederken kimi paydaş ayrıntılı biçimde ve genelde başka konulara da değinerek yanıt vermiştir. Araştırmanın nesnelliliği gözetildiğinden tüm görüşler değerlendirilmiştir. Tablolar oluşturulurken görüşmecilerin görüş bildirdikleri ana konular belirlenmiştir. Böylece ifade edilen görüşlerin anlamlı bir biçimde yorumlanabilmesi amacıyla hangi yoğunlukta (sıklıklara göre) benzer görüşler sergilendiği ortaya çıkarılmıştır. Tablo açıklamalarında o soruda en yoğun olarak öne çıkan konulara öncelik verilmiştir. Eğer soru ile ilgili tek tek farklı görüşler ortaya konmuşsa onlar da ayrıca belirtilmiştir. Böylece hem Türkiye’de halk kütüphanesi hizmetlerinin mevcut durumunu yorumlayabilecek veriler elde edilmiş hem de geleceğe yönelik öneriler derlenmiştir.

Bulgular ve Değerlendirme

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerde elde edilen bulguların değerlendirildiği bu bölümde bulgular ortak başlıklar altında sunulmuştur.

Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisinin Gerekliliği

Öncelikle araştırma problemi, hipotez ve araştırmada kullanılacak olan yaklaşımlara ilişkin genel görüşler öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, paydaşların çoğunluğu (n=31) halk kütüphanesi kurumunun gelecekte de varlığını sürdüreceğini belirtmiştir. Paydaşların yarıya yakını (n=19) yaşanan hızlı değişimlerin halk kütüphanelerine olumlu bir etkisi olacağını tahmin ederken, üçte birlik bir kısmı ise (n=12) halk kütüphanelerinin bu gelişmelerden olumsuz etkileneceğini ifade etmiştir. Paydaşların hemen hemen tümü ise (n=34) halk kütüphanelerinin değişime ayak uydurması için tedbir alınması gerektiği konusunda hemfikirdir.

Halk kütüphanelerinin geleneksel işlevlerini yerine getiremediğini söyleyen paydaş sayısı (n=16), işlevlerini yerine getirdiğini düşünenlerden (n=9) daha çoktur. Önemli bir kısım paydaş ise (n=10) bu konuda fikrinin olmadığını belirtmiştir. Paydaşların hemen hemen hepsi (n=34) halk kütüphanelerinin geleceğine ilişkin projeksiyonların ancak bilgi toplumunun paradigma ve parametrelerinin en iyi biçimde ortaya konulması ile mümkün olabileceğini söylemiştir. Yine paydaşların hemen hemen hepsi (n=34) Türkiye için bir ulusal halk kütüphanesi stratejisi ortaya koyabilmek için Türkiye’de eğitim, kültür, bilim politikalarının halk kütüphaneleri ile ilişkisinin de mutlaka incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Paydaşların hemen hemen hepsi (n=33) Türkiye’deki halk kütüphaneleri, bilgi toplumu bağlamındaki işlevlerini yerine getirme sürecinde kendisine dayanak oluşturacak ulusal strateji, politika ve sistemden yoksundur, görüşünü savunmaktadır.

Görüşmeye katılan paydaşlara “Sizce Türkiye’de halk kütüphaneleri konusunda ulusal çapta bir strateji oluşturmaya gerek var mıdır?” diye sorulmuştur. 35 paydaşın 29’u, Türkiye’de halk kütüphaneleri konusunda ulusal çapta bir strateji oluşturmaya gerek olduğunu belirtmiş, 6’sı ise bu konuda görüş belirtmemiştir. Ayrıca strateji belgesinin gerekli olduğu konusunda 25 farklı görüşte 31 tekil bildirim alınmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisine İlişkin Görüşler

Görüşler	Görüş bildiren paydaşlar (p)	Görüş sıklığı (n)	Kategoriler	Kategori sıklığı (k)
Planlı yönetim önemlidir	p3, p19, p21,p23	4		
Yaşanan sıkıntıların nedeni strateji olmamasıdır	p1, p23	2		
Yöneticilerin sık değişmesi nedeniyle yaşanan olumsuzlukları azaltır	p2,p23	2		
Yöneticilerin meslek dışından atanması nedeniyle yaşanan olumsuzlukları azaltır	p2	1		
Personel planlaması sağlayabilir	p2	1		
Hizmetlerin planlanmasını sağlayabilir	p2	1		
Kaynakların verimli kullanımını sağlar	p3	1	Gerekçe	19
Dezavantajlı gruplara fırsat eşitliği sağlar	p4	1		
Kütüphane yasası çıkarılmalıdır	p26	1		
Birbirinden kopuk olan kütüphanelerin bir araya gelmesini sağlar	p32	1		
Farklı kullanıcı grupları olması stratejiyi gerekli kılar	p33	1		
Kütüphane kurumunun önemini ortaya koyar	p34	1		
Kütüphane kurumuna ilişkin farkındalık sağlar	p34	1		
Kütüphaneler mevcut politika belgelerinde yüzeysel ele alınmıştır	p35	1		
Paydaşlar bir araya gelmelidir	p6, p26	2		
Milli kütüphanenin rolü ve sorumluluğu vardır	p26	1		
Kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri içermelidir.	p15	1		
Gereksinim analizi yapılmalıdır	p24	1		
Kütüphaneler 3. mekân olarak düşünülmalıdır	p24	1		
Eşya kütüphanesi olabilir	p24	1	Öneriler	11
Kütüphaneye gelmeyenlerin neden gelmediklerini bulmak gerekir.	p24	1		
Kütüphaneler okuma kültürü bağlamında ele alınmalıdır.	p27	1		
Şehirde kütüphane ağı oluşturulmalıdır	p27	1		
Strateji, yöntem öğreten kılavuz belge olmalıdır	p24	1		
Yatırım ödeneklerinde artış vardır	p27	1	Mevcut durum	1
Toplam		31		31

Paydaşlar tarafından strateji belgesi hazırlanmasına ilişkin yoğun olarak ileri sürülen gerekçelerden (k=19) biri halk kütüphanelerinin planlı bir biçimde yönetilebilmesinin sağlanmasıdır (n=4). Halk kütüphanesi alanındaki mevcut sıkıntıların böyle bir stratejik planın olmamasından kaynaklandığı (n=2), sık sık değişen (n=2) ya da meslek dışından atanabilen (n=1) üst yöneticilerin süreçler ve hedefler konusunda ipuçları sağlayan nitelikli belgelere gereksinim duyabilecekleri vurgulanmıştır.

Gereğe konusunda tek tek farklı görüşler de ortaya konmuştur. Stratejik plan ile halk kütüphaneleri alanında ülke çapında bir personel planlaması yapılabileceği belirtilmiştir. Kütüphanelerin halkın bilgi gereksinimlerini karşılayabilmesi için sahip olduğu kaynakların ancak stratejik planlar aracılığı ile verimli kullanılabilceği ve hizmetlerin de yine ancak stratejik planlar aracılığı ile geliştirilebileceği ileri sürülmüştür. Toplumun tüm kesimlerine hitap eden halk kütüphanelerinin dezavantajlı gruplar dâhil olmak üzere çok çeşitli kullanıcı grupları olduğu, bu nedenle planlamanın son derece önemli olduğu belirtilmiştir. Kütüphanelerin birbirleri ile eşzamanlı olarak belirli bir standart içerisinde gelişebilmelerinin ve hizmetlerini geliştirmelerinin yine stratejiler ile mümkün olabileceği ileri sürülmüştür. Halk kütüphanesi kanununun olmayışı ve mevcut politika ve stratejilerin halk kütüphanelerini kapsamaması nedeniyle böyle bir stratejik plana ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Ulusal halk kütüphanesi stratejisinin Türkiye'deki halk kütüphanelerinin önemini ortaya koyacağı ve kamu kesimi üzerinde de bir farkındalık yaratacağı ifade edilmiştir.

Halk kütüphanesi alanındaki uzman kişi ve kurumlardan oluşan bir paydaş grubu oluşturulması (n=2), halk kütüphanesi meselesinin okuma kültürü bağlamında ele alınması, kütüphanelerin üçüncü mekân olarak düşünülmesi, çalışmalara mutlaka gereksinim analizi ile başlanması, kütüphaneye gelmeyenlerin, gelmeme nedenlerinin araştırılması, stratejinin yöntem öğretici kılavuz belge niteliğinde hazırlanması gibi öneriler de ifade edilmiştir.

Gelecekte Halk Kütüphanelerinin Çerçevesini Oluşturacak Stratejik Kavramlar

Araştırma kapsamındaki paydaşlara "Gelecekte halk kütüphanelerinin çerçevesini oluşturacak temel anahtar kavramlar ve gelişmeler neler olabilir?" diye sorulmuştur. 29 farklı görüşte, 73 tekil bildirim alınmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Gelecekte Halk Kütüphanelerinin Çerçevesini Oluşturacak Stratejik Kavramlara İlişkin Görüşler

Görüşler	Görüş bildiren paydaşlar (p)	Görüş sıklığı (n)
E-hizmet ve e-kaynaklar	p1, p2, p3, p5, p6, p7, p8, p9, p10, p11, p14, p17, p22, p25	14
İnternet ve teknoloji	p4, p5, p6, p7, p9, p12, p14, p15, p17, p26, p33	11
Sosyalleşme	p10, p11, p19, p20, p22, p24, p25, p34	8
Üçüncü mekân	p7, p9, p15, p34	4
Yaşamboyu eğitim	p6, p15, p33, p35	4
Bilgi okuryazarlığı	p8, p19, p33	3
Okuma kültürü	p2, p8, p9	3
Cazibe merkezlerine dönüşme	p20, p22	2
Hizmet çeşitliliği sağlama	p1, p23	2
Kültür ve sanat merkezlerine dönüşme	p15, p20	2
Ücretsiz erişim	p3, p6	2
Boş zamanları değerlendirme	p18	1
Telif hakları	p17	1
Çocukların dönüşümlü düşünme alışkanlığı	p8	1
Yaratıcılık	p8	1
Sürdürülebilir kalkınma	p24	1
Toplumsal barış	p24	1
Demokratik ve çok kültürlü yapı	p26	1
Çok dillilik	p26	1
Değişim ve dönüşüm	p16	1
Doğru bilgi	p25	1
Eğitim merkezlerine dönüşme	p20	1
Öğrenme merkezlerine dönüşme	p20	1
Engelli kullanıcılar	p11	1
Erişim	p16	1
Güvenli ortam sağlamak	p11	1
Kolay erişilebilir konum	p11	1
Kullanıcılara odaklanmak	p26	1
Kültürel etkinlikler	p11	1
Toplam		73

Paydaşlara göre, gelecekte e-hizmetler, e-kaynaklar, e-kitaplar ile kendini gösteren ve e-kütüphaneler ile bilgi kaynaklarına ve hizmetlere 7/24 erişim sağlayan bir duvarsız kütüphane anlayışı yaygınlaşacaktır. Sayısallaştırma çalışmaları ve sayısal dönüşüm süreçleri halk kütüphaneleri için stratejik kavramlar olacaktır (n=14). Dolayısıyla halk kütüphanelerini en çok Internet ve teknolojik gelişmelerin etkileyeceğini ifade etmişlerdir (n=11). Ancak bunca teknolojik gelişmeye rağmen önemli bir oranda paydaş, halk kütüphaneleri için sosyalleşme kavramının öne çıkacağına inanmaktadır (n=8). Halk kütüphanelerini gelecekte üçüncü mekân olarak adlandırılan yeni bir toplanma, karşılaşma, sosyalleşme alanı (n=4) ve cazibe merkezi (n=2) olarak gören paydaşlar bulunmaktadır. Ayrıca kütüphanelerin bir kültür ve sanat merkezine dönüşeceği düşünülmektedir (n=2). Halk kütüphanelerinin bilgi kaynaklarının ücretsiz sağlamak (n=2) ve yaşamboyu eğitimi desteklemek (n=4) gibi geleneksel işlevlerinin devam edeceği belirtilmiştir. Okuma kültürü ve alışkanlığının (n=3) yanında bilgi okuryazarlığını geliştirme de (n=3) öne çıkan stratejik kavramlardandır. Dolayısıyla hizmet çeşitliliğinin gelecekte de öne çıkacağı düşünülmektedir (n=2). Ancak kütüphaneleri planlı bir biçimde yönetmek ya da halk kütüphaneleri konusunda üst politika belgeleri üretmek gibi konular gelecekte halk kütüphanelerinin hizmet çerçevesini oluşturacak temel kavram ve gelişmelerden sayılmamıştır.

GZFT Analizi

Organizasyonların mevcut durumlarını analiz etmek için organizasyonun güçlü ve zayıf yönlerinin, sahip olduğu fırsatlar ile karşı karşıya olduğu tehditlerin analizi yapılır. Buna Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler- GZFT Analizi denilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s.12). Literatürde SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) Analizi olarak bilinen bu yöntem ile organizasyonların iç ve dış durum değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu çalışmada halk kütüphanelerine ilişkin SWOT analizi gerçekleştirilmiştir. Paydaşlara "Halk kütüphanelerin mevcut güçlü ve zayıf yönleri ile gelecekteki fırsat ve tehditler neler olabilir? diye sorulmuştur. Halk kütüphanelerinin güçlü yönlerine ilişkin 22 farklı görüşte, 50 tekil bildirim alınmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Güçlü Yönlere İlişkin Görüşler

Görüşler	Görüş bildiren paydaşlar (p)	Görüş sıklığı (n)
Yaygınlık	p5, p7, p8, p9, p16, p32	6
Koleksiyon	p3, p8, p10, p22, p25	5
Bilgiyi barındıran birim	p1, p21, p34, p35	4
Kamu kurumu olması	p7, p11, p22, p23	4
Ücretsiz	p9, p19, p20, p23	4
Güvenilir kurum	p2, p11, p25	3
Bir kütüphane ağı olması	p24, p33, p34	3
Herkesine açık	p9, p20	2
Kurumsal geçmişi	p14, p34	2
Kültürel etkinlikler	p3, p8	2
Personel	p5, p9	2
Tecrübe	p5, p35	2
Yeni teknolojilere uyum sağlama	p7, p11	2
Artan farkındalık	p26	1
BBY bölümleri	p22	1
STK'ların ilgisi	p22	1
Belediyelerin desteği	p22	1
Bütçe	p5	1
İnsanların ihtiyaç duyduğu eğitimi verecek kurumlar	p20	1
Kurumsal imaj	p5	1
Kültür birimi	p34	1
Mevzuat	p26	1
Toplam		50

Halk kütüphanelerinin ülke çapında yaygın olması, en güçlü yön olarak vurgulanmıştır (n=6). Son yıllarda gerçekleştirilen satın almalar ile halk kütüphaneleri toplam koleksiyonunda nicel bir artış yaşandığı, bu nedenle koleksiyonun güçlü yönlerden biri olduğu belirtilmiştir (n=5). Bilginin önemli bir meta ve güç olarak değerlendirildiği çağımızda halk kütüphanelerinin bünyesinde bilgiyi barındıran bir kurum, kütüphaneciliğin de bilgi odaklı bir çalışma alanı olması yine güçlü yön olarak öne çıkmıştır (n=4). Halk kütüphanelerinin birer kamu kurumu olması en önemli güçlü yön olarak ifade edilmiştir (n=4). Kamu kurumu olması nedeniyle bina, personel ve bütçe gibi konularda kendisine destek sağlayabilmesi önemli bir avantaj olarak görülmektedir.

Örneğin yeterli kullanıcı olmayan kütüphanelerin bile yıllardır açık olduğu, karar vericilerin bu tür kütüphaneleri kapatmadıkları dolayısıyla devlet çatısı altında, devlet destekli olmasının halk kütüphaneleri için büyük bir avantaj olduğunun altı çizmiştir. Gerek kamu kurumu olduğu için gerekse varoluş felsefesi kâr amacına dayalı olmadığı için hizmetlerin ücretsiz sunulması bir diğer güçlü yön olarak öne çıkmıştır (n=4). Hem kamu hem de kültürel bir kurum olması nedeniyle ailelerin çocuklarını gönül rahatlığı ile kütüphaneye gönderebildikleri dolayısıyla toplum nezdinde güvenilir/güvenli kurum algısına sahip olmasının güçlü bir yön olduğu belirtilmektedir (n=3). Neredeyse her ilçede bulunan halk kütüphanelerinin, herkesin erişebileceği yaygın bir hizmet ağına sahip olmasının avantaj olduğu ifade edilmektedir (n=3). Mevcut bir kütüphane ağının var olmasının, bu ağ üzerinden insanlara ulaşmayı mümkün kıldığı, bunun da çok önemli bir avantaj olduğu ifade edilmiştir. Halk kütüphanelerinin toplumun her kesimine hizmet vermesini ve herkesin rahat ulaşabileceği ve kullanabileceği yerler olmasını güçlü yön olarak gören paydaşlar vardır (n=2). Halk kütüphanelerinin yeni bir kurum olmayıp köklü bir geçmişe ve dolayısıyla mesleki deneyime sahip olmasını güçlü yön olarak belirten paydaşlar bulunmaktadır (n=2). İki paydaş çalışan kütüphanecilerin sayısında geçmiş yıllara oranla yaşanan artış olmasını ve bununla beraber gittikçe gençleşen bir insan gücüne sahip olunmasını güçlü yön olarak belirtmiştir. Gittikçe niceliği ve niteliği artan kültürel etkinlikler (n=2) ile kütüphaneciliğin yeni teknolojilere açık ve uyumlu olması (n=2) yine az da olsa güçlü yön olarak görülmüştür.

Halk kütüphanelerinin zayıf yönlerine ilişkin 22 farklı görüşte, 79 tekil bildirim alınmıştır (Tablo 6). Yapılan değerlendirmelerde personel (n=14) bina (n=12) ve bütçe (n=10) konularının zayıf yön olarak ısrarla vurgulandığı görülmektedir. Her ne kadar bir önceki tabloda (Tablo 5) iki paydaş tarafından personel sayısının geçmiş yıllara göre yükselişe geçmesinin güçlü bir yön olarak nitelendirilebileceği belirtilse de hem yeterli sayıda personel olmadığı hem de mevcut personelin sahip olduğu niteliğin yetersiz kaldığı sıklıkla vurgulanmıştır. Kütüphaneciler dışında belirli alanlarda uzman personel gerektiği ancak istihdam konusunda belirsizlikler yaşandığı belirtilmiştir. Personel yönetiminde liyakata itibar edilmemesi zayıf yön olarak görülmektedir. Bir mesleğe hitap eden kurumun içinde meslekten insanların olmamasının o kurumun en zayıf yönü olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca kimi personelin dönüşüme direndiği aktarılmıştır. Bir kısım paydaş, halk kütüphanesi binalarını çağdaş hizmetler bağlamında yetersiz bulduklarını bu nedenle zayıf yön olarak değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Mevcut halk kütüphanesi binalarının büyük çoğunluğunun kütüphane projesi olarak yapılmamış olması, iç mekânların yeterince konfor sunamaması, halk kütüphanelerinin kullanıcıya kendisini rahat hissedeceği ortamlar sağlamıyor olması zayıf yön olarak değerlendirilmiştir. Bütçe en zayıf yön olarak değerlendirilen bir diğer alandır. Bina, personel istihdamı, koleksiyon geliştirme, tanıtım gibi hemen hemen her etkinliğin bütçeye dayalı olması ancak halk kütüphanelerine yapılan ulusal yatırımın düşük olması nedeniyle, bütçe konusu zayıf yön olarak ifade edilmiştir.

Tablo 6. Zayıf Yönlere İlişkin Görüşler

Görüşler	Görüş bildiren paydaşlar (p)	Görüş sıklığı (n)
Personel	p3, p5, p7, p10, p11, p14, p15, p16, p20, p22, p25, p26, p32, p33	14
Bina	p3, p5, p7, p9, p10, p11, p15, p16, p18, p20, p25, p26	12
Bütçe	p3, p5, p7, p9, p11, p13, p15, p25, p26, p32	10
Olumsuz toplumsal nitelikler	p4, p5, p11, p15, p22, p23, p26, p35	8
İdari yapı	p13, p15, p18, p20, p21, p24	6
Toplumun kütüphaneye bakışı	p8, p15, p20, p23, p26	5
Karar vericilerin kütüphaneye bakışı	p21, p26, p35	3
Koleksiyon	p2, p11, p16,	3
Kütüphanecilerin mesleğe bakışı	p21, p24, p27	3
Bilgi toplumuna uygun hizmetler sunamamak	p20, p21	2
Eğitim sistemi	p21, p22	2
Gereksinimleri analiz etmemek	p24	1
Kaynakların görünürlüğü sağlayamama	p25	1
Kitap odaklı	p24	1
Kütüphanelerin siyaset ile ilişkilendirilmesi	p33	1
Okul kütüphanelerinin olmaması	p20	1
Potansiyelimizi ortaya çıkaramamak	p35	1
Standart olmaması	p20	1
Tanıtım	p1	1
Yerel yönetimlerin kütüphaneye bakışı	p10	1
Yerel yönetimlerle iş birliği	p10	1
Yönetişim eksikliği	p5	1
Toplam		79

Diğer yandan toplumda bilgiye karşı olumsuz bir tutum olması, okuma alışkanlığının, paylaşım ve kendini geliştirme kültürünün düşük olması, okur-yazar oranının istenilen seviyede olmaması olumsuz toplumsal niteliklerdir (n=8). Bu durum toplumun da kütüphanelere duyduğu gereksinimi azalttığı için zayıf yön olarak görülmektedir.

Paydaşlar tarafından zayıf yön olarak belirtilen bir diğer konu da idari yapı ve yönetimin yaklaşımıdır (n=6). Öncelikle halk kütüphanelerinin Türkiye idari yapısı içinde

halka hizmet sunmak için kanunla kurulması gereken zorunlu hizmet birimlerinden biri olmadığı belirtilmiştir. Diğer bir deyişle, halk kütüphaneleri yerel yönetimlerin talebi veya bağlı olduğu Bakanlığın isteği üzerine kurulan bir kurumdur. Bu yönetim yaklaşımı zayıf yöne işaret etmektedir. Halk kütüphanelerinin mevcut idari yapısının da karmaşık olduğu, merkez ile taşra teşkilatları arasında bir yetki karmaşasının yaşandığı belirtilmiştir. Ayrıca gerek toplumun (n=5) ve karar vericilerin (n=3) kütüphane kurumuna bakışı gerekse kütüphanecilerin mesleğe bakışı (n=3) zayıf yön olarak belirtilmiştir. Koleksiyonda yer alan bilgi kaynakları içerik anlamında zayıf yön olarak değerlendirilmiştir (n=3). Halk kütüphanelerinin halkın bilgi gereksinimlerini doğru analiz edemediği ve 21. yüzyıl insanının yaratılmasına katkı sağlayamadığı vurgulanmış, dolayısıyla bilgi toplumuna uygun hizmetler sunamamaları zayıf yön olarak ifade edilmiştir (n=2). Türk eğitim sisteminin kütüphane odaklı olmaması da zayıf yön olarak belirtilmiştir (n=2).

Halk kütüphaneleri için fırsat yaratacak olgu ve gelişmelere ilişkin 24 farklı görüşte, 36 tekil bildirim alınmıştır (Tablo 7). Buna göre öncelikle İnternet ve teknolojideki gelişmelerin halk kütüphanelerine fırsat sağladığı ifade edilmektedir (n=5). Teknolojiye oldukça yakın duran bir alan olan halk kütüphanelerinin teknolojiyi yönetebilecek, içeriği düzenleyip erişebilecek önemli bir fırsata sahip olduğu belirtilmiştir. Paydaşların görüşlerine göre gelişen teknoloji ile e-kitaplar hizmete sunulabilir ve mobil cihazlar ile kütüphane hesaplarının yönetimi sağlanabilir. Teknoloji ile bağlantılı en önemli kavram sayısallaşmadır. Dermelerin sayısal ortamlarla buluşturulmasının halk kütüphaneleri için yepyeni fırsatlar yaratacağı ifade edilmiştir.

İnsanların bilgi ile ilişkilerini geliştirecek her türlü eğitime çok fazla ihtiyaç duymaları nedeniyle eğitim programları sunmak halk kütüphaneleri için fırsat yaratacak bir diğer işlev olarak görülmektedir (n=4). Araştırma odaklı bir örgün eğitim sisteminin halk kütüphanelerine fırsatlar sunabileceği belirtilmiştir. Yine eğitim bağlamında, bilinçli insan, bilinçli vatandaş ve nitelikli insan yetiştirme olanağı sağlayan halk kütüphanelerinin bu etki nedeniyle toplumsal ayrışma, kutuplaşma, yanlış anlaşılma ve benzeri olumsuzlukların neden olduğu toplumsal infiallerin engellenmesi yönünde de işlevleri olabileceği vurgulanmıştır.

Halk kütüphanelerinin bilgi sektöründe yer alması başlı başına fırsat olarak görülmektedir (n=3). Doğru bilgiye ulaşmanın her geçen gün daha zor ve karmaşık hale gelmesiyle halk kütüphanelerinin doğru bilgiyi sağlaması az da olsa bir fırsat olarak görülmektedir (n=2). Bireylerin sosyalleşme gereksinimi de halk kütüphaneleri için yine fırsatlar sunmaktadır (n=2). Hizmetlerin ücretsiz verilmeye devam edilmesi ve özellikle 3D yazıcı gibi yüksek ücretli hizmetlerin kütüphanelerde ücretsiz sunulması yeni fırsatlar olarak değerlendirilmektedir (n=2).

Tablo 7. Fırsatlara İlişkin Görüşler

Görüşler	Görüş bildiren paydaşlar (p)	Görüş sıklığı (n)
İnternet ve teknoloji	p1, p3, p10, p14, p21,	5
Eğitim gereksinimi	p2, p15, p19, p20,	4
Bilgi alanında faaliyet göstermek	p5, p34, p35	3
Doğru bilgi gereksinimi	p24, p25	2
Sosyalleşme gereksinimi	p11, p22	2
Ücretsiz hizmetler	p6, p23	2
Üçüncü mekân	p6	1
Bilgi toplumu	p35	1
Bir kanaldan birçok faydayı alabilme	p23	1
Cazibe merkezi olması	p6	1
Cumhurbaşkanlığına bağlanmak	p10	1
Diğer kurumlarla iş birliği	p19	1
Farkındalık artışı	p26	1
İyileştirilebilecek mevzuat yapısı	p26	1
Kolay erişilebilir konum	p23	1
Kültür birimi	p34	1
Kültür ve sanat merkezi	p15	1
Kültürel faaliyetler	p22	1
Nitelikli personel	p8	1
Okuma alışkanlığının artması	p9	1
Personelin mesleki etkinliklere daha fazla katılabilmesi	p3	1
Toplumsal dinamikler	p19	1
Yaşamın merkezinde yer alması	p6	1
Yaygınlık	p5	1
Toplam		36

Gelecekte halk kütüphanelerinin varlığına tehdit oluşturabilecek olgu ve gelişmelere ilişkin 22 farklı görüşte, 41 tekil bildirim alınmıştır (Tablo 8).

Tablo 8. Tehditlere İlişkin Görüşler

Görüşler	Görüş bildiren paydaşlar (p)	Görüş sıklığı (n)
İnternet ve teknoloji	p4, p5, p8, p9, 10, p11, p14, p21, p32	9
Çağa ayak uyduramamak	p6, p19, p20, p32	4
Bütçe	p6, p9, p11, p26	4
Personel	p3, p6, p11	3
Bina	p11, p19, p26	3
Bilgi okuryazarlığındaki yetersizlik	p10, p26	2
Kullanıcının kütüphaneye yaklaşımı	p25, p26	2
Anlık bilgi gereksiniminin karşılanamaması	p19	1
Bilgi toplumu	p35	1
Bilginin hızlı yayılımı	p10	1
Bilgiye ulaşma alternatiflerinin çoğalması	p2	1
Devlet mekanizmalarında desteğin zayıflığı	p26	1
Eğitim sistemi	p9	1
Enerji sıkıntısı	p8	1
Kütüphane kullanma alışkanlığı yönünde olumsuzluklar	p26	1
Kütüphaneleri güçlendirmek yerine buna alternatifler aranması	p34	1
Kütüphanelerin siyaset ile ilişkilendirilmesi	p33	1
Okul kütüphaneleri	p8	1
Ülke genelinde bilgi ve eleştirel okuryazarlık sorunu	p26	1
Üst yönetimdeki algı	p20	1
Toplumsal dinamikler	p19	1
Toplam		41

Halk kütüphanelerini en çok İnternet ve teknoloji ile ilişkili kavramların tehdit edeceği belirtilmiştir (n=9). Sayısal dönüşüm, e-kitaplar öne çıkan tehditlerdir. İnternetteki bilginin zamanla daha güvenli hale gelmesi yine güvenli bilgi sunan halk kütüphaneleri için tehdit olarak görülmüştür. Gerek İnternet üzerindeki bilgi kaynaklarına gerekse içeriğe uzaktan erişimin halk kütüphanelerine fiziksel olarak duyulan gereksinimi sonlandırabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca teknolojik araçların okuma alışkanlığını olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Dolayısıyla bilgi toplumunun dinamikleri ile teknolojideki gelişmelere uyum sağlayamamak başlı başına bir tehdit unsuru olarak vurgulanmıştır (n=4). Halk kütüphanelerine yapılan ulusal yatırımın yetersiz kalması yine önemli bir tehdit unsuru olarak görülmektedir (n=4). Başta meslek eğitimi almış

kütüphaneciler olmak üzere halk kütüphanelerinde çalışanların sayıca yeterli seviyeye çıkarılmaması ve çalışanların niteliklerini yükseltecek girişimlere yeterince yer verilmemesi personel meselesini en önemli tehditlerden biri olarak öne çıkarmaktadır (n=3). Halk kütüphanelerinin dünya ile kıyaslandığında sayıca az olmasının kullanımı tehdit ettiği; hizmete uygun olmayan binalara, yetersiz ve konforsuz iç mekânlara sahip olmayı sürdürmesi durumunda kütüphanelerin cazibesini yitireceği belirtilmiştir (n=3). Sayısal çağın araç ve olanaklarını kullanma becerisi gelişemeyen bir kullanıcı profilinin eğitim eksikliği bir diğer deyişle bilgi okuryazarlığındaki yetersizlik önemli bir tehdit olarak algılanmaktadır (n=2). Ayrıca sadece İnternetin yeterli olduğunu düşünen bir kuşağın kütüphaneye olumsuz yaklaşımı ve kütüphanelerin varlığının gereksiz olduğu düşüncesinin yaygınlaşması da bir tehdit olarak ifade edilmiştir (n=2).

Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisinin Öncelikli Alanları

Paydaşlara "Stratejiye dâhil edilmesi gereken halk kütüphanelerine ilişkin öncelikli alanlar neler olmalıdır?" diye sorulmuştur. 23 farklı görüşte, 80 tekil bildirim alınmıştır (Tablo 9).

Ulusal halk kütüphanesi stratejisine dâhil edilmesi gereken en öncelikli üç alanın personel (n=15), bina (n=11) ve kullanıcı (n=8) konuları olduğu görülmektedir. Paydaşlar personel konusunun yıllardır çözülemeyen bir sorun olduğunu, ne kadar mükemmel kütüphane kurulsun da kütüphanecilere hem uygulama hem de yönetim aşamasında görev verilmediği sürece o kütüphanenin işlemediğini ifade etmişlerdir. Mevcut kütüphanecilerin niteliklerinde bir standart olmadığı belirtilmiştir. Çalışan kütüphanecilerin de motivasyonunu ve bilgi seviyesini artırmaya yönelik girişimlere öncelik verilmesi önerilmektedir. Ayrıca halk kütüphanesini işlevsel kılama adına personelin bilgi teknolojileri kullanacak ve halka kullanılabilecek nitelikte olması gerektiği vurgulanmıştır. Hizmet içi eğitimlere öncelik verilmesi önerilmiş, farklı alanlarda uzmanlaşmış personelin kütüphanelerde görev yapması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca üniversitelerin BBY bölümlerinde yan dal, çift ana dal seçeneklerinin yararlı olacağı söylenmiştir.

Doğrudan kütüphane binası olarak projelendirilmiş, şehrin merkezinde, ulaşımı kolay, devlet dairesi gibi gözükmeyen, sayısal unsurlara da yer verilmiş özel bir iç tasarıma sahip, cazibeli, ferah kütüphane binaları gerektiği ifade edilmektedir. Halk kütüphanelerinin üçüncü mekânlar olabilmesi için insanların çok rahat biçimde gelip, kendilerini konfor içinde hissettiği, bir şeyler içebilecekleri, sosyalleşebilecekleri ortamlar sunması gerektiği ifade edilmiştir.

Tablo 9. Öncelikli Alanlara İlişkin Görüşler

Görüşler	Görüş bildiren paydaşlar (p)	Görüş sıklığı (n)
Personel	p1, p2, p3, p6, p7, p10, p11, p17, p19, p20, p22, p24, p25, p32, p35	15
Bina-iç mekân-donatım	p1, p6, p7, p10, p11, p13, p19, p20, p25, p32, p33	11
Kullanıcı grupları	p4, p13, p14, p15, p19, p20, p26, p29	8
Bütçe	p6, p7, p12, p20, p25	5
Koleksiyon	p1, p3, p11, p20, p22,	5
Tanıtım, pazarlama ve halkla ilişkiler	p3, p6, p11, p17, p33	5
Teknoloji	p1, p4, p32, p34, p35	5
Gereksinim analizi	p9, p14, p23, p25, p26	5
Hizmet çeşitliliği	p19, p23, p26	3
Kültürel etkinlikler	p3, p17, p29	3
Strateji geliştirme	p15, p21, p33	3
Üçüncü mekân	p24	1
Bilgi okuryazarlığı	p8	1
Bilgiye kolay erişim	p13	1
Farklı uzmanlık alanları	p24	1
İhtisaslaşma	p13	1
Kullanıcı memnuniyetinin artırılması	p33	1
Kurumlar arası iş birliği	p21	1
Kütüphanelerin sorunları	p26	1
Kütüphanelerin yaygınlaştırılması	p13	1
Meslekten yöneticiler	p9	1
Okuma alışkanlığı	p8	1
Sürdürülebilir kalkınmanın parçası olmak	p24	1
Toplam		80

Halk kütüphanelerinin, hizmet verdikleri halkın ihtiyaçlarına eğilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yararlanan insanlar olmadıktan sonra kütüphanelerin bir anlamının olmayacağı belirtilmiştir. Yaş grubu olarak sıfır grubundan itibaren hizmet sunulmaya başlanması ve 0-6 yaş grubuna öncelik tanınması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Türkiye'deki okul kütüphanelerinin arzu edilen nitelikte olmaması nedeniyle halk kütüphanelerinin çocukların okuma alışkanlığı ve bilgi okuryazarlığı becerileri

kazanmalarına odaklanmaları da önerilmektedir. Halk kütüphaneleriyle barışık ve iç içe yaşayan bir nesil için kütüphanelerin hızla elektronik ortamda hizmet verir hale getirilmesi belirtilmiştir.

Vizyon ve Misyon

Paydaşlara "Halk kütüphanelerinin bilgi toplumu bağlamında yeni vizyonu ve misyonu ne olmalıdır?" diye sorulmuştur. Görüşleri alınan paydaşlardan 29 farklı görüşte, 38 tekil vizyon bildirimi ve 25 farklı görüşte, 46 tekil misyon bildirimi alınmıştır (Tablo 10; Tablo 11).

Tablo 10. Vizyona İlişkin Görüşler

Görüşler	Görüş bildiren paydaşlar (p)	Görüş sıklığı (n)
Üçüncü mekân	p7, p9, p19, p22	4
Teknoloji	p6, p17, p19, p26	4
Herkes ve her yere hizmet götürme	p2, p10	2
Temel ve ilk başvuru noktası olma	p5, p25	2
Yaşamın ortasında yer alan	p32, p35	2
Açık erişim	p6	1
Bilgi okuryazarlığı konusunda lider kurum	p8	1
Bilgi paylaşımı	p6	1
Bilgi toplumunda öncü	p12	1
Çağın özelliklerini karşılayan kütüphane olmak	p33	1
Değişim ve dönüşüm	p16	1
Doğru bilgi	p9	1
Erişim	p16	1
Farkındalığı artmış bilgi okuryazarı olan insanlar yaratabilme	p20	1
Halk ile özdeş	p11	1
Her tür bilgi sağlama	p23	1
Hizmetlerde sınır olmayan	p23	1
İçerisinde kütüphaneci olan kütüphane	p14	1
Kaynak sıkıntısı olmayan kütüphaneler	p1	1
Kesintisiz bilgi erişim	p15	1
Kullanıcı odaklı	p26	1
Kütüphanecilik alanında marka	p12	1
Sosyal, ekonomik ve kültürel gelişime katkı sağlama	p3	1

Tablo 10. devam

Sosyalleşme	p26	1
Telif hakları sorunlarını çözmüş	p17	1
Uzaktan eğitimler	p6	1
Yaratıcı eğitimler	p6	1
Yaşayan kütüphane olma	p35	1
Yenilikçi yaklaşımları kullanan	p3	1
Toplam		38

Paydaşlar tarafından vizyon ifadesinin içeriğinde en çok üçüncü mekân (n=4) ve teknoloji (n=4) ile ilişkili kavramlar kullanılması önerilmektedir. Ayrıca toplumdaki herkese eşit biçimde hizmet sunmaya (n=2), bilgi gereksiniminin karşılanmasında temel ve ilk başvuru noktası olmaya (n=2) ve yaşamın merkezinde yer almaya odaklı (n=2) vizyon yaklaşımları da öne çıkmıştır.

Bilgi gereksinimlerini doğru ve güvenilir bilgi ile karşılamak en çok vurgulanan misyon olarak öne çıkmıştır (n=7). Yine halk kütüphanelerinin temel misyonunun gelişmiş birey ve dolayısıyla gelişmiş bir toplum tasarımı olması gerektiğine ilişkin ifadelerde yoğunluk gözlemlenmektedir (n=6). Kütüphanelerin misyonunun bilgi ihtiyaçlarını karşılamak olarak ele alan geleneksel yaklaşımlar da vardır (n=5). Bireye okuma alışkanlığını kazandırmak ve toplumda okuma kültürünü yükseltmek misyon olarak görülmektedir (n=3). Yine paydaşlar teknolojinin bunca geliştiği bir ortamda sosyalleşmenin öneminin arttığını, kütüphanelerin bu amaçla bir misyon yüklenmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir (n=3). Bu bağlamda kültürel etkinlik gerçekleştirmek de diğer önemli bir misyon ifadesi olarak ortaya çıkmıştır (n=2). H herkese hizmet sunmak misyon olarak görülmektedir (n=2). Toplumsal barış (n=1), entegrasyon (n=1) ile sosyo-ekonomik refaha katkı (n=1) bağlamındaki misyon yaklaşımlarına daha az yer verilmiştir. Boş zamanları değerlendirmek, kaynak paylaşımı, uzaktan erişim, kütüphane kültürü ve kullanımını artırmak ve özellikle bilgi okuryazarlığı odaklı misyon ifadelerinin bir kez dile getirilmiş olması şaşırtıcı bulunmuştur.

Tablo 11. Misyona İlişkin Görüşler

Görüşler	Görüş bildiren paydaşlar (p)	Görüş sıklığı (n)
Doğru ve güvenli bilgi	p8, p9, p11, p14, p20, p21, p22	7
Gelişmiş birey ve toplum	p4, p5, p7, p12, p20, p21,	6
Bilgi ihtiyaçlarını karşılamak	p20, p23, p25, p32, p35	5
Okuma alışkanlığı	p2, p4, p8	3
Sosyalleşme	p9, p21, p24	3
Herkese hizmet	p3, p19	2
Kültürel etkinlikler	p13, p21	2
Üçüncü mekân	p9	1
Bilgi ile ilgili bütün araçların kütüphanede barındırılması	p33	1
Boş zamanları değerlendirmek	p9	1
e-devlet uygulamaları	p32	1
Eğlence	p9	1
Entegrasyon	p24	1
Güvenli ortamlar sunmak	p11	1
İşbirliği veya kaynak paylaşımı	p23	1
Kullanıcıya dokunmak	p32	1
Kültürel değerleri korumak	p4	1
Halka kültürel hizmet sunmak	p10	1
Kütüphane hizmetlerini yaygınlaştırmak,	p13	1
Kütüphane kültürü ve kullanımını artırmak	p1	1
Kütüphanelerin gerekliliğine ilişkin farkındalık yaratmak	p20	1
Sosyo-kültürel ve ekonomik katkı	p13	1
Toplumsal barışa katkı	p24	1
Toplumun bilgiye erişimini kolaylaştırmak	p13	1
Uzaktan erişim	p14	1
Toplam		46

Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisinin Ana Hedefleri

Paydaşlara bir ulusal halk kütüphanesi stratejinin ana hedeflerinin neler olması ve hangi alanlarda yenilik ve iyileştirmelerin stratejiye öncelikli olarak dâhil edilmesi gerektiği sorulmuştur. 23 farklı görüşte, 60 tekil bildirim alınmıştır (Tablo 12).

Bir ulusal halk kütüphanesi stratejisinin en temel hedefleri kullanıcı sayısını (n=6); kütüphane kaynaklarını ve kütüphane kullanım oranlarını artırmak (n=6); tanıtım, pazarlama ve halkla ilişkiler (n=5) olarak ifade edilmiştir. Toplumun gerçekten kütüphaneyi etkin bir şekilde kullanıyor olmasının arzu edildiği oysa diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’de kütüphane kullanım istatistiklerinin oldukça düşük kaldığı, bu nedenle strateji ile kütüphanelere daha çok okuyucu çekmenin amaçlanması gerektiği belirtilmiştir. Kütüphane kullanımı ile kullanıcı kavramlarının birbirinden bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır. Tanıtım, pazarlama ve halkla ilişkiler ise bu bağlamda kullanımı artıracak bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Halkla ilişkiler, pazarlama ve tanıtım uygulamaları ile kullanıcılarla iyi ilişkiler geliştirmek, kullanıcıyı hizmetlerden haberdar etmek, vatandaşın ilgisini kütüphaneye çekmek, toplumda kütüphanelere karşı bir farkındalık oluşturmak gibi konuların da stratejiye dâhil edilmesi önerilmektedir.

Ayrıca kütüphanelerin, üçüncü mekânlar olarak yaşamın merkezinde yer alan, buluşma, toplanma ve karşılama alanlarına dönüşümlerinin de stratejiye dâhil edilmesi önerilmektedir (n=4). Kullanıcı gereksinimlerinin analiz edilmesi ve kullanıcılara odaklanmak bir diğer ana hedef olarak belirtilmiştir (n=4). Okuma kültürü oluşturmak, artırmak ve yaygınlaştırmak bir ulusal halk kütüphanesi stratejisinin diğer önemli hedefidir (n=4). Kültürel alandaki çoraklığı yeşertmek, yaratıcı okurun yetişmesine olanak sağlamak okuma kültürü ile mümkün olabilecektir. Dolayısıyla okuma kültürü gelişmiş bir toplum kütüphane hizmetine gereksinim duyacaktır. Bu nedenle halk kütüphanelerinin okuma kültürünü arttırmak için teşvik edici bir role sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda yine stratejinin en önemli hedefinin gelişmiş birey ve dolayısıyla gelişmiş toplum olabilmektir (n=4). Personelin nicelik ve niteliğinin yükseltilmesi (n=4), şeffaf ve kullanıcı gereksinimlerine uygun nitelikli bir derme oluşturmak (n=3) ana hedef olarak ifade edilmiştir. Doğru bilgiye erişim (n=2), bilgi gereksinimde ilk başvuru noktası olmak (n=2), bilgi toplumuna ulaşmada katkı sağlamak (n=2), kütüphane binalarını iyileştirmek (n=2), kütüphaneleri cazibe merkezi haline getirmek (n=2) ve eğitimi desteklemek (n=2) de diğer ana hedefler arasında yer almaktadır.

Tablo 12. Stratejisinin Ana Hedeflerine İlişkin Görüşler

Görüşler	Görüş bildiren paydaşlar (p)	Görüş sıklığı (n)
Kullanıcı sayısını artırmak	p10, p11, p12, p17, p20, p32	6
Kullanımı artırmak	p3, p5, p10, p19, p21, p35	6
Tanıtım, pazarlama ve halkla ilişkiler	p14, p17, p21, p26, p33	5
Üçüncü mekân	p5, p15, p20, p35	4
Bireysel ve toplumsal gelişim	p9, p12, p13, p22	4
Kullanıcı	p3, p26, p32, p35	4
Okuma kültürü	p12, p13, p21, p22	4
Personel	p2, p6, p10, p14	4
Koleksiyon	p2, p17, p19	3
Bilgi gereksinimde ilk başvuru noktası olmak	p25, p34	2
Bilgi toplumu	p13, p26	2
Bina	p6, p10	2
Doğru bilgiye erişim	p13, p20	2
Eğitimi desteklemek	p5, p15	2
Kütüphaneleri cazibe merkezi haline getirmek	p13, p20	2
Bütçe	p6	1
Sürdürülebilirlik	p20	1
Hizmet kalitesi	p3	1
Kültür politikasına kütüphane entegrasyonu	p21	1
Kültürü desteklemek	p5	1
Kültürel etkinlikler	p11	1
Kütüphaneleri kültürel ve sanatsal merkez haline getirmek	p13	1
Toplumda kütüphane gereksinimi oluşturmak	p23	1
Toplam		60

Tartışma

Türkiye'de halk kütüphanesi politikası konusunda çeşitli bilimsel çalışmalar yürütülmüş olsa da (Alkan, 1997; Aslan, 1997; Bulgun, 2003; Karadeniz ve Yılmaz, 2016; Keseroğlu, 1989; Onat Öz, 1997; Soysal, 1997; Toplu, 1999; Yılmaz, 1997; Yılmaz, 2005; Yılmaz, 2010) doğrudan halk kütüphanelerinin orta ve uzun vadeli planlarını içeren stratejik planlama niteliğinde çalışmalara rastlanmamaktadır. Uygulamaya bakıldığında ise halk kütüphaneleri Türkiye'nin kültür politikaları bağlamında ele alınmakta (Kültür

ve Tuizm Bakanlığı, 2019) ancak doğrudan halk kütüphanesi stratejisinin henüz oluşturulmadığı görülmektedir. Sayılan çalışmalarda kütüphanelerin belirli bir plan doğrultusunda yönetilmesi gerektiği sürekli vurgulanmaktadır. Bir kütüphane politikası olarak ulusal halk kütüphanesi stratejisi hazırlanmasının gerekli olduğu çalışmamızda da ortaya çıkmıştır. Bu sonuç aslında halk kütüphanelerini ulusal düzeyde ele alan stratejik yaklaşımların dünyada da yaygınlaşmaya başlaması ile örtüşmektedir. Örneğin Finlandiya’da önce 2003 yılında (Ministry of Education, Department for Culture, Sport and Youth Policy, 2003) ardından 2009 yılında (Ministry of Education, Department for Culture, Sport and Youth Policy, 2009) kütüphane stratejisi yayımlanmıştır. Norveç Kültür Bakanlığı’nın hazırladığı kütüphaneler için ulusal strateji belgesinin (Norwegian Ministry of Culture, 2015) yayın tarihi 2015’tir. İngiltere 2003 yılında Gelecek için Çerçeve: Gelecek On Yılda Kütüphaneler, Öğrenme ve Bilgi (Framework for the Future: Libraries, Learning, and Information in the Next Decade) (Department for Culture, Media and Sport, 2003) başlıklı strateji belgesi yayımlamıştır. İrlanda’da ulusal düzeyde halk kütüphanesi hizmetinin geliştirilmesi için ilk stratejik plan (Department of the Environment and Local Government, 1998) 1998 yılında geliştirilmiştir. Bu plan 2007’ye kadar sürdürülmüş ve daha sonra 2008-2012 yılları arasında bir başka stratejik plan geliştirilmiştir (Department of the Environment, Community and Local Government, 2013, s. 5). Galler hükümeti halk kütüphaneleri için stratejik planını (Welsh Government, 2011) 2011 yılında, Kuzey İrlanda (Northern Ireland Library Authority, 2016) 2016 yılında, İskoçya ise halk kütüphaneleri ulusal stratejisini (Scottish Library and Information Council, 2015) 2015 yılında yayınlamıştır. Çek Cumhuriyeti’nde 2017 yılında Çek Cumhuriyetinde Kütüphaneleri Geliştirme Stratejisi 2017–2020 (Ministry of Culture of the Czech Republic, 2017) yayımlanmıştır. Avustralya halk kütüphaneleri için “Ulusal Strateji ve Eylem Planı 2015-2018” başlıklı bir strateji planı hazırlamıştır (ALIA, 2018). Yeni Zelanda’da halk kütüphaneleri için ilk stratejik çerçeve 2006 yılında yayımlanmış, 2012 yılında ise yenilenmiştir (Local Government New Zealand, 2012, s. 38). Kore’de, Kütüphane Yasası uyarınca, 2009 yılından beri her beş yılda bir tüm kütüphane türleri kapsayan bir kütüphane geliştirme stratejik planı hazırlanmaktadır. İkinci Kütüphane Geliştirme Planı (The Second Library Development Plans-2014-2018) (Ministry of Culture, Sports and Tourism, 2018) 2014’te hazırlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye halk kütüphanesi stratejisi bir an önce hayata geçirilmelidir.

Kütüphane kurumu ile bilgi toplumu arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki bilgi temelli bir toplumsal yapıda, kütüphanelerin bilgiyi sağlayan bir kurum olması ve kütüphane kurumunun bilgiye erişime işlevinden dolayı ortaya çıkmıştır. Ayrıca kütüphaneler toplumdaki sayısal uçurumu azaltabilecek bir işleve de sahiptir. Bilgi kirliliğinin arttığı bir ortamda kütüphaneler güvenilir, doğru, nitelikli bilgi edinmeyi desteklemektedir (Yılmaz, 2010, ss. 266-269). Bu açılardan Türkiye’deki halk kütüphanelerinin, misyon ve vizyon tasarımlarına ilişkin ortaya konulan bulguların bilgi toplumunun nitelikleri ile uyduğu görülmektedir. Bu çalışmada üçüncü mekân olarak görülme, teknoloji ile yakın ilişkide olma, bütün topluma hizmet verme konuları vizyon ifadelerinde öne

çıkıştır. Misyon ifadelerinde de toplumsal gelişime katkı sağlama, teknoloji odaklı olma, doğru ve güvenli bilgi sağlama, okuma alışkanlığına ve ayrıca sosyalleşmeye katkı gibi görevler öne çıkması gerektiği ortaya konmuştur.

Çalışmada elde edilen bulgularda Türkiye için geliştirilecek bir ulusal halk kütüphanesi stratejisinde öne çıkan kavramlar ve öncelikler de dünyadaki yayınlanmış halk kütüphanesi stratejisi belgelerinin içerikleriyle benzerlik göstermektedir. Örneğin, Finlandiya halk kütüphanesi strateji belgesinde (Ministry of Education, Department for Culture, Sport and Youth Policy, 2009) kütüphane temel bir kamu hizmeti olarak görülmektedir. Ayrıca kütüphanelerin uzmanlık üzerine odaklanmasına ve hizmetlerin kalitesine de vurgu yapılmaktadır. Norveç kütüphaneler için ulusal strateji belgesinde (Norwegian Ministry of Culture, 2015), merkezi hükümetin halk kütüphanelerinin gelişimi ile ilgili görev ve sorumlulukları ele alınmıştır. İngiltere'nin halk kütüphanesi strateji belgesinde (Department for Culture, Media and Sport, 2003) kütüphanelerin okuma, öğrenme, sayısal beceriler ve hizmetler, topluluk uyumu ve yurttaşlık değerlerini geliştirme rolleri üzerinde durulmuştur. İrlanda'nın strateji belgesi (Department of the Environment and Local Government, 2013) strateji, fiziksel mekân ve hizmet hükümleri, öğrenme, beceri ve girişim; kültür ve topluluk; sanal kütüphane, işgücü geliştirme, iş birliği, ortaklık ve promosyon; araştırma ve inovasyon başlıklarından oluşan yedi programdan oluşmaktadır (Department of the Environment, Community and Local Government, 2013, s. 34). Galler kütüphaneleri stratejik belgesinde, sürdürülebilir hizmet sunum modelleri, herkes için kaynaklar, herkes için mekân, yaşam becerileri, insana yatırım yapmak, kullanıcıyı cezbetmek ve nitelikli hizmet sunmak başlıkları altında yedi ana eylem alanı bulunmaktadır (Welsh Government, 2011, s. 9). Kuzey İrlanda strateji belgesinde hedefler okuryazarlığı desteklemek, okuma sevgisini geliştirmek, toplumsal ve ekonomik refaha katkıda bulunmak, vatandaşların bilgi gereksinimlerini destekleyerek halkı geliştirmek, kaliteli hizmet sunmak olarak belirlenmiştir (Northern Ireland Library Authority, 2016, s. 11-15). İskoçya halk kütüphaneleri ulusal stratejisinde (Scottish Library and Information Council, 2015, s. 4) okuryazarlık ve öğrenmeyi, sayısal içermeyi, ekonomik ve sosyal refahı, kültürü ve yaratıcılığı teşvik etmek amaçlanmıştır. Ayrıca kütüphanelerde mükemmel kamu hizmeti sunmak da stratejik amaçlar arasında sayılmıştır. Avustralya'da halk kütüphaneleri için hazırlanan stratejik planda (ALIA, 2018) kütüphaneler arasında iş birliği vurgulanmıştır. Bu stratejik planda bilgi kaynaklarına ve e-devlete güvenli ve adil erişim, yaratıcı toplulukların teşvik edilmesi, toplumun refahına katkı, topluluklara çevrimiçi bağlanma olanağı sağlama, okuryazarlık ve öğrenmeyi destekleme, yerel kültür ve miras alanında etkin rol oynama ile demokrasi ve ifade özgürlüğünün temel değerlerini somutlaştırma gibi konulara öncelik verilmiştir. Yeni Zelanda stratejik belgesinde halk kütüphanelerinin değerini ortaya koymak, okullara okuma desteği sağlamak, halk kütüphanesi içeriğinin ve hizmetlerinin mobil ortamda sunulmasını sağlamak, sayısal formatta sunulan içeriği artırmak gibi öncelikler ortaya konulmuştur (Local Government New Zealand, 2012, s. 38). Güney Kore kütüphane stratejisi, bilgi sistemi içinde yer alan farklı kütüphanelere katılımı artırmayı, halkın

bilgi taleplerini zamanında yanıtlayan bir bilgi sistemi kurmayı ve halkın yaratıcılığının geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Choi, 2014, s. 4).

Helling'e göre (2012, s. 165) ideal bir halk kütüphanesi politikası, sahada çalışan profesyoneller ile halk kütüphanelerinin topluma sağladığı faydaları anlayan bir hükümetin beraberce oluşturdukları bir belgedir. Herhangi bir politika kararı ilgili tüm paydaşlardan bilgi toplanarak oluşturulmalıdır. Bu açıdan ulusal halk kütüphanesi stratejisinin hazırlık sürecine ilişkin olarak, paydaş olarak nitelendirdiğimiz uzmanlardan elde ettiğimiz bulguların yurtdışı örnekleri ile benzerlik göstermesi ise ayrıca yöntemin doğruluğunun da bir göstergesidir.

Sonuç ve Öneriler

Elde edilen bulgulara dayanarak aşağıda belirtilen sonuçlara varmak mümkündür:

- Türkiye'de, işlevlerini gerçekleştirmede sorunlar yaşasa da çeşitli dönüşümler geçirerek varlıklarını gelecekte de sürdürecektir olan halk kütüphanelerinin bu işlevlerinde çeşitlilikler yaşanacaktır. Etkileri günümüzde dahi yoğun biçimde görülen ve gelecekte de halk kütüphanelerinin işlevlerini en çok etkileyecek unsurlardan birisi teknolojik gelişmeler olacaktır. Bu etki genel olarak olumlu yönde gerçekleşecektir. Bilgi kaynaklarına erişim, yaşamboyu öğrenim, okuma kültürünü geliştirme ve bilgi okuryazarlığı gibi geleneksel işlevler önemini sürdürürken, sayısallaştırma, içerik oluşturma, e-hizmetler, e-kaynaklar, bilgi kaynaklarına ve hizmetlere 7/24 erişim gelecekte kütüphane hizmetlerinin özünü oluşturacaktır. Yine de bunca teknolojik gelişmeye rağmen halk kütüphanelerinde sosyalleşme ve üçüncü mekân kavramlarının önem derecesi yükselmeye devam edecektir.
- Türkiye'deki halk kütüphaneleri, bilgi toplumu bağlamındaki işlevlerini yerine getirme sürecinde kendisine dayanak oluşturacak ulusal strateji, politika ve sistemden yoksundur.
- Türkiye'de halk kütüphanelerini planlı bir biçimde yönetebilmek, sıkıntıları plan dâhilinde çözmek, sık sık değişen ya da meslek dışından atanan üst yöneticilere süreçler ve hedefler konusunda ipuçları sağlamak, kaynakları verimli kullanmak, kütüphaneleri birbirleriyle eşzamanlı ve bir bütün olarak geliştirmek, vatandaşlarda ve üst düzey karar vericilerde farkındalık yaratmak amaçlarıyla halk kütüphaneleri için ulusal çapta bir stratejiye gerek vardır.
- Türkiye için hazırlanacak bir ulusal halk kütüphanesi stratejisinde personel, binalar, dış ve iç mekânlar ile tefrişat, kullanıcı odaklılık, sürdürülebilir bütçe, zengin bir koleksiyon, tanıtım, teknolojik dönüşüm ve gereksinim analizleri en önemli önceliklerdir. Üçüncü mekân, teknoloji, herkese hizmet sunma gibi kavramlar vizyon ifadelerinde kendine yer bulmuştur. Misyona ifadelerinde ise toplumsal

gelişim, teknoloji odaklılık, doğru ve güvenli bilgi sağlama, okuma alışkanlığı ve sosyalleşmeye katkı gibi işlevler öne çıkmaktadır. Kütüphane kaynakları ve kütüphane kullanım oranlarının yükseltilmesi, kullanıcı sayısının artırılması ve kütüphanelerin vatandaşa tanıtılması en temel hedeflerdir.

- Halk kütüphanelerinin en güçlü yönleri yaygın hizmet ağına sahip olması, gittikçe büyüyen koleksiyon ve bilgi ile ilişkili kurum olmasıdır. Halk kütüphanelerinin en zayıf yönleri kütüphaneler bağlamında personel, bina ve bütçe olup, toplumsal bağlamda ise kütüphanelere duyulan gereksinimin az olmasıdır. Teknoloji ve İnternet, yaşam boyu süren bir olgu olması nedeniyle eğitim gereksinimi ve kütüphanelerin bilgi alanında hizmet sunması en önemli fırsatlardır. Halk kütüphanelerinin varlığına tehdit oluşturacak en önemli olgu ve gelişmeler, İnternet ve teknolojik gelişmeler, teknolojiye uyum sağlayamamak, bütçe kısıtlamaları, hizmete uygun olmayan binalardır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak aşağıdaki öneriler sıralanabilir:

- Türkiye'de halk kütüphaneleri konusunda gerçekleştirilecek çalışmalar ulusal bir stratejiye dayanmalıdır. Bu doğrultuda Türkiye'deki halk kütüphaneleri için bir ulusal halk kütüphanesi stratejisi ve eylem planı hazırlanmalıdır. Bu strateji Türkiye için gelecekte hazırlanacak bir Ulusal Bilgi Hizmetleri Stratejisi'nin de önemli bir bileşeni olarak konumlandırılmalıdır. Ayrıca yerel yönetimlerin ve taşra teşkilatlarının bu strateji doğrultusunda yerel stratejiler oluşturması sağlanmalıdır.
- Ulusal halk kütüphanesi stratejisi Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütmeli, ancak bugünkü yapı itibari ile en üst yönetim organı olan Cumhurbaşkanlığı tarafından sahiplenilmesi sağlanmalıdır.
- Türkiye ulusal halk kütüphanesi stratejisinde halk kütüphanelerinin toplumsal refaha katkı sağlayan temel bir kamu hizmeti olduğu görüşü vurgulanmalı, vizyon cümlesi buna yönelik hazırlanmalıdır. Ulusal halk kütüphanesi stratejisinin en temel amacı halk kütüphanelerinin etkin bir şekilde kullanmasını sağlayarak toplumun sosyal ve ekonomik refahını yükseltmek olmalıdır. Bunların dışında personel, bina dış ve iç mekânları, kullanıcılar, sürdürülebilir bütçe, nitelikli koleksiyon, tanıtım, teknolojik dönüşüme uyum ve gereksinim analizleri en önemli önceliklerdir. Bunlara yönelik iyileştirmeler hedeflenebilir. Hedefler doğrultusunda eylem planı hazırlanmalıdır. İzleme, değerlendirme ve raporlamanın nasıl yapılacağı belirtilmelidir.
- Türkiye için bir ulusal halk kütüphanesi stratejisi hazırlayabilmek için öncelikle halk kütüphaneleri bağlamında bilgi toplumunun özellikleri ve gereksinimleri ayrıntılı olarak analiz edilmelidir. Ardından Türkiye'de eğitim, kültür, bilim politikalarının halk kütüphaneleri ile ilişkisi incelenmelidir. Son olarak alan uzmanlarından oluşan paydaşların görüşlerinden yararlanılmalıdır.

- Türkiye’de, halk kütüphanelerine ilişkin strateji geliştirme süreçlerinde kullanılmak üzere temel veriler elde edilmesi amacıyla sürekli inceleme ve araştırma çalışmaları gerçekleştirilmelidir.
- Geleneksel kütüphane hizmetleri yanında yoğun olarak elektronik hizmetler de sunulmalıdır. Türkiye’de halk kütüphanelerinin sahip olduğu İnternet ve diğer teknolojik olanaklar ile topluma nasıl katkı verebileceği üzerinde yoğunlaşılmalıdır. Halk kütüphaneleri sayısal uçurumu azaltma görevini üstlenmelidir. Kullanıcıların sayısal okuryazarlığını geliştirmek üzere çevrimiçi öğrenme platformları oluşturulabilir, bilgi okuryazarlığı sistemleri kurulabilir. İnternet üzerindeki açığı eğitim kaynakları araştırılıp bunların nasıl kullanılacağı öğretilir. Vatandaşların kamu hizmetlerine elektronik ortamda erişim sağlamalarına yönelik hizmetler sunulabilir. Öğrencilere yönelik kod yazma, web sayfası oluşturma gibi temel eğitimler verilebilir. E-oyunlar, çocuklar için sesli katalog tarama, *makerspace* adı verilen yaratıcı becerileri geliştirme alanları için 3D yazıcılar gibi donanım ve teknolojik olanaklar hizmete sunulabilir. Üyelik, uzaktan erişim, 7/24 erişim vb. çevrimiçi hizmetlere olanak sağlayacak sistemler tasarlanmalı, mevcutlar sürekli gözden geçirilerek süreçler iyileştirilmelidir. İçerik oluşturmak için e-kitap satın alımının yanı sıra sayısallaştırma yoluna gidilebilir. İçerik keşif sistemleri kullanılabilir. Alternatif kaynak ve içerikler sürekli olarak dermelere eklenebilir. Halk kütüphanelerinin, kendi sayısal sunucuları (server) üzerinde kullanıcılarına ücretsiz alanlar sağlamaları yoluyla yeni içerikler oluşturulabilir. Sayısallaştırma tekniklerinden yararlanılmalıdır. Enformasyon altyapısı ve bilgi sistemleri konusunda hem kullanıcıların hem de personelin bilgi ve beceri eksiliği giderilmelidir. Bilgi teknolojilerine dayalı kütüphane hizmetlerinin çeşitlendirilmesi için bilgi teknolojilerinin farklı alanlarında uzmanlaşmış kişiler ile kütüphanecilerin birlikte çalışabildiği ortak platformlar oluşturulmalıdır. Halk kütüphanelerinin sahip olduğu enformasyon altyapısı ve güncel bilgi teknolojileri tüm kütüphanelerde eşzamanlı olarak yaygınlaştırılmalıdır.
- Halk kütüphaneleri üçüncü mekânlar olarak, toplumdaki herkesin rahatlıkla, güven ve konfor içinde yararlanabileceği fiziki alanlara sahip olacak biçimde yeniden tasarlanmalıdır. Kütüphane binaları mimari açıdan kütüphane binası olarak projelendirilmelidir. Yeni kütüphane binası yapımında bölgenin özellikleri ve şehrin dokusuna uyumlu, simgesel tasarımlara öncelik verilmelidir. Çağdaş halk kütüphaneleri birlikte çalışmak ve birlikte üretmek isteyen gençlere uygun alanlar sunmalıdır. Ayrıca çocuklar için oyun ve yaratıcı beceri alanları, gençler için söyleşi alanları ve kafeler gibi alternatif alanlar bulunmalıdır. Engelli kullanıcıların ulaşım ve erişimine uygun tasarlanmalıdır. Şehir içinde merkezi bir yerde konumlandırılmış olmalı, kütüphanenin bilinirliği konusunda çeşitli yönlendirme işaretleri kullanılmalıdır. Kütüphane hizmeti vermeye uygun olmayan binalar kütüphanelere tahsis edilmemelidir. Ancak tarihi ve kültür varlığı niteliğindeki binalar kütüphane olarak tercih edilebilir. Türkiye’de halk kütüphanesi mimarisi konusunda uzmanlığı

artırmaya yönelik olarak, eğitimler, projeler, çalışmalar gerçekleştirilmesi için akademik camia teşvik edilmelidir. KYGM'de halen Kütüphane Planlama Şube Müdürlüğü olarak örgütlenmiş olan birim Kütüphane Planlama Daire Başkanlığı'na dönüştürülebilir.

- Türkiye ulusal halk kütüphanesi stratejisinde personelin niteliği, eğitimi, ücretlendirme gibi konular yer almalıdır. Bilgi toplumuna uyum sağlayabilmek için hem kütüphanecilik alanında hem de diğer alanlarda mesleki uzmanlığa odaklanılmalıdır. Personel sayısının artırılması ve ek mesai ücreti alabilmeleri için kütüphanecilere özel bir çalışma düzeni kurulmalıdır. Bu düzenleme kütüphanecilere özel bir personel rejimi olabileceği gibi kütüphanecinin statüsünün özel olarak düzenlenmesi biçiminde de olabilir. Personel politikasına hazırlık olması açısından toplantılar yapılması, iş süreçlerinin analiz edilmesi, norm kadroların belirlenmesi gerekmektedir. Gerekli niteliğe sahip olmayanlar halk kütüphanelerinde görevlendirilmemelidir. Hizmet içi eğitimler gereksinim analizlerine dayanmalıdır. Teknolojik gelişmeler, sanat ve edebiyat, kullanıcı ile ilişki geliştirmek, telif hakları, yurtdışı iyi uygulama örneklerini deneyimlemek hizmet içi eğitim konuları olarak seçilebilir. Hizmet içi eğitimler konunun uzmanları tarafından verilmeli, üniversiteler ve STK'lar ile iş birliği yapılmalı, gerekiyorsa profesyonel firmalardan destek alınmalıdır. Kullanılacak hizmet içi yöntemi olarak küçük gruplarla, iyi uygulama örneklerinin yerinde görülebildiği, interaktif, belirli periyodlarla tekrar eden, tematik etkinlikler planlanmalıdır. Bilgi profesyonellerine sosyalleşme ve kullanıcılarla iyi iletişim kurabilme becerileri kazandırılmalıdır. Gelecekte bilgi profesyonelleri 21. yüzyıl insanının beceri setlerine sahip hale getirilmelidir. Yabancı dil öğrenme teşvik edilmeli, problem çözme, yaratıcılık, liderlik ve takım çalışması gibi konularda kendilerini geliştirmelerine olanak tanınmalıdır. Sansür, etik, insan hakları, telif konularında olumlu tutum takınmaları için bilgilendirilmelidirler. Kütüphanecilerin okuma kültürünü zenginleştirecek etkinlikler düzenlenmelidir. Katılımcıların motivasyonunu artırıcı uygulamalar yapılabilir. KYGM'de hizmet içi eğitim ile ilgili bir birim oluşturulabilir.
- Halk kütüphanelerine yapılan ulusal yatırımın yükseltilmesi için halk kütüphanelerinin kalkınma planlarına alınması yönünde sürekli çaba gösterilmelidir. Bu açıdan ulusal halk kütüphanesi stratejisi sürdürülebilir bir yatırım için ivedilikle hazırlanıp hayata geçirilmelidir. Halk kütüphanelerine ayrılan yatırım payının da verimli bir biçimde yönetilmesi gerekmektedir. Bu açıdan halk kütüphanesi yöneticilerinin verimli bütçe yönetimi konusunda bilgi ve beceri eksikliği giderilmelidir. Üst düzey karar vericilerin halk kütüphanesi kurumuna olan tutum ve yaklaşımlarının olumlanması amacıyla tüm paydaşların iş birliği ile çeşitli savunuculuk girişimlerinde bulunmak gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde halk kütüphanelerinin ekonomik refaha nasıl katkı sağladığına yönelik araştırma verileri ve halk kütüphanelerine yapılan yatırımlar sonucu oluşan olumlu toplumsal etkilerin analizleri üst düzey karar vericiler ile paylaşılabilir. Örneğin çağdaş biçimde kurgulanmış bir halk kütüphanesinin

topluma sağlayacağı yararları ilişkin raporlamalar yapılabilir. Halk kütüphaneleri ancak sundukları hizmetlerin kalitesini yükselterek ve gereksinimleri karşılayarak toplumsal talebi harekete geçirebilirler.

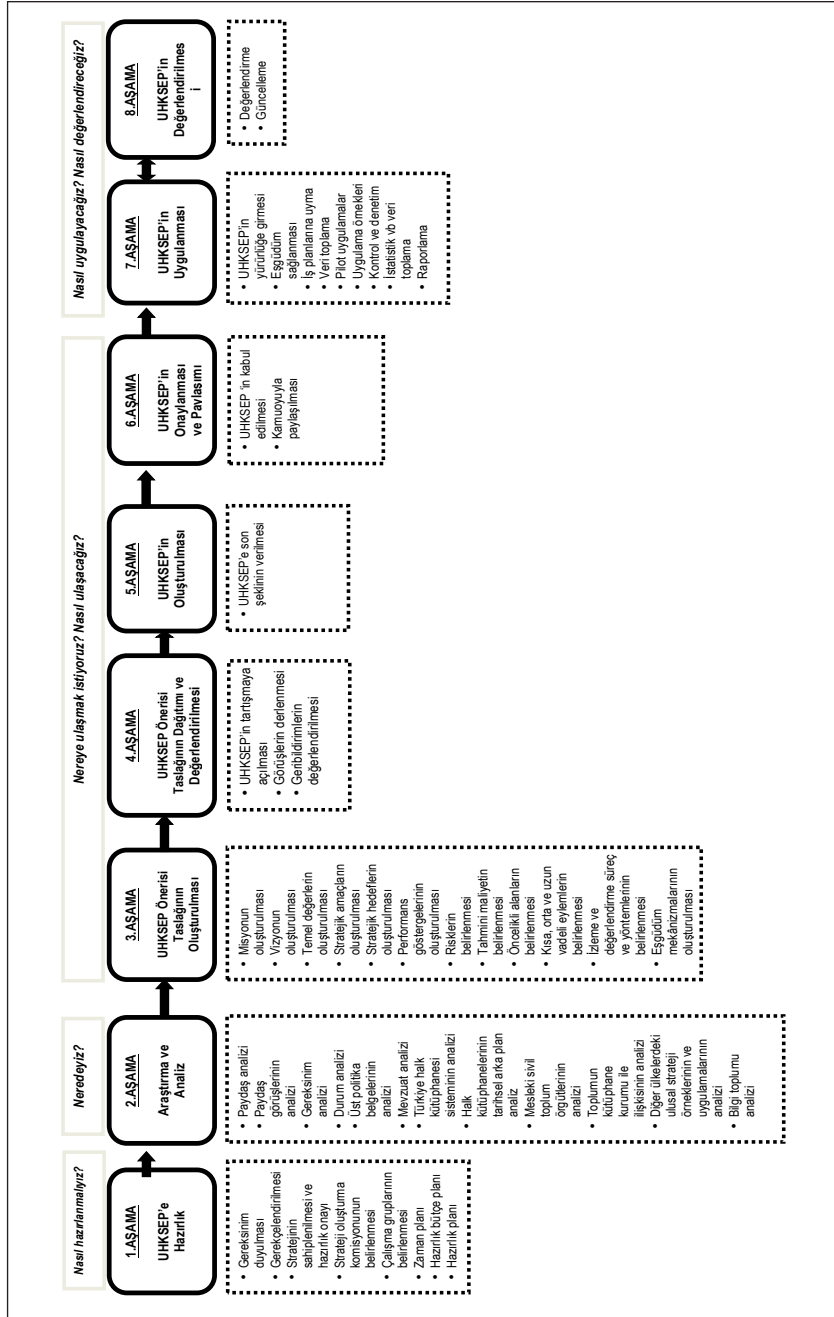
- Türkiye’de çağdaş bir materyal seçim, sağlama ve dağıtım modeli hayata geçirilmelidir. Halk kütüphanesi dermelerinin niceliği ile beraber niteliğine de önem verilmelidir. Model, kullanıcıların bilgi gereksinimlerinin analizi ile başlamalıdır. Materyal sağlama politikaları doğrudan kullanıcı taleplerine odaklanmalıdır. Her halk kütüphanesi hizmete sunacağı yayımları kendisi seçmeli ve sağlamalıdır. Seçim işlemleri mesleki ölçütlere ve kullanıcı gereksinimleri ile taleplerine göre o kütüphanelerde çalışan kütüphaneciler tarafından gerçekleştirilmelidir. Kütüphaneciler etkin bir biçimde yayın dünyasını ve kullanıcı taleplerini incelemelidir. KYGM, yayın bütçesinin merkezden alımlar için ayrılacak pay dışındaki bölümünü nüfus büyüklüklerine göre illere dağıtmalıdır. İller de kendilerine gelen bütçeyi nüfus oranına göre ilçelere vermelidir. Danışma kaynakları, e-kaynaklar gibi bazı yayımlar merkezden belirlenebilir. KYGM konu uzmanları aracılığıyla yeni yayın önerileri hazırlamalı ve bu konuda hizmet içi eğitim vermelidir. Toplu satın almanın indirim avantajı önemli oranlardaysa satın alma işlemleri merkezden topluca yapılabilir. Seçim yapacak personel bu model konusunda hizmet içi eğitimden geçirilmelidir. Halk kütüphanelerine sağlanan yayımların kullanılma ve etki ölçümleri düzenli olarak analiz edilmeli ve yayımlanmalıdır. Hangi yayımların sağlandığı, alınan yayımların hangilerinin ne kadar kullanıldığı belirlenmeden yayın seçim işlemi yapılamaz. Derme geliştirmenin temel ölçütlerinin ekonomiklik ve işlevsellik olduğu unutulmamalı, bu ölçütlere yerellik de eklenmelidir. E-kitap sağlama politikaları kapsamında, farklı modeller incelenerek maliyeti en uygun olanlar seçilmelidir. Açık veriler ya da ücretsiz içerikler ile alternatif elektronik kaynaklar dermelere dâhil edilmelidir. 0-6 yaş grubuna hitap eden kütüphaneler, oyuncak, eğitici setler vb. mutlaka üç boyutlu fiziksel nesnelere sağlamalıdır. Materyal öneri süreçlerine eğitim, sosyolog, pedagog gibi uzmanlar da dâhil edilmelidir. Satın almalarda telif hakları konusunun hukuki bir güvence oluşturması için satın alma dışında, yayıncılardan materyalin ödünç verilmesine de muvafakat ettiklerine dair bir açık beyan alınmalıdır. Alanda uzman olmayan personel nitelikli bilgi kaynağını seçme ve bununla ilişkili diğer işlemler konusunda hizmet içi eğitime tabi tutulmalıdır. Sağlanan materyalin rafa çıkma süresi kısaltılmalıdır. KYGM bünyesinde halen Materyal Sağlama ve Dağıtım Şube Müdürlüğü olarak örgütlenmiş olan birim Materyal Sağlama Daire Başkanlığı’na dönüştürülebilir.
- Halk kütüphaneleri mevzuatı sürekli olarak izlenmeli, uygulamada karşılığı olmayan iş ve işlemler ayıklanmalı, yeni olgu ve hizmetler mevzuata mutlaka dâhil edilmelidir. Mevzuatın uygulanmamasına neden olabilecek bilgi ve beceri eksikliği tespit edilmişse öncelikle bunların giderilmesi gerekmektedir. Merkezi idare mevzuatın gerekliliklerini ortaya koyabilmeleri için kütüphanelere altyapı, bütçe, personel vb.

desteği sağlamalıdır. Mevzuat hazırlama süreçlerinde paydaş görüşleri alınmalı, mutlaka bu görüşlere mevzuatta yeterince yer verilmelidir. Halk Kütüphanesi Kanunu çıkarabilmek için gerek bakanlık düzeyinde gerekse sivil toplum kuruluşları nezdinde girişimlere başlanmalıdır.

- Bir ulusal halk kütüphanesi stratejisinde temel unsur kullanıcıdır. Toplumun gerçekten neye ihtiyacı olduğu, halk kütüphanesinin tanımı ve işlevinin bu ihtiyaç doğrultusunda neye doğru evrilmesi gerektiği belirlenmelidir. Bu bağlamda bu çalışma kapsamındaki en önemli öneri Türkiye çapında halk kütüphaneleri ile bağlantılı olarak gereksinim analizlerinin yapılması olacaktır. Halk kütüphanesi kullanıcılarının gereksinim analizi projelendirilmeli, ayrıca tamamlayıcı olarak halk kütüphanesi yöneticilerinin, kütüphanecilerin ve kütüphaneci olmayan personelin de gereksinim analizleri yapılmalıdır.
- Son olarak ulusal halk kütüphanesi stratejisine sahip olan ile olmayan ülkeler arasında çeşitli endekslerdeki göstergeler arasında istatikselsel olarak anlamlı bir fark olup olmadığına ilişkin bir araştırma gerçekleştirilebilir.

Türkiye'deki Halk Kütüphaneleri için Ulusal Strateji Geliştirme Modeli Önerisi

Bu bölümde yer alan modelin amacı (Şekil 1), bilgi toplumunun parametrelerine uygun amaç ve hedefler doğrultusunda geliştirilecek bir Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi ve Eylem Planı'nın (UHKSEP) hazırlık aşamasında izlenecek süreçleri ortaya koymaktır. Bu model; bilgi toplumu parametreleri, genel strateji geliştirme modelleri, kütüphaneler alanında geliştirilen strateji modelleri, halk kütüphaneleri için geliştirilen ulusal strateji modelleri, bu çalışmanın bulgular bölümünde sunulan ve araştırma kapsamında görüşülen uzmanlardan alınan geribildirimler çerçevesinde geliştirilmiştir. Dolayısıyla, modelin hem teorik (kuramsal) hem de uygulamalara dayalı karma yapıda (teorik-uygulamalı) olduğu söylenebilir. Belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta da burada sunulan model önerisinin bir "**halk kütüphanesi stratejisi eylem planı**" değil, bu politika ya da stratejinin nasıl geliştirilmesi gerektiği sorusuna aşamalı bir yaklaşımla yanıt bulmaya çalışan "**halk kütüphanesi stratejisi HAZIRLAMA MODELİ**" olduğudur. Stratejiler ve bu stratejilerde öngörülen hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilmesi planlanan eylemler ayrı ayrı süreçler sonucu hazırlanabileceği gibi tek bir geliştirme süreci içinde de oluşturulabilirler. Bu konudaki yaklaşımımız halk kütüphaneleri için ulusal strateji geliştirme süreci ile eylem planı oluşturma süreçlerinin bir arada yürütülmesinin doğru olacağı yönündedir. Bu nedenle model önerimizde eylem planı sadece süreç olarak yer almasına rağmen modelimiz Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi ve Eylem Planı olarak adlandırılmıştır.

Şekil 1. Türkiye Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi Geliştirme ve Uygulama Modeli

Şekil 1'de yer alan aşamaları ve bunlara ilişkin önemli bazı noktaları kısaca açıklamak gerekirse;

1.AŞAMA: UHKSEP'e Hazırlık: Halk kütüphanesi alanında ulusal çapta bir stratejiye gereksinim duyulması sonucu, strateji gerekliliği ilgili kurumlar tarafından gündeme getirilir. Böylece UHKSEP'in hazırlık aşaması başlar. Kabul edilme genellikle bir Onay prosedürü gerektirir. Bu nedenle öncelikle 'Onay'lanacak bir hazırlık planı (belgesi) oluşturulur. Bu planda halk kütüphanelerine ilişkin ulusal bir stratejiye olan gereksinim açıkça belirtilir. Gerekçelerin ortaya konması, strateji gereksininin sorumlu ve yetkili kişi ve birimlerce kabul görmesi ve sahiplenilmesini sağlaması açısından önceliklidir. Strateji ile elde edilmesi beklenen olası yararlar anlatılır. Süreçlerde görev alacak çalışma grupları ile UHKSEP'i oluşturacak üst komisyonun kimlerden oluşacağı belirtilir. Ayrıca içerikte hazırlık süreci için öngörülen bir bütçe ve zaman planı yer alır.

2.AŞAMA: Araştırma ve Analiz: Hazırlık aşaması tamamlandıktan ve onay alındıktan sonra stratejinin temel dayanaklarının ortaya konulması için araştırma ve analiz aşamasına geçilir. Analiz aşamasında halk kütüphanelerinin hem mevcut hem de potansiyel performansına yönelik analizler gerçekleştirilir. Paydaş analizi yapılarak, strateji süreçlerinde katkı alınabilecek halk kütüphanesi kurumunun paydaşları belirlenir. En önemli analizlerden biri gereksinim analizidir. Günümüzde hangi sektörde olursa olsun gereksinime dayalı hazırlanmayan bir strateji ve planın işleme mümkün değildir. Gereksinim analizleriyle; toplumun kütüphaneden beklentileri, personelin kurumdaki beklentileri ve yöneticilerin personelden beklentileri ayrı ayrı öğrenilmeye çalışılır, hedeflere ilişkin ipuçları elde edilir. Diğer önemli analiz ise mevcut durum analizidir. Bu süreçte SWOT analizi uygulanır, halk kütüphanelerinin güçlü ve zayıf yönleri ile sahip oldukları fırsatlar ve karşı karşıya kaldıkları tehditler ortaya konulur. Ayrıca politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, yasal ve çevresel analizler de gerçekleştirilir. Türkiye'deki halk kütüphanesi sisteminin bina, koleksiyon, personel, bütçe, kullanıcı gibi ana unsurları ve sunulan hizmetler ayrıntılı olarak irdelenir. Türkiye'deki üst politika belgelerinin halk kütüphaneleri ile ilişkisi analiz edilerek kamu kesiminin halk kütüphanelerine bakışı ve halk kütüphanelerinin konumu belirlenir. Doğrudan ve dolaylı olarak halk kütüphaneleri ile ilgili mevzuat incelenir. Mevzuatın aksayan yönleri ve güncelleme yapılması gereken alanlar ortaya konulur. Ayrıca Türkiye'de halk kütüphanelerinin tarihsel arka planı, mesleki sivil toplum örgütlerinin rolü ve katkısı, toplumun kütüphane kurumu ile ilişkisi, kütüphanelerin sahip oldukları bilişim altyapısı irdelenir. Dünyada halk kütüphanesi alanında açıklanmış ve hayata geçirilmiş ulusal halk kütüphanesi stratejisi örnekleri analiz edilir. Yine bu aşamada Türkiye'nin ulaşmaya çalıştığı yeni toplumsal aşama olarak bilgi toplumunun paradigma ve parametreleri analiz edilerek, halk kütüphanelerinin hangi işlevleri ile bilgi toplumunda yer alacağı ve ona katkı sağlayacağı araştırılır.

3.AŞAMA: UHKSEP Önerisi Taslağının Oluşturulması: Halk kütüphanelerine ilişkin analizler tamamlandıktan sonra üçüncü aşama olan UHKSEP önerisi çerçeve

taslağının oluşturulması aşamasına geçilir. Öncelikle vizyon ve misyon bildiregeleri hazırlanır. Misyon basamağında, halk kütüphanelerinin varoluş sebebi, kimlere hizmet sunduğu, hangi ihtiyaçları karşıladığı ve hizmetlerini ne şekilde sunduğu açıklanır. Vizyon basamağında halk kütüphanelerinin geleceği sembolize edilir. Vizyon bildirimini, stratejik planın kapsadığı zaman diliminin de ötesinde, uzun vadede halk kütüphanelerinin konumlandırılmak istendiği yeri yansıtacak bir şekilde belirlenir. Kurumsallaşmayı sağlayarak uzun vadede başarıya ulaşmanın gereklerinden birisi temel değerleri belirlemektir. Halk kütüphanelerinin temel değerlerine ilişkin felsefeyi ortaya koymanın amacı Türkiye'deki halk kütüphanelerinin bilgi toplumuna katacağı değer anlaşılmaya yardımcı olmaktır. Temel değerler, karar alıcıların idareyi yönetirken bağlı kalacakları inançları ve çalışma felsefesini yansıtır. Personele yönelik değerler; kütüphane yönetimi ile hizmet süreçlerine ilişkin değerler ve kütüphane hizmetlerinin kalitesiyle ilgili değerler olmak üzere, kurumsal kültürü yansıtan, misyon ve vizyon ile ilişkilendirilebilecek temel değerler kümesi oluşturulur. Ardından belirlenen vizyona ulaşmak için neler yapılacağı planlanır. Analizler sonucunda ortaya çıkan gereksinimlere bakılır. Stratejik amaçlar, bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik stratejik hedefler, belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşıldığının ortaya konulmasında kullanılacak performans göstergeleri (ölçütler), stratejik hedeflere nasıl ulaşılacağını gösteren kararlar, her bir hedefe ilişkin riskler, hedeflerin plan dönemi için tahmini maliyeti ve belirlenen hedeflerden hangilerine öncelik verileceği belirlenir. Stratejik amaçlar, ulusal halk kütüphanesi stratejisinin uygulanmasıyla elde edilecek en genel sonuçların kavramsal ifadesidir. Stratejik amaçlar vizyona ulaşmayı ve misyonunun gerçekleştirilmesini destekleyecek nitelikte olmalıdır. Strateji ile ulaşmak istenen genel amaçlar ile bina, personel, koleksiyon, bütçe, kullanıcı, mevzuat, BİT altyapısı, İnternet ve teknoloji etkinlikleri, içerik oluşturma, sayısallaştırma, geleneksel ve yenilikçi hizmetler, mesleki savunuculuk gibi konulardaki hedefler açıklanır. Performans göstergeleri, ölçülebilirliğin sağlanması için miktar ve zaman boyutunu içerecek şekilde belirlenir. Hedefler, faaliyetler ve projeler aracılığıyla uygulamaya geçirileceğinden bu noktada eylem planı hazırlanır. Strateji belgesi taslağının eylem planı bölümünde stratejik planının uygulanmasına yönelik faaliyetler, bu faaliyetlerden sorumlu birimler ile bu faaliyetlerin başlangıç ve bitiş tarihleri belirlenir. Eylemler somut ve hedefle doğrudan ilgili olmalıdır. Süreçler, çalışma grupları ve eylemler arasında eşgüdümün nasıl sağlanacağı, yine bu aşamada belirlenir. Risk analizi ile hedeflerin gerçekleşmesinin önündeki engeller baştan tespit edilerek önlem alınır ve stratejik planın uygulama etkinliği artar. İzleme ve değerlendirme yöntemleri belirlenir ve stratejik hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının nasıl kontrol edileceği ortaya konulur. Taslak oluşturulurken bilgi toplumu parametrelerinden, genel strateji geliştirme modelleri ile kütüphaneler alanındaki strateji modellerinden ve alan uzmanlarının görüşlerinden yararlanılır.

4.AŞAMA: UHKSEP Önerisi Taslağının Değerlendirilmesi: Dördüncü aşamada, hazırlanan UHKSEP önerisi taslağı, paydaşların görüşlerine sunulacak tartışmaya açılır. Geribildirimlerin alınacağı toplantı, seminer, görüşme gibi etkinlikler düzenlenir.

Ulusal halk kütüphanesi stratejisi oluşturulurken paydaş görüşlerinin derlenmesi son derece önemlidir. Çünkü ulusal halk kütüphanesi stratejisi paydaşlarla gerçekleştirilen değerlendirmelere dayalı bir vizyon belgesidir. Herhangi bir politika kararı ilgili tüm paydaşlardan bilgi toplanarak oluşturulur. Uygulayıcılar kurumun paydaşlarının ne istediklerini bilirlerse planlama süreçlerinde onların ihtiyaçlarını daha iyi temsil edebilirler.

5.AŞAMA: UHKSEP'in Oluşturulması: Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi ve Eylem Planı taslağı, paydaşlar tarafından değerlendirildikten ve görüş ve öneriler derlendikten sonra revize edilir. Böylece son biçimi tamamlanan UHKSEP, onaylanmak üzere yetkili makama sunulur.

6.AŞAMA: UHKSEP'in Onaylanması ve Paylaşımı: Altıncı aşama, UHKSEP'in yetkili makamlarca onaylandığı aşamadır. UHKSEP'in mümkün olan ilgili en üst yönetim birimi tarafından resmi olarak kabul edilmesi /onaylanması sağlanmaya çalışılır. Bu aşamada Ulusal Halk Kütüphanesi Stratejisi ve Eylem Planı uygulanmak üzere resmi olarak kabul edilir ve yayınlanır. Kabul edilen strateji başta halk kütüphaneleri ve paydaşları olmak üzere kamuoyuna açıklanır.

7.AŞAMA: UHKSEP'in Uygulanması: Ulusal halk kütüphanesi stratejisini uygulama aşamasında üst yönetim, çalışma grupları ve halk kütüphaneleri eşgüdüm halinde çalışır. Yönetim tarafından alınacak kararlar, yapılacak düzenlemeler ve bunlara bağlı uygulamalarda strateji belgesinin amaç ve hedefleriyle uyum gözetilir. Proje ve faaliyetlerde iş planlarına uygun davranılır. Önceden hazırlanan uygulama örnekleri halk kütüphaneleri ile paylaşılır. Pilot uygulamalar gerçekleştirilir. Uygulama süresince istatistiki ve diğer veriler toplanır. UHKSEP'in uygulama sürecini izlemek üzere kurul, komisyon, çalışma grubu gibi yetkili bir birim oluşturulabilir.

8.AŞAMA: UHKSEP'in Değerlendirilmesi: Ulusal halk kütüphanesi stratejisinin değerlendirilmesi aşamasında, uygulama süresince toplanan istatistiki ve diğer veriler düzenli olarak değerlendirilir. Faaliyetler sonucunda elde edilen bilgiler kullanarak stratejik plan gözden geçirilir. Gerekli görülen durumlarda stratejik planın güncellenmesine karar verilebilir.

Kaynakça

- Akdemir, A. (1992). *AT işletmeleriyle bütünleşmede teknolojinin stratejik yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Alkan, N. (1997). Üniversite kütüphaneleri ve ulusal bilgi politikası. *Türk Kütüphaneciliği*, 11(3), 233-252. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1044/1043> adresinden erişildi.
- Alpay Aslan, S. (2009). 2023 Türkiye vizyonu, halk kütüphanesi politikaları ve Çemişgezek: Batı ülkeleri ve Türkiye halk kütüphanelerinin işlevsel açıdan bir karşılaştırması. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(1), 169-200. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/464/455> adresinden erişildi.

- Altay, A. ve Todorova, T. (2016). Bilgi toplumuna geçiş sürecinde Türkiye’de ve Bulgaristan’da halk kütüphaneleri: Karşılaştırmalı bir araştırma. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(2), 1-28. doi: 10.7827/TurkishStudies.8823
- American Library Association [ALA]. (2015). *A National Policy Agenda For Libraries: The policy revolution! Initiative*. <http://www.ala.org/advocacy/sites/ala.org/advocacy/files/content/pdfs/NPAforLibraries1.pdf> adresinden erişildi.
- Aslan, S. (1997). Ulusal bilgi politikası sorunsalına pragmatik bir yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 11(3), 208-216. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1041/1040> adresinden erişildi.
- Atılğan, D. (2004). Yeniden yapılanmaya doğru halk kütüphaneleri. İ. Dağdelen, H. Türkmen ve N.Ul (Yay. Haz.). *Nail Bayraktar’a Armağan* içinde (ss. 18-24). İstanbul: Atatürk Kütüphanesi Müdürlüğü.
- Australian Library and Information Association [ALIA]. (2018). *ALIA Australian Public Library Alliance National strategy and action plan 2015-2018: reviewed and updated July 2017*. <https://www.alia.org.au/sites/default/files/2017-07-06%20National%20Strategy%20reviewed%20and%20updated.pdf> adresinden erişildi.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28. <http://www.deuhyoedergi.org/index.php/DEUHYOED/article/download/207/221> adresinden erişildi.
- Bulgun, B. (2003). Avrupa Birliği bilgi ve kültür politikaları içinde kütüphanelerin rolü. *Bilgi Dünyası*, 4(2), 192-212. doi: 10.15612/BD.2003.506
- Choi, E. (2014). Library policy in the Republic of Korea: second library development strategic plan. *Alexandria*, 25(3), 3-16. doi:10.7227/ALX.0030
- Department for Culture, Media and Sport. (2003). *Framework for the future: Libraries, learning and information in the next decade*. http://www.healthlinklibraries.co.uk/pdf/Framework_for_the_Futures.pdf adresinden erişildi.
- Department of the Environment and Local Government. (1998). *Branching out: a new public library service*. Dublin: Stationery Office.
- Department of the Environment, Community and Local Government. (2013). *Opportunities for all - the public library as a catalyst for economic, social and cultural development: A strategy for public libraries 2013-2017*. http://www.lgma.ie/sites/default/files/public_libraries_strategy_2013_2017.pdf adresinden erişildi.
- European Bureau of Library, Information and Documentation Associations [EBLIDA]- National Authorities of Public Libraries in Europe [NAPLE]. (2010). *Repositioning European public libraries*. ECEI10 “Delivering Digital Europe in Public Libraries”, 20-21 September 2010, Brussels, Workshop “European policy for public libraries: What will it say, what can it do?”. http://www.eblida.org/News/PositionsOnPublicLibrariesECEI10_20100901.pdf adresinden erişildi.

- European Parliament's Committee on Culture and Education. (2016). *Research for CULT committee: Public libraries – their new role (Workshop documentation)*. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585882/IPOL_STU\(2016\)585882_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585882/IPOL_STU(2016)585882_EN.pdf) adresinden erişildi.
- Fraenkel, J. R., Wallen, E. N. ve Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. New York: Mc Graw Will. https://saochhengpheng.files.wordpress.com/2017/03/jack_fraenkel_norman_wallen_helen_hyun-how_to_design_and_evaluate_research_in_education_8th_edition_-_mcgraw-hill_humanities_social_sciences_languages2011.pdf adresinden erişildi.
- Helling, J. (2012). *Public libraries and their national policies: International case studies*. Oxford, UK: Chandos Publishing.
- İzlem. (2019). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Kamu idareleri için stratejik planlama kılavuzu 3. sürüm*. http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/VrIIQ+Kamu_Idareleri_Icin_Stratejik_Planlama_Kilavuzu.pdf adresinden erişildi.
- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, *T. C. Resmî Gazete* (25326, 24 Aralık 2003). <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5018.pdf> adresinden erişildi.
- Karadeniz, Ş. (2016). Kütüphane Hizmet Esasları Genelgesi'nin Ankara'daki halk kütüphanesi hizmetleri kapsamında değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(4), 725-745. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2733/2693> adresinden erişildi.
- Karadeniz, Ş. (2019). *Türkiye'deki halk kütüphanesi sisteminin değerlendirilmesi ve bir ulusal halk kütüphanesi stratejisi önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/22142> adresinden erişildi.
- Karadeniz, Ş. ve Yılmaz, B. (2016). Türkiye'nin 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı'nda kütüphane kurumuna yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(1), 59-83. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2613/2602> adresinden erişildi.
- Keseroğlu, H. S. (1989). *Halk Kütüphanesi Politikası ve Türkiye Cumhuriyeti'nde durum*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.
- Keseroğlu, H. S. (2004) Türkiye'de siyasal işleyişin halk kütüphanelerine etkisi üzerine bir deneme. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(3), 301-309. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/177/172> adresinden erişildi.
- Keseroğlu, H. S. (2016) Politics and public libraries in the Republic of Turkey. *Library Trends*, 65(2), 180-197. doi 10.1353/lib.2016.0030
- Krefting, L. (1991). Rigor in qualitative research: the assessment of trustworthiness. *The American Journal of Occupational Therapy*, 45(3), 214-222. doi: 10.5014/ajot.45.3.214
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2015). *Kültür ve Turizm Bakanlığı 2015-2019 dönemi stratejik planı*. <http://sgb.kulturuzturizm.gov.tr/Eklenti/39219,stratejik-plan-2015-2019v3pdf.pdf?0> adresinden erişildi.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı*. <https://sgb.ktb.gov.tr/TR-139754/stratejik-plan.html> adresinden erişildi.

- Kütüphan-e Türkiye. (2014). *Türkiye’de bilgi toplumuna dönüşüm çabaları ve sonuçları değerlendirme raporu*. <http://docplayer.biz.tr/29222-Kutuphan-e-turkiye-planlama-ve-pilot-uygulamaprojesi-turkiye-de-bilgi-toplumuna-donusum-cabalari-ve-sonuclari-degerlendirme-raporu.html> adresinden erişildi.
- Levien, R. E. (2011). *Confronting the future: Strategic visions for the 21st century public libraries*. Washington, D.C.: ALA Office for Information Technology Policy. http://www.ala.org/advocacy/sites/ala.org/advocacy/files/content/advleg/pp/pub/policy/confronting_the_futu.pdf adresinden erişildi.
- Lison, B. (2016). The new role of public libraries in local communities. Research for CULT committee: Public libraries – their new role (Workshop documentation). *Brussels: European Parliament’s Committee on Culture and Education* içinde (s. 1-48). [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585882/IPOL_STU\(2016\)585882_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585882/IPOL_STU(2016)585882_EN.pdf) adresinden erişildi.
- Local Government New Zealand. (2012). *Public libraries of New Zealand: A strategic framework 2012 – 2017*. <https://lianza.org.nz/public-libraries-strategic-framework-2012-2017> adresinden erişildi.
- Methven, M. ve Hanlon, G. (2015). *The case for a national strategy for public libraries*. http://scottishlibraries.org/media/1143/case_for_a_national_public_library_strategy_final1.pdf adresinden erişildi.
- Ministry of Culture of the Czech Republic. (2017). *The strategy for the development of libraries in the Czech Republic for 2017–2020*. <http://ipk.nkp.cz/docs/TheStrategy20172020.pdf> adresinden erişildi.
- Ministry of Culture, Sports and Tourism. (2018). *Second Library Development Plans (2014-2018)*. http://www.mcst.go.kr/web/s_data/deptData/deptDataView.jsp?pMenuCD=0417000000&pSeq=487&pCurrentPage=1&pTypeDept=&pSearchType=01&pSearchWord=# adresinden erişildi.
- Ministry of Education, Department for Culture, Sport and Youth Policy. (2003). *Library strategy 2010: policy for acces to knowledge and culture*. Helsinki: Culture and Media Division of the Department for Cultural, Sport and Youth Policy at the Ministry of Education.
- Ministry of Education, Department for Culture, Sport and Youth Policy. (2009). *Finnish public library policy 2015: National strategic areas of focus*. Helsinki: Yliopisto. <http://julkaisut.valtioneuvo.fi/bitstream/handle/10024/76689/opm31.pdf> adresinden erişildi.
- Network for Information and Digital Access [NIDA]. (2011). *Supporting societies’ needs: A model framework for developing library policy: Case study - Namibia in a knowledge based economy: A renewed policy towards vision 2030*. www.nida-net.org/documents/3/namibia_final_1.pdf adresinden erişildi.
- Network for Information and Digital Access [NIDA]. (2012). *Supporting societies’ needs: A model framework for developing public library policy*: https://nida-net.org/documents/6/public-libraries_final__1.pdf adresinden erişildi.
- Network for Information and Digital Access [NIDA]. (2017). *National Policy*. <http://www.nida-net.org/tr/activities/national-policy/> adresinden erişildi.

- Northern Ireland Library Authority (2016). *Corporate plan 2016 – 2020 and annual business plan 2016/17*. <http://www.librariesni.org.uk/AboutUs/OurOrg/Corporate%20Plans/Libraries%20NI%20Corporate%20Plan%202016%20and%20Business%20Plan%202016%2017%20approved%20by%20DFC%20July%202016.pdf> adresinden erişildi.
- Norwegian Ministry of Culture. (2015). *National strategy for libraries 2015–2018: the central government's tasks and responsibilities regarding the development of the public libraries*. <https://bibliotekutvikling.no/content/uploads/2016/09/LibraryStrategy-EnglishVersion.pdf> adresinden erişildi.
- Onat Öz, Z. (1997). *Toplumsal değişme sürecinde halk kütüphanelerinin yeri ve yeniden organizasyonu için bir model önerisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. <http://bbytezarsivi.hacettepe.edu.tr/jspui/handle/2062/571> adresinden erişildi.
- Polat, C., Akkaya, M. A. ve Binici, K. (2015). 07 Haziran 2015 Türkiye genel seçimleri parti bildirgelerinde bilgi ve belge yönetimi ve kütüphanecilik. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(2), 296-308. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/807877> adresinden erişildi.
- Politika. (2019). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Priestley, C. (2012). *Supporting knowledge-based societies: Developing national policy for libraries*. 78th IFLA General Conference and Assembly, 1-9. <http://conference.ifla.org/past-wlic/2012/140-priestleyen.pdf> adresinden erişildi.
- Scottish Library and Information Council. (2015). *Ambition and opportunity: A strategy for public libraries in Scotland 2015-2020*. <http://scottishlibraries.org/advice-guidance/the-national-strategy-for-public-libraries/> adresinden erişildi.
- Soysal, Ö. (1997). Yasa olgusu ve kütüphane kurumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 11(2), 88-95. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1014/1016> adresinden erişildi.
- Toplu, M. (1999). Türkiye'de ulusal enformasyon ve bilim politikalarında yaklaşımlar. *Türk Kütüphaneciliği* 13(4), 335-362. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/896/889> adresinden erişildi.
- Welsh Government. (2011). *Libraries inspire: The strategic development framework for Welsh libraries 2012-16*. <https://libraries.wales/wp-content/uploads/2016/02/LibrariesInspireE.pdf> adresinden erişildi.
- Wonsun, L. (2014). National Information and Library Policy Special Interest Group (NILP SIG). *Alexandria*, 25(3), 1-2. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.7227/ALX.0025> adresinden erişildi.
- Yılmaz, B. (1997). Ulusal bilgi politikası kuramsal bir yaklaşım. B. Yılmaz (Yay. Haz.). *33.Kütüphane Haftası bildirileri* içinde (s. 22-30). Ankara: TKD.
- Yılmaz, B. (2005). Türkiye'de kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması süreci ve halk kütüphaneleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(1), 56-77. [http://yunus.hacettepe.edu.tr/~byilmaz/byilmaz/turkkutuphaneciligi19\(1\)56-77.doc](http://yunus.hacettepe.edu.tr/~byilmaz/byilmaz/turkkutuphaneciligi19(1)56-77.doc) adresinden erişildi.
- Yılmaz, B. (2010). Türkiye'nin bilgi toplumu politikasında kütüphane kurumuna yaklaşım. *Bilgi Dünyası*, 11(2), 263-289. doi: <https://doi.org/10.15612/BD.2010.238>

Yılmaz, B. ve Akman, İ. (2005). *Yerel yönetimler ve halk kütüphaneleri: Almanya örneği ve Türkiye üzerine bazı değerlendirmeler.* [http://www.bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/dosyalar/bilgiuniversitesikonferans2005mayis%20\(1\).pdf](http://www.bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/dosyalar/bilgiuniversitesikonferans2005mayis%20(1).pdf) adresinden erişildi.

Yılmaz, B. ve Dalkıran, Ö. (2012). Türkiye'nin bilim-teknoloji politikalarında kütüphane kurumuna yaklaşım. *Bilgi Dünyası*, 13(1), 57-81. doi: <https://doi.org/10.15612/BD.2012.168>

EK 1: GÖRÜŞME SORULARI¹

1. Halk kütüphaneleri gelecekte de var olacak mıdır?
2. Bilgi toplumunda yaşanan hızlı değişim sizce halk kütüphanelerini nasıl etkiliyor?
3. Halk kütüphanelerinin bu değişime ayak uydurması için tedbir alması gerekli midir?
4. Halk kütüphaneleri, mevcut işlevlerini yerine getirebiliyor mu?
5. 'Türkiye'deki halk kütüphaneleri, bilgi toplumu bağlamındaki işlevlerini yerine getirme sürecinde kendisine dayanak oluşturacak ulusal strateji, politika ve sistemden yoksundur' biçiminde bir önermeye karşı görüşünüz nedir?
6. Halk kütüphanelerinin geleceğine ilişkin projeksiyonlar ancak bilgi toplumunun paradigma ve parametrelerinin en iyi biçimde ortaya konulması ile mümkün olabilecektir. Bu görüşe katılır mısınız?
7. Türkiye için bir ulusal halk kütüphanesi stratejisi ortaya koyabilmek için Türkiye'deki toplumsal yapının özellikleri ve Türkiye'de eğitim, kültür, bilim politikalarının halk kütüphaneleri ile ilişkisi de mutlaka incelenmelidir. Bu görüşe katılır mısınız?
8. Sizce Türkiye'de halk kütüphaneleri konusunda ulusal çapta bir strateji oluşturmaya gerek var mıdır?
9. Stratejiye dâhil edilmesi gereken halk kütüphanelerine ilişkin öncelikli alanlar neler olmalıdır?
10. Bir ulusal halk kütüphanesi stratejinin ana hedefleri ne olmalıdır?
11. Gelecekte halk kütüphanelerinin çerçevesini oluşturacak temel anahtar kavramlar ve gelişmeler neler olabilir?
12. Halk kütüphanelerinin bilgi toplumu bağlamında yeni vizyonu ve misyonu ne olmalıdır?
13. Halk kütüphanelerinin mevcut güçlü ve zayıf yönleri ile gelecekteki fırsat ve tehditler neler olabilir?

1 Tez çalışmasında 28 soru sorulmuş olup (bkz. Karadeniz, 2019), EK-1'de sadece bu makale hazırlanırken kullanılan 13 görüşme sorusuna yer verilmiştir.

Bilgi Dünyası: Bir Düşünceden Bilimsel Dergiye (1998-2013)

Information World: From a Thought to a Scientific Journal (1998-2013)

Aytaç YILDIZELİ, Hatice Kübra BAHŞİŞOĞLU

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için/ To cite this article:

Yıldızeli, A. ve Bahşişoğlu, H. K. (2020). Bilgi Dünyası: Bir düşünceden bilimsel dergiye (1998-2013). *Bilgi Dünyası*, 21(2), 351-364. doi: 10.15612/BD.2020.582

Makale türü / Paper type: Görüşler / *Opinions*

Doi: 10.15612/BD.2020.582

Geliş Tarihi / Received: 18.12.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 24.12.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

Bilgi Dünyası: Bir Düşünceden Bilimsel Dergiye (1998-2013)

Aytaç YILDIZELİ*, Hatice Kübra BAŞŞİŞOĞLU**

Öz

Türkiye’de kütüphanecilik ve bilgi belge yönetimi alanında özgün ve derleme yazıları içeren iki mesleki ve bilimsel dergi yayımlanmaktadır. Bu dergilerden birisi olan Bilgi Dünyası bu alanda bir eksikliği tamamlamak düşüncesi ile hakemli bir dergi olarak 1998 yılında hazırlık çalışmalarına başlamıştır. Bu yazıda, fikrin çıkışından itibaren ilk on beş yıl içinde derginin yayına başlaması, gelişmesi ve yaygınlaşması ile ilgili önemli aşamaları özetlenmiştir. Ayrıca aynı sürede görev yapan editör ve yardımcı editör tarafından bilimsel yayıncılıkla ilgili yaptıkları çalışmalar, kişisel deneyimler ve yaşadıkları zorluklarla birlikte öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Bilgi Dünyası, hakemli dergiler, bilimsel yayıncılık, editörlük, yayıncılık sorunları.

* Bilgi Dünyası 2009-2013 Baş Editörü

** Sorumlu Yazar, Dr., Bilgi Dünyası 2009-2013 editörü, hkubra@windowslive.com

Information World: From a Thought to a Scientific Journal (1998-2013)

Aytaç YILDIZELİ*, Hatice Kübra BAHŞIŞOĞLU**

Abstract

Two professional and scholarly journals containing original and review articles in the field of librarianship and information management are published in Turkey. Bilgi Dünyası, which is one of these journals, was started its preparatory studies as a refereed journal in 1998 with the idea of fulfilling a need in this field. In this article, the important stages of publishing this journal during the first fifteen years covering its development and dissemination are summarized. In addition, the editor and associate editor working in the same period of the journal provided suggestions along with their studies, personal experiences and difficulties about scientific publishing.

Keywords: *Information World, pre review journals, scientific publishing, editorships, publishing problems.*

* Information World 2009-2013 Ex-editor-in-chief

* Corresponding Author, Dr., Information World 2009-2013 Ex-editor, hkubra@windowslive.com

Giriş

Bir bilim alanında bilginin üretilmesi ve yayılması için önemli araçlardan birisi süreli yayınlardır. Ülkemizde kütüphanelerde ve bilgi merkezlerinde bilgi teknolojisi uygulamalarının giderek yaygınlaşması ve bilimsel iletişimin öneminin artması; bunun yanı sıra yükseköğretim sistemimizdeki akademik terfilere ilişkin kurallar, bilimsel yayınlara özellikle makale yazımına olan ilgiyi yükseltmektedir. Genelde görülen bu ilgiye rağmen kütüphanecilikte, günümüzdeki ifadesiyle bilgi ve belge yönetimi alanında, ülkemizde düzenli yayınlanan tek dergi Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni (1952-1986) yeni adıyla Türk Kütüphaneciliği (1987-) (Türk Kütüphaneciler Derneği, 2020) olmuştur.

Bu yazıda alandaki diğer meslek örgütü dergisi olan Bilgi Dünyası'nın düşünce aşamasından itibaren ilk onbeş yılında yapılan çalışmalar ve gerçekleşen gelişmeler özetlenmiştir. Ayrıca bilimsel bir dergi için özellikle editörlüğe yeni başlayanların karşılaştıkları sorunları, bunların nasıl aşıldığı hakkında edinilen deneyimler de aktarılmıştır.

Bilgi Dünyası Fikrinin Doğuşundan İtibaren İlk 15 Yılı

Kütüphanecilik ve bilgibilim alanında çalışan akademisyenleri, kütüphanecileri, yöneticileri, öğrencileri ve diğer paydaşları üniversite ve araştırma kütüphaneleri bağlamında ortak bir hedefe yönelik olarak bir araya getirmek, iş birliği olanakları yaratarak hizmetler üretmek misyonu ile 1991 yılında kurulan Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK)'nin amaçlarının ilk maddesi kütüphanecilik ve bilgi bilim alanında yapılan ulusal ve uluslararası araştırma, çalışma ve gelişmeleri izlemektir (ÜNAK, 2020). Ancak bu amaca hizmet edebilecek bir süreli yayın çıkarılması ile ilgili dernek tüzüğünde her hangi bir ifade ise yer almamıştı.

Bir dergi yayınlamaya ilişkin ilk fikir, Prof. Dr. Nilüfer Tuncer ile ÜNAK Başkanı Adile Günden'in bir sohbetinde, dernek olarak enformasyon ağırlıklı bilimsel bir dergi çıkarılmasının gerekliliği üzerine konuşmadan çıkmıştır. Adile Günden dernek amacına da uyan bu öneriyi önemseyerek ÜNAK Yönetim Kuruluna getirmiş ve 1998 yılı başlarında yeni bir bilimsel dergi için çalışmalara başlanmıştır. Hazırlık için yönetim kurulu üyesi Necip Erol Olcay yetkilendirilmiş, Hacettepe ve Ankara Üniversiteleri Kütüphanecilik Bölümlerinden akademisyenler davet edilerek görüşleri alınmış ve yayımlanacak yazılara ilişkin telif ücretleri ödemeleri konusu araştırılmıştır. Sonuç olarak aynı yıl Eylül ayında Bilgi Dünyası adı ile bir derginin çıkarılması, duyuru ve yazışmalar için logo tasarlanması, kağıt ve antetli zarfların basılması ve ödemelerinin yapılması kararları alınmıştır. Nihayet Bilgi Dünyası'nın yayını için Emniyet Müdürlüğünden izin ve Kültür Bakanlığından ISSN alınması için yasal başvuruları yapılmıştır.

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği'nin resmi yayın organı olarak Bilgi Dünyası (BD), dernek üyelerine ücretsiz dağıtılan ve Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez hakemli ve uluslararası bilimsel bir dergi niteliğinde 2000 yılında yayına başlamıştır. Yayın politikası olarak üniversite ve araştırma kütüphaneleri ağırlıklı olmak üzere bilgi ve belge yönetimine ilişkin sorunları inceleyen ve çözüm önerileri sunan Türkçe ve İngilizce özgün makalelerin yanı sıra, kişisel görüşler, kitap eleştirileri, haberler ve mesleki toplantı duyurularını içeren bir içerik planı belirlenmiştir.

Derginin Nisan 2000 tarihli ilk sayısı için yayın sorumluluğu Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr.¹ Mehmet Emin Küçük'e verilmiştir. Küçük ve Yayın Kurulu üyeleri Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünden Yrd. Doç. Dr. Oya Gürdal ve Yrd. Doç. Dr. Fahrettin Özdemirci, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünden Doç. Dr. Serap Kurbanoglu, Yrd. Doç. Dr. Nazan Uçak, Erol Olcay ve Bilkent Üniversitesi Kütüphanesinden Deniz Sezgen (Bilgi Dünyası, 2000) derginin yayın politikası, yazım kuralları, yazı değerlendirme kurulu gibi temel yapılarını oluşturmuş ancak iş yoğunluğu gerekçesiyle sayı sonunda Küçük ve ekibi dergi yönetimini bırakmıştır.

Derginin Ekim 2000 sayısı Doç. Dr. Yaşar Tonta (editör), Doç. Dr. Bülent Yılmaz (yardımcı editör) ve Arş. Gör. Yurdağül Ünal (editör yardımcısı)'dan oluşan ekip yayına hazırlamış, bugün de devam eden editörlük düzenini yapılandırmış ve önceki sayıdaki tasarım niteliklerini de geliştirmiştir. İkinci sayının yayımından sonra editör tarafından dernek başkanına Bilgi Dünyası'nın Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü ile eşit ortaklıkla çıkarılması teklifi gelmiştir. Söz konusu öneri yönetim kurulunda ayrıntılı olarak tartışılmış ve bu düzeyde bir kararın sorumluluğunun dernek genel kuruluna bırakılması uygun bulunarak aynı yıl yapılan ÜNAK Genel Kurulunda görüşülmüş ve kabul edilmemiştir. Bu sonucun ardından editör tarafından dernek yönetimine dergiden ayrılma istekleri iletilmiştir. Dernek yönetimi aynı ekibi devam etmesi için ikna edemeyince yeni bir editör arayışı ile başka akademisyenlerle görüşmeler yapılmış ancak olumlu bir gelişme sağlanamamıştır. Sonuçta derginin yayına devam etmesi isteniyorsa, editörlüğü yönetim kurulu üyeleri içinden birilerinin üstlenmesine karar verilmiştir. Böylece 2001 yılında yönetim kurulu üyelerinden Aytaç Yıldızeli editör, Dr. Hatice Kübra Bahşıoğlu yardımcı editör olarak görevlendirilmiştir. Editör yardımcılığına ise Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kütüphanesinden Uzman Pınar Salman seçilmiştir.

Yeni editör ve yardımcısının daha önce makale, bildiri, tez gibi çalışmaları olsa da editörlük ve yayıncılıkla ilgili deneyimleri yoktu. Böylece Bilgi Dünyası dergisinin yayımlanan ilk iki sayısının niteliklerini bozmadan makale bulma, yazı değerlendirme sürecini yönetme, reklam bulma, yayına hazırlama, haber yazma, gelecek toplantıları izleme, basım ve dağıtım işlemlerini yürütmeyi ve geliştirmeyi öğrenmeleri gerekmişti. Bu süreçte öncelikle yeni hatta acemi bir editör ve yardımcısının sorumluluğu üstlendiği

1 Unvanlar söz konusu zamana göre verilmiştir.

yeni bir dergiye makale bulmak zorluğunu aşmak gerekiyordu. Gelen yazıların kabulü, uygun hakem seçimi ve iletişimi, hakem raporlarını değerlendirme, yayın sıralaması, kaynak gösterme, yazıların sıralanması gibi işlemlerde hata yapmamak adına titizlikle çalışmak zorunluydu. Bütün bu süreci başarı ile yürütebilmek için editörlük ve yayıncılık hakkında pek çok bilgi kaynağını okumaya, toplantılara katılmaya ve uzmanlara danışmaya gayret eden editörler, edindikleri bilgileri de çeşitli ortamlarda paylaşmış ya da yayınlamıştır.

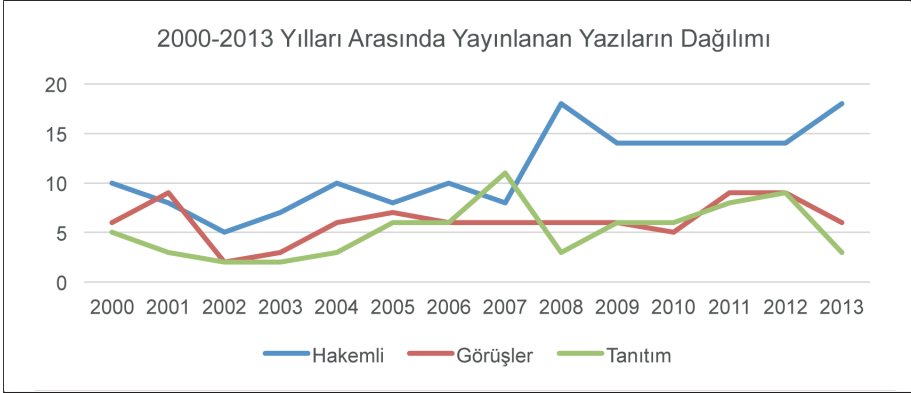
Bilgi Dünyası yayım sorumluluğunu Aytaç Yıldızeli editör (2001-2008) ve baş editör (2009-2013) ile birlikte Yrd. Doç. Dr. Hatice Kübra Bahşişoğlu yardımcı editör (2001-2008) ve editör (2009-2013) olarak yüklenmişti. Daha sonra 2012 yılında editör grubuna Nevzat Özel (Yrd. Ed. 2009-2011), ve Tolga Çakmak (Yrd. Ed. 2011-2011), eklenmişti. Yardımcı editör unvanı ile Özel ve Çakmak dışında Muharrem Yılmaz (2013) ve Sanita Maleja (2013) görev yapmıştı. Bu yıllarda farklı bir ya da birkaç sayıda editör yardımcılığı görevleri Pınar Salman (Al), Canan Duran, Nevzat Özel, Lale Boz, Muharrem Yılmaz, Tolga Çakmak, Neslihan Er, Gülçin Özbal, Ömer Dalkıran, Nermin Çakmak ve Aynur Ersoy tarafından yürütülmüştü. Editör grubu içinde adı geçmese de derginin gelişimine katkıda bulunan kişiler içinden özellikle ilk web sitesini kuran Kamil Çömlekçi' yi ve fahri dil editörü gibi editörlere danışmanlık yapan Prof. Dr. Hasan Işın Dener' i anmak yerinde olur.

Bilgi Dünyası'nın 2000-2013 yılları arasında yayınlanan hakemli makale, görüş ve kitap tanıtımları ile kategori dışında kalan anma yazıları, bildiriler ve arşiv kayıtlarından bölümlerinde yer alan yazıların dağılımı Tablo 1'de ve Şekil 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Bilgi Dünyası'nda 2000-2013 Yılları Arasında Yayınlanan Yazıların Dağılımı

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
Hakemli	10	8	5	7	10	8	10	8	18	14	14	14	14	18	148
Görüşler	6	9	2	3	6	7	6	6	6	6	5	9	9	6	80
Tanıtım	5	3	2	2	3	6	6	11	3	6	6	8	9	3	68
Diğer*	1		12			1	2		1	1			1	9	27

*Bildiriler/ Anma/ Arşiv Kayıtlarından

Şekil 1. Bilgi Dünyası'nda 2000-2013 Yılları Arasında Yayınlanan Yazıların Dağılımı

Derginin içeriğine baktığımızda yayınlanan toplam 323 yazının yarısına yakını hakemli makalelerden oluşmaktadır. Bu sonucu akademik yükseltmelerde hakemli makalelere önem verilmesi ve tez çalışmalarını yayına dönüştürme çabaları sağlamış olabilir. Görüşler kısmında sadece 80 yazıya ulaşılmıştır. Kitap tanıtımlarının ise 68'de kalması, ülkemizde özellikle bilgi belge alanında sınırlı sayıda yayın yapılmasından kaynaklanabilir. Dergide bildirilere (12) sadece 2002 yılında yer verilmiş, sonra bildirilerin ayrı bir yayın olmasının daha doğru olacağı, araştırmaya dayanmayan ve makale haline dönüştürülmeyen yazıların kabul edilmemesi kararı alınmıştır. İkinci sayıdan itibaren kaybettiğimiz meslek büyükleri hakkında anma yazılarının (5) yayımlanması hem yeni meslektaşlara onları tanıtmak hem de vefa göstermek adına önemlidir. Dergiye 2012 yılında eklenen "Arşiv Kayıtlarından" bölümünde Türk kütüphaneciliğinde tarihsel açıdan önem taşıyan, daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış, genelde kişisel arşivlerde kalmış belgeler (10) yayımlanmaya başlamıştır. Böylece özellikle gri yayın niteliğindeki bu tip kaynakları gün ışığına çıkarmak ve geçmiş bilgi birikimini araştırmacıların erişimine sunmak hedeflenmiştir (Yıldızeli, 2011b, s. 1).

Dizinlerde Bilgi Dünyası

Bir derginin ulusal ve uluslararası boyutta gerek yayıncılık gerek bilimsel ortamlarda görünebilir olması, tanınması, yaygınlığı ve değerinin yükselmesi açısından belli başlı rehberler ve dizinlerde yer alması önemlidir.

Bir derginin adının özellikle uluslararası süreli yayın aboneliği seçimlerinde kullanılan rehberlerde olması yurt dışından abonelik açısından da önemlidir. Bu bilinçle 2002 yılında dernek yönetimi ve dergi sorumluları olarak Bilgi Dünyası'nın Ulrich's Periodicals Directory'de listelenmesi için başvuru yapılmıştır.

Bilimsel / akademik dergilerdeki makalelerden daha fazla yararlanılabilmesi, bilim insanlarının dergiden ve kapsamından haberdar olması, ilgilendikleri konularla ilgili arama yapıldığında içeriklerin bulunabilmesidir. Türkiye için bu hizmeti 2003 yılında uygulamaya geçiren ULAKBİM, ülkemizdeki nitelikli sosyal bilimsel alanındaki yayınlarla birlikte Bilgi Dünyası dergisi de 2004 yılından itibaren ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı kapsamında dizinlemeye başlamıştır (Bilgi Dünyası, 2006b, s. 161).

Sadece Türkiye'den değil yurtdışından da dergi içeriğine erişilmesi amacıyla yapılan çalışmalarla kütüphanecilik ve bilgi bilim alanındaki önemli bir uluslararası veri tabanı olan Library and Information Science Abstracts'da 2004 yılından ve EBSCOHOST-LISTA (Library and Information Science Technology Abstracts)'da (Bilgi Dünyası, 2007, s. 342) 2008 yılından itibaren özleri ile birlikte dizinlenmektedir. 2013 yılından itibaren ise ASOS Index ve AraştırmaX indekslerinde yer almaya başlamış, SCOPUS veri tabanına da kabul edilmiştir.

Ülkemizde giderek yaygınlaşan açık erişim ile internet ortamında bilimsel yazıların bulunabilmesi, derginin akademik kullanımını artıran bir özelliktir. Bu anlayışla Bilgi Dünyası da 2006 yılından bu yana, ilk açık erişim veri tabanlarından olan Directory of Open Access Journal (DOAJ) ve E-Lis'te dizinlenmeye ve tam metinlerine erişime açılmıştır (Bilgi Dünyası, 2006a, s. 161).

Daha önce iletişim için kullanılan web sitesi açık erişim ilkesi gereği dergi içeriğine ve bilgilerine daha kolay erişim amacıyla 2009 yılında Yardımcı Editör Nevzat Özel tarafından yenilenmiş (Bilgi Dünyası, 2009, s. 323), Nisan 2012 sayısından itibaren yeni bir teknik altyapı ile yeni bir sunucu üzerinden <http://www.bd.org.tr> adresi ile hizmet vermeye devam etmiştir. Ayrıca günümüzün internet üzerindeki başat iletişim ortamı sosyal medya hesaplarından da takipçilere ulaşabilmektedir (Bilgi Dünyası, 2012, s. 602).

Bilgi Dünyası'nı Geliştirme Çabaları ile İlgili Çalışmalar

Bir dergi editörünün yayınlanacak çalışmaların mevcut bilgilere olan katkısı, öne sürülen hipotezlerin tutarlılığı, test edilebilirliği ve tekrar edilebilirliği gibi belli özelliklere sahip olup olmadığını kontrol edebilecek aktif bir bilim insanı olması gerekmektedir (Kutsal, 2007, s. 127). Bu anlayışla Bilgi Dünyası editörü ve yardımcı editörü bir yandan görevlerini sürdürürken bir yandan da editörlük, hakemlik, yazı değerlendirme ve raporlama konularında kendilerini geliştirmek amacıyla araştırmalar yapmaya, ilgili kaynaklara ve uzman görüşlerine başvurmaya öncelik vermiştir.

Bilimsel Dergiler ve Bilgi Dünyası Hakkında Çalışmalar

Bilgi Dünyası editörleri çalışmalarını çeşitli ortamlarda aktarmaya ve yazmaya gayret etmiş ve ilk olarak 2003'de Başkent Üniversitesi ile birlikte düzenlenen Bilgiye Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumunda sunmuştur

(Bahşişoğlu, Duran ve Yıldızeli, 2007). Bu bildiride bilimsel dergilerin nitelikleri özetlenirken Bilgi Dünyası'nın yayın politikası, makale yayın süreci, kronolojik gelişimi, iki yıllık içerik analizi ile sorunlar ve öneriler aktarılmıştır.

Bilimsel dergilerin niteliklerinin neler olduğunu araştırmak ve bu standartları dergilerine aktarmak, editörlerin görevlerinin başında gelmektedir. Editörlerin incelemeleri özellikle ULAKBİM tarafından bilimsel yayınların niteliklerini artırmaya yönelik yapılan Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık ve Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık toplantılarında sunulmuştur. Bunlar arasında Yıldızeli 2003 yılında "Yayıncılığın Standardizasyonu" başlıklı bildiri ile editörlük sürecinde dikkat edilmesi ve kaçınılması gereken noktaları maddeler halinde sunmuştur (2003).

Bilimsel iletişimde dergide yayınlanan yazıların paylaşımına katkıda bulunan açık erişim fikri, ülkemizde ortaya çıkışıyla birlikte Bilgi Dünyası'nın da gündemine girmiş ve 2006 yılında açık erişime açılmıştı. Bu konu hakkında edinilen bilgileri, Yıldızeli (2007) "Küreselleşme sürecinde yayıncılık: Açık erişim" başlıklı bir bildiri ile sunmuştur.

Bilgi Dünyası hakkında yapılan çalışmalardan birisi, Taşkın ve derginin yardımcı editörlerinden Tolga Çakmak tarafından 2000-2010 arası yayımlanmış 21 sayıdaki hakemli makale ve görüşlerin incelendiği araştırmadır. Bu çalışmada derginin bibliyometrik profilinin ortaya çıkarılması amacıyla yayıncıların yazar profili, atıf durumu ve konu dağılımı gibi çeşitli açılardan incelenmiştir (Taşkın ve Çakmak, 2010).

Editörlük Hakkında Çalışmalar

Editörlük konusundaki okumalar ve incelemeler, 2006 yılında yapılan sempozyumda bilimsel iletişim süreci, yayıncılık ve editörün rolü açısından "Bilimsel iletişimde editörün rolü" başlıklı bildiri ile sunulmuştur (Yıldızeli ve Bahşişoğlu, 2008).

Bilgi Dünyası Baş Editörü Aytaç Yıldızeli (2011a), on yıllık editörlük deneyimi ile bilimsel ve mesleki dergilerde karşılaşılan ve özellikle editörleri ilgilendiren sorunları, editörün sorumlulukları ve yetkileri, iyi bir editörün niteliklerini de dile getirdiği bir makale kaleme almıştır. Ayrıca Bilgi Dünyası dergisi özelinde, yayın politikası, hakem seçimi, etik ilkeler, yazın açısından yazım hataları, öz yazımı, anahtar sözcükler ve kaynakça, örgütlenme ve finansman konularını da özetlemiştir.

Bilimsel yayınların düzeni, tablo, grafik, resim gibi unsurların metni doğru biçimde desteklemesi, yanlış anlaşılabilir ifadeler ve yazım hatalarından arınmış olması editörlerin dikkatle yürüttükleri görevlerdir. Bir yayının iyi bir araştırma raporu olduğu kadar titizlikle yazılmış, başlık ve alt başlıkları tutarlı, iyi bir öze sahip olması da gereklidir. Yıldızeli (2004) tarafından Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık Sempozyumunda sunulan dergilerdeki yazım sorunlarının incelediği bildiri, Bilgi Dünyası'nın yayın sürecinde editörler için dikkat etmesi gereken önemli bilgilerin özettir.

Editörün görevinin bir parçası da yayınların temel kısımlarından olan ve yayının tamamının okunmadan hakkında ayrıntılı bilgi veren özlerin doğru yazılmış olmasını kontrol etmek ve gerektiğinde düzeltmeleri yapabilmektir. Yıldızeli ve Dener, Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık Sempozyumlarında iyi bir öz yazımı için gerekli bilgi ve becerilerin neler olduğu, yayına uygun yazılacak özün nitelikleri ve türleri gibi konularda bilgilerinin paylaştıklarıdır (Yıldızeli ve Dener, 2005; Dener ve Yıldızeli, 2006).

Bilgi Dünyası'nın Yayın Sürecinde Yazılmamış Kurallar ve Temayüller

Bilimsel ve mesleki bir derginin ortaya çıkışı ile yapısı, kurumları, kuralları, düzeni, tasarımı ve ilk yıllarında sorumluluğu taşıyan editörlerin görev ve yetkileri konusunda yurtiçinde ve yurtdışında çok sayıda bilgi kaynağı bulunmaktadır. Bilgi Dünyası editörleri olarak bu konuda erişilebilen kaynaklar incelenerek yayıncılıkta doğru bir yol haritası belirlenmeye, en iyi yayını hazırlamaya, en az hata yapmaya gayret edilmiştir. Editörler birlikte veya ayrı olarak yayıncılık deneyimlerini farklı zamanlarda makaleler, görüşler ve sunumlarla aktarmaya çalışmıştır. Bu bölüme bilimsel kaynaklarda genelde yer verilmeyen Bilgi Dünyası editörlerince uygulanmış yazılmamış kurallar, kişisel düşünceler ve karşılaşılan sorunlar alınmıştır.

Editörün dikkat etmesi gereken noktaların başında, Bilgi Dünyası gibi yazı değerlendirme sürecinde çift körlüme yöntemini esas alan dergilerde, yazar-hakem ilişkilerini kurmak gelir. Elektronik haberleşmenin yaygın olmadığı yıllarda, editöre –postayla- gelen yazılardaki yazar/yazarlar adı ve kurum bilgileri kapatılarak hakem değerlendirilmesi için hazırlanırdı. İnternetin yaygınlaşması ile elektronik ortandan gelen yazılarda bu durumda yazar adlarının silinerek farklı kaydedilmesi ile çözülmüştü. Ancak yazar adının hakeme iletilmemesi için Word gibi metin düzenleyici uygulamaların özellikler alanında yazar adının olup olmadığı kontrol edilmesi ve varsa silinmesi unutulmamalıdır. Ayrıca bir teze dayalı üretilmiş bir makale olduğu dipnotta belirtilmiş ise bu da yazar kimliğini açık edeceği için hakeme gidecek dosyada yer almamalı, yayın onayı alınca editör tekrar eklemelidir.

Yayının kapsama alanı ile ilgili değişiklik gösteren ve Bilgi Dünyası editörlerini de zorlayan bir durum da hakem seçimidir. Genel kural editörün alanındaki uzmanları iyi tanıyarak konuya uygun hakem seçimi yapmaktır. Ancak bilgi ve belge yönetimi özellikle alt konuları gibi sınırlı sayıda uzmana sahip alanlarda, editörün geniş bir yelpazeden hakem seçme şansı azalmaktadır. Üstelik az sayıda uzmandan bir veya birkaçı da yazar ise, editör için hakem belirlemek zorluğu ortaya çıkmaktadır. Bazen yeni bir hakem arayışı için veri tabanlarından yayın taramaları ile yayının konusuna en yakın uzmanları bulup hakemlik teklifi yapılmalıdır.

Yazılı ve her zaman uygulanması gerekli bir kural olmamakla birlikte, editörler yazar-hakem arasındaki kişisel / kurumsal bağlantılara dikkat etmek durumundadır. Örneğin tezden üretilen bir makalenin konunun uzmanı bile olsa tez danışmanına gönderilmesi;

makalenin veya bir bölüm projesiyle ilgili yazının aynı bölümdeki arkadaşına iletilmesi; hem çift körleme sistemine hem de farklı bakış açısının aranmasına uygun olmayacaktır. Bunun dışında unvan sahibi olan örneğin bir profesörün yazısı için araştırma görevlisi bir hakem seçilmesi de editöre yeterli danışmanlık sağlamayabilir.

Bilimsel yayıncılıkta genel olarak ifade edildiği gibi hakemlerin yazarların değil editörün danışmanı olduğu unutulmadan, hakem değerlendirmeleri editör tarafından iyi incelenmeli, tekrar edilen eleştiriler birleştirilmeli, çelişen kısımlar varsa bunlar da yazara/yazarlara açıkça iletilmelidir.

Bazı dergiler cilt veya yılsonunu sayılarında yazı değerlendiren hakemlerin adlarını toplu olarak listelemektedir. Ancak derginin yayın politikası gereği hakemleri açıklamama kararı verilmişse, editör grubu üyeleri kişisel sohbetlerde de bu isimleri gizli tutmayı unutmamalıdır.

Editörü sıkıntıya düşüren durumlardan birisi de, değerlendirme istenen hakemler arasında yazıyı özellikle bir süre beklettikten sonra değerlendirme yapmadan iade edenler olmasıdır. Bazı hakemler ya çok kısa sürede veya verilen zaman dolduktan sonra sorulduğunda, herhangi bir inceleme sonucunun rapora yansıtılmadığı sadece "Olduğu gibi yayınlanır" ya da "Yayınlanamaz" şeklinde cevap verebilmektedir. Böyle bir durumda editör o hakemin görüşlerinden mahrum kalmış sayılabilir.

Bilgi Dünyası editörleri olarak hakem seçiminde dikkat edilen bir temayül ise ilgili sayıdaki yazardan / yazarlardan mümkün olduğunca yazı değerlendirme istememek böylece yazısı olanları ayrıca hakemlik ile sıkıntıya sokmamaktır.

Editörler için önemli ölçüde zaman harcanan diğer unsurlar, başlık ve alt başlıkların, tablo, şekil ve grafiklerin; aynı zamanda yazılarda yer alan atıfların ve kaynakçaların önceden belirlenen standartlara uygunluğunun titizlikle kontrol edilmesidir. Özellikle atıfların ve kaynakların doğru verilmesi, fiziksel bir yapıda olmamasına rağmen giderek daha fazla e-kaynakların atıf gösterilmesi ve bunların erişilebilirlik kontrolü zaman alıcı fakat önemli olmuştur.

Basım-Dağıtım İşlemleri ile İlgili Sorunlar

Bilgi Dünyası editörlerin bir görevi ise en düzgün ve en ekonomik şekilde basım işlemlerini yapacak yayıncı/basımcıları araştırmak, teklifleri almak, incelemek ve en iyi ve ekonomik olanı seçmek ve dernek yönetim kurulundan onay alarak basım sürecini başlatmaktır.

Dergide yer alacak hakemli makaleleri, görüş yazıları, kitap tanıtımları ve sıralarını belirlemek, mesleki haberlerin derlemek ve gelecek toplantıların listelemek için sadece bilimsel tarafını tamamlamak anlamına gelir. Böylece o sayının hazır olduğu söylenebilir fakat derginin basılı hâle gelmesi için hâlâ uzun saatler üzerinde çalışmak gereklidir.

Basıma hazır metinler önceleri CD'ye kaydederek daha sonra e-posta ile dizgi elemanlarına gönderilerek metinlerin uygun formata aktarılması; birinci, ikinci, üçüncü bazen dördüncü provaların yani o sayının kapaktan kapağa okunması editör ve yardımcısının titizlikle yapması gereken bir işti. Özellikle başlıkların/alt başlıkların, tabloların, şekillerin, grafiklerin, resimlerin kalitesini, ilgili metinle aynı sayfadaki yerini korumasını, paragrafların, satırların ve sözcüklerin sayfadaki durumunu tekrar tekrar kontrol etmek, bazen yazı fontlarını, bazen satır başlıklarını bazen de grafik unsurlarını mizanpajı yapan elemanla birlikte tek tek düzeltmek hem eğlenceli hem de stresli ve zaman baskısı olan işlemlerdi. Yine de basım işi bittikten sonra, her zaman gözden kaçan yanlış bir sözcük, iyi çıkmamış bir resim, atlanmış bir kaynak olabilir ve çoğunlukla hatayı ilk bulan bütün metni defalarca okumuş olan editörler olur ki, o an yaşayan sadece hayal kırıklığıdır.

Basım hizmetlerinin genelde Ankara'nın uzak semtlerindeki matbaalarda olması, bazen geç saatlere kadar sürmesi, çalışma saatleri dışındaki uzun süreleri yayıncılarla/matbaacılarla geçirmek ve sayfa düzenleme hakkında dizgi operatörlerinden pek çok ayrıntıyı öğrenmek hem bilgilendirici hem de ilginçti. Aynı zamanda editörler için zihinsel ve fiziksel yorgunluk olduğu kadar –gönüllülük esası ile yürütüldüğünden-maddi açıdan da külfetliydi. Elektronik yayıncılığın gelişmesi ile bu tür sıkıntıların ortadan kalkması avantaj sağlamaktadır ve yeni editörler için gerçekten büyük şanstır.

Derginin son sayısının basılması editör için işlerin bittiği anlamı taşımaz. Basımdan gelen dergi paketlerin depolanması, son sayının dernek üyelerine ve abonelere ulaşması için posta listelerinin ve etiketlerinin hazırlanması, önceden tespit edilen kargo firması ile bağlantı kurularak listelerin ve dergilerin postalanması sağlanmalıdır.

Derginin basılan son sayısının dağıtım işlemleri bittiğinde ise, editörler için gelecek sayının çalışmaları dolayısı ile aynı süreç önceki yoğunlukta yeniden başlamış olur.

Son Söz

Bir meslek örgütü olarak ÜNAK üyelerine kâr amacı olmadan bilgi ve iletişim ortamı sunmayı hedeflemektedir. Bu anlayışla yayınladıkları bilgi kaynaklarını hazırlama sorumluluğunu alan editörler, yayın yönetmenleri, yazarlar, hakemler amatör bir ruhla, maddi bir kazanç edinmeden, gönüllü olarak çalışırlar ve görevlerini geçimlerini sağladıkları aslı işleri ile birlikte yürütürler. Amatörce çalışmak bilimsel nitelikteki bir derginin işlerini aksatmayı ya da özensiz yapmayı gerektirmez hatta bir editör herhangi bir sayıdaki bir yazardan daha çok her bir sayıya kapaktan son sayfaya kadar emek verir. Bu anlayışla derginin okurları, editörlere yapıcı öneriler yönelmeli ve gördükleri hataları insafla eleştirmelidir. Editörler de her bir eleştiriyi ve öneriyi daha iyiye ulaşmak için kullanmalıdır.

Editörler için son bir öneri ise editörlüğün geçici bir görev, yazarlığın bilginin kalıcılığını sağlayan bir faaliyet olduğunu hatırlamaları, çalışma ortamlarının ve dergi işlerinin yoğunluğuna rağmen, kendi adlarına araştırmalarını ve incelemelerini yazıya dökmeyi ihmal etmemeleridir.

Kaynakça

- Bahşişoğlu, H. K., Duran, Z. C. ve Yıldızeli, A. (2007). Mesleki ve bilimsel bir dergi: Bilgi Dünyası. *Adile Günden Anısına Armağan: ÜNAK'03 Bildiriler. Bilgi Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu Ankara, 25-26 Eylül 2003* içinde (ss. 78-88). Ankara: ÜNAK.
- Bilgi Dünyası. (2000). *İç kapak*. <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/article/view/385> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2006a). *Haberler: Bilgi Dünyası DOAJ ve E-LİS'te*. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/416/412> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2006b). *Haberler: Bilgi Dünyası tam metin olarak ULAKBİM-SBVT' da*. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/416/412> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2007). *Haberler: Bilgi Dünyası EBSCOHOST-LISTA'da*.
- Bilgi Dünyası. (2009). *Haberler: Bilgi Dünyası Web Sitesi yenilendi*. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/287/284> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2012). *Haberler: Bilgi Dünyası dergisi sosyal medyada*. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/161/155> adresinden erişildi.
- Dener, H. I. ve Yıldızeli, A. (2006). Öz yazma üzerine: Süreç ve ilkeleri. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2006 17 Kasım 2006* içinde (ss. 37-48) Ankara: Tübitak.
- Kutsal, Y. G. (2007). Editör gözüyle danışmanlık. A. Yıldızeli ve H. K. Bahşişoğlu (Ed.), *Adile Günden Anısına Armağan: ÜNAK'03 Bildiriler. Bilgi Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu Ankara, 25-26 Eylül 2003* içinde (ss. 126-140). Ankara: ÜNAK.
- Taşkın, Z. ve Çakmak, T. (2010). Başlangıcından bugüne Bilgi Dünyası Dergisi'nin bibliyometrik profili. *Bilgi Dünyası*, 11(2), 332-348. <https://doi.org/10.15612/BD.2010.240>
- Türk Kütüphaneciler Derneği [TKD]. (2020). *Tarihçe ve genel bilgi*. <http://kutuphaneci.org.tr/hakimizda/tarihce-ve-genel-bilgi/> adresinden erişildi.
- Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği [ÜNAK]. (2020). *Bilgi Dünyası: Amaç, misyon/ vizyon*. <https://unak.org.tr/hakinda/amac-misyon-vizyon/> adresinden erişildi.
- Yıldızeli, A. (2003). Yayıncılık standardizasyonu. O. Yılmaz (Ed.), *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 28 Mart 2003* içinde (ss. 41-45). Ankara: Tübitak.
- Yıldızeli, A. (2004). Türk Tıp Dizinine giren dergilerdeki yazım sorunları. O. Yılmaz (Ed.), *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2004 28 Mayıs 2004* içinde (ss. 29-40). Ankara: Tübitak.
- Yıldızeli, A. (2007). Küreselleşme sürecinde yayıncılık: Açık erişim. O. Yılmaz (Ed.), *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2007 19 Ekim 2007* içinde (ss. 45-52). Ankara: Tübitak.
- Yıldızeli, A. (2011a). Akademik dergiler, editörlüğü ilgilendiren sorunları ve "Bilgi Dünyası". *Bilgi Dünyası*, 12(1), 128-144. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/225/221> adresinden erişildi.

- Yıldızeli, A. (2011b). Başeditörden. *Bilgi Dünyası*, 12(1), 1. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/217/213> adresinden erişildi.
- Yıldızeli, A. ve Bahşışoğlu, H. K. (2008). Bilimsel iletişimde editörün rolü. A. Yıldızeli ve H. K. Bahşışoğlu (Ed.), *Bildiriler: ÜNAK'06 Bilimsel İletişim ve Bilgi Yönetimi Sempozyumu Gazi Üniversitesi, Ankara, 12-14 Eylül 2006* içinde (ss. 249-261). Ankara: ÜNAK
- Yıldızeli, A. ve Dener, H. I. (2005). Makalelerde öz hazırlama üzerine. O. Yılmaz (Ed.), *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2005 3. Ulusal Sempozyum 8-9 Nisan 2005* içinde (ss. 170-199). Ankara: Tübitak.

Bilgi Dünyası: Başlangıç

The Information World: The Beginning

Mehmet Emin KÜÇÜK

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için/ To cite this article:

Küçük, M. E. (2020). Bilgi Dünyası: Başlangıç. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 365-371. doi: 10.15612/BD.2020.594

Makale türü / Paper type: Görüşler / *Opinions*

Doi: 10.15612/BD.2020.594

Geliş Tarihi / Received: 24.06.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 14.09.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

Bilgi Dünyası: Başlangıç

Mehmet Emin KÜÇÜK*

Öz

Bu yazı, Bilgi Dünyası'nın yirmi iki yıl öncesine dayanan yolculuğunun başladığı dönemi, adı ve logosunun belirlenme ve ilk sayının yayımlanma öyküsünü içermektedir. Bilgi Dünyası'nın yayın hayatını yirmi yıldır sürdürmesi, ülkemizde göreceli olarak küçük bir topluluk olan kütüphane ve bilgi alanının başarısıdır. Nice Yıllara Bilgi Dünyası!

Anahtar sözcükler: Bilgi Dünyası, kuruluş öyküsü, 20.yıl.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, mkucuk@hacettepe.edu.tr

The Information World: The Beginning

Mehmet Emin KÜÇÜK*

Abstract

This paper aims to enlight the beginning period of the Information World including determination of the title and designing the logo as well as the story of publishing first issue. Publishing the Information World since the last 20 years is a success of library and information society which is a relatively small society in Turkey. Long live Bilgi Dünyası!

Keywords: *Information World, foundation story, 20th year.*

* Prof. Dr., Retired Faculty Member, mkucuk@hacettepe.edu.tr

Bilgi Dünyası editörü Sayın Dr. Çakmak derginin yirminci yılının kutlanacağını ve kurucu editör olarak başlangıçta yapılanları yazmamı istediğinde aklımdan ilk geçen düşünce “yıllar ne kadar çabuk geçiyor” oldu. Aslında, Bilgi Dünyası’nın serüveni yirmi iki yıl önce başlamıştı. İlk sayıyı çıkarmamız iki yıl sürmüş ve o iki yıl o kadar da kolay geçmemişti! Bu yazıda, dergi adı, logosu, yayın politikasının belirlenmesi, kısaca ilk sayısının çıkarılması sürecinde yaşananları, aklımda kaldığı kadarıyla, değerli meslektaşlarımızla ve okuyucularla paylaşmak hedeflenmiştir.

Yayın Kurulu olarak gerçekleştirdiğimiz çalışmaları paylaşmaya başlamadan önce o yıllardaki mesleki atmosferi hatırlatmak gerekir. Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK), ülkemizde sayıları giderek artmaya başlayan üniversite ve araştırma kütüphanelerinin sorunlarına yoğunlaşmak gereksinimi ve bu gereksinimi karşılamada Türk Kütüphaneciler Derneği’nin (TKD) yeterli olmadığı düşüncesiyle kurulmuştur. Derneğin kuruluşundan bir süre sonra bir süreli yayın yayımlama fikri ortaya çıkmış, ancak tüzüğün elvermemesi nedeniyle böyle bir girişimde bulunulamamıştır. Tüzüğe ilişkin sorunun aşılması ve dergi yayınına yönelik finansal kaynağının yaratılmasıyla girişime başlanmıştır.

O yıllarda “kütüphanecilik” bölüm adının mesleğimizi tanımlamakta ve verilmekte olan eğitimin kapsamını yansıtmakta yetersiz olduğu tartışmaları da sürmekteydi. Bir süre sonra da ülkemizdeki kütüphanecilik bölümleri, kütüphanecilik bölümü altında arşivcilik, kütüphanecilik ve dokümantasyon ve enformasyon anabilim dalları adı altında, her bir anabilim dalının lisans düzeyinde kendi öğrencilerini kabul ettiği örgütlenme yapısına kavuşmuşlardır. Bölüm isimlerinin değişimine ve yeniden yapılanmasına neden olan bağlam bilgi (information) bağlamıydı. Kütüphaneciler olarak yaptığımız işi anlatırken kullandığımız söylem, özetle, “bilgi tarihsel süreçte çok farklı formatlarda kaydedilmekte olup, kaydedildiği formata (medyaya) bakılmaksızın bilgiyi toplamak, düzenlemek ve gereksinim duyanlara aktarmak” mesleki nosyonumuzdur demekteydik (nitekim bir süre sonra anabilim dallarına ayrılmış bölüm örgütlemesi kaldırılarak bölüm isimleri “bilgi ve belge yönetimi” olarak değişmiştir).

Adı henüz konulmamış ancak daha sonra Bilgi Dünyası adını alacak dergiye ilişkin süreç yukarıda özetlenmeye çalışılan ortamda 1998 yılında başlatılmıştır. Dernek (ÜNAK) adına, şahsım ve diğer yayın kurulu üyelerine görev alma davet yönetim kurulu üyesi Yrd. Doç. Dr. Necip Erol Olcay tarafından iletilmiş ve yayın kurulu Prof. Dr. S. Serap Kurbanoğlu, Prof. Dr. Nazan Uçak, Prof. Dr. Oya Gürdal Tamdoğan, Prof. Dr. Fahrettin Özdemirci, Deniz Sezgen (Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Müdür Yardımcısı, ÜNAK Yönetim Kurulu Üyesi), Yrd. Doç. Dr. Necip Erol Olcay (Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kütüphanesi, ÜNAK Yönetim Kurulu Üyesi) ve şahsımdan oluşmuştur. Yayın Kurulu’nun yapmış olduğu ilk toplantıda görev dağılımı yapılmış, yayın kurulunca editörlük görevinin tarafıma yürütülmesi uygun görülmüştür.

Yayın kurulu olarak, dört temel görev belirlendi. Bunlar; 1. Dergi adının belirlenmesi, 2. Dergi logosunun belirlenmesi, 3. Yayın politikasının belirlenmesi, 4. Yeni dergi için tanıtım faaliyetlerinin yürütülerek ve makale sağlanması. Dergi adı, yukarıda paylaştığım mesleki duyarlılık ve gündem nedeniyle, İngilizcesi de göz önüne alınarak Bilgi Dünyası (Information World) olarak belirlenmiş, ÜNAK Yönetim Kurulu'nun onayına sunulmuş ve yönetim kurulunca kabul edilmiştir. Dergi adının belirlenmesinin ardından logoya yönelik girişim başlatılmış, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü öğretim görevlilerinden Sayın Doç. Zülfikar Sayın ile çalışmaya başlanılmıştır. Logo konusunda Sayın Erol Olcay ile çok yoğun bir mesai harcamamıza rağmen ne yazık ki herkes tarafından kabul gören bir tasarıma kavuşamıyorduk. Hafızam beni yanıltmıyorsa, takip ettiğim yabancı bir dergide CD'nin üzerine yazan bir kalem resmi gördüm. Bu resim, o dönemin yeni popüler depolama teknolojisi CD ve geleneksel yazı aracı kalemi bir araya getiriyordu ve dönemin ruhunu yansıması bakımından son derece uygundu. Hemen bir CD üzerine kalem koyup fotokopi çektilerim, Sayın Olcay'la birlikte logo tasarımını yapmakta olan Doç. Sayın'a gidildi ve fotokopideki görüntüyü grafikleştirerek çalışmasını istedik. Ortaya çıkan farklı tasarımlar yayın kurulu üyeleriyle görüşülerek yönetim kurulunun onayına sunulmuştur. Yönetim kurulunun da onayının ardından mevcut logo kullanılmaya başlanmıştır.

Diğer taraftan, yayın politikasına yönelik çalışmalar da devam etmiş, derginin hakemli bir dergi olmasına ve yılda iki sayı çıkarılmasına, hakemli bölümün yanı sıra hakem incelemesine sunulmayan makaleler/görüşler, tanıtım ve duyurular bölümünün olmasına karar verilmiştir. Yazarlara notların hazırlanmasının ardından dergi alt yapısı tamamıyla hazır hale gelmiştir.

Kuşkusuz dergi alt yapısının hazır hale getirilmiş olması, o dergiye makale gönderilmesini garanti etmiyordu. Henüz bir sayı bile yayımlanmamış bir dergiye makale gönderilmesini sağlamak oldukça yoğun bir çabayı gerektiriyordu. Diğer taraftan yayımlanacak olan ilk sayı sonraki sayılar için de bir referans noktası olacaktı. Bununla birlikte, hakemli olmasına karar verilen dergiye yayımlanmak üzere gönderilen makaleler önce yayın kurulu denetimine sonra da hakem denetimine tabi olacaklardı. Makale gönderme konusunda ikna ettiğiniz yazara, "makalenizin şurasını düzeltin, şu olmamış, literatür incelemesi yetersiz ... " gibi ifadelerin yer alabileceği yayın kurulu ve/ veya hakem değerlendirmesini göndermek te nezaket sınırlarını zorlayıcı kabul edilebilirdi. Özetle, makale gönderilmesini sağlamak, gönderilen makalelerin kalite denetimini gerçekleştirmek, yazar-hakem iletişimde son derece hassas bir denge tutturmak, sonuçta ortaya çıkan ürünün potansiyel yazarlar için çekici olmasını sağlamak, bu aşamada yayın kurulunu bekleyen en önemli mücadele alanlarından olmuştur.

Yukarıda ana hatlarıyla paylaştığım süreçte, makale gönderilmesinin sağlanması ve hakemlerce incelenmesi, yayın kurulu üyelerinin mutlak kontrolünün olabildiği süreçler

değildir. Özellikle ilk defa yayın yapılacak olması bu süreci daha da güçleştirmiştir. Okuyucular ve potansiyel yazarlar için çekici yayın hazırlama baskısının yanı sıra ÜNAK yönetiminin giderek artan “sabırsızlığı” yayın kurulu üzerinde bir başka baskı unsuru olmuştur. ÜNAK yönetiminin üyelerine “bir dergi çıkardık” diyebilmesinin heyecanı anlaşılabilir ancak ortaya çıkacak ürünün sağlam bir alt yapısının olması da sonrası için yaşamsal bir önem göstermekteydi. Örneğin, aradan geçen yirmi yıla rağmen derginin ne ismi, ne logosu ne de yayın politikası değişmiştir. Yayın kurulu, yazar ve hakem etkileşiminin hassasiyeti ilk sayı için ayrı bir önem gösterir. Örneğin, yazıyı değerlendirmede “yavaş” davranan bir hakemi sıkboğaz ettiğinizde, bir daha değerlendirme kabul ettirme olasılığınız düşük olacaktır. Camia tarafından kabul görmüş bir yayında ise değerlendirme sürecine uymayan hakem ya da hakem değerlendirmelerine uygun değişikliği yapmayan yazar ile iletişimi yönetme daha farklı olacaktır. Düşük kaliteli, yazar ve hakemleriyle etkili iletişimi kurmayan bir derginin yaşama şansı yoktur. Editör olarak bu durumu ÜNAK yönetimine anlatmakta zorlandığımı hala hatırlarım.

Diğer taraftan kelime işlemci ve masaüstü yayıncılık olanakları yirmi yıl önce mevcut olanaklarla karşılaştırılmayacak kadar geriydi. Yayını baskıya hazırlamak o dönemde daha çok emek ve zaman gerektiren bir çabaydı. Örneğin, matbaacılıkta kullanılan kelime işlemci ile yazarların (ve editörlerin) kullandığı kelime işlemci farklıydı. Basım için gönderilen yazılar matbaa için uygun formata dönüştürülmek durumundaydı. Bu dönüştürüm esnasında harfler kaybolabilmekte, şekil ve grafiklerin yeniden çizilmesi gerekmekte, resimleri diğer kelime işlemci platformuna taşımak ciddi sorunlara neden olabilmekteydi. Basıma hazır hale getirilen yazılar, yeni kuşağın “o da ne ?” diyeceği ozalit kopyalar üzerinden editörlerce kontrol edilmekteydi. Dolayısıyla basılı kopya üzerinde çalışma ve dizgiyi yapan kişiyle fiziksel olarak bir arada çalışma zorunluluğu vardı. Diğer taraftan çözünürlük sorunu nedeniyle ekranda gördüğünüz baskı rengiyle gerçek baskı rengi arasında farklar olabilmekte, sayfa kaymaları gibi bir dizi teknik sorun da yaşanabilmekteydi. Sonuçta “hata”lı ürünlerin ortaya çıkma olasılığı yüksekti. Bu durum fazladan emek ve hassasiyeti beraberinde getiriyordu.

İki yıllık çabanın sonunda 240 sayfayı aşan ilk sayı yayımlandı. Dergiyi okuyucular ve potansiyel yazarlar için cazip kılma kaygımız oldukça hacimli bir sayı olarak karşımıza çıktı (dergiyi iki sayıya bölmediğimiz için eleştiri aldığımızı da hatırlıyorum). İlk sayının yayımlanmasıyla yayın kurulunun görevi de sona erdi ve dergi yeni yayın kuruluna teslim edildi. İlk sayıdan sonra editörlük görevini üstlenen Prof. Dr. Yaşar Tonta, bilinen titizliğiyle Bilgi Dünyası'nı bir üst düzeye taşıdı ve her geçen yıl giderek olgunlaşan Bilgi Dünyası yayın hayatını sürdürerek ve bugünlere geldi.

Bilgi Dünyası'nın temelini atarken birlikte çalıştığımız yayın kurulu üyesi arkadaşlarımın titizliği ve sabrı bu yayının yaşama geçmesini sağlamıştır. Dönemin ÜNAK Yönetim Kurulu Başkanı merhume Adile Günden'i rahmetle anmak isterim.

İlk sayıdan sonra editörlük görevini üstlenen Prof. Dr. Yaşar Tonta olmak üzere, editörlük ve yayın kurulu üyeliği görevini yürüten tüm meslektaşlarıma, o günleri tekrar hatırlamama vesile olan ve Bilgi Dünyası'nın yirminci yılında editörlük görevini yürüten Dr. Nermin Çakmak'a içten teşekkürlerimi sunarım. Yazıyı gözden geçiren, hatırlamakta zorlandığım konuları hatırlatan, o dönemde tanıştığım ve birlikte yoğun olarak görev yaptığımız Yrd. Doç. Dr. Erol Olcay'a çok teşekkür ederim. Aradan geçen zaman nedeniyle, varsa emeğini zikretmeyi unuttuğum meslektaşlarımdan özür diler, Bilgi Dünyası'nın yirminci yılını kutlarım. Nice yirmi yıllara ulaşmak dileğiyle...

Bir Dergi Yönetim Sistemi Yapılandırması Süreci: Bilgi Dünyası Dergisi ve Açık Dergi Sistemleri

Implementation Process of a Journal Management System: Information World Journal and Open Journal Systems

Tolga ÇAKMAK

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için/ To cite this article:

Çakmak, T. (2020). Bir dergi yönetim sistemi yapılandırması süreci: Bilgi Dünyası Dergisi ve açık dergi sistemleri. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 373-384. doi: 10.15612/BD.2020.579

Makale türü / Paper type: Görüşler / Opinions

Doi: 10.15612/BD.2020.579

Geliş Tarihi / Received: 14.12.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 15.12.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

Bir Dergi Yönetim Sistemi Yapılandırması Süreci: Bilgi Dünyası Dergisi ve Açık Dergi Sistemleri

Tolga ÇAKMAK*

Öz

Dergi yönetim sistemleri, bilimsel dergilerdeki yayın süreçlerinin standart, merkezi ve şeffaf bir şekilde yönetilmesini sağlayan araçlardır. Bu sistemler, yayıncılık süreçleri sonucunda ortaya çıkan ürünleri makine etkileşimine uygun bir şekilde sunmaktadır. Söz konusu sistemler ayrıca süreç içerisinde rol alan aktörlerin iletişimini kolaylaştırmaktadır. Diğer yandan bu sistemlerin yapılandırılması, derginin yayın yönetim süreçlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bu durum sistemlerin tasarımlarının ve yapılarının özelleştirilmesini gerektirmez. Çalışmada Bilgi Dünyası dergisi sunucularına yaklaşık sekiz yıl önce yayın süreçlerini yönetmek üzere kurulan dergi yönetim sistemi ele alınmaktadır. Çalışmada ek olarak Bilgi Dünyası dergisinin önceki web sayfalarından hareketle bir dergi yönetim sistemine geçişi, yazılım olarak Açık Dergi Sistemleri'nin (Open Journal Systems) kurulumu ve yaşatımı ile ilgili olarak benzer sistem kurulumlarında dikkat edilmesi gereken noktalara yer verilmiştir. Sonuç olarak ise çalışmada dergilerin yayın süreçlerinin yönetimine yönelik gereksinimleri karşılamak veya tasarımını geliştirmek için yapılacak güncellemelerin Açık Dergi Sistemleri gibi açık kaynak kodlu yazılımların güncellemelerinden etkilenmeyecek şekilde tasarlanması gerektiği belirtilmiştir.

Anahtar sözcükler: Dergi yönetim sistemleri, açık dergi sistemleri, Bilgi Dünyası

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, e-posta: tcakmak@hacettepe.edu.tr

Implementation Process of a Journal Management System: Information World Journal and Open Journal Systems

Tolga ÇAKMAK*

Abstract

Journal management systems are tools that provide standard, central and transparent management of publication processes in scholarly journals. These systems present the products which are outputs of publication processes in a form that allows machine interaction. They also facilitate the communication of the actors involved in the process. On the other hand, the implementation phase of these systems can differ according to journal's publication processes. This requires customization of design and structure of systems. This study discusses the implementation phase of a journal management system that was installed on the servers of Information World journal about eight years ago to manage publication processes. Additionally, the transition of Information World journal to journal management system is highlighted by presenting sample screenshots of previous web pages of the journal. Furthermore, based on the experiences related to installation and maintenance of Open Journal Systems in Information World Journal, the study emphasises the points that should be taken into consideration about similar system implementations. In conclusion, it is stated that the customizations that will be made to meet requirements of the journal's publication processes or to improve its look, should be designed in a way that not to be affected by new updates of open source softwares such as Open Journal Systems.

Keywords: *Journal management systems, open journal systems, Information World.*

* Assoc. Prof., Hacettepe University Faculty of Letters Department of Information Management,
e-mail: tcakmak@hacettepe.edu.tr

Giriş

Bilimsel dergiler akademik yayıncılığın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu dergilerde araştırma makaleleri, vaka sunumları, değerlendirme çalışmaları, görüş yazıları, eleştiri ve tanıtım yazıları gibi birçok türde çalışma yayımlanmaktadır. Belirtilen türlerin tamamı farklı aktörlerin yayın sürecinin içerisinde uyumlu bir şekilde çalışmasına dayanmaktadır. Gelişen teknolojinin ve bilgi erişim olanaklarının da etkisiyle bu dergilerdeki süreçlere ilişkin görevlerin merkezi bir şekilde yönetilmesi için belirli bir platformun kullanımına dayanan yönetim sistemleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu sistemler bir yandan yayın süreçlerinin yönetimini sağlarken dergi yönetimlerinin söz konusu süreçlerin bütününe kayıt altına almasına, izleyebilmesine ve bu süreçleri şeffaflık ve hesap verilebilirlik çerçevesinde belgeleyebilmesine de olanak tanımaktadır.

Günümüzde yoğunlukla web tabanlı olarak kurgulanan dergi yönetim sistemleri yayının gönderim aşamasından başlayarak bir ürün olarak ortaya çıkışına kadar bütün süreçleri kapsamına alabilmektedir. Söz konusu sistemlerin sahip oldukları özellikler ile yayıncılık modellerinin de şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu sistemler aracılığıyla uluslararası standart ve protokollere uygun bir şekilde yapılandırılan bilimsel çalışmalar arama motorları tarafından kolaylıkla işlenebilmektedir. Ayrıca makinece işlenebilir nitelikte veri sunan ve karşılıklı işlerlik protokollerini destekleyen bir sistem kurulduğunda yayımlanan çalışmaların üstverileri ve erişim bilgileri derginin dizinlendiği veri tabanlarına kolaylıkla aktarılabilir. Bununla beraber uygun yapılandırma işlemleri gerçekleştirildiğinde bir bilimsel çalışmanın yalnızca üstverileri değil, içeriğindeki bileşenler de (paragraflar, başlıklar, şekiller ve tablolar gibi) XML (eXtensible Markup Language) tabanında sunulabilmektedir. Özellikle Journal Article Tag Suite (JATS) gibi uygulamalar bilimsel çalışmaların içerik bileşenlerinin tanımlanmasında kullanılmaktadır.

Bilimsel dergilerin içerik yayımlamada kullandıkları yönetim sistemleri yapısal olarak farklılıklar göstermektedir. Bu noktada seçim aşamasında teknik özelliklerin yanı sıra çalışmaların yayın sürecindeki aktörlerin rol ve sorumluluklarının belirlenmesi önem göstermektedir. Ayrıca derginin izlediği yayın süreçlerinin bütün ayrıntılarıyla değerlendirilmesi yapılandırılacak yönetim sisteminin başarımında etkili olmaktadır. Ek olarak yapılandırma süreçlerinde bilimsel bir dergi için yayın süreçlerinde kritik değere sahip bilgilerin depolanması, paylaşılması ve kullanılması gibi konuların da bilgi güvenliği çerçevesinde ele alınması önemli bir diğer konu olarak nitelendirilebilir. Sayılan bu nedenlerle bilimsel dergiler için birçok avantajı da beraberinde getiren dergi yönetim sistemi yapılandırma adımlarının çok yönlü bir bakış açısıyla kurgulanması gerektiğini söyleyebiliriz.

Bilgi Dünyası dergisinin 20. yılına ithafen hazırlanan bu çalışmada Derginin yayın yönetim süreçleri için yapılandırılan açık dergi sistemi ele alınarak gerçekleştirilen çalışmalar ve derginin bugün de kullandığı altyapıya ilişkin süreçlere değinilmektedir. Çalış-

manın bu yönüyle bir bilimsel derginin yayın süreçlerine yönelik olarak bir geçiş sürecini anlatan bir uygulama örneği olarak değerlendirilmesi de mümkündür.

Açık Dergi Sistemlerinin Yapılandırma Süreçlerine Yönelik Uygulamalar

Açık Dergi Sistemleri (Open Journal Systems, OJS), bilimsel dergileri yönetmek ve yayımlamak için geliştirilmiş bir açık kaynak kodlu yazılımdır. Bu yazılım 2001 yılında Kamu Bilgi Projesi (Public Knowledge Project, PKP) tarafından araştırmalara erişimi artırmak amacıyla geliştirilmiş ve yayınlanmıştır. Sistemin web sayfasından alınan bilgi doğrultusunda en yaygın kullanıma sahip açık kaynak kodlu dergi yayımlama platformu olduğu ve dünya çapında 10.000'den fazla dergi tarafından kullanıldığı bilgisi paylaşılmaktadır (PKP, 2020a). PKP ise bilimsel yayıncılığın kalitesini ve daha çok kullanıcıya ulaşması için araştırma yapma ve açık kaynak kodlu (ücretsiz) yazılımlar geliştiren birden çok üniversitenin yer aldığı bir girişimdir (PKP, 2020b). 1998 yılında University of British Columbia'da John Willinsky tarafından başlatılan projede, çalışmalara bu üniversiteye ek olarak Ontario Council of University Libraries, Simon Fraser University, Stanford University, University of Alberta, University of Pittsburgh'dan oluşan bir geliştirme ekibi ile devam edilmektedir (PKP, 2020b, 2020c). Proje kapsamında Open Journal Systems dışında Open Monograph Press, Open Preprint Systems, Open Conference Systems ve Open Harvester Systems gibi web tabanlı yönetim sistemleri geliştirilmiştir.

OJS, çevrimiçi dergi yayımlama sürecinin tüm yönlerini kapsayan bir sistemdir. Bu sistemde derginin web sitesinin kurulumu, yazarların başvurularına hakem ve değerlendirme süreçleri, düzenleme işlemleri, sayı ve arşivleme işlemlerinin yönetimi ile derginin dizinlenmesi ve içerikte arama yapabilme yetenekleri bulunmaktadır. Ayrıca sistem sunuculara kurulduğunda birden çok derginin tek bir platformdan yönetimine olanak tanımaktadır (Willinsky, 2005, s. 508-509). Sistem, açık erişimi yaklaşımını desteklemenin yanı sıra karşılıklı işlerlik standartları ve PDF, HTML, ePub, XML ile ses ve görüntü formatlarıyla uyumluluk göstermektedir.

Literatürde OJS'yi ele alan çok sayıda çalışmanın yayımlandığı ve Kamu Bilgi Projesi tarafından yönlendirme yapılan Zotero kitaplığında 440'in üzerinde çalışma yer almaktadır¹. Bu kapsamda yapılandırma süreçlerindeki deneyimleri paylaşan çalışmalar dikkati çekmektedir. Bu çalışmalardan birinde maliyetin açık erişim yayıncılığında etkili bir faktör olduğu belirtilirken, OJS'nin bir kurumdaki mevcut altyapıya kurularak ve editör kurulunun gönüllü çalışmalarıyla kısa bir sürede yayın sürecinin gerçekleştirilebileceği ifade edilmektedir. Çalışmada OJS'nin çok dilli yapısının da farklı dillerde yayın yapan dergiler için önemli bir özellik olduğu vurgulanırken yapılandırma sürecinde test aşamasının gerekliliği ve önceki sayılara yönelik aktarım süreçlerinin de test aşamasında izlenmesinin fayda sağlayabileceği anlaşılmıştır (R, Vijayan ve J, 2019).

1 Bkz. https://www.zotero.org/groups/83548/public_knowledge_project/items/36VT4HZG/library

Bir diğer çalışmada Endonezya'da yayın yapan dergilerin akreditasyon için sahip olması gereken niteliklerden birinin elektronik dergi yönetim sistemi olduğu ve bu doğrultuda OJS'nin belirtilen gereklilikleri karşıladığı belirtilmiştir. Bu çerçevede OJS'nin University of Pramita Indonesia'da iLearning Journal Center'da yapılandırılmasında iş akış diyagramları oluşturulmuştur. Yapılandırma sonucunda ise OJS'nin süreçleri kolaylaştırdığı belirtilmiştir (Mumen, Oganda, Lutfiani ve Handayani, 2020).

Başka bir çalışmada ise Universidad Nacional de La Plata'daki School of Humanities and Education Sciences'da kurulan OJS tabanlı bir dergi yönetim sisteminin geliştirilme süreci anlatılmaktadır. Bu süreçte ilk aşamada OJS kurulumu ve tasarım olarak özelleştirmeleri yapılmıştır. Sonraki aşamada ise birden çok dergiyi barındırması planlanan bu portalde dergilerin kurulumu, kullanıcıların aktarım işlemleri ve dergilerin arşivlerinin taşınması gerçekleştirilmiştir. Üçüncü ve son aşamada ise kullanıcılara ve editör kurullarına verilen eğitimler yer almıştır. Bu yapılandırma ile birlikte portalde bulunan dergilerin açık erişim kapsamında DOAJ'a yapılandırılmış bir XML dosyası aracılığıyla içerik göndermeye başladıkları dile getirilmiştir (Unzurrunzaga, Rozemblum, Pucacco, Parente ve Esterellas, 2015).

OJS yapılandırmasını ele alan bir çalışmada da University of Idaho tarafından yayımlanan Electronic Green Journal dergisindeki geçiş süreci anlatılmıştır. 1994-2008 yılları arasında düzensiz aralıklarla yılda iki sayı olarak yayımlanan, makale başvurularını e-posta ile alan ve HTML, ASCII, TXT ve GIF formatlarını kullanarak yayın yapan dergideki geçiş bir test aşaması olmadan gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte eski sayıların burslu bir çalışan tarafından XML ile tanımlanarak taşındığı ifade edilmiştir. Çalışmada OJS geçiş aşamasında öncelikle test sürecinin dergiler için karşılaşılabilecek zorlukların saptanması açısından önem taşıdığı vurgulanmaktadır (Hunter, 2010).

OJS, Türkiye'de de çok sayıda bilimsel dergi tarafından tercih edilen bir sistemdir. Literatürde bu sistemin bir dergiye yönelik kullanımını konu alan ve sistemin işlevlerini anlatan çalışmaların yer aldığı görülmektedir (Ünal, Çakmak ve Uçak, 2014; Çelik ve Buğan, 2013). Bununla beraber ULAKBİM tarafından Türkiye'deki bilimsel hakemli dergiler için verilen barındırma ve süreç yönetim hizmeti olarak ifade edilen DergiPARK'ın da 2013-2016 yılları arasında OJS tabanlı bir yapıyı kullandığı görülmektedir. DergiPARK'ın bu altyapıyı 2016 yılı itibarıyla 1200 dergiye sunduğu görülmektedir (DergiPARK Akademik, 2020).

Bilgi Dünyası Dergisi ve Açık Dergi Sisteminin Yapılandırılması

Bilgi Dünyası dergisi 2000 yılından itibaren yayımlanan hakemli bir dergidir. Altı aylık zaman aralıklarıyla Nisan ve Kasım aylarında yayımlanan dergi 2014 yılından itibaren Haziran ve Aralık aylarında yayımlanmaya başlamıştır. 2012 yılına kadar Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneğinin (ÜNAK) resmî web sitesi olan <http://unak.org.tr> altında bir dizine adreslenen (<http://unak.org.tr/BilgiDunyasi>) derginin web sitesi HTML

ile tasarlanmıştır. 2006 yılında Derginin web sayfasından ASP programlama dili ile içeriğinde yazar adı, makale adı, basım tarihi (yıl) ve anahtar sözcük bazlı bir arama özelliği sunulmaya başlanmış ve yayımlanan makalelerin PDF kopyalarına erişim sağlanmıştır (Şekil 1).

The screenshot displays the Bilgi Dünyası website interface. At the top, there is a navigation menu with links for 'Son Sayı', 'Eski Sayılar', 'Yazın Politikası', 'Yazarlara Notlar', 'Editor Grubu', 'Hakem Kurulu', 'Abonelik', and 'Abone Formu'. Below the menu, there is a search bar with the text 'Bilgi Dünyası' and a search button. The main content area is divided into two columns. The left column contains a list of articles with their titles and authors. The right column shows the details of a selected article, including the title, author, and a link to the full text. The website also features a sidebar with a search bar and a list of articles.

Şekil 1. Bilgi Dünyası Dergisi Arama Özelliği ve Makalelerin PDF Kopyaları (Bilgi Dünyası 2006a, 2006b)

2009 yılına gelindiğinde Derginin web sitesinde bir tasarım değişikliğinin daha olduğu görülmektedir. Bu değişiklikte birlikte yazarlardan makale gönderiminde elektronik postayı kullanmalarına ilişkin yönlendirmelerde bulunulmaya başlanmıştır. Bu tasarımda dizinin yanı sıra yazar adlarına oluşturulan HTML sayfaları aracılığıyla bir yazarın Bilgi Dünyası dergisinde yayımlanmış olan tüm çalışmalarına erişim sağlanmıştır (Şekil 2).

Yaşanan gelişmelere uyumlu olarak birçok kez arayüzü geliştirilen Bilgi Dünyası dergisinin web sayfasında yeni sayıların yayımlanması süreci HTML sayfalarının da güncellenmesini gerektirmektedir. Bu noktada yeni makalelerin yayımlanması yalnızca son sayı ve arşiv ile ilgili sayfaların değil, yazar adlarına oluşturulmuş HTML sayfalarının da elle güncellenmesini gerektiren bir iş sürecini içermektedir.

Şekil 2. Bilgi Dünyası Dergisi Arama Özelliği ve Makalelerin PDF Kopyaları (Bilgi Dünyası, 2010a, 2010b)

2012 yılında Bilgi Dünyası dergisinin teknik altyapısında değişikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda ÜNAK sunucuları altında bir klasör altında konumlandırılan Dergi içeriği kendine ait bir sunucuya taşınmış ve alan adı <http://www.bd.org.tr> olarak belirlenmiştir. İçerik olarak Türkiye konumlu sunucular üzerinden hizmet veren bu sunucu üzerinde yapılandırılan OJS yazılımı öncelikle test aşamasına alınmış; Derginin yayın süreçlerine ilişkin iş akışlarının belirlenmesinin ardından da yönetim arayüzlerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreçlerin ardından Bilgi Dünyası dergisinin Nisan 2012 sayısından itibaren OJS tüm yayın süreçlerini kapsayacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemdeki değişiklik Derginin baş editörü sayın Aytaç Yıldızeli tarafından şu satırlarla kaleme alınmıştır (Yıldızeli, 2012, s.vi);

"Dergimizin editör grubundaki değişimin yanı sıra bu sayıda değişikliğe gidilen bir diğer konu da teknoloji altyapısıdır. Bilgi Dünyası dergisi Nisan 2012 sayısından itibaren yeni bir teknik altyapı ile yeni bir sunucu üzerinden hizmet vermeye başlamıştır. Bu kapsamda derginin yeni adresi <http://www.bd.org.tr> olarak belirlenmiş olup web arayüzü; bilgi mimarisi kullanılabilirlik ilkeleri ve kurumsal kimlik çerçevesinde yenilenmiştir. Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde Arş. Gör. Tolga Çakmak, Arş. Gör. Nevzat Özel ile birlikte sistemin tasarımı, geliştirilmesi ve test süreçlerinin tamamlanmasında önemli katkıları olan Teknoloji ve altyapı geliştirme grubunda çalışan Hüseyin Körpeoğlu, Hüseyin Fırat Akın ve Aybike Dilara Dağlı'ya, içerik geliştirme çalışmalarında katkılarından dolayı Muharrem Yılmaz'a, sistemin Türkçeleştirme çalışmalarında paylaşımlarıyla bize destek veren Doğu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi Müdürü Sönmez Çelik'e kalpten teşekkürlerimi sunarım."

Bilgi Dünyası dergisi, OJS kurulumuyla birlikte DOAJ gibi platformlara makale üstverilerini gönderebilme, OAI-PMH uyumluluğuna sahip veri sunumu ve Crossref ile entegre şekilde DOI numarası üretme gibi kabiliyetlere sahip olmuştur. Makine etkileşiminin yanı sıra kullanıcılarla da gönderi takibi, gönderi sürecinin izlenmesi, değerlendirme sonuçlarının paylaşımı ve dizgi/düzenleme işlemleri gibi tüm süreçler sistem aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Bilgi Dünyası dergisinin OJS yapılandırma sürecinde ilk aşamada yazılımın 2.3 sürümü kullanılmıştır. Sonrasında sistem 2.4 sürümlerine güncellenmiştir. Sistemin test ve kullanıma alma aşamalarında çifte körleme hakemlik süreçleri düzenlenmiş, rol ve sorumlulukları bulunan kullanıcı gruplarına ilişkin arayüzlerin tamamı gözden geçirilmiştir. Söz konusu güncellemelerle yazarın gönderisinden başlayarak mizanpaj süreçleri de dahil olmak üzere bütün süreçler sistemin içeriğinde gerçekleştirilecek şekilde kurgulanmıştır. Bunun yanı sıra bu yıla kadar çıkmış olan bütün sayı ve makaleler ile üstverileri, ÜNAK derneği altında kurulmuş olan, Hacettepe Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerindeki öğrencilerden oluşan gönüllü GençÜNAK üyeleri tarafından sisteme girilmiştir. Bu süreçler öncesinde verilen eğitimler önceki sayıların girişinde sistemin tanınmasını ve kullanımını kolaylaştırmıştır.

Bilgi Dünyası dergisinde OJS sisteminin yapılandırma sürecinde dönemin diğer uygulamalarına göre bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar o dönem kullanılan OJS sürümlerinin mobil uyumluluğa sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Bilgi Dünyası dergisinde OJS'nin 2.3 sürümü, arayüz kodlarına yapılan müdahalelerle mobil cihazlarca görüntülenebilir hale getirilmiştir (Şekil 3) (Bilgi Dünyası, 2012).

OJS 2.3 sürümünün kurulumu ve yapılan özelleştirme ile ortaya çıkan bu sistemin ilgili dönemde mobil uyumluluğa sahip ilk OJS sistemlerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmalara ek olarak OJS 2.4 sürümüne yönelik güncelleme çalışmalarıyla birlikte sistem mobil cihazlarla tam uyumlu (responsive) hale getirilmiştir (Şekil 4).

2013 yılında gerçekleştirilen OJS 2.4 sürümü güncellemesi ile birlikte Bilgi Dünyası dergisinin tüm arayüzleri ve menü bileşenleri mobil platformlarla uyumlu hale getirilmiştir. Sistemin bu sürüm güncellemesinden sonra yeni güncellemeler yayınlanmış olsa dahi OJS 3.x sürümlerine kadar bir güncelleme yapılamamıştır.

Sistemin daha sonraki güncellemelere yükseltilememesi, güncellemelerin özelleştirilen sistem arayüzündeki değişiklikleri etkilemesinden kaynaklanmıştır. Bu noktada özellikle açık kaynak kodlu yazılımların yapılandırılma süreçlerinde yapılacak özelleştirmelerin resmi güncellemelerden etkilenmeyecek boyutta olması ve yapılan özelleştirmelere yönelik dokümantasyonun oluşturulması önemli görülmektedir. Bu tür bir yaklaşımın benimsenmesi her ne kadar yazılımın aynı sürümüne ilişkin alt güncellemelerde etkili olsa da yapısal değişiklik gerektiren güncellemelerde (örneğin OJS 2.x sürümünden OJS 3.x sürümüne yapılacak güncellemeler gibi) mevcut sistemin veri yapısı üzerinde yine ek çalışmaları gerektirebilmektedir.

Şekil 3. Bilgi Dünyası Dergisi OJS 2.3 Sürümü ve Mobil Arayüzler (Bilgi Dünyası, 2012)

Şekil 4. OJS 2.4 Güncellemesi ve Mobil Uyumlu Menü Yapısı (Bilgi Dünyası, 2020)

Sonuç ve Değerlendirme

Hemen her sektörde olduğu gibi teknolojik gelişmeler birçok süreci değiştirmektedir. Bu değişimden etkilenen alanlardan biri de şüphesiz ki akademik yayıncılıktır. Konu bilimsel dergiler açısından düşünüldüğünde yayın süreçlerinin güncel teknolojilerle şekillendirilmesi yayınların teknik anlamda kalitesini artırmaktadır. Bu noktada yayıncıların sistemlerini güncellemeleri ve her geçen gün daha fazla olarak dijital üretime dayanan bu dönüşüme uyum sağlayacak girişimlerde bulunmaları bir gereklilik haline gelmektedir.

Bu çalışmada yapılandırıldığı bilimsel dergilerde yalnızca kullanıcı değil makine etkileşimi bağlamında da kolaylıklar getiren ve açık kaynak kodlu bir yazılım olan OJS'nin yapılandırılmasında deneyimlenen süreçler literatürdeki sınırlı sayıdaki örnekler çerçevesinde ele alınmaktadır. Söz konusu çalışmalar incelendiğinde deneyimlenen süreçlerin test aşamasının kurgulanması, önceki sayıların aktarımı, kullanıcı verilerinin bir sistemden diğerine taşınması ve iş akış diyagramlarının oluşturulması odağında gerçekleştiği görülmektedir. Çalışmaların hemen hepsinde OJS yapılandırmasında bir test aşamasının bulunduğu ve test aşamasının kurgulanmadığı bir çalışmada da bu durumun eksikliğini geçiş sürecini zorlaştırdığının belirtildiği görülmektedir. Başlangıcından bugüne kadar gelişen teknolojiye uyumlu şekilde teknik altyapısında düzenlemelerin yapıldığı Bilgi Dünyası dergisinde de OJS yapılandırma sürecinin test aşaması da dahil olmak üzere kurgulandığı ve sistemin ilgili dönem koşulları içinde önemli bir özellik olarak nitelendirilebilecek mobil uyumluluk ile kullanıma sunulduğu anlaşılmaktadır. Bilgi Dünyası dergisinde yaklaşık sekiz yıllık bir süredir kullanılan OJS ile Derginin bütün yayın süreçlerinin şeffaf bir şekilde izlenebilmesi olanaklı hale gelmiştir. Bu yapılandırma deneyimlenen süreç, açık kaynak kodlu yazılımlara dayanan sistemlerde yapılacak özelleştirmelerin yazılımın aynı sürümüne ilişkin güncellemelere (örneğin OJS için 2.4.3 sürümünden 2.4.4 sürümüne geçiş gibi) izin verecek şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini OJS yazılımı özelinde göstermektedir.

Kaynakça

- Bilgi Dünyası. (2006a). <https://web.archive.org/web/20061102085315/http://www.unak.org.tr/bilgidunyasi/> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2006b). <https://web.archive.org/web/20060504043453/http://www.unak.org.tr/BilgiDunyasi/sonsayi.htm> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2010a). <https://web.archive.org/web/20100703070607/http://www.unak.org.tr:80/BilgiDunyasi/> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2010b). <https://web.archive.org/web/20100322223810/http://www.unak.org.tr/BilgiDunyasi/sonsayi.htm> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2012). <https://web.archive.org/web/20120718203158/http://www.bd.org.tr/index.php/bd> adresinden erişildi.

- Bilgi Dünyası. (2020). <https://web.archive.org/web/20200710100947/http://bilgidunyasi.xyz/index.php/bd> adresinden erişildi.
- Çelik, S. ve Buğan, O. (2013). Açık Dergi Sistemleri (ADS): Açık kaynak kodlu dergi yönetim ve yayımlama sistemi. *Journal of Higher Education*, 3(1), 12-21.
- DergiPARK Akademik. (2020). *Hakkında*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/page/about> adresinden erişildi.
- Hunter, B. (2010). Moving open access to open source: Transitioning an open-access journal into the Open Journal Systems Journal Management System. *Technical Services Quarterly*, 28(1), 31-40. doi:10.1080/07317131.2010.500972
- Mumen, M. A., Oganda, F. P., Lutfiani, N. ve Handayani, I. (2020). Implementation of OJS based iJC Media E-Journal System at University of Pramita Indonesia. *Aptisi Transactions on Management (ATM)*, 4(2), 168-177. doi:10.33050/atm.v4i2.1338
- Public Knowledge Project [PKP]. (2020a). *Open Journal Systems*. <https://pkp.sfu.ca/ojs/> adresinden erişildi.
- Public Knowledge Project [PKP]. (2020b). *History*. <https://pkp.sfu.ca/about/history/> adresinden erişildi.
- Public Knowledge Project [PKP]. (2020c). *Development partners*. <https://pkp.sfu.ca/development-partners/> adresinden erişildi.
- Unzurrunzaga, C., Rozemblum, C., Pucacco, C., Parente, G. ve Esterellas, M. (2015). OJS Implementation and development of the Scientific Journals Site of the School of Humanities and Education Sciences of the Universidad Nacional de La Plata. *Scholarly and Research Communication*, 6(1). 1-16. doi:10.22230/src.2015v6n1a142
- R, S., Vijayan, V. ve J, F. A. (2019). Design and implementation of Open Journal System (OJS) for Rajagiri Journals: A Review. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2699> adresinden erişildi.
- Willinsky, J. (2005). Open Journal Systems: An example of open source software for journal management and publishing. *Library Hi Tech*, 23(4), 504-519. doi:10.1108/07378830510636300
- Ünal, Y., Çakmak, T. ve Uçak, N. Ö. (2014). Açık Dergi Sisteminin Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne uygulanması. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31(1), 235-254
- Yıldızeli, A. (2012). Baş Editör'den. *Bilgi Dünyası*, 13(1). vi-vii. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/165> adresinden erişildi.

Bilimsel Dergi Yayıncılığında Süreklilik: 2016-2020 Yılları Arasında Bilgi Dünyası Dergisi

Continuity in Scientific Journal Publishing: The Information World Journal between 2016-2020

Nermin ÇAKMAK

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için/ To cite this article:

Çakmak, N. (2020). Bilimsel dergi yayıncılığında süreklilik: 2016-2020 yılları arasında Bilgi Dünyası Dergisi. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 385-401. doi: 10.15612/BD.2020.591

Makale türü / Paper type: Görüşler / *Opinions*

Doi: 10.15612/BD.2020.591

Geliş Tarihi / Received: 28.12.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 28.12.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

Bilimsel Dergi Yayıncılığında Süreklilik: 2016-2020 Yılları Arasında Bilgi Dünyası Dergisi

Nermin ÇAKMAK*

Öz

Dernek, oda veya vakıf tarafından çıkarılan bilimsel dergilerde, söz konusu kurumların yönetim kurullarının belirli periyotlarda değişmesi, derginin yayımlanmasının, dağıtımının ve erişiminin sağlanması için gereken maddi olanakların sınırlı olması, baş editörün ve editör kurulunun gönüllülük esasına göre çalışması gibi unsurlar bilimsel dergilerin sürekliliği önünde tehdit oluşturabilmektedir. Dolayısıyla, bu paydaşların uyumlu ve özverili çalışmaları dergilerin yaşam sürelerinin uzun soluklu olmalarında önemli bir rol oynar. Dergilerin sürekliliği bu kurullarda yer alan kişilerin iş birliği içinde çalışmalarının yanı sıra bilimsel dergi yayıncılığındaki gelişmeleri yakından takip etmelerine, politika geliştirmelerine ve bu politikaları etkili bir şekilde uygulamalarına da bağlıdır. Bu yazıda Bilgi Dünyası dergisinin niteliğini ve kalitesini daha da yükseltmek ve sürekliliğini sağlamak amacıyla 2016 - 2020 yılları arasında gerçekleştirilen politika geliştirme ve standartlaşma çalışmalarına yer verilmiştir. Yazının sonunda Dergi ile ilgili kısa ve uzun vadede yapılması planlanan çalışmalar belirtilmiştir.

Anahtar sözcükler: Bilimsel dergi yayıncılığı, süreklilik, standartlaşma, politika geliştirme, Bilgi Dünyası.

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, nermin.cakmak@atauni.edu.tr
Baş Editör, Bilgi Dünyası (2016-)

Continuity in Scientific Journal Publishing: The Information World Journal between 2016-2020

Nermin ÇAKMAK*

Abstract

Factors such as frequent changes in the management boards, economic limiters in publishment, distribution, and accessibility of the journals, and the reality that the editors and board of editors work voluntarily, causes threat in perpetuity in journal publishment. On the contrary, mainly coherence and devoted work of the shareholders increase the lifetime of a journal. Moreover, following the improvements in journal publications in the world, policy making, and proper application of those policies enhance the lifetime. This title included studies of policy making and standardization studies during 2016-2020 with the aim of raising and maintaining the quality. At the end of the article short and long term goals are stated.

Keywords: *Scientific journal publishing, continuity, standardization, policy development, Information World.*

* Assist. Prof. Dr., Ataturk University, Faculty of Letters, Information and Document Management, nermin.cakmak@atauni.edu.tr
Editor in Chief, Information World (2016-)

Giriş

Bilimsel dergiler bilimsel bilginin üretilmesinde, yayılmasında ve bilimsel iletişimin sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Bilimsel dergiler, bilimin gelişmesini destekler ve bu amaçla yeni ve özgün araştırmaların yayımlanmasına ve bilim dünyasıyla paylaşılmasına aracılık ederler. Diğer bir ifadeyle, bilimsel dergiler yazar (veya araştırmacı) ile okuyucu (veya diğer araştırmacılar) arasında iletişim sağlama görevini üstlenirler (Kozak, 2018). Bilimsel dergiler genel olarak belli bir ad altında yılda en az iki sayı, belirli ve düzenli periyodlarla çıkan, her sayı numaralı (varsa cilt bilgisi) ve tarihli olan (Küçük, Al ve Olcay, 2008, s. 309), özgün ve araştırma makalelerin yanı sıra derleme makaleleri, olgu sunumu, editör ve inceleme yazıları, konferans notları ve kitap eleştirileri gibi diğer bilimsel yazıların da yer aldığı, belirli bir konu ve amaca yönelik olarak hazırlanan süreli yayınlar olarak nitelendirilmektedir. Bilimsel dergiler, bu sıralanan niteliklerinin yanı sıra bir makalenin bilimsel değerinin analiz edilmesi ve kalitesinin artırılması amacıyla hakemli olması, bilimsel ilkeler doğrultusunda yayın politikalarının ve yazar rehberinin bulunması gibi diğer bazı özelliklere de sahiptirler (Kozak, 2018). Bu bağlamda, Bilgi Dünyası dergisi de, kütüphane ve enformasyon bilimi alanında, hakemli bir dergi olarak altı ayda bir (Haziran ve Aralık), ulusal ve uluslararası alan indekslerinde yer alan, Türkçe ve İngilizce dillerinde yayın kabul eden, uluslararası bilimsel bir dergi olma niteliğini taşımaktadır ("Bilgi Dünyası", 2020a).

Ülkemizde dernek, oda veya vakıf tarafından çıkarılan bilimsel dergilerde, söz konusu kurumların yönetim kurullarının belirli periyodlarda değişmesi, derginin yayımlanmasının, dağıtımının ve erişiminin sağlanması için gereken maddi olanakların sınırlı olması, baş editörün ve editör kurulunun gönüllülük esasına göre çalışması gibi unsurlar bilimsel dergilerin sürekliliği önünde tehdit oluşturabilmektedir. Bu bağlamda özellikle söz konusu kapsamdaki bilimsel dergilerde editör, hakem, yazar, yayıncı ve okuyucular derginin sürekliliğinde rol alan önemli aktörlerdir. Bu aktörlerin bilimsel ölçütler çerçevesinde uyumlu çalışmaları dergilerin yaşam sürelerinin uzun soluklu olmalarında hayatidir. Bu doğrultuda bilimsel dergi yayıncılığı ciddi bir iş birliğini gerektirmektedir. Aynı zamanda derginin veya dernek, oda ve vakıfların kurullarında yer alan kişiler değişse bile dergilerin yayımlanmasının sürekliliği sağlanmalıdır. Dergilerin sürekliliği bu kurullara katılan yeni kişilerin uyumlu ve özverili çalışmalarının yanı sıra bilimsel dergi yayıncılığındaki gelişmeleri de yakından takip etmelerine, bu çerçevede politika geliştirmelerine ve bu politikaları etkili bir şekilde uygulamalarına bağlıdır.

Bilgi Dünyası dergisi de Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği'nin (ÜNAK) yayın organı olarak, ilk kez yayımlanmaya başladığı Nisan 2000 tarihinden günümüze bu paydaşların iş birliği içinde çalışmaları sonucu kesintisiz yayımlanmaktadır ("Bilgi Dünyası", 2000a). Bilgi Dünyası'nın 20. yılına ithafen hazırlanan bu yazıda Derginin niteliğini ve kalitesini daha da yükseltmek ve sürekliliğini sağlamak amacıyla 2016 - 2020 yılları arasında gerçekleştirilen politika geliştirme ve standartlaşma çalışmaları daha önceki editör yazılarından da yararlanılarak (Çakmak, 2016; Baysen ve Çakmak, 2017;

Çakmak ve Akça, 2017; Çakmak, 2018) kronolojik olarak sunulmuştur. Mümkün olduğu kadar hiçbir süreç ve kişi atlanmamaya çalışılmıştır. Ancak, sehven yapılan hatalar var ise şimdiden özürlerimi sunmak isterim. Yazının sonunda ayrıca Dergi ile ilgili kısa ve uzun vadede yapılması planlanan çalışmalara da yer verilmiştir.

Dergi Kurullarının Oluşturulması (2016)

Bilgi Dünyası'nın baş editörlüğünü yürüten Dr¹. Tolga Çakmak 2016 Nisan ayında doktora tez çalışmalarının yoğunluğu nedeniyle bu görevinden ayrılma isteğini ÜNAK Yönetim Kurulu (YK)' na bildirmiştir. Ardından ÜNAK YK' da konu görüşülmüş ve yeni bir baş editör arayışına girilmiştir. ÜNAK YK' da alınan karar doğrultusunda Hacettepe Üniversitesi ile Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerine Dergi baş editörlüğü için teklif götürülmesine karar verilmiştir. Dönemin ÜNAK başkanı Nilüfer Saros ve ÜNAK YK üyesi Nermin Çakmak konu ile ilgili görüşmek üzere dönemin bölüm başkanları Prof. Dr. Fatoş Subaşıoğlu'nu (Ankara Üniversitesi BBY Bölümü) ve Prof. Dr. Bülent Yılmaz'ı (Hacettepe Üniversitesi BBY Bölümü) ziyaret etmişlerdir. Her iki bölümde de akademisyenlerden görüş alınmış, ancak iş yoğunluklarından dolayı baş editörlüğü ÜNAK Yönetim Kurulu içinden birinin üstlenmesi yönünde fikir birliği oluşmuştur. Bu doğrultuda ÜNAK Yönetim Kurulu'ndan, 2012 yılı 2. sayısından beri Bilgi Dünyası yayın kurulu üyeleri ("Bilgi Dünyası", 2012) arasında da bulunmam nedeniyle baş editörlük teklifi tarafıma yapılmıştır. O süreçte doktora tez çalışmamı sürdürdüğüm ve tezimin sonuçlanmasına az bir zaman kaldığı için, tez savunmam tamamlandıktan sonra görevi üstlenebileceğimi yönetim kuruluna bildirdim. Bu doğrultuda Dr. Tolga Çakmak, 2016 Haziran sayısının yayımlanmasına kadar baş editörlük görevini sürdürmüştür. Ardından Temmuz 2016'da baş editörlük görevini devraldım.

Bilgi Dünyası baş editörlük görevine geldikten sonra ilk olarak dergi kurullarının oluşturulması ile ilgili çalışmalara başlanmıştır. Yayın kurulu üyelerinde ve görevlerde bazı değişiklikler yapılmıştır. Derginin hem yayın dilinin Türkçe ve İngilizce olması hem de dış ülkelerden gelen makale başvurularındaki artış nedeniyle var olan Dergi kurullarına "Yabancı Dil Editör Kurulu" eklenmiştir. Böylece ulusal ve uluslararası indekslerde de önemi vurgulanan yabancı dil editör kurulu bulunması kriteri için ilk adım atılmış oldu. Bu doğrultuda Dergi kurulları "Yayın Kurulu Üyeliği (2020'de Editör Kurulu olarak değiştirilmiştir),"Teknoloji ve Altyapı Grubu" ve "Yabancı Dil Editör Kurulu" şeklinde oluşturulmuştur. Yabancı dil editörleri İngilizce dilbilgisi yetkinliğine göre belirlenmiştir. Dil editörleri Dergiye İngilizce olarak yapılan başvuruların dilbilimsel açıdan ilk değerlendirmesini yapmakta ve gerekli gördükleri durumlarda yazardan dil redaksiyon hizmeti almalarını talep etmektedirler (Çakmak, 2016). Bu yenilik ile ulusal ve uluslararası indekslerin değerlendirme kriterlerinde yer alan, makalelerde İngilizce dil ve yazım açısında yayın titizliğinin ve bütünlüğünün sağlanmasında da etkili olması hedeflenmiştir.

1 Unvanlar söz konusu zamana göre belirtilmiştir.

2016 yılı Temmuz ayı ile birlikte önceki yayın kurulu üyelerinden devam etmek isteyenler (Aynur Ersoy) görevlerini sürdürmüşlerdir. Önceki yayın kurulu üyelerinin yanı sıra Yayın Kurulu Üyeliğine değerli meslektaşlarımız Ayşenur Akbulut Güneş, Sümeyye Akça, İlker Çakmakkaya, Banu Çermikli, Bilge Güler Öztürk, İhsan Özko; Yabancı Dil Editör Kuruluna değerli hocalarımız Yrd. Doç. Dr. Engin Baysen, Hilal Sezgin ve Teknoloji ve Altyapı Grubuna da Hüseyin Fırat Akın (Hüseyin Körpeoğlu'nun yanı sıra) katılmışlardır. Derginin 2016 Aralık sayısı bu yeni kurulan ekiple çıkarılmıştır (Çakmak, 2016). Yayın kurulu üyeliğine zaman içerisinde yeni katılımlar veya ayrılıklar olmuştur. Derginin 2018 yılı 19. cilt 1. sayısında Pınar Çelik, Okan Koç ve Özlem Şenyurt yayın kurulu üyeleri arasına dâhil olurken, Ayşenur Akbulut Güneş ve Banu Çermikli kendi istekleriyle ayrılmıştır ("Bilgi Dünyası", 2018a). Derginin 2018 yılı 19. cilt 2. sayısında İlker Çakmakkaya ve Pınar Çelik istekleri doğrultusunda ayrılmışlardır ("Bilgi Dünyası", 2018b). Yine Aynur Ersoy 2019 yılı 20. cilt 2. sayısında kendi isteği ile ayrılırken, Dr. Elsa Bitri aynı sayıda yayın kurulu üyeleri arasına katılmıştır ("Bilgi Dünyası", 2019a). Son olarak Dr. Öğr. Üyesi Semanur Öztemiz, Dr. Sefer Yazıcı ve Dr. Öğr. Üyesi Mithat Baver Zencir editör kurulu üyesi olarak aramıza katılmışlardır ("Bilgi Dünyası", 2020b). Süreç içerisinde baş editör, editör kurulu ve yabancı dil editör kurulu üyelerinin unvanlarında da değişiklikler olmuştur. Baş editör Nermin Çakmak ve editör kurulu üyeleri Sümeyye Akça ve Özlem Şenyurt, Dr. Öğr. Üyesi unvanını alırken, Okan Koç Doktor (Dr.) unvanını ve yabancı dil editörlerimizden Engin Baysen de Doçent (Doç.) unvanını almışlardır ("Bilgi Dünyası", 2020b).

Dergi kurullarının en önemli paydaşlarından biri de bilimsel kurul, başka bir ifadeyle hakemlerdir. Bilimsel kurul, Bilgi Dünyası dergisinde "Yayın Değerlendirme Kurulu" olarak adlandırılmakta ve Türkiye ve dünyadan alanında yetkin bilim insanlarında oluşmaktadır ("Bilgi Dünyası", 2020b). Bilimsel dergilerin sürekliliğinde alanında yetkin, nesnel düşünen, editör tarafından değerlendirilmek üzere gönderilen makaleyi nitelik (içerik) ve nicelik (şekil) açılarından detaylı bir şekilde inceleyen bilim insanlarının (hakemlerin) olması son derece önemlidir. Bu bağlamda Derginin 2016-2020 yılları arasında çalışmalara hakem olarak Derginin mevcut kütüphane ve enformasyon bilimi alanından değerli bilim kurulu üyeleri atanırken, çalışmaların konu, nitelik ve yöntemine bağlı olarak farklı disiplinlerden de bilim insanları Dergi bilim kuruluna dâhil edilmişlerdir ("Bilgi Dünyası", 2020b).

Standartlaşma Çalışmaları (2017-2019)

Bilgi Dünyası'nın temel amacı öncelikle Türkiye'de ve daha geniş kapsamda dünyada kütüphane ve enformasyon bilimi alanının gelişmesine katkı sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda, Bilgi Dünyası bütün bellek kurumlarının tüm kademelerindeki sorunlara somut çözüm önerileri sunan, akademisyenlerin ve uygulamacıların mesleki gelişimlerine katkı sağlayan bilimsel çalışmaların yaygınlaştırılmasına hizmet etmektedir ("Bilgi Dünyası", 2020c).

Bilgi Dünyası baş editör ve editör kurulu olarak, söz konusu amaç doğrultusunda Derginin nitelik ve nicelik olarak kalitesinin yükseltilmesine, uluslararası alanda görünürlüğünün ve etki değerinin artırılmasına yönelik bir bilgi faaliyetler yürütülmüştür. Web of Science (WoS), Scopus ve TR Dizin tarafından düzenlenen eğitim seminerlerine katılmaya özen gösterilmektedir. Aynı zamanda bu atıf veri tabanlarının dergi değerlendirme kriterleri de düzenli bir şekilde takip edilmekte ve yeni düzenlemeler anında Bilgi Dünyası'na yansıtılmaktadır.

2-4 Kasım 2017 tarihlerinde Antalya'da TÜBİTAK ULAKBİM tarafından "TR Dizin Ulusal Akademik Yayıncılık" başlıklı düzenlenen sempozyuma Bilgi Dünyası olarak da katılım sağlanmıştır. Sempozyumda akademik yayıncılık kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Sempozyum konuşmacılarından Clarivate Analytics Avrupa Editörü Dr. Mila Cahue'nin, WoS kapsamında dergi seçim ve değerlendirme süreçleri ile ilgili sunumu, Elsevier'den Daniel Calto'nun Scopus'ta dergi değerlendirme kriterlerine yer verdiği sunumu, TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin Biriminden Ebru Soyuyüce Aydın, Sibel Tabanlıoğlu ve TR Dizin Komite Üyesi Prof. Dr. Ali Ekber Şahin'in TR Dizin Online Dergi İzleme Sistemi (ODİS) hakkında değişiklikler ve ölçütler ile ilgili sunumları, özellikle 2017 yılında ve sonraki yıllarda Bilgi Dünyası'nın standartlaşma faaliyetlerinde belirleyici olmuştur (Çakmak ve Akça, 2017; "TR Dizin", 2020a).

WoS, Scopus ve TR Dizin dergi seçim ve değerlendirme kriterleri arasında makale değerlendirme süreçleri, editör ve bilim kurulu üyelerinin kurumsal ve uluslararası çeşitliliği, derginin, editörlerin ve bilim kurulu üyelerinin etki faktörleri, derginin düzenli yayımlanması, dergi politikasının ve yazar rehberinin bulunması, Derginin yayın dili ile ilgili erişilebilir web sayfasının olması, Doi, ISSN, e-ISSN, ORCID numaralarının olması, yayın dilinde/dillerinde makale başlığı, öz ve anahtar kelimelerin bulunması, yazarların unvan ve kurum bilgilerinin yer alması, araştırma türünü içermesi ve etik ilkelerin açık bir şekilde yer alması gibi pek çok değerlendirme ölçütleri yer almaktadır (Çakmak ve Akça, 2017).

TR Dizin Ulusal Akademik Yayıncılık Sempozyumunda Cahue (2017), bilimsel dergilerde İngilizce ve Türkçe özün bulunduğu giriş sayfasının ayrı sayfalarda düzenlenmesinin, dergi ve makaleye ilişkin bilgilerin yer aldığı bir ön sayfanın olmasının, İngilizce dil editörünün bulunmasının, WoS'ta yer alan diğer dergi kriterlerinin yanı sıra önemli değerlendirme kriterleri arasında olduğunu vurgulamıştır. Önceki paragraflarda belirtildiği gibi Bilgi Dünyası dergisinin 2016 yılında editör kurulu yapılanmasında "Yabancı Dil Editör Kurulu" oluşturulmuştur.

Adı anılan Sempozyumun ardından ilk önce, Bilgi Dünyası dergisinin Türkçe ve İngilizce dillerinde makale ön bilgilendirme sayfası oluşturulmuştur. Bu sayfada Dergi'nin Türkçe ve İngilizce adı, e-ISSN numarası, makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı, yazar/ların ad ve soyadı/ları, makalenin bibliyografik künyesi (APA6'ya göre), makalenin türü (hakemli, görüş, tanıtım ve eleştiri), DOI numarası, makalenin geliş, kabul ve

yayımlanma tarihleri ve Derginin yönetim adresi (Türkçe ve İngilizce) bilgilerine yer verilmiştir (Bkz. Şekil 1) (Çakmak ve Akça, 2017). Böylece Bilgi Dünyası, 2017 yılı 18. cilt 2. sayısından itibaren ön bilgilendirme sayfası yer alarak yayımlanmaya başlamıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Bilgi Dünyası Makale Ön Bilgilendirme Sayfası
(Editörden ve Hakemli makale örnekleri) ("Bilgi Dünyası", 2017)

Aynı yıl, cilt ve sayıda [2017, 18(2)] gerçekleştirilen bir diğer standartlaşma çalışması da Türkçe ve İngilizce öz/abstract giriş sayfalarının ayrı ayrı sayfalarda düzenlenmesi şeklinde olmuştur (Çakmak ve Akça, 2017). Bu sayfalarda makale başlığı, yazarın (ların) adları, unvan ve kurum bilgileri, varsa başlığa ilişkin özel dipnotlar Türkçe ve İngilizce olarak yer almıştır (Şekil 2). Bu iki standart çalışması ile Derginin uluslararası atıf dizinlerinde indekslenmesinde tam, doğru ve güvenilir veri sunulması makalelerin görünürlüklerinin artırılması hedeflenmiştir.

Şekil 2. Makale Ön Bilgilendirme, Türkçe ve İngilizce Öz/Abstract Giriş Sayfası Örneği ("Bilgi Dünyası", 2017)

Derginin 2018 yılının ilk sayısından itibaren Derginin bütün bölümlerinde yayımlanan çalışmalar için yazardan(lardan) ORCID numarası ve sorumlu yazar bilgisi istenmeye başlanmıştır ("Bilgi Dünyası", 2018c). Bu iki bilgiye hakemli ve görüş yazılarında Türkçe ve İngilizce öz/abstract giriş sayfalarında, kitap tanıtım yazılarında ise son sayfada yer verilmektedir. ORCID, araştırmacıların, bilimsel yayınlarındaki isim benzerliklerinden ve ayrıca kadın araştırmacıların medeni durumlarındaki soyisim değişikliğinden kaynaklanan karışıklığı önlemek üzere ortaya çıkmıştır (Sprague, 2017). ORCID numarası araştırmacılar için benzersiz, kalıcı ve ücretsiz bir tanımlayıcıdır ve şeffaflığı ve güvenilirliği sağlar (ORCID, t. y). TR Dizin kriterleri (2020b) çerçevesinde 2019 yılının ilk sayısından itibaren de makale ön bilgilendirme, Türkçe ve İngilizce öz/abstract giriş sayfalarında hakemli makaleler için araştırma türü de belirtilmeye başlanmıştır ("Bilgi Dünyası", 2019b). ORCID, sorumlu yazar ve araştırma türüne ilişkin yapılan standartlaşmanın tümünü içeren örnek Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 10. Araştırma Türü, ORCID ve Sorumlu Yazar Örneği
("Bilgi Dünyası", 2019c)

Dergi Politikası, Yazar Rehberi, Makale Şablonu ve Formlar (2020)

Derginin 2000 yılındaki ilk sayısından itibaren "Bilgi Dünyası Yayın Politikası" ("Bilgi Dünyası", 2000b) ve "Yazarlara Notlar" ("Bilgi Dünyası", 2000c) şeklinde adlandırılan yazar rehberi oluşturulmuştur. Derginin basılı olarak yayımlandığı dönemde Derginin ekinde yayın politikası ve yazarlara notlar yer almıştır.

2012 yılında Dergi Politikası ve Yazar Rehberi Derginin güncellendiği dönemlerde istenen kriterler çerçevesinde güncellenmiştir. Bilgi Dünyası yazarı, Arş. Gör. Tolga Çakmak ve Arş. Gör. Nevzat Özel'in öncülüğünde, Nisan 2012 sayısından itibaren yeni bir teknik altyapı (Açık Dergi Sistemleri / Open Journal Systems-OJS) ile yeni bir sunucu üzerinden <http://www.bd.org.tr> adresi altında hizmet vermeye başladıkları sonra ("Bilgi Dünyası", 2012; Yıldızeli, 2012, s.vi) güncellenen Dergi Politikası ve Yazar Rehberi herkesin erişebilmesine olanak sağlayacak şekilde <http://www.bd.org.tr> adresinde yayımlanmıştır.

Dergi Politikası ve Yazar Rehberi 2020 yılında Dergi baş editörü Dr. Öğr. Üyesi Nermin Çakmak, editör kurulu üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye Akça, Dr. Elsa Bitri ve Dr. Özlem Şenyurt'un öncülüğünde, Derginin indekslendiği dizinlerde istenen kriterler çerçevesinde tekrar ele alınmış ve güncellenmiştir. TR Dizin'de 2020 yılında getirilen ve Dergilerin web sayfalarında belirtilmesi istenen etik kurallar da güncellenen Dergi Politikasına ve Yazar Rehberine eklenmiştir. Ayrıca web sayfasında da yayımlanmıştır. Dergi Politikası ("Bilgi Dünyası", 2020c) ve Yazar Rehberi ("Bilgi Dünyası", 2020d) ayrı kitapçıklar şeklinde hazırlanmıştır ve Dergi web sayfasından (<https://bd.org.tr>) PDF

olarak da indirilebilmektedir. Yazar rehberine ayrıca "Makale/Çalışma Kontrol Listesi" eklenmiştir. Bu kontrol listesi yazarların Dergiye makale başvurusu aşamasında kullanılmaktadır. Kontrol listesiyle daha başvuru aşamasındayken çalışmanın Dergi kriterlerine uygunluğunun sağlanması hedeflenmiştir.

Dergi Politikası ve Yazar Rehberinin yanı sıra Makale Şablonu, Kapak Mektubu, Telif Hakkı Devri ve Çıkar Çatışması Beyan Formu ve Makale Geri Çekme Formları da ulusal ve uluslararası dizinler çerçevesinde gözden geçirilmiş, hazırlanmış ve Dergi web sayfasında yayımlanmıştır ("Bilgi Dünyası", 2020e). Aynı zamanda oluşturulan bu bütün dokümanlar ÜNAK başkanı Fatih Kumsel'in desteğiyle İngilizceye çevriltilmiş ve Dergi'nin İngilizce web sayfasında da yayımlanmıştır.

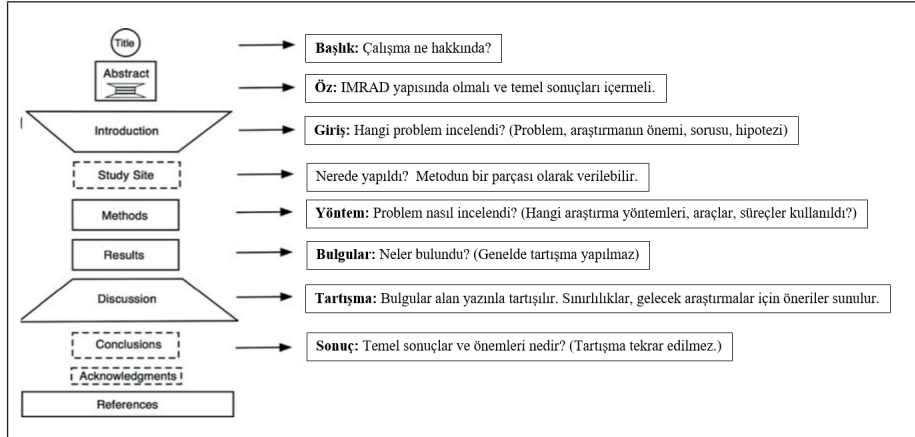
IMRaD ve APA7 (2020)

Bilgi Dünyası'nda 2020 yılı 20. cilt 2. sayısıyla IMRaD makale yapısına geçilmeye başlanmıştır. Yazarlardan, 2021 yılında hakemli ve görüşler (uygun olan çalışmalar için) bölümüne gönderdikleri çalışmalarının IMRaD yapısında olması istenecektir.

IMRaD, giriş (Introduction), yöntem (Methods), bulgular (Results), ve (And), tartışma (Discussion) kelimelerinin İngilizce yazımlarının baş harflerinin kısaltması olarak kullanılmaktadır. IMRaD ilk kez, İngilizce yayımlanan belli başlı biyomedikal dergilerinin editörlerinden oluşan ve Vancouver grubu olarak da adlandırılan bir grup tarafından 1978 yılında dergilerine gönderilen metinler için temel ortak kuralları saptamalarıyla oluşmuş ve günümüzde bu kurallar geliştirilerek pek çok dergi tarafından kabul görmüştür (Yıldız Demir, 2006, s. 31-32).

Araştırma sonuçlarının yazılması, başka bir ifadeyle makale haline getirilmesi, çalışmada kullanılan araştırmanın tanımlanması, elde edilen sonuçların bildirilmesi, elde edilen sonuçların makalede hangi düzende verileceğinin belirlenmesi, çalışmanın hedef kitleye ulaştırılması zor ve zahmetli bir iştir. IMRaD kuralları bu bağlamda yazarlara çalışmalarını belli bir düzen içinde yazmalarında ve raporlamalarında büyük kolaylık sağlamaktadır. Aynı zamanda bir araştırmanın yapılması ve rapor edilmesi sırasında uyulması gereken etik kurallar hakkında da yönlendiricidir. Bununla birlikte, bilimsel yazım dilinin kullanılması, bulguların tablollaştırılması, sunulması, yöntemle ilgili verilmesi gereken ayrıntı düzeyleri gibi daha pek çok konuda da önemli bilgiler sunar. IMRaD yazarlar açısından makalenin yazımından yayımlanmasına kadar geçen süreci kısaltıp kolaylaştırırken, editörlerin ve hakemlerin de makaleyi değerlendirmesindeki standartları ortaya koyarak rehberlik eder. Böylece editörlerin ve hakemlerin değerlendirme süresini daha etkili kullanmalarında da yardımcı olur (Yıldız Demir, 2006). Bilimsel yazım ve değerlendirme süreçlerinin nitelik açısından gelişmesine önemli bir katkısı olduğu düşünüldüğü için Bilgi Dünyası'nda da IMRaD yapısının kullanılması hedeflenmiştir. Şekil 4'de IMRaD yapısı ve bölümlerin kısa içeriği gösterilmiştir. IMRaD yapısı ana dört başlıktan (Introduction, Method, Result, Discussion) oluşmakla birlikte, pek çok dergi, özgün makalelerde Şekil 4'te kesik çizgi ile belirtilen kutucuklarda yer

verilenleri de kullanmaktadır. Şekil 4'te her kutunun boyutu kabaca her bölümün göreceli uzunluğu ile orantılıdır. Oklar, her bölümün hangi ana soruların yanıtını vermesi gerektiğini göstermektedir (Wu, 2011).

Şekil 4. IMRAD (Wu, 2011, s. 1346; Yıldız Demir, 2006)

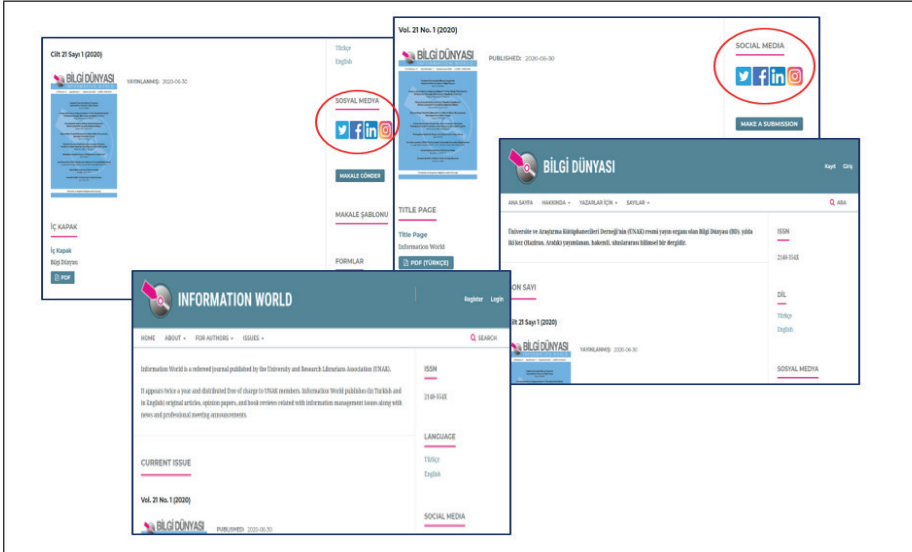
Bilgi Dünyası'nda makale yazımında kaynak gösterme biçimlerinden APA (the American Psychology Association)'nın 6. basımı kullanılıyordu. Ancak, APA'nın 7. basımının yayımlanmasından ve kaynak gösterme araçlarında da 7. basımın kullanılmaya başlanmasından dolayı Bilgi Dünyası'nda da APA'nın 7. basımına (2020) geçilmesine karar verilmiştir. Çünkü bazı yazarlarımız çalışmalarında metin içi göndermelerde ve kaynakça hazırlamada bu araçları kullanmaktadırlar. Bu nedenle Dergiye başvuru yapılan makalelerin bazılarının kaynakça düzeni APA7'ye göre olmaktadır. Dolayısıyla, Derginin 2020 Aralık sayısı için her iki basım da kabul edilmiştir. Ancak 2021 yılı itibariyle tamamen APA7 kullanılacaktır. Bu nedenle yazarlarımıza konu hakkında bilgi verir makalelerini hazırlarken APA7 kurallarına göre yazmalarını öneririz.

Dergi Yönetim Sistemi ve Web Sayfasının Güncellenmesi, Sosyal Medya Hesaplarının Açılması (2020)

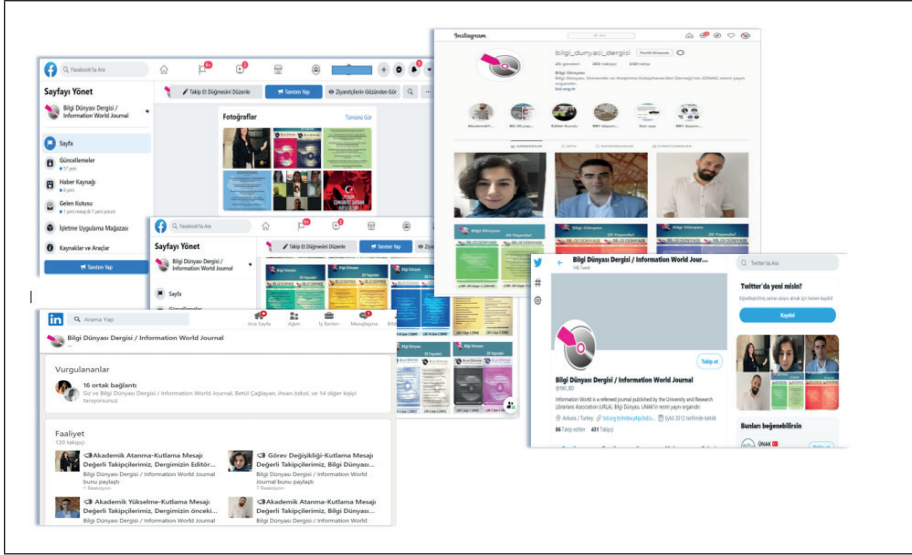
Bilgi Dünyası dergisinin Nisan 2012 sayısından itibaren Arş. Gör. Tolga Çakmak ve Arş. Gör. Nevzat Özel'in öncülüğünde, yeni bir teknik altyapıya (OJS) geçilmiş ve Derginin bütün değerlendirme süreçleri bu sistem üzerinden yapılmaya başlanmıştır. Dergi OJS sisteminin tasarımında, geliştirilmesinde ve süreçlerin test edilmesinde, yine aynı yıl kurulan Teknoloji ve Altyapı Geliştirme Grubu üyelerinden Hüseyin Körpeoğlu, Hüseyin Fırat Akın ve Aybike Dilara Dağlı görev almışlardır. Muharrem Yılmaz içeriğin geliştirilmesinde, Sönmez Çelik de sistemin Türkçeleştirilmesinde bulunmuşlardır ("Bilgi Dünyası", 2012; Yıldızeli, 2012, s.vi).

2012 yılında kurulan OJS sistemi zaman içerisinde yeni güncellemelerin yapılmasına olanak vermeyince ve değerlendirme süreçlerinin gerçekleştirilmesinde bazı aksamalara yol açınca yeni versiyona geçilmesine karar verilmiştir. Durum 2018 yılında ÜNAK YK'da paylaşılmıştır. OJS sisteminin güncellenmesi için zemin hazırlanınca Temmuz 2020'de Teknoloji ve Altyapı Grubu üyelerinden Hüseyin Körpeoğlu tarafından OJS'nin güncellenmesi yapılmıştır. OJS ile birlikte Derginin Türkçe ve İngilizce web sayfaları da güncellenmiştir. Halen bazı düzeltmelerle sayfaya son şekli verilme çalışılmaktadır (Şekil 5). Yeni web sayfasının ve OJS'nin gözden geçirilmesi ve düzeltilmesi ile ilgili işlerin yürütülmesinde baş editör Dr. Öğr. Üyesi Nermin Çakmak ve Dergi Editör Kurulu üyelerinden İhsan Özkoç, Dr. Öğr. Üyesi Özlem Şenyurt ve Dr. Öğr. Üyesi Mithat Baver Zencir görev almışlardır.

Bilgi Dünyası'nın Facebook ve Twitter hesapları Nisan 2012 sayısından sonra açılmıştır. Facebook hesabı günümüze kadar aktif bir şekilde kullanılırken, Twitter hesabının belli bir zamandan sonra aktif olarak kullanılmadığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda Dergi Editör Kurulu üyelerimizden Dr. Elsa Bitri, Kasım 2020'de Facebook hesabının yanı sıra Derginin Instagram, Twitter ve LinkedIn hesaplarını da açmış ve sosyal medya yönetme politika rehberi hazırlamıştır (Şekil 5 ve Şekil 6). Sosyal medya hesaplarının içerik yönetimi Elsa Bitri tarafından yürütülmektedir. Aynı zamanda ihtiyaç durumunda baş editör ve bütün editör kurulu üyeleri destek vermektedir. Sosyal medya hesapları açılır açılmaz Bilgi Dünyası dergisinin 20. yıl kutlaması ve editör kurulu üyelerimizin kurum ve unvan değişiklikleri ile ilgili paylaşımlarının yapılmasında aktif kullanım sağlanmıştır. Derginin görünürlüğünün artmasında şimdiden önemli bir gelişme sağlanmıştır.

Şekil 5. OJS, Web Sayfası ve Sosyal Medya Hesabı ("Bilgi Dünyası", 2020f)

Şekil 6. Bilgi Dünyası Dergisi Sosyal Medya Hesabı İle İlgili Görselleri

Sonuç ve Değerlendirme

Bilimsel dergilerin ulusal ve uluslararası alanda yer alabilmesi ve görünürlüğüne artmasında yayın hayatına başladığı andan itibaren düzenli bir şekilde yayımlanması önemlidir. Bilimsel derginin niteliğinin ve kalitesinin artırılmasından, yayımlanması sürecine kadar ki bütün aşamalarında editörler, yazarlar, hakemler, dergi yönetimleri ve okuyucuların iş birliği hayati rol oynar. Pek çok derginin zaman zaman birkaç sayı yayınlandıktan sonra yayın hayatının sonlandığı veya kesintiye uğrayarak yayımlandığı görülmektedir. Bu durum özellikle, dernek, oda ve vakıf tarafından çıkarılan bilimsel dergilerde gözlenmektedir.

WoS, Scopus ve TR Dizin gibi atıf veri tabanlarına kabul edilmek ve tutunmak için dergilerin vadettikleri periyotlarda düzenli olarak yayımlanması önemli kriterler arasında yer almaktadır. Bilgi Dünyası dergisi de bir dernek (ÜNAK) yayın organı olarak, ilk kez yayımlanmaya başladığı Nisan 2000 tarihinden günümüze 20 yıl kesintisiz yayımlanma başarısını göstermiştir. Bu başarı Derginin kuruluşundan ve ilk sayısından günümüze kadar görev alan baş editörlerin, editör kurullarının, editör yardımcılarının, dil editörlerinin, teknik ekibin, yazarların, hakemlerin ve dernek yönetimlerinin bilimsel dergi yayıncılığındaki yenilikleri de takip ederek uyumlu ve özverili çalışması ile elde edilmiştir. Derginin başarısında yine en büyük katkısı veren ve övgüyü hak eden bir diğer grup da araştırma yapmanın ve bilimsel araştırmanın sonuçlarının paylaşılmasının önemine inanmış akademisyenler, araştırmacılar ve yazarlardır. Okuyucuların (veya

diğer araştırmacılar) da Dergiyi takip etmesi, öneri ve eleştirileriyle destek olmaları Derginin niteliğinin artmasında ve daha ileriye taşınmasında önemli görülmektedir.

Bu yazının içeriğinde de yer verildiği gibi bilimsel dergilerin belirtilen atıf dizinlerine kabul edilmeleri ve bu dizinlerde kalıcı olabilmeleri için politika geliştirme, yazar rehberi oluşturma ve bunlara herkesin rahat bir şekilde erişmesini sağlama, şeffaflığa ve bilimsel etik ilkelere göre hareket etme, bilimsel yayıncılıktaki standartlaşma çalışmalarını takip etme ve uygulama gibi Derginin bilimsel niteliğini ve kalitesini artırıcı pek çok faaliyetin yürütülmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi Bilgi Dünyası, Scopus, LISA (Library and Information Science Abstracts), EBSCOHOST-LISTA (Library, Information Science & Technology Abstracts), TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanları, DOAJ (Directory of Open Access Journals), E-Lis (E-Prints in Library and Information Science) ve ASOS Index'te dizinlenmektedir ("Bilgi Dünyası", 2020f). Bu bağlamda Bilgi Dünyası editör kurulu olarak 2021 yılında Derginin WoS için de başvurusunun yapılması planlanmaktadır. Bununla birlikte, 2021 yılında, yine atıf veri tabanlarında önemli bir kriter olan editör ve bilim kurulu çeşitliliğinin (farklı ülke ve kurumlardan alanında tanınan bilim insanları/araştırmacılar) sağlanması için gerekli faaliyetlerin yürütülmesi amaçlanmaktadır. 2022 yılı için ise Derginin yılda dört sayıya çıkarılması ve hakemli bölümdeki yazılar için genişletilmiş İngilizce özet istenmesi hedeflenmektedir.

Son söz,

Bu yazı Bilgi Dünyası dergisinin 20. yılına ithaf edilmiştir. Bu vesileyle Derginin 20. yılını kutluyor, kütüphane ve enformasyon bilimi alanına daha nice 20 yıllar bilimsel katkısının sürmesini diliyorum. Derginin 2016 yılından itibaren yürüttüğüm baş editörlük görevimde, editör kurulu, dil editörleri, teknoloji ve altyapı grubundaki bütün çalışma arkadaşlarıma ve dergi yönetimine değerli ve önemli katkıları için çok teşekkür ederim. Bilimsel dergi yayıncılığı bir bayrak yarışı ve ekip işidir. Her yeni gelen editör kurulunun amacı Dergiyi daha ileriye taşımaktır. Ben ve çalışma arkadaşlarım da Derginin bütün süreçlerinde bu bilinçle hareket etmiştir. Bu süreçte çalışmalarlarıyla Dergiye bilimsel destek sunan değerli yazarlarımıza; çalışmaların bilimsel değerinin analiz edilmesi ve kalitesinin artırılmasında titiz çalışmaları ve bilimsel katkıları için bilim kurumumuza sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Okuyucularımıza da bizleri yalnız bırakmadıkları için ayrıca teşekkür ederim.

Kaynakça

- American Psychology Association [APA]. (2020). *Publication manual of the American Psychology Association* (7. bs.). Washington, DC: APA
- Baysen, E. ve Çakmak, N. (Ed.). (2017). Bilgi Dünyası ve intihal. *Bilgi Dünyası*, 18(1), 1-7. <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/article/view/51> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2000). <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/issue/view/41> adresinden erişildi.

- Bilgi Dünyası. (2000b). *Ekler: Bilgi Dünyası yayın politikası* <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/article/view/417/414> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2000c). *Ekler: Yazarlara notlar*. <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/article/view/417/414> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2012). *Haberler*. <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/article/view/161/155> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2017). <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/issue/view/6> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2018a). *İç kapak*. <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/article/view/35/30> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2018b). *İç kapak*. <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/article/view/19/18> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2018c). <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/issue/view/5> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2019a). *İç kapak*. <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/article/view/1/1> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2019b). <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/issue/view/3> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2019c). <https://bd.org.tr/index.php/bd/issue/view/1> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2020a). *Dergi hakkında*. <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/about> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2020b). *Editör kurulu*. <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/about/editorialTeam> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2020c). *Dergi politikası*. <https://bd.org.tr/index.php/bd/journalPolicy> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2020d). *Yazar rehberi*. <https://bd.org.tr/index.php/bd/guideForAuthors> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2020e). *Yazarlar için*. <https://bd.org.tr/index.php/bd> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2020f). <https://www.bd.org.tr/index.php/bd> adresinden erişildi.
- Cahue, M. (2017). *Journal evaluation principles and process*. TR Dizin Ulusal Akademik Yayıncılık Sempozyumu'nda sunulan bildiri, TÜBİTAK ULAKBİM, Antalya. <http://ulakbim.tubitak.gov.tr/tr/haber/antalyada-tr-dizin-ulusal-akademik-yayincilik-sempozyumu-duzenlendi> adresinden erişildi.
- Çakmak, N. (Ed.). (2016). Bilgi Dünyası' ndaki yeni gelişmeler. *Bilgi Dünyası*, 17(2). <https://www.bd.org.tr/index.php/bd/article/view/60/53> adresinden erişildi.
- Çakmak, N. (Ed.). (2018). Bilgi Dünyası ve ORCID. *Bilgi Dünyası*, 19(1), 1-4. doi: 10.15612/BD.2018.684
- Çakmak, N. ve Akça, S. (Ed.). (2017). Bilgi Dünyası'nda standartlaşma çalışmaları. *Bilgi Dünyası*, 18(2), 163-168. doi: 10.15612/BD.2017.632
- Küçük, M. E., Al, U. ve Olcay, N. R. (2008). Türkiye'de bilimsel elektronik dergiler. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(3), 308-319. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/514/507> adresinden erişildi.

- Kozak, M. (2018). *Akademik yazım: İlkeler, uygulamalar, örnekler*. Ankara: Detay Yayıncılık
- ORCID. (t. y). *About ORCID*. <https://info.orcid.org/what-is-orcid/>
- Sprague, E. R. (2017). ORCID. *Journal of the Medical Library Association*, 105(2), 207-208. doi: dx.doi.org/10.5195/jmla.2017.89
- TR Dizin. (2020a). *TR Dizin Ulusal Akademik Yayıncılık Sempozyumu, 2-3 Kasım 2017, Antalya*. <https://trdizin.gov.tr/?p=413> adresinden erişildi.
- TR Dizin. (2020b). *Kriterler: TR Dizin başvuru ve değerlendirme süreçleri*. https://trdizin.gov.tr/?page_id=50 adresinden erişildi.
- Wu, J. (Ed.). (2011). Improving the writing of research papers: IMRAD and beyond. *Landscape Ecology*, 26, 1345-1349. Doi: 10.1007/s10980-011-9674-3
- Yıldız Demir, S. (2006). *IMRAD ve yazı hazırlamak*. http://barisyilmaz.yolasite.com/resources/BAYveYE/5_IMRAD%20ve%20Yaz%C4%B1%20Haz%C4%B1rlamak.pdf adresinden erişildi.
- Yıldızeli, A. (Ed.). (2012). Baş Editör'den. *Bilgi Dünyası*, 13(1). vi-vii. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/165> adresinden erişildi.

Bilgi Dünyası Dergisi: 2000-2019 Dönemi için Makale, Yazar ve Konu Unsurları Açısından Niceliksel Bir Değerlendirme

Information World Journal: A Quantitative Evaluation in Terms of Articles, Authors and Subjects for the Period of 2000-2019

Bülent YILMAZ

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için/ To cite this article:

Yılmaz, B. (2020). Bilgi Dünyası dergisi: 2000-2019 dönemi için makale, yazar ve konu unsurları açısından niceliksel bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 403-419. doi: 10.15612/BD.2020.595

Makale türü / Paper type: Görüşler / *Opinions*

Doi: 10.15612/BD.2020.595

Geliş Tarihi / Received: 05.06.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 11.06.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

Bilgi Dünyası Dergisi: 2000-2019 Dönemi için Makale, Yazar ve Konu Unsurları Açısından Niceliksel Bir Değerlendirme

Bülent YILMAZ*

Öz

Bilgi Dünyası Türkiye’de kütüphanecilik (bilgi ve belge yönetimi) alanının en önemli bilimsel-mesleki dergilerinden birisidir. 20 yıldır sürdürdüğü yayın yaşamı ile kütüphane bilimine ve mesleğine destek olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Bilgi Dünyası dergisinin 2000-2019 dönemi itibarıyla yayın türleri, yazar ve konu unsurları açısından sayısal analizini yapmaktır. Betimleme yöntemi ile gerçekleştirilen çalışma kapsamında 20 yıl içinde yayımlanan 40 sayıda yer alan hakemli makale, tanıtım-eleştiri ve görüş yazıları incelenmiştir. Çalışma sonucunda, Bilgi Dünyası dergisinde 2000-2019 yılları arasında toplam 360 yazar tarafından 229’u hakemli makale, 97’si tanıtım-eleştiri, 88’i görüş ve 22’si diğer türde yazılar olmak üzere toplam 436 yazı yayımlandığı anlaşılmıştır. Dergide her sayı başına ortalama 5,5 hakemli makale yayımlanmıştır. Derginin makale sayısındaki yıllık değişimlerin belirli bir dengede olmadığı ve yıllık konusal değişmelerin de büyük ölçüde yazarların uzmanlık alanlarına ve kütüphanecilik alanında yeni ortaya çıkan konulara bağlı olarak değişim gösterdiği anlaşılmıştır. Çalışmanın sonunda, dergi yönetim yapısının profesyonelleştirilmesi ve kurumsallaştırılmasının stratejik bir hedef olarak değerlendirilmesi önerilmiştir.

Anahtar sözcükler: Bilgi Dünyası dergisi, Kütüphanecilik, Bilgi yönetimi, Türkiye.

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, byilmaz@hacettepe.edu.tr

Information World Journal: A Quantitative Evaluation in Terms of Articles, Authors and Subjects for the Period of 2000-2019

Bülent YILMAZ*

Abstract

Information World (Bilgi Dünyası) is one of the most important scientific and professional journals in library and information science (information management) in Turkey. It has been supporting the librarianship and profession with its publishing life for 20 years. The aim of this study is to make a quantitative analysis of Information World in terms of publication types, author and subject elements between 2000-2019. Within the scope of the study carried out with the description method, refereed articles, reviews and opinion papers published in 40 issues along 20 years were examined. As a result of the study, a total of 436 articles, 229 of which were refereed articles, 97 were reviews, 88 were opinion papers, and 22 were other articles, between 2000 and 2019. An average of 5.5 refereed articles were published in each issue. It has been understood that the annual changes in the number of articles in the journal are not in a certain balance, and the annual subject changes vary largely depending on the authors' expertise and emerging issues in the field of librarianship. At the end of the study, it was proposed to professionalize and institutionalize the journal management structure as a strategic goal.

Keywords: *Information World journal, Library and information science, Information management, Turkey.*

* Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Literature, Department of Information Management, byilmaz@hacettepe.edu.tr

Giriş

Bilimsel dergi, ilişkili olduğu bilim alanlarına ve bu alanlara dayalı mesleki konulara yönelik olarak bilimsel/akademik yayın süreçlerinden geçmiş bilimsel araştırmalar, kişisel görüşler, bilimsel tartışma ve yorumlarla benzeri çalışmalara yer veren akademik nitelikli bir süreli yayındır. Editör-hakem süreci, etik ilkeler, yayın formatı, uluslararası yayın ilkelerine uygunluk, ulusal ve uluslararası dizinlerde yer alma, yılda en az bir kez yayımlanma vb. temel yayın standartlarına sahip olan bilimsel dergiler, bilimsel bilginin paylaşılmasına ve böylece bilimin gelişmesine aracılık eden başlıca yayınlar arasındadır.

Profesyonel süreçlerle gerçekleştirilen bilimsel dergi yayıncılığında belirli bir düzeyi yakalamak ve bunu sürdürülebilir kılmak her açıdan oldukça zor bir uğraştır. Bu bağlamda, yayın kalitesini tutturma, uluslararası yayın standartları, yayın maliyetleri, yazar-editör-hakem süreçleri, bilimsel alana etki düzeyi gibi konularda karşılaşılan sorunları çözmek kolay değildir.

1991 yılında kurulan Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği'nin (ÜNAK) resmi yayın organı olan *Bilgi Dünyası* dergisi, 2000 yılından bu yana aralıksız olarak "yılda iki" sıklıkla yayımlanan uluslararası nitelikte hakemli bir süreli yayındır. *Bilgi Dünyası* dergisinde üniversite ve araştırma kütüphaneleri ağırlıklı olmak üzere, bilginin, bilgi hizmetleri, bilgi ve belge yönetimi konuları ve ilişkili alanlarda Türkçe ya da İngilizce özgün makaleler, kişisel görüşler, bilgi merkezleri tanıtımı, kitap eleştirileri, haberler ve mesleki toplantı duyuruları yayımlanmaktadır. (*Bilgi Dünyası*, 2019)

Bilgi Dünyası dergisi 2002 yılında *Ulrich's Periodicals Directory*'de listelenmesi için başvuruda bulunmuş, 2003 Ağustos ayında *ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanına* kabul edilmiş, 2003 yılında da *Library and Information Science Abstracts*'da (LISA) dizinlenmeye başlamıştır (Bahşişoğlu, Duran ve Yıldızeli, 2007, s. 83). Dergi günümüzde de *Index Copernicus*, *EBSCO Host* gibi veri tabanlarında da dizinlenmekte olup, ISI atıf veri tabanı için değerlendirme sürecindedir. *Bilgi Dünyası* açık erişimli bir dergi olma özelliğini de taşıyarak, **DOAJ** kısaltmasıyla bilinen **Directory of Open Access Journals** ve **E-LIS (E-Prints in Library and Information Science)**'te yer almaktadır. 2013 yılından itibaren ise *Bilgi Dünyası* dergisi **ASOS Index** ve **AraştırmaX** indekslerinde dizinlenmeye başlamış; **SCOPUS** veri tabanına da dizinlenmek üzere kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra yayımlanmış tüm sayılara dergi web sayfası üzerinden erişilebilmektedir (*Bilgi Dünyası*, 2019; 2019a; 2019b).

Bu çalışmada *Bilgi Dünyası* dergisi için bugüne kadarki 20 yıllık süre (2000-2019) kapsamında makale sayısı, yazar sayısı ve konusal değişim açılarından kısa bir niceliksel değerlendirme yapılacaktır. Böyle bir değerlendirme söz konusu derginin değişim/gelişim eğrisine yönelik bir profil çizmede yardımcı olabilecektir. Benzer bir çalışmayı Taşkın ve Çakmak (2010) derginin ilk on yıllık dönemi için yapmışlar ve bazı

sonuçlara ulaşmışlardır. Anılan yazarların bu çalışmalarında belirli dergilere yönelik olarak dünyada ve Türkiye’de yapılan önceki çalışmaları içeren bir literatür özeti de yer almaktadır. Buna göre Türkiye’de bilgi ve belge yönetimi alanının en köklü iki dergisi olan *Türk Kütüphaneciliği* ve *Bilgi Dünyası* dergilerine yönelik olarak bibliyometrik değerlendirme niteliğinde yapılan başlıca çalışmalar Tonta (2002); Bahşişoğlu, H.K., Duran, Z.C. ve Yıldızeli, A. (2007); Atılğan, Atakan ve Bulut (2008) ile Taşkın ve Çakmak (2010)’ın çalışmalarıdır.

Bu çalışmada 2000-2019 yılları arası yirmi yıllık dönem için *Bilgi Dünyası* dergisi ile ilgili olarak makale, yazar ve konu unsurları açısından elde edilen sayısal nitelikli verilere dayanarak bazı sonuçlara ulaşılmaya çalışılacak ve önerilerde bulunulacaktır.

Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, *Bilgi Dünyası* dergisinin 2000-2019 dönemi itibarıyla makale, yazar ve konu açılarından niceliksel bir değerlendirmesini yapmaktır. Dolayısıyla söz konusu dönem kapsamında çalışmanın temel soruları şöyledir:

1. *Bilgi Dünyası* dergisinde yayımlanan makale, görüş ve eleştiri-tanıtım yazılarının yıllara göre niceliksel değişimi nasıl olmuştur?
2. *Bilgi Dünyası* dergisinde yayımlanan makale, görüş ve eleştiri-tanıtım yazarlarının sayısal dağılımı nasıldır?
3. *Bilgi Dünyası* dergisinde yayımlanan makalelerin konu içerikleri yıllara göre nasıl bir değişim göstermiştir?

Çalışma kapsamına derginin 2000-2019 yılları arasında yayımlanan toplam 40 sayısı alınmıştır. Çalışmada 40 sayıda yer alan 229 hakemli makale, 97 kişisel görüş, 88 eleştiri-tanıtım yazısı ve 22 diğer çalışmalar (arşiv kayıtlarından, toplantı bildirimleri, haberler, mesleki toplantılar, dizin) olmak üzere toplam 436 yayın incelenmiştir. Çalışma için sayısal verilerin elde edilmesinde derginin arama motoru (<http://bilgidunyasi.xyz/index.php/bd/search>) da kullanılmış ancak sonuçlar açısından karşılaşılan kimi hatalar ve tutarsızlıklar nedeniyle arama motoru sonuçları esas alınmamış, veriler yazıların tarafımızdan incelenmesi ile oluşturulmuştur.^{1*}

Çalışmada hakemli makalelerin konu analizi için kullanılan dizin terimleri de tarafımızdan belirlenmiştir. Ana konuyu yansıtmaması yaklaşımı ile hakemli makaleler 1-3 arası terimle dizinlenmiştir. Kişisel görüş, tanıtım-eleştiri ve diğer yazılar için konu analizi/dizinleme yapılmamıştır.

1 *Bilgi Dünyası* dergisinin 2000 ve 2001 yılları sayıları web sayfasında yer almamaktadır. Dolayısıyla derginin arama motoru ile yapılacak aramalarda elde edilecek sayılar bizim bulduğumuz sayılar ile uyuşmayabilir.

Ortak yazarlı makalelerde yer alan her yazara makale sayısı ayrı ayrı eklenmiştir. Bir başka deyişle, yazarların makale sayıları hem tek başına hem de ortak yazarlı çalışmaları içermektedir. Aynı yazarın farklı adları en çok kullanılan adda toplanmıştır.

Çalışmanın tablo ve grafikleri Excel programı üzerinden elde edilmiştir.

Bulgular ve Değerlendirme

Araştırmanın bu bölümünde *Bilgi Dünyası* dergisinin 2000-2019 yılları arasında yayımlanan 40 sayısında yer alan hakemli makale, kişisel görüş, eleştiri-tanıtım yazısı ve diğer çalışmaların (rapor, toplantı bildirisini, arşiv belgesi vb.) incelenmesi ile elde edilen sayısal veriler sunulacak ve değerlendirilecektir. Değerlendirme, "yayın sayılarının yıllara göre dağılımı", "en çok yayın yapan yazarların yayın türlerine göre dağılımı", "en çok yayın yapan yazarların kurumsal dağılımı" ve "yayınların yıllara göre konusal dağılımı" başlıkları altında yapılacaktır.

***Bilgi Dünyası*'nda Yayımlanan Çalışma Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı (2000-2019)**

Bilgi Dünyası dergisinin 2000-2019 yılları arası dönemde yayımlanan çalışma sayılarının yıllara göre değişimini gösteren tablo (Tablo 1) aşağıdadır.

Tablo 1'e göre *Bilgi Dünyası* dergisinde 2000-2019 yılları arasındaki 20 yıllık dönemde 229 hakemli makale, 97 kişisel görüş, 88 eleştiri-tanıtım yazısı ve 22 diğer yazılar (arşiv kayıtları, toplantı bildirisini, haberler, mesleki toplantılar, dizin) olmak üzere toplam 436 yazı yayımlanmıştır. Yazıların yarısından çoğunu hakemli makaleler (%52,5) oluşturmakta, bunu sırasıyla görüşler (%22,2), tanıtım-eleştiri (%20,1) ve diğer yazılar (%5) izlemektedir. Toplam sayı itibarıyla *Bilgi Dünyası* dergisinde bu dönemde dört farklı kategoride yıllık ortalama 22 yazı yayımlandığı anlaşılmaktadır.

Hakemli makalelerin diğer yayın türlerine göre en yüksek orana (%92,9) ulaştığı yıl 2015, en düşük oranda (%23,8) kaldığı yıl ise 2002 yılıdır. En çok hakemli makale yayımlanan yıl 2012 (21 yazı) ve en az yayımlanan yıl ise 2002 (5 yazı) olmuştur. 20 yıllık dönem içinde yayımlanan yıllık ortalama hakemli makale sayısı 11'dir. Derginin yılda iki sayı çıkardığı göz önüne alındığında sayı başına ortalama hakemli makale sayısı ise 5,5'tir.

Bilgi Dünyası dergisinde hakemli makale türünden sonra en çok yayımlanan yazı türü "görüşler"dir. Dergide 20 yılda toplam 97 görüş yazısı yer almıştır. Yıllık ortalama görüş sayısı 5, sayı başına ortalama ise 2,5'tir.

Tablo 1. *Bilgi Dünyası*'nda Yayımlanan Çalışma Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı (2000-2019)

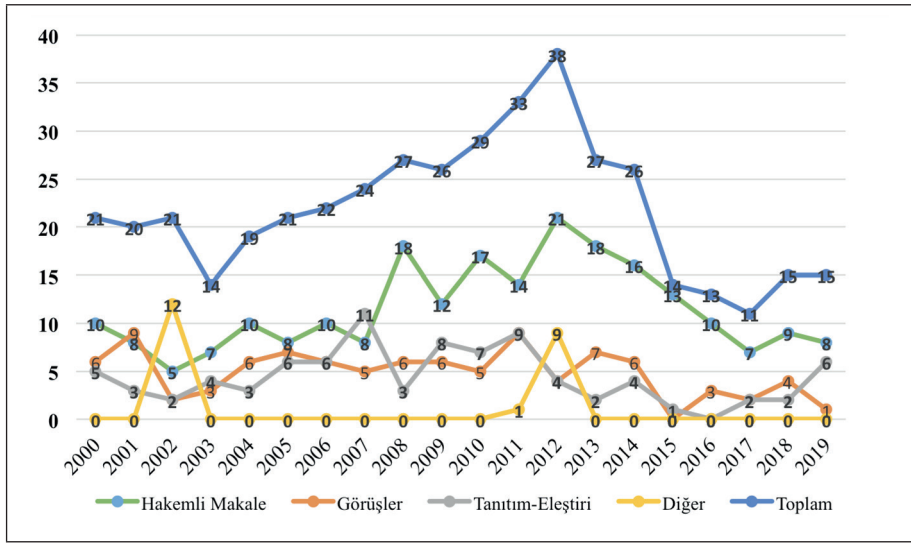
Yıllar	Hakemli Makale		Görüşler		Tanıtım- Eleştiri		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
2000	10	47,6	6	28,6	5	23,8	0	0,0	21	100
2001	8	40,0	9	45,0	3	15,0	0	0,0	20	100
2002	5	23,8	2	9,5	2	9,5	12	57,1	21	100
2003	7	50,0	3	21,4	4	28,6	0	0,0	14	100
2004	10	52,6	6	31,6	3	15,8	0	0,0	19	100
2005	8	38,1	7	33,3	6	28,6	0	0,0	21	100
2006	10	45,5	6	27,3	6	27,3	0	0,0	22	100
2007	8	33,3	5	20,8	11	45,8	0	0,0	24	100
2008	18	66,7	6	22,2	3	11,1	0	0,0	27	100
2009	12	46,2	6	23,1	8	30,8	0	0,0	26	100
2010	17	58,6	5	17,2	7	24,1	0	0,0	29	100
2011	14	42,4	9	27,3	9	27,3	1	3,0	33	100
2012	21	55,3	4	10,5	4	10,5	9	23,7	38	100
2013	18	66,7	7	25,9	2	7,4	0	0,0	27	100
2014	16	61,5	6	23,1	4	15,4	0	0,0	26	100
2015	13	92,9	0	0,0	1	7,1	0	0,0	14	100
2016	10	76,9	3	23,1	0	0,0	0	0,0	13	100
2017	7	63,6	2	18,2	2	18,2	0	0,0	11	100
2018	9	60,0	4	26,7	2	13,3	0	0,0	15	100
2019	8	53,3	1	6,7	6	40,0	0	0,0	15	100
Genel Toplam	229	52,5	97	22,3	88	20,2	22	5,0	436	100
Yıllık Ortalama	11		5		4		1		22	
Sayı Ortalaması	5,5		2,5		2		0,5		11	

Dergide sayısal toplam açısından üçüncü sırada yer alan yazı türü "tanıtım-eleştiri" yazılarıdır. Bu dönemde bu türde toplam 88 yazı yayımlanmıştır. Buna göre tanıtım-eleştiri yazılarında yıllık ortalama 4,4 ve sayı ortalaması ise 2.3'dir.

Bilgi Dünyası dergisinde "arşiv kayıtlarından", "haberler", "mesleki toplantılar", "dizin" ve "toplantı bildirileri" başlıkları altında verilen ve bizim "diğer" başlığı altında topladığımız yazı sayılarına bakıldığında 20 yıllık dönemde toplam 22 yayın yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu türde yayınların olduğu sadece 3 yıl (2002, 2011 ve 2012) bulunmaktadır.

Derginin yazı sayılarına genel olarak bakıldığında son üç yılda diğer yıllara göre daha az sayıda yazıyla oluşmuş dengeli bir gidiş (7-8-9) görülmektedir.

Bilgi Dünyası dergisinde yer alan her türde ve toplamdaki yazı sayılarında yıllara göre söz konusu olan değişim aşağıda verilen şekilde (Grafik 1) daha iyi görülebilir.

Grafik 1. *Bilgi Dünyası* dergisinde yayımlanan çalışma türlerinin yıllara göre dağılımı (2000-2019).

Grafik 1'e göre, yıllar arasında en dengesiz değişimin hakemli makale sayılarında ve genel toplamda söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Hakemli makale sayısının yıllara göre çok dengeli bir değişim gösteremediğinin bir örneği 2007-2009 yıllarıdır. Buna göre 2007 yılında 8 olan yıllık hakemli makale sayısı 2008'de 18'e çıkmış, sonraki yıl (2009) ise yeniden 12'ye düşmüştür. Bu sayısal değişim kuşkusuz büyük ölçüde yazarlardan gelen ve hakem sürecinden geçmeyi başaran yazı sayısı ile ilgilidir. Derginin son üç yılında hakemli makale sayısı açısından dengeli bir sayısal değişim görülmekte ancak bu yıllarda sayı başına düşen ortalama hakemli makale sayısının diğer yıllara göre bir hayli düşük olduğu (4-5 yazı) göze çarpmaktadır.

Grafik 1 incelendiğinde, bir yılda en çok yayımlanan "görüş" sayısı 9 olurken (2001 ve 2011) hiç görüş yazısı olmayan (2015) ya da sadece 1 olan yıl (2019) da bulunmaktadır. Şekil 1'de "eleştiri-tanıtım" türünü gösteren çizgiye bakıldığında 2013 yılından itibaren genel bir düşüşün olduğu anlaşılmaktadır. Ancak her iki türde de ele alınan dönem itibarıyla genel toplam ve hakemli makale türü sayısına göre daha dengeli/az zikzaklı bir değişimin olduğu söylenebilir.

Bilgi Dünyası dergisine tüm yazı türleri açısından bakıldığında, toplamda en çok yayının (38) yapıldığı yılın 2012 ve en az toplam yayının (11) yer aldığı yılın ise 2017 olduğu görülmektedir.

Grafik 1 genel olarak değerlendirildiğinde, yıllar itibarıyla hakemli makale türünün ağırlıkla 5-10 bandında, görüş, tanıtım-eleştiri ve diğer türdeki yazıların ise çoğunlukla 0-5 bandında yer aldığı söylenebilir. Genel toplam çizgisinin ise 15-40 bandında gidip geldiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda en büyük değişimin/dengesizliğin genel toplam sayılarında olduğu görülmektedir.

***Bilgi Dünyası*'nda En Çok Yayın Yapan Yazarların Yayın Türlerine Göre Dağılımı (2000-2019)**

Bilgi Dünyası dergisinin 2000-2019 yılları arası 20 yıllık yayın döneminde en çok yayın yapan 10 yazarın yayın sayılarına göre dağılımını gösteren tablo (Tablo 2) aşağıdadır.

Tablo 2. *Bilgi Dünyası*'nda En Çok Yayın Yapan Yazarların Yayın Türlerine Göre Dağılımı (2000-2019)^{2*}

Yazar adı	Hakemli makale	Görüşler	Tanıtım-Eleştiri	Toplam
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
Bülent Yılmaz	20	0	15	35
Özgür Külcü	18	1	0	19
Umut Al	15	1	0	16
H. İnci Önal	10	0	0	10
Nazan Ö. Uçak	9	0	2	11
Mesut Kurulgan	7	0	0	7
Tolga Çakmak	6	1	1	8
Nevzat Özel	5	0	7	12
Hakan Anameriç	5	1	1	7
Mustafa Sağsan	5	1	0	6
S. Serap Kurbanoğlu	5	0	0	5
Türkay Henkoğlu	5	0	0	5
Metin Turan	5	0	0	5

Tablo 2'den elde edilen verilere göre, incelenen dönemde en çok hakemli makalesi (20) yayınlanan yazar Bülent Yılmaz'dır. Hakemli makale türünde en çok yayın yapan ilk beş sırada yer alan diğer yazarlar sırasıyla Özgür Külcü (18), Umut Al (15), H. İnci Önal

2 En çok yayın yapan ilk 10 yazar alınmıştır. Sıralama hakemli makale sayısı esas alınarak yapılmıştır. 10. sırada aynı sayıda hakemli makale yayını yapan yazarların tümü toplam yayın sıralamasına göre alınmıştır.

(10) ve Nazan Ö. Uçak'tır (9). Tablodaki grup içinde her üç kategoride de yayını bulunan yazarlar Tolga Çakmak ve Hakan Anameriç'tir. Hakemli makale sayısı itibarıyla ilk 10 sırada yer alan yazarlardan 5'inin diğer yayın türlerinde yazısı bulunmamaktadır.

Her kategoride ve toplamda en çok yayın yapan ilk 10 yazar sıralamasını ayrıntılı biçimde gösteren tablo (Tablo 3) aşağıdadır.

Tablo 3. *Bilgi Dünyası*'nda En Çok Yayın Yapan Yazarların Yayın Türlerine Göre Dağılımı (2000-2019)^{3*}

En çok yayın yapan hakemli makale yazarları		En çok yayın yapan görüş yazarları		En çok yayın yapan tanıtım-eleştiri yazarları		Toplamda en çok yayın yapan yazarlar	
Yazar	Yayın Sayısı	Yazar	Yayın Sayısı	Yazar	Yayın Sayısı	Yazar	Yayın Sayısı
Bülent Yılmaz	20	Alan Gilchrist	4	Bülent Yılmaz	15	Bülent Yılmaz	35
Özgür Külcü	18	Muharrem Yılmaz	2	Nevzat Özel	7	Özgür Külcü	19
Umut Al	15	Güssün Güneş	2	Muharrem Yılmaz	6	Umut Al	16
H. İnci Önal	10	Kasım Binici	2	Aytaç Yıldızeli	4	Nevzat Özel	12
Nazan Ö. Uçak	9	Ömer Dalkıran	2	M. Tayfun Gülle	3	Nazan Ö. Uçak	11
Mesut Kurulgan	7	Özden Demircioğlu	2	Alev Ayaokur	3	H. İnci Önal	10
Tolga Çakmak	6	Beyhan Karpuz	2	Nazan Özenç Uçak	2	Muharrem Yılmaz	9
S. Serap Kurbanoglu	5	Pervin D. Bezirci	2	Şahika Eroğlu	2	Tolga Çakmak	8
Mustafa Sağsan	5	Goodluck Ifijeh	2	Mehmet Boz	2	Mesut Kurulgan	7
Hakan Anameriç	5	Oyeronke Adebayo	2	Güssün Güneş	2	Hakan Anameriç	7
Nevzat Özel	5			Ömer Dalkıran	2	Mustafa Sağsan	6
Türkay Henkoğlu	5			Özhan Sağlık	2	Şahika Eroğlu	6
Metin Turan	5			Remziye Yılmaz	2		
				Ender Ünlü	2		
				Canan Ergün	2		

Tablo 3 verilerine göre, bir önceki tabloda da belirtildiği üzere, hakemli makale kategorisinde en çok yayın yapan yazar Bülent Yılmaz'dır (20). Söz konusu yazar aynı zamanda "tanıtım-eleştiri" türünde (15) ve genel "toplam yayın sayısı" (35) itibarıyla de ilk sırada yer almaktadır. Hakemli makale sıralamasında ikinci sırada yer alan Özgür Külcü aynı zamanda "toplam yayın sayısı" açısından da ikinci sırada görünmektedir. Tanıtım-eleştiri kategorisinde ikinci sırada Nevzat Özel (7) ve üçüncü sırada ise Muharrem Yılmaz (6) bulunmaktadır. Toplam yayın sıralamasında üçüncü sırada Umut Al (16) yer almaktadır. İlk üç sırada en çok "görüş" yazısı yazan yazarlar ise sırasıyla Alan Gilchrist (4), Muharrem Yılmaz (2) ve Güssün Güneş (2)'tir.

3 Her türde en çok yayın yapan ilk 10 yazar alınmıştır. 10. sırada aynı sayıda yayın yapan yazarların tümü alınmıştır.

“Görüş” ve “tanıtım-eleştiri” türlerinin ilk on sırasında görülen sayıların “hakemli makale” kategorisine göre çok daha düşük olduğu da dikkati çekmektedir.

Bu çalışma için toplanan ancak ilk on sıralaması yapıldığından Tablo 2 ve Tablo 3’te yansıtılmayan verilere göre, 2000-2019 yılları arası 20 yıllık dönemde *Bilgi Dünyası* dergisinde hakemli makale, görüş, tanıtım-eleştiri ve diğer yazılar kategorilerinde yayın yapan toplam yazar sayısı 360, hakemli makale yazar sayısı ise 242’dir.

Bilgi Dünyası dergisinin 2000-2019 yılları arası döneminde en çok hakemli makale yazan yazarların çalıştıkları kurumları gösteren tablo (Tablo 4) aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4. *Bilgi Dünyası*’nda En Çok Yayın Yapan Yazarların Çalıştıkları Kurumlar (2000-2019)^{4*}

Yazar adı	Çalıştığı Kurum
Bülent Yılmaz	Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Özgür Külcü	Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Umut Al	Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
H. İnci Önal	Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Nazan Ö. Uçak	Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Mesut Kurulgan	Anadolu Üniversitesi Yaygın Öğretim Bölümü
Tolga Çakmak	Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
S. Serap Kurbanoglu	Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Mustafa Sağsan	Yakın Doğu Üniversitesi Bilgi Yönetimi Araştırmaları Merkezi
Hakan Anameriç	Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Nevzat Özel	Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Türkay Henkoğlu	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü
Metin Turan	Türkiye Kalkınma Bankası

Tablo 4 verilerine göre, *Bilgi Dünyası* dergisinin çalışmada incelenen dönem itibariyle en çok yayın yapan 10 yazarından 7’si Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nde öğretim üyesidir. Bu sıralamada 2 öğretim üyesi Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nde, 1 öğretim üyesi Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yaygın Öğretim Bölümü’nde, 1 öğretim üyesi Yakın Doğu Üniversitesi Bilgi Yönetimi Araştırmaları Merkezi’nde, 1 öğretim üyesi Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü’nde ve 1 yazar da (Metin Turan) Türkiye Kalkınma Bankası’nda çalışmaktadır. En çok yayın yapan 10 yazarın (13) sadece bir tanesinin akademi dışından oluşu dikkat çekmektedir.

4 En çok yayın yapan ilk 10 yazar alınmıştır. 10. sırada aynı sayıda yayın yapan yazarların tümü alınmıştır.

Bilgi Dünyası'nda Yayımlanan Hakemli Makalelerin Yıllara Göre Konusal Dağılımı (2000-2019)

Bilgi Dünyası dergisinin 2000-2019 yılları arasında yayımlanan 40 sayısında yer alan hakemli makalelere (toplam 229 makale) konu başlığı verilerek içerik (konu) analizi yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda (Tablo 5) görüleceği üzere, verilen konu başlıkları (dizin terimleri) yıllara göre sıralanmıştır. Her hakemli makale 1-3 arası terimle dizinlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 5. *Bilgi Dünyası'nda Yayımlanan Hakemli Makalelerin Yıllara Göre Konusal Dağılımı (2000-2019)*

Yıllar	Konular
2000	İnternet-Telif Hakları-Elektronik Yayıncılık-Çocuk Yayınları-Bilgi Erişim-Akademik Bilgi Ağı-Araştırma Yöntemleri-Okuma Alışkanlığı-Üniversite Kütüphaneleri-Web Sitesi
2001	Bilgi Okuryazarlığı-Okul Kütüphaneleri-Kütüphane Hizmetleri-Terminoloji-Dewey Onlu Sınıflama Sistemi-Çocuk Kitapları-Üstveri-Bibliyografik Denetim-Elektronik Kaynaklar
2002	Üniversite Kütüphaneleri-İnternet-Bilgi Erişim-Veritabanları-Örgütsel Bilgi Yönetimi
2003	Elektronik Kaynaklar-Veri Tabanları-Bilgi Okuryazarlığı-Tıp Kütüphaneciliği-Elektronik Danışma Hizmetleri-Tıpta Bilgi Yönetimi-Akademik Dergiler
2004	Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri-Atf Analizi-Bilgi Ekonomisi-Bilgi Politikaları-Bilgi Toplumu-Okuma Alışkanlığı-Kütüphaneciler-Öz Yeterlilik-Basım Tarihi-Bilgi Edinme Hakkı-Elektronik Dergiler-Bilgibilim-Araştırma Yöntemleri
2005	Elektronik Belge Yönetimi-Bilgi Sistemleri-Belge Yönetimi-Bilgi Teknolojileri-Bilgi Erişim-Bilgi Teknolojileri-Okul Kütüphaneleri-Derme Geliştirme-Bilginin Maliyeti
2006	Basımcılık Tarihi-Bilgi Politikası-Bilgi Ekonomisi-İstatistik Bilgi Sistemi-Kataloglama-Halk Kütüphaneleri-Bilgibilim-Belge Yönetimi-Müzeler-Diplomatik Analiz Yöntemi
2007	Üniversite Kütüphaneleri-Bilgi Hizmetleri-Bilgi Sistemleri-Derleme Çalışmaları-Okuma Alışkanlığı-Kütüphane Kullanma Alışkanlığı-Belge Yönetimi-Kurumsal Bilgi
2008	Elektronik Kitaplar-Bilgi Kullanıcıları-Dergiler-Breadford Yasası-Enformasyon Bilimi-Arama Motorları-Ontolojik Arama-Sınıflama-Web-Kitaplar-Bibliyometri-Bilgi Arama Davranışları-Tıp Kütüphaneciliği-Belge Yönetimi-Okuma Alışkanlığı-Arşivleme-Halk Kütüphaneleri
2009	Atf Analizi-Bilgi-Belge Yönetimi-Bilgi Liderliği-Halk Kütüphaneleri-Elektronik Oyun-Öğrenme-İnternet-Kütüphane Yönetimi-Bilgi Ekonomisi-Belge Yönetimi
2010	Arşivcilik-Belge Yönetimi-Kütüphaneciler-İş Doyumu-Halk Kütüphaneleri-Yaşamboyu Öğrenme-Kurumsal Açık Arşiv-Sosyal Sermaye-Enformasyon-Kütüphanelerde Performans Ölçümü-Elektronik Kütüphane-Bilgi Toplumu-Belge Yönetimi-Bibliyometri-Atf Analizi-Elektronik Hastane Bilgi Sistemleri-Bilgi Arama Davranışları-Belge Yönetimi-Düşünce Özgürlüğü
2011	Elektronik Belge Yönetimi-Atf Dizinleri-Çevrimiçi Kataloglar-Bilgi Politikası-Kurumsal Bilgi Yönetimi-Elektronik Belge Analizi-Elektronik Belgelerin Arşivlenmesi-Koleksiyon Yönetimi-Bilimsel İletişim-Kurumsal İçerik Yönetimi-Akademik Kütüphaneler-Kütüphaneci Eğitimi-Mentorluk-Arşiv Hizmetleri-Coğrafik Bilgi Sistemleri

Tablo 5 devam

2012	Folksonomi-Semantik Web-Bilim-Teknoloji Politikaları-Enformasyon Yönetimi-Engelliler-Bilgi Erişim-Bilgi Güvenliği-Okul Kütüphaneleri-Bibliyometri-Atıf Analizi-Endüstriyel Enformasyon-Bilgi Yönetim Sistemleri-Bilgi Güvenliği-RDA-Dijitalleştirme-Efemera-Kurumsal İçerik Yönetimi-Okuma Tutumları-Elektronik Belge Yönetimi-Tıp Kütüphaneciliği-Arşiv Hizmetleri-Bilgi Edinme Ve Mahremiyet
2013	Açık Ders Malzemeleri-Düşünce Özgürlüğü-Tıpta Bilgi Arama Davranışları-Bulut Bilişim-Bilgi Güvenliği-Ödünç Verme Hizmetleri-Kullanıcı Memnuniyeti-E-Kaynaklar-Düşünce Özgürlüğü-Arşiv Hizmetleri-Belge Yönetimi-Bilgi Okuryazarlığı-Okuma Alışkanlığı-Okul Kütüphaneleri-Kurumsal Bilgi Sistemleri-Kavram Haritalama-Kalite Yönetimi-E-Kaynakların Yönetimi
2014	Bilgi Güvenliği-Bilgi Okuryazarlığı-Bulut Bilişim-Danışma Hizmetleri-Elektronik Belge Yönetim Sistemleri-Arşivci Nitelikleri-Bilgi Erişim Hakkı-Engelliler-Bilgi Arama Davranışları-Bilgi Yönetimi-Telif Hakları-Elektronik Belge Yönetimi-Arşivleme-Okuma Alışkanlığı-Kitap
2015	Bilgi Profesyonelliği-Rda-Üniversite Kütüphaneleri-Bilgi Güvenliği-Düşünce Özgürlüğü/İnternet-Okul Kütüphaneleri-Bilgi Okuryazarlığı-El Yazmalarının Düzenlenmesi-Elektronik Belge Yönetimi-Sosyal Sermaye-Kütüphaneler-Havalandırma/Kütüphane-Bibliyometri
2016	Sporda Bilgi Yönetimi-Özel Arşivler-Bilişim Teknolojileri-Dijital Telif Hakları-Dijitalleştirme-Bilgi Teknolojileri-Bilgi Davranışları-Sistem Analizi-Bilgi Arama Stratejileri-İnternet-Üniversite Kütüphaneleri-Sosyal Medya Politikaları-Bilgi Okuryazarlığı-Danışma Hizmetleri
2017	Atıf Analizleri-Dijitalleştirme-İntihal-Bilgi Okuryazarlığı-Bilgi Arama Davranışları-Bilgi İşleme-Üçüncü Mekân/Kütüphane
2018	Belge Yönetimi-Açık Devlet Verisi-Kütüphane Web Sitesi-Oyuncak Kütüphanesi-Atıf Analizi-Dijital İnsani Bilimler-Yeşil Kütüphane-İntihal-Yağmacı Dergiler
2019	Halk Kütüphaneleri-Derme Geliştirme-Yaşamboyu Öğrenme-Bilgi Okuryazarlığı-Yönetim Bilişim Sistemleri-Okuma Alışkanlığı-Açık Arşivler-Akademik Kütüphanecilik-Kütüphane Bilimi-Endüstri 4.0

Tablo 5 verilerine bakıldığında, hakemli makalelerin konuları yıllara göre belirli ölçüde değişiklik göstermekle birlikte, bazı konuların varlığını incelenen dönem boyunca koruduğu anlaşılmaktadır. Okuma alışkanlığı, belge yönetimi, arşivcilik, bilgi okuryazarlığı gibi konuların dönem boyunca işlendiği görülmektedir. Elbette, açık arşivler, Endüstri 4.0, yeşil kütüphane, yağmacı dergiler, intihal, dijitalleştirme gibi son dönemlerde ortaya çıkan konular doğal olarak son yılların makalelerinde görülmektedir. Genel olarak kütüphane türlerine, onların belirli boyutlarına ilişkin çalışmalar da dönem boyunca hemen hemen her yıl ele alınan makale konuları arasında yer almaktadır. Son yıllarda makalelerde görülen popüler konular arasında bibliyometri, atıf analizleri gibi sayısal analiz konuları da bulunmaktadır. Dergide yıllara göre izlenen konusal değişim bu alandaki yeni konu, kavram ve literatüre bağlı olmakla birlikte, hakemli makale yazarların çalışma ve uzmanlık alanlarının etkisinin belirleyici olduğu söylenebilir. Önceki bölümde en çok hakemli makale yazarların uzmanlık alanları incelenirse, konusal dağılım ile yazarların çalışma alanları arasında ciddi bir ilişkinin olduğu görülecektir.

Hakemli makalelerde incelenen dönem boyunca en çok hangi konuların ele alındığını gösteren Tablo 6 ve dönemin konu ağırlığını kelime bulutu biçiminde haritalayan Şekil 1 aşağıdadır.

Tablo 6. *Bilgi Dünyası*'nda Yayımlanan Yayınların Konusal Dağılımı (2000-2019)

Konular	Sayı
Belge Yönetimi	11
Elektronik Belge Yönetimi	8
Bilgi Okuryazarlığı	8
Okuma Alışkanlığı	8
Arşivcilik	7
Üniversite Kütüphaneleri	7
Atıf Analizi	6
Bilgi Sistemleri	6
Halk Kütüphaneleri	5
Bilgi Arama Davranışları	5
Bilgi Güvenliği	5
Okul Kütüphaneleri	5
Bilgi Erişim	5
Düşünce Özgürlüğü	4
İnternet	4
Bibliyometri	4
Kurumsal İçerik Yönetimi	3
Web Sitesi	3
Kataloglama	3
Dijitalleştirme	3
Elektronik Kaynaklar	3
Tıp Kütüphaneciliği	3
Bilgi Ekonomisi	3
Bilgi Politikaları	3
Kütüphaneciler	3
Bilgi Teknolojileri	3
Derme Geliştirme	3
Telif hakları	3

Tablo 6 verilerine göre, 2000-2009 yılları arasında *Bilgi Dünyası* dergisinde üç ve daha fazla sıklıkta işlenen konular listesinin ilk beş sırasında “belge yönetimi”, “okuma alışkanlığı”, “bilgi okuryazarlığı”, “arşivcilik” ve “üniversite kütüphaneleri” görülmektedir. “Atıf analizleri” ve “bilgi sistemleri” de sıkça ele alınan konular arasındadır. Halk kütüphaneleri, bilgi arama davranışları, bilgi güvenliği, okul kütüphaneleri ve bilgi erişim sayı olarak ilk 10 sırada işlenen konulardandır. Bilindiği gibi, *Bilgi Dünyası* dergisi Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK)’nin resmi yayınıdır. Derginin 20 yıllık yayın yaşamı boyunca bir ülkenin en önemli ve lider araştırma kütüphanesi sayılan ulusal (milli) kütüphanesi ile ilgili hiç hakemli makalenin olmaması olumsuz anlamda dikkat çekici bir durumdur.

Şekil 1. *Bilgi Dünyası*'nda yayımlanan yayınlarının konusal dağılım bulutu (2000-2019)

Tablo 6'da yer alan sayısal verilerin görselleştirilmiş biçimi olan Şekil 1 *Bilgi Dünyası* dergisinin 2000-2019 yılları arası konu dağılımının fotoğrafı niteliğindedir. Görüldüğü gibi, kelime bulutunda göze çarpan başlıca konular belge yönetimi, okuma alışkanlığı, arşivcilik, elektronik belge yönetimi, bilgi okuryazarlığı, atıf analizi gibi konulardır. Diğer ağırlıklı konular arasında bilgi güvenliği, internet, kataloglama, üniversite kütüphaneleri, halk kütüphaneleri gibi konular yer almaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Gerçekleştirilen çalışmada sunulan bulgulara dayanarak incelenen dönem (2000-2019) itibarıyla elde edilen sonuçları şöylece sıralayabiliriz:

1. *Bilgi Dünyası* dergisi 229 hakemli makale, 97 görüş, 88 tanıtım-eleştiri ve 22 diğer türde yazı olmak üzere toplam 436 yayın ile Türkiye'nin kütüphanecilik (bilgi yönetimi) alanında çok ciddi düzeyde bir literatür üretmiştir.
2. *Bilgi Dünyası* dergisi 242'si hakemli makale yazarı olmak üzere toplam 360 yazara/bilim insanına yayın yapma olanağı yaratmıştır. Bir başka deyişle, derginin ciddi sayıda ve nitelikte bir yazar listesi/havuzu oluşmuştur.
3. *Bilgi Dünyası* dergisi gerek yazar gerekse yayın sayısı ile kütüphanecilik alanındaki bilimsel bilginin kullanılmasına ve böylece toplumsallaşmasına, yayılmasına ve paylaşılmasına aracılık etmiştir.
4. Dergide yer alan yayın sayısında yıllara göre artış ve azalışlar biçiminde bazen sınırlı bazen büyük denilebilecek dalgalanmalar olmuştur.
5. Yıllık yayın sayısındaki artış ya da azalışlarda dergiye gönderilen makale sayısı, derginin yayın politikasındaki değişiklikler, uluslararası yayın standartları gibi etkenlerin etkili olduğu düşünülebilir.
6. Dergide kütüphanecilik dışı alanlardan bilim insanlarının da yayın yaptığı görülmüş ve bu kütüphaneciliğin disiplinlerarası niteliği ile uyumlu olması açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilmiştir.
7. Dergide az da olsa Türkiye dışındaki ülke adresli yazıların bulunduğu görülmüştür. Nitelikli bilimsel bir dergi için uluslararasılık açısından bu durum da bir gerekliliktir.
8. *Bilgi Dünyası* dergisinde yer alan hakemli makalelerin konuları yıllık ve dönemsel olarak büyük ölçüde yazarlarının uzmanlık alanları ile bağlantılı olarak değişmektedir. Bu nedenle bazı konular 20 yıllık dönem boyunca dergide yer almayı sürdürmüştür. Ancak kütüphanecilik alanındaki bilimsel gelişme ve değişimler de çalışılan uzmanlık alanlarında ve dolayısıyla makale konularında değişimlere neden olmuştur.

Bilgi Dünyası dergisi önümüzdeki yıllarda da yayın yaşamını sürdürecektir. Bu çerçevede araştırma sonuçlarına dayanarak bazı önerilerde bulunulabilir.

- Dergi özellikle hakemli makale türünde yıllık yayın ortalamasını artırma yönünde çabaya girebilir. Ancak bu çaba yayın niteliğini düşürmeden sürdürülmelidir. Ayrıca yayın sayılarındaki dengesiz artış ve azalışlar da irdelenmeli, derginin yıllık ortalama yazı sayısı belirli bir banda oturtulmaya çalışılmalıdır.
- Dergide bugüne kadar yazısı çıkmış yazarlardan belirli aralıklarla dergi hakkında geri bildirimler ve öneriler alınmalıdır. Dergiye ilişkin bu tür değerlendirme süreçleri dijital ve yüz yüze toplantılar ile de gerçekleştirilmelidir.

- Derginin yazar-editör-hakem süreçlerinde her açıdan duyarlı ve dikkatli davranmanın önemi hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir.
- Dergi önemli zamanlarda ve konularda özel sayılar da yayımlayabilmelidir.
- Derginin uluslararasılaşma hedefi de güçlendirilmeye çalışılmalıdır.
- Dergi yönetim yapısının profesyonelleştirilmesi ve kurumsallaştırılması stratejik bir hedef olarak değerlendirilmeli, bunun olanakları yaratılmaya çalışılmalıdır.

Bilgi Dünyası dergisi *Türk Kütüphaneciliği* dergisi ile birlikte Türkiye’de kütüphanecilik (bilgi ve belge yönetimi) alanının en önemli bilimsel-mesleki dergisidir. 2000-2019 yılları arasındaki ilk yirmi yıllık yayın döneminde ortaya çıkan literatür ve yazar havuzu onun alana son derece anlamlı bilimsel destek verdiğini açıkça ortaya koyar niteliktedir. Bunu daha da ileriye taşımak için çalışmalar mesleki dayanışma ve işbirliği içinde sürdürülmelidir.

Teşekkür

Çalışmanın tablo ve grafiklerinin oluşturulmasında yardımları için Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Arş. Gör. Erdinç Alaca’ya teşekkür ederim.

Kaynakça

- Atılgan, D., Atakan, C. ve Bulut, B. (2008). Türkçe kütüphanecilik dergilerinin atfı analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(4), 392 – 413.
- Bahşişoğlu, H. K., Duran, Z. C. ve Yıldızeli, A. (2007). Mesleki ve bilimsel bir dergi: *Bilgi Dünyası*. Aytaç Yıldızeli ve Hatice Kübra Bahşişoğlu (Ed.), *Adile Günden Anısına Armağan: Bilgiye Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu* içinde (ss.78-88). Ankara: ÜNAK.
- Bilgi Dünyası. (2019). *Ana sayfa*. <http://bilgidunyasi.xyz/index.php/bd> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2019a). *Hakkında*. <http://bilgidunyasi.xyz/index.php/bd/about> adresinden erişildi.
- Bilgi Dünyası. (2019b). *Dergi tarihçesi*. <http://bilgidunyasi.xyz/index.php/bd/about/history> adresinden erişildi.
- Taşkın, Z. ve Çakmak, T. (2010). Başlangıcından bugüne Bilgi Dünyası dergisinin bibliyometrik profili. *Bilgi Dünyası*, 11(2), 332-348.
- Tonta, Y. (2002). Türk Kütüphaneciliği dergisi, 1987-2001. *Türk Kütüphaneciliği*, 16(3), 282-320.

Osmanlı Uleması ve Türkiye Cumhuriyeti: Değişimin Failleri ve Geleneğin Muhafızları

The Ottoman Ulema and the Republic of Turkey, the Perpetrator Change and Tradition of the Guards

Nisa ÖKTEM

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Öktem, N. (2020). Osmanlı uleması ve Türkiye Cumhuriyeti: Değişimin failleri ve geleneğin muhafızları [Osmanlı uleması ve Türkiye Cumhuriyeti: Değişimin failleri ve geleneğin muhafızları başlıklı kitabın değerlendirilmesi, A. Bein (Yazar)]. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 421-425. doi: 10.15612/BD.2020.575

Makale türü / Paper type: Kitap Tanıtımı / Book Review

Doi: 10.15612/BD.2020.575

Geliş Tarihi / Received: 07.11.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 22.11.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

TANITIM - ELEŞTİRİ / REVIEWS

Kitap Tanıtımı / Book Review

Osmanlı Uleması ve Türkiye Cumhuriyeti: Değişimin Failleri ve Geleneğin Muhafızları

The Ottoman Ulema and the Republic of Turkey, the Perpetrator Change and Tradition of the Guards

Amit Bein

(Çev. Bülent Üçpunar)

İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013, 246 s.

ISBN: 978-605-105-106-2

In this study, written by Amit Bein, who Bulent Ucpunar the translation of "The Ottoman Ulema and the Republic of Turkey, the Perpetrator Change and Tradition of the Guards", a book has been introduced.

Ulema hep kaybeden taraf olmak zorunda mı kalmıştır? (s. 9)

Bu çalışmada Amit Bein tarafından yazılan, çevirisi Bülent Üçpunar'a ait olan "Osmanlı Uleması ve Türkiye Cumhuriyeti, Değişimin Failleri ve Geleneğin Muhafızları" isimli kitap tanıtılmıştır.*

Tanıtımı yapılan bu kitap tarafımca "modernleşmenin ölçütlerini nasıl belirleyebiliriz ve izlerini nerelerden takip edebiliriz?" sorularına cevap bulabilmek merakıyla okunmuştur.

Yazar kitabında Osmanlı İmparatorluğu'nun son ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki ilmiye sınıfından olan ulema kesimi hakkında yapı-

* Tanıtım metnini okuyup değerli görüşlerini benimle paylaşan kıymetli Hocam Prof. Dr. Tuba KARATEPE'ye en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

lan entelektüel tartışmaları ve bunun siyasete yansımalarını kaleme almıştır. Kitap sekiz bölümden oluşmaktadır.

“Ulema Meselesi” başlıklı ilk bölümde yazar, “ulema” terimi üzerinde durarak günümüze Türkiye’inde bunun bir mesele haline getirilmesinden dem vurmıştır. Yazara göre Osmanlı’nın son dönemindeki ulema meselesi, modern Türkiye’nin oluşum döneminde dahi göz ardı edilemeyecek tartışmaların kaynağını oluşturmaya devam etmiştir.

“İlmiye Sınıfı: Olumlu ve Olumsuz Etiketleme” başlıklı uzunca ele alınan ikinci bölümde yazar gerek Osmanlı’da gerek Avrupalı kesimde ilmiye sınıfına muhtelif bakış açılarının olduğunu dile getirmiştir. Yazar, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki durumun Ortadoğu ve ötekisindeki birçok çağdaş toplumdan farklılık gösterdiğini düşünmektedir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu her şeyden evvel hem Avrupalı hem de Ortadoğulu’dur. Bu durum Osmanlı’nın Avrupa’daki gelişmelere Batılı olmayan diğer toplumların çoğundan daha yakından bağlı olduğu anlamına gelmektedir (s. 23). Avrupa kesimi, Osmanlı İmparatorluğu’nun modernleşmesi için ulemanın ve onlarla bağdaştırılan İslami kurumların yargı ve eğitim sistemleri üzerindeki devletin resmi işlerinde ve daha genel manada da toplumsal ve kültürel hayattaki rollerinde azaltmaya gidilmesi gerektiği inancındadırlar. Yazara göre bu durum Osmanlı ulemasının rollerindeki azalmada duydukları kaygıyı artırmış ve kısa zamanda birçok muhalif kesimin doğuşuna sebebiyet vermiştir. Bu bölümdeki önemli bir alt başlık “Olumsuz Etiketleme: Ruhban Olarak Ulema” başlığıdır. Osmanlı uleması ile Hristiyan ruhban sınıfı arasında kurulan benzerlikler gerek muhalif kesimlere gerek İslamcı aydınların fikirleri doğrultusunda giderek büyümüştür. Bu durum ulemanın, İslami kurumlar, uygulamalar ve geleneklerde geniş çaplı reformlara duyulan ihtiyacını ister istemez kabul etmek zorunda olmasına sebebiyet vermiştir. Yazara göre bazı eleştirmenler, ‘ulemanın ruhban sınıfı olarak’ tasvirini bir ‘Avrupa-vari’ laikleşme gündemine destek olmak amacıyla devreye sokmaktadırlar. Öte yandan dindar aydınların eleştirilerinin esasını ise bu tehlikenin gerçekleşmesini önlemek için ulemanın acil bir reforma girişmeyi kabul etme ihtiyacı belirlemektedir. Kitapta yer yer ‘dindar’ olarak da nitelendirilen İslami aydınlar, ulema ve kurumlarının islah edildikten sonra Osmanlı’daki merkezi kamusal rollerini oynamaya devam etmeleri gerektiği düşüncesindedirler. Reform hareketlerinin gerçekleşmesinde ulema sınıfının kendi aralarında dahi bölünmeler olmuş, bu ihtilaf hâli II. Meşrutiyet’ten sonra keskinleşmiştir. II. Meşrutiyet’ten sonra İstanbul’da kurulan Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye ve bu cemiyetin yayın organı olan Beyan’ül-Hak’da Mustafa Sabri Efendi (1869-1954) isimli şahıs savunmacı eğilimli ulemanın sözde lideri olmuştur. Mustafa Sabri, ‘ulemaya bu denli bir güvensizliğin ancak külli bir akılsızlığın ürünü olabileceği’ hususunda ısrar etmiştir.

“Reforma Farklı Bakışlar” isimli üçüncü bölümde yazar kitabın da alt başlığı olan ‘değişimin faileri’ ve ‘geleniğin muhafızları’ terimlerinin reforma karşı olan farklı bakış açılarını yansıttığını dile getirmiştir. Taraflar tartışmayı, ‘değişimin faileri olarak ulema’ paradigması ve ‘geleniğin muhafızları olarak ulema’ modeli üzerinden yürütmektedir-

ler. Mustafa Sabri isimli şahıs ve Tatar âlimi Musa Carullah Bigiyev isimli şahıs arasında ortaya çıkan ‘cehennem ateşinin ebediliği’ konulu teolojik bir tartışma üzerinden ideolojik bir kampanya yürütülmüş ve reform hareketleri tartışması bu doğrultuda tırmanışa geçmiştir.

“Dini Eğitimde Yenilik ve Hazin Son” isimli dördüncü bölümde ise II. Meşrutiyet’ten sonra medrese eğitiminin yeniden yapılandırılması, yapılan kapsamlı değişikliklerin neticeleri ve bunların Cumhuriyet Dönemi’ne yansımaları üzerinde durulmuştur. Medreselerde yapılacak olan reform hareketleri öncelikle Beyanü’l-Hak dergisindeki yazılarda ele alınarak kamuoyunda farkındalık oluşturma yoluna gidilmiştir. Nihayetinde reform taraftarı ulema ve İslami aydınlar hazırladıkları reform programını, Meclis-i Mebusan’a sunarak aldıkları onaydan sonra padişah tarafından da imzalanarak nizamname haline getirilmesini sağlamışlardır. Reform taraftarı ulema ve İslami aydınlar arasında şiddetlenen muhalif düşünceler, karar aşamasında artık yeni aktörlerin devreye girmesini gerekli kılmıştır. Bu aktörler de medrese talebeleri olacaktır. Yazara göre ulema ve diğer tüm İslami kurumlarda olduğu gibi medreselerin kaderi de nihayetinde siyasi alanda tayin edilmiştir. Medreselerin kaldırılması hem reform yanlısı hem de muhafazakâr ulema arasında hükümete karşı duyulan güvensizliği artırmış ve güçlü bir kaygı ortamı yaratmıştır.

“Siyasi Eylemcilik ve Muhalifleri” isimli beşinci bölümde ise medreselerin ve ulema kesimin bu yönde gayret göstermiş olmasına rağmen yeterli bir siyasi nüfuz sağlayamamasından ötürü siyasi alanda tayin edilen kaderleri tartışılmıştır. Yazar, 1914 yılının sonlarında ulemanın herhangi bir şekilde bağımsız siyasi nüfuz iddiasında bulunmasının neredeyse imkânsız hale geldiğini dile getirmiştir.

Siyasi bir nüfuz sağlanamamasından ötürü ulema kesimi arasında oluşan güvensizlik ve kaygı ortamı Erken Cumhuriyet Dönemi’ne de taşınmış ve Yeni Cumhuriyet Dönemi’ndeki değişen koşullara karşı tutum ve tercihleri etkilemiştir. Bu durum kitabın altıncı bölümü olan “Erken Cumhuriyet Döneminde Denemeler” isimli başlık altında tartışılmıştır. Yazara göre erken Cumhuriyet’in politikaları dini yönetim konumunun hızla çöküşüne neden olsa da ‘eski’ ulemayı tümünden lüzumsuz kılmamıştır. Sebebi ise Türkiye’deki İslami kurumların güçlendirilmesi ve ihyası için girişimlerin başlatılmasında yine en çok hizmeti geçenlerin ulema kesimi olmasıdır. Cumhuriyet karşıtı bile olsalar sınırların dışında tutulmaları zayıf bir ihtimal olarak kalmıştır.

Sırasıyla “Osmanlı’nın Hatıraları ve Cumhuriyet’in Gerçekleri” ve “Miraslar ve Umutlar” isimli yedinci ve sekizinci bölümlerde ise yıkılan Osmanlı Dönemi’nden kalan hatıralar ve miraslar ile erken Cumhuriyet’te yaşanan gerçekler ve bu gerçeklerin doğduğu umutlar üzerinde durulmuştur. Yazar neticede Osmanlı’nın son dönemi ve Cumhuriyet’in ilk döneminden alınabilecek önemli bir ders olarak muhalif çatışmacı tutumların ve münakaşacı bakış açılarının ülkeye uzun vadeli hiçbir faydasının olmadığını dile getirmiştir.

'Değişimin failleri' ve 'geleneğin muhafızları' olarak iki temel paradigma üzerine kurgulanmış olan ulema kesimin son dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde karşılaştıkları muamelelerin ele alındığı bu kitapta bugünün Türkiye'sinde de hala varlığını sürdüren birtakım tartışmalara da ışık tutulmuştur. Yazar, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin getirdiği yeniliklerden kaçınılmaz olarak etkilenen Osmanlı uleması ve onların oluşturdukları İslami kurumlardaki reform hareketlerinin neler olduğunu ve bunların izlerini nerelerden sürebileceğimizi birçok farklı arşivden elde ettiği orijinal Osmanlı belgelerini kullanarak bizlere başarılı bir şekilde sunmuştur. Ciddi bir analize dayanan bu kitap, bu alanda çalışmakta olan veya çalışmak isteyen araştırmacılar için örnek bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Arş. Gör. Nisa ÖKTEM

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
nisa.oktem@medeniyet.edu.tr

Geceleyin Kütüphane

The Library At Night

Ayşenur NALDAN

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Naldan, A. (2020). Geceleyin kütüphane [Geceleyin kütüphane başlıklı kitabın değerlendirilmesi, A. Manguel (Yazar)]. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 427-431. doi: 10.15612/BD.2020.588

Makale türü / Paper type: Kitap Tanıtımı / *Book Review*

Doi: 10.15612/BD.2020.588

Geliş Tarihi / Received: 24.12.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 29.12.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

TANITIM - ELEŞTİRİ / REVIEWS

Kitap Tanıtımı / Book Review

Geceleyin Kütüphane

The Library At Night

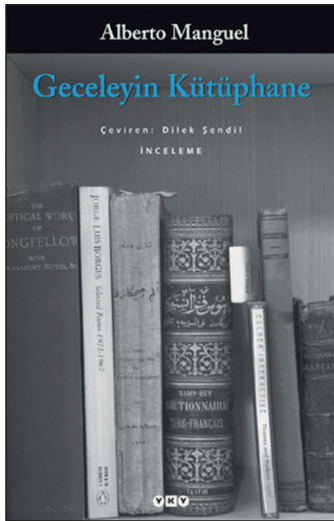
Alberto Manguel

(Çev. Dilek Şendil)

İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008,296 s.

ISBN: 9789750814778

The book "The Library at Night" written by Alberto Manguel was first published by Alfred A. Knopf in 2006. The Turkish translation of the book was made by Dilek Şendil, who has more than sixty translations to date, under the name of "Library at Night" in 2008 and its fourth edition was made in 2020. In this study, the Turkish translation of the work published by Yapı Kredi Publishing in 2020 was introduced.

Alberto Manguel tarafından yazılan "The Library at Night" isimli kitap Alfred A. Knopf tarafından ilk olarak 2006 yılında yayımlanmıştır. Kitabın Türkçe çevirisi bugüne dek altmış aşkın çevirisi bulunan Dilek Şendil tarafından "Geceleyin Kütüphane" adıyla 2008 yılında gerçekleştirilmiştir. 2020 yılında ise dördüncü basımı yapılmıştır. Bu çalışmada eserin 2020 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanan Türkçe çevirisi tanıtılmıştır.

Kitap toplam 15 bölümden oluşmaktadır. Manguel, her bölümü kütüphanelerle bağlantılı belirli bir işlev veya tema etrafında organize etmektedir. Mit Olarak Kütüphane, Düzen Olarak Kütüphane, Şans Olarak Kütüphane, Unutulma Olarak Kütüphane, vb. Yazar, her temayı birçok açıdan incelemekte; kişisel deneyimler, tarihsel olaylar, edebi metinler, resimler, alıntılar ve birçok harika anekdot ile desteklemektedir.

"Mit Olarak Kütüphane" isimli birinci bölümde (ss.15-39) Manguel, insanlığın iki büyük bilgi toplama projesinden bahsetmektedir: İskenderiye Kütüphanesi ve Babil Kulesi. Gerçek mi, efsane mi? Kitabın geri kalanının üzerinde yer alan bu iki kule, okuyucuya ve yazara insanlığın yeniden kucaklamayı sürdürmeyi sevdiği muhteşem ve faydalı arayışı sürekli olarak hatırlatmaktadır. Örnek olarak İskenderiye Kütüphanesi, kütüphanede mevcut olan kitaplarda bulunan bilgilerinin yazılması, yorumlanması, kenarlarına dipnot eklenmesi ve tekrardan yorumlama gibi etkinliklerin sürdürüldüğü atölyedir (s. 26).

Kitabın "Düzen Olarak Kütüphane" başlıklı ikinci bölümünde (ss. 40-67) Manguel, "Kitaplarınızı raflarınızda nasıl sınıflandırıyorsunuz?" diye sormaktadır ve Dewey'in öneminden bahsetmektedir. Konular üzerine konular, bu konuların her biri kendi sınıflandırması içinde bir sınıflandırma gerektirmektedir. Bir kütüphanede son kategori yoktur. Yazar ve okuyucu için tek tesellinin, en iyi ihtimalle, halka açık olanın aksine, özel bir kütüphanenin, tuhaf ve oldukça kişisel bir sınıflandırmaya izin veren küçük bir sürüm sunması olduğu ifade edilmektedir.

"Mekân Olarak Kütüphane" başlıklı üçüncü bölümde (ss. 68-89), raflarda ve bir kütüphanede yer sorununu ele alınmaktadır. Kitap sayısının her zaman kendilerine verilen alanı aştığı ifade edilmektedir. Manguel bu sorunu kendi deneyimi ile şöyle anlatmaktadır:

Kitaplarım için hangi gruplandırmayı seçersem seçeyim, kendi deneyimim, onların barınması için seçtiğim yerin seçimimi yeniden şekillendirmesi, daha da önemlisi göz açıp kapayıncaya kadar onlara yetmeyecek kadar küçük olduğunu belli etmesidir. Bir kitaplıkta, hiçbir boş raf uzun süre boş kalmaz. Doğa gibi, kütüphaneler de boşluktan tiksiniyor ve alan sorunu, herhangi bir kitap koleksiyonunun doğasında var (s.69).

"Güç Olarak Kütüphane" isimli dördüncü bölümde (ss. 90-101) yazılı kelimenin içinde bulunan gücün okuyucuyu heyecanlandırmasından bahsedilmektedir. Nasılsa imparatorluklar kütüphane oluşturmayı durduramaz ve insanlar anı yazmayı durduramaz. Kalıcı gücün tek gerçek kaynağı bunlardır. Geride bırakılan kütüphane ve yazılan kitaplar, okuyucunun mirasını tanımlamaktadır.

"Gölge Olarak Kütüphane" başlıklı beşinci bölümünde Yazar (ss. 102-120) kütüphanede sansürü ele almaktadır. "Her kütüphane bir gölgedir;" tanımı gereği, kütüphane bir seçimin sonucudur ve kapsamıyla sınırlıdır. Ve her seçim bir diğerini dışlamaktadır. Okuma eylemi, sonsuz bir şekilde sansür eylemiyle paraleldir. Açık sansür, ama aynı zamanda üstü kapalı sansür: kitaplığınızda olmayanlar, kendi sansürünüzdür. Her kütüphane bir anlamda okuyucularının bir yansımasıysa, aynı zamanda olmadığımız ve olamayacağımız bir imgedir.

“Şekil Olarak Kütüphane” başlıklı altıncı bölümünde (ss. 121-145) Manguel, “Farklı bir oda şeklinde okurken nasıl hissediyorsunuz?” diye sormaktadır ve kütüphanelerin mimarisinden bahsetmektedir. Kütüphanelerin mimarisinden bahsederken dünyanın bütün kütüphaneleri gözümüzün önünde geçit resmi yapar. Örnek olarak Londra Buckingham Sarayında Kral Kütüphanesi gibi kütüphanelerin fotoğraflarını vermektedir. Ayrıca yazar bu bölümde ilk kütüphane tasarım çizimlerine yer vermektedir.

“Şans olarak Kütüphane” konulu yedinci bölümde (ss. 146-155), bir kütüphanenin sadece düzenin ve kaosun yeri olmadığına; aynı zamanda bir şans dünyası olduğuna dikkat çekilmektedir. Okuyucu, kitapların tesadüfen kümelenmeye bırakıldığı ve daha sonra kümeler halinde toplanıp entelektüel ruh eşleriyle birlikte geri getirildiği bir kütüphane hayal etmektedir.

Sekizinci bölüm “İşlik Olarak Kütüphane”: Yazar (ss. 156-168), kütüphaneyi okuduğun ve yazdığın yer olarak tanımlamaktadır. Yazar ve yazara göre okuyucu, kütüphanede dürtüklenmiş, ihtişamın göze çarptığı ancak gözdağı için yeterli olmayan rahat bir köşe hayal etmektedir.

“Zihin Olarak Kütüphane” başlıklı dokuzuncu bölümde (ss. 169-187), her kitabın otobiyografik özellik barındırdığından bahsedilmektedir. Kitaplığınız zihninizin bir yansımasıdır. Bir kütüphaneyi sahibinin yansıması yapan şey, yalnızca başlıklarının seçimi değil, seçimde ima edilen ilişkilendirmeler ağının olmasıdır. Okuyucu, genellikle herhangi bir kitabın konumunu kütüphanenin düzenini hatırlayarak bilmektedir.

“Ada Olarak Kütüphane” konulu onuncu bölümde (ss. 188-204), Manguel, “Edebiyata mı saygı duyuyoruz yoksa kitaplara mı saygı duyuyoruz?” sorusu etrafında bu konuyu detaylıca ele almaktadır. Kütüphane; içindeki her kitap, yeni keşfedilen bir adadır. Kütüphanelerin herkes tarafından kullanılmadığını, asla kullanılmayacağını kabul etmektedir. En fantastik eğitilmiş ve kültürlü şehirlerde bile, kitap okumanın esas olanların sayısı her zaman çok az olmuştur. Değişen, bu iki insanlık grubunun oranları değil, farklı toplumların kitap ve okuma sanatına bakış açısıdır. Burada süs aracı olan kitap ile okunan kitap arasındaki ayrım yeniden devreye girmektedir. Okuyucunun kitaplığı süs aracı olarak kullanılan kitaplarla donatılmakta, ancak tümü okunacak şekilde dizilmektedir.

“Hayatta Kalma Olarak Kütüphane” başlıklı on birinci bölümde (ss. 205-220) Yazar, kütüphanelerin var oluşunu anlatırken yok oluşlarından da bahsetmektedir. Manguel, “Sır olup gitmiş ya da var olmalarına asla izin verilmemiş kütüphanelerin sayısı bugün ziyaret edebildiklerimizden kat be kat fazladır” (s.211) der. Okumanın, nasıl bir “hayata tutunma” gayreti olduğunu, Nazi kamplarındaki insanların, gizlice yanlarında getirdikleri kitapları, değiş tokuş ederek saklı köşelerde okuduklarına dikkat çekerek anlatmaktadır.

On ikinci bölüm “Unutuş Olarak Kütüphane” (ss. 221-233): Manguel, okuduğumuz ve sonra unuttuğumuz kitaplardan bahsetmektedir. Totaliter rejimler tarafından kitapların zorla unutturulmasını anlatmaktadır. Yer değiştirmeye zorlanarak unutturma; kayıp kitaplar, kayıp kütüphaneler; yerinden edilen kütüphaneler...

“Düş Gücü Olarak Kütüphane” başlıklı on üçüncü bölümde Yazar (ss. 234-253), hayali kitaplar ve koleksiyonlardan bahsetmektedir. Başta Robinson Crusoe’nun ıssız adadayken yanındaki kitaplarını ve daha sonra birçok hayali karakterin kitaplarını anlatmaktadır. Yazara göre okuyucu, kütüphanesinin gerçek kitaplar kadar hayali kitaplara da sahip olacağından emindir.

“Kimlik Olarak Kütüphane” konusunun incelendiği on dördüncü bölümde (ss. 254-265) Manguel, “Kütüphanemiz kimliğimizi nasıl yansıtıyor?” sorusuna cevap vermektedir. Kütüphane, kişisel kimliğin bir yansımasından daha fazlası olabilir. Benzer bir şekilde, bir toplumun kimliği veya ulusal bir kimlik, bir kütüphane tarafından yansıtılabilmektedir.

“Yuva Olarak Kütüphane” başlıklı on beşinci ve son bölümde Yazar (ss. 266-277), kütüphanenin zamansız ve sınırsız olmasından bahsetmektedir. Yazara göre bir kütüphane, sevgi dolu bir yuva kadar besleyici olabilmektedir.

Yazar kitabın sonuç bölümünde giderek basılı kitapların yerini alan elektronik kitaplardan bahsetmektedir. İnternetin uyandırdığı sonsuzluk duygusunun antik kütüphanelerin aşıladığı sonsuzluk duygusunu azaltmadığını hatta ona elle tutulur soyutluk kazandırdığını belirtmektedir. Sonuç olarak kütüphaneye duyduğumuz sevginin hayattaki bütün dertlere ve acılara rağmen, sahip olduğumuz en mutlu kanıtlar arasında olduğunu söylemektedir. Yazar kitabın bitişinde kendine şöyle bir soru sormaktadır: “Kütüphanemin öyküsünün sonunda neyi arıyorum?” Daha sonra cevap verir: “Teselliye belki de. Belki de teselliye.” (s.281). Peki siz kendi kütüphane öykünüzün sonunda neyi arıyorsunuz?

Ayşenur NALDAN

Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
e-posta: aysenurnaldan@gmail.com

Yazma Eserlerin Bibliyografik Denetimi

The Bibliographic Control of Manuscripts

Hakan BAHADIR

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Bahadır, H. (2020). Yazma eserlerin bibliyografik denetimi [Yazma eserlerin bibliyografik denetimi, F. Rukancı, H. Anameriç, K. Tuzcu (Yazar)]. *Bilgi Dünyası*, 21(2), 433-437. doi: 10.15612/BD.2020.589

Makale türü / Paper type: Kitap Tanıtımı / *Book Review*

Doi: 10.15612/BD.2020.589

Geliş Tarihi / Received: 25.12.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 29.12.2020

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 31.12.2020

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association
Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY
Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr
Web: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/index>

TANITIM - ELEŞTİRİ / REVIEWS

Kitap Tanıtımı / Book Review

Yazma Eserlerin Bibliyografik Denetimi **The Bibliographic Control of Manuscripts**

Fatih Rukancı, Hakan Anameriç, Kemal Tuzcu (2016)
Ankara: Hiperlink, 2016, 421 s.
ISBN 978-605-9143-16-5

In the absence of the printing press, books were written by hand. In some places, the printing press started to be used later. Manuscripts came to the fore in these regions. These works are of great cultural and historical significance. This book, which was introduced, aimed to examine the manuscripts in terms of technique and content. It has become a reference book for people who want to do research on this subject.

Matbaa yaygınlaşmadan önce bilginin korunması ve gelecek nesillere aktarılması görevini üstlenen yazma ve nadir eserler bir toplumun hafızası niteliğindedir. Bu kıymetli eserleri sadece koruyup restore etmekle kalmayıp araştırmacıların kullanımına sunulması da gerekmektedir. Bunun için yazma ve nadir eserlerin uluslararası standartlara uygun tanımlanması gerekmektedir. Tanıtımı yapılan bu kitap bir yazma eserin baştan sona tüm özelliklerini anlatmanın yanı sıra bibliyografik olarak nasıl tanımlanması ve kataloglanması gerektiğine dair bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla bu kitap yazma eserlerle ilgilenen araştırmacılar ve bu konuda uzmanlaşmak isteyen kişiler için ilk başvurulacak eserlerden biri haline gelmiştir diyebiliriz. Kitabın yazarları Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümünden Prof. Dr. Fatih Rukancı, Prof. Dr. Hakan Anameriç ve yine aynı üniversitenin Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim dalından Prof. Dr. Kemal Tuzcu'dur.

Farklı alanlardan akademisyenlerin kitaba katkı sağlaması yazma ve nadir eserlerle ilgili bir çalışma yapılabilmesi için farklı disiplinlerin ortaklaşa çalışmasının önemini de göstermektedir. Yazma eserleri hem teknik olarak niteleyebilmek hem de dil bilim açısından inceleyebilmek eksiksiz tanımlanabilmesine katkı sağlayacaktır. Kitabı yayına hazırlayan ise Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümünden Dr. Nevzat Özel'dir.

Yazma ve nadir eserler basılı kitaplardan farklı olarak kaybolduğu zaman kültürel olarak büyük bir eksiklik yaratacak kitaplardır. Bunun sebebi bibliyografik denetiminin tam ve doğru olarak yapılarak öneminin ortaya çıkarılması bu eserlerin korunmasını sağlayacaktır. Yazma ve nadir eserlerin bibliyografik denetimi basılı eserlere göre farklılık göstermektedir. Bunun için tek bir alanda çalışan uzmanlar yerine birçok farklı disiplinin bir araya gelmesi doğru tanımlama için önemlidir. Kitapta dikkat çekildiği üzere bibliyografik denetim işlemleri bir bilgi ve belge yöneticisinin denetiminde gerçekleşmelidir. Tarihçiler, edebiyatçılar veya dil bilimcilerin konuyla ilgili bilgi birikimleri bir bilgi uzmanının yol göstericiliği sayesinde anlamlı olabilir.

Yazma ve nadir eserlerin öneminden bahsedilerek giriş yapılan kitap 12 bölümden oluşmaktadır. Yazma eserlerin iç düzeni, nüsha özelliği, yazma eserlerin fiziksel ve sanatsal özellikleri, yazma eser türleri, yazma eserlerde bibliyografik niteleme gibi konular ayrıntılı olarak işlenmektedir. Yazma eser örnekleri başlığı altında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kütüphanesinde bulunan yazma eserlerden faydalanarak birçok yazma eser örneği sunulmaktadır. Bu yöntem görsel zenginlik açısından konunun daha iyi aktarılmasına yardımcı olmaktadır. Bir diğer bölümde ise yazma eserlerin bibliyografik denetiminde yararlanılması gereken kaynaklar ve katalog örneklerinden bahsedilmektedir.

Kitabın ilk bölümü olan giriş kısmında yazma ve nadir eserlerin öneminden bahsedilmektedir. Kaybolduğu zaman tekrar oluşturulmasının zor ya da imkânsız olduğu vurgulanarak bu eserlerin maddi ve manevi değerlerinin çok yüksek olduğu belirtilmektedir. Yazma eserler uygun koşullarda saklanmadığı takdirde üzerindeki sanatsal yapıları ve içeriği belirli bir süre sonra kullanılamaz hale gelebilir. Bunun önüne geçilebilmesi için bu eserlerin tanımlanmasının yapılabirer kültür hazinesi olarak saklanması gerekmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde yazma eserlerin iç düzeni anlatılmaktadır. Yazma ve nadir eserlerin manzum veya mensur eser şeklinde bir ayrımının olduğu belirtilmektedir. Bu ayrımlar sayesinde bir yazma eserin baştan sona hangi düzen içerisinde gittiğine dair bilgi sahibi olunabilir. Buradaki önemli nokta ise yazma eserlerin her birinin kendisine ait özelliklerinin olabileceği, bu düzenin eserden esere farklılık gösterebileceğidir. Yine de yazma ve nadir eserlere ait genel özelliklerin bilinmesi araştırmacılar için bir kolaylık sağlayacaktır. Kitabın bu bölümlerinin dikkatle incelenmesi yazma eserlerin bibliyografik nitelenmesi açısından (kitap adı, yazar adı vs.) önemlidir.

Kitabın üçüncü bölümünde yazma eserlerde nüsha özellikleri anlatılmaktadır. Bu bölüm yazma eserlerin maddi ve manevi değerini göstermektedir. Bir yazma eserin bilinen tek nüsha olması veya kitabın yazarı tarafından yazılmış olması basılı kitaplara göre farklılığını belirginleştiren, değerini arttıran özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuyla bağlantılı olarak yazma eserlerin fiziksel ve sanatsal özellikleri ayrıntılı başlıklar halinde incelenmektedir. El yazması olan bu eserlerde süsleme sanatı ön plana çıkmış ve eserin değerini artıran bir etken olmuştur. Burada tezhip, minyatür ve cilt özellikleri anlatıldıktan sonra yazma eserlerin diğer bir önemli özelliği olan hat sanatından bahsedilmektedir. Yazma eserlerde çeşitli yazı türleri (sülüs, nesih vb.) kullanılmış ve zamanla bunların kuralları oluşmuştur. Yazma ve nadir eserlerin özelliklerine göre hangi yazı türünün kullanıldığı anlatılan bu bölümde yazı örnekleri fotoğraflarla gösterilmektedir.

Kitabın dördüncü bölümünde yazma eserlerin fiziksel ve sanatsal özellikleri anlatılmaktadır. Yazma eserlerin bu özellikler açısından incelenmesi ayrıntılı katalog oluşturulması konusunda büyük fayda sağlamaktadır. Bu sayede bir yazma eser tanımlanarak kütüphanecilik standartlarına göre sınıflandırılabilir.

Kitabın beşinci bölümünde yazma eser türleri anlatılmaktadır. Yazma eserlerin te'lif, şerh, tercüme gibi çeşitli türlerinden bahsedilerek özellikleri hakkında bilgi verilmektedir.

Kitabın altıncı bölümünde yazma eserlerde bibliyografik niteleme konusu ele alınmaktadır. Bu bölümde yazma eserlerde niteleme yapılırken nelere dikkat edilmeli, ayrıntılı tanımlama yapmanın faydaları gibi konulara değinilmektedir. Basılı eserlere göre farklı özellikler taşıyan yazma eserlerin niteleme alanları da farklılık göstermektedir. Bugünkü anlamda yazar adı, eser adı, eserin yazıldığı tarih gibi bazı alanlar benzerlik gösterse de müstensih, müzehhip, eserin mürekkep rengi, yazı türü gibi özellikler sadece yazma eserlere özgü niteleme alanları olarak sayılabilir. Bu niteleme alanlarının tespitinde ve tanımlanmasında eserin hangi bölümlerinin dikkatle incelenmesi gerektiği anlatılarak kataloglama çalışmaları için bir yol gösterici olunmaktadır.

Kitabın yedinci bölümünde yazma eser örnekleri gösterilmektedir. Bu bölümde çeşitli yazma eser görüntülerine yer verilerek araştırmacılara hangi bölümün nerede olduğuna dair bilgi verilmektedir. Özellikle bazı kısımların işaretlenerek latin harflerine aktarılması yazma eserlerin tanınması adına önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

Kitabın sekizinci bölümünde yazma eserlerin bibliyografik denetimi ve yararlanılması gereken kaynaklar ve katalog örnekleri anlatılmaktadır. Bu bölümde İslam dünyasında ve Osmanlılarda kitap kültürü, yurt içi ve yurt dışında yapılan yazma eser katalog çalışmalarından bahsedilerek yazma eserler için hazırlanan katalog örnekleri gösterilmektedir. Kitapta yazma eserlerden katalog örneklerinin bulunması özellikle kataloglama yapacak kütüphaneciler için bir avantaj olmuştur. Yazma eser kültürü

İslam dünyasında özellikle Osmanlılar döneminden bizlere kalan birer kültür mirası olduğu için o dönemlerdeki kitap kültürü ve kütüphanelerin ne gibi işlevleri olduğu da bu bölümde anlatılmaktadır. Yazma eserler İslam coğrafyasında üretildiği halde çeşitli sebeplerle batıda birçok farklı noktaya götürülmüştür. Buradan hareketle yurt dışındaki yazma eserlerin neler olduğunu belirten katalog çalışmalarının özelliklerinden bahsedilmektedir. Bir yazma eserin özelliğinin tam olarak belirlenebilmesi için bilinen tüm kataloglardan o eserin karşılaştırmasının yapılması gerekir. Bu açıdan yurt içi ve yurt dışındaki yazma eser katalog çalışmaları bibliyografik nitelendirme açısından son derece önemlidir.

Kitabın dokuzuncu bölümü sonuç ve değerlendirme kısmıdır. Yazma eserler hakkında genel bir değerlendirmenin yapıldığı bölümde, bu eserler için önerilen nitelendirme alanları sıralanmaktadır.

Kitabın onuncu bölümü ekler kısmından oluşmaktadır. Bu bölümde konuyla ilgili çeşitli arşiv belgeleri, yazma eser bibliyografik künye fişi örnekleri sunulmaktadır.

Kitabın on birinci bölümünde resimler listesi bulunmaktadır. Bu bölümde kitabın içinde bulunan yazma eser örneklerinin hangi eserlere ait olduğu hakkında bilgiler verilmektedir.

Kitabın on ikinci bölümünde yazma eser örneklerine ilişkin bibliyografik kimlikler bulunmaktadır. Farklı yazma eserlere ait olan bu örnekler konunun pratiğe dökülerek yapılacak yeni çalışmalara yol göstermesi açısından önemlidir.

Sonuç olarak yazma ve nadir eserleri tarihi, kültürel, sanatsal, dil bilim ve kütüphanecilik gibi birçok farklı açıdan inceleyen eser bünyesinde yazma eserleri barındıran kurumlar için başvurulacak ilk kitaplardan biri olma özelliğini kazanmıştır.

Hakan BAHADIR

Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Bilgi ve Belge Yönetimi
e-posta: hbahadr.61@gmail.com